

DUE DATE SLIP**GOVT. COLLEGE, LIBRARY**

KOTA (Raj)

Students can retain library books only for two weeks at the most

BORROWER'S No	DUE DATE	SIGNATURE

Beware Imitators.

The suit Mānōrañjān Ray and others Vs. J. D. Chowdhury (Prof. of St. Xaviers College) being suit No. 2026 of 1927 instituted in the High Court of Calcutta by Kumudranjan Ray against Prof. J D. Chowdhury, for infringement by him of the Plaintiffs' copyright in their father's annotated edition of Kalidasa's Abhijnana Sakuntalam has been decreed in favour of the plaintiffs by the Hon'ble Mr Justice Pearson on the 27th Nov. 1928 ; Prof J D. Chowdhury being ordered to pay damages and costs of the suit

MAGHA'S SISUPALAVADHAM

CANTO I

WITH THE COMMENTARY OF MALLINATH

EDITED BY

SARADARANJAN RAY, VIDYAVINODA, M. A.,

LATE PRINCIPAL, VIDYA AGAR COLLEGE,

WITH ANALYSIS ANGLO SANSKRIT NOTES &c, &c

THIRD EDITION

(*Revised and Enlarged*)

BY

KUMUDRANJAN RAY M. A.,

Author of Meghadutam, Kirat I, II, VI etc.

90-4A, Harrison Road, Calcutta

Price Rs. 1 8.

PRINTED BY
RABINDRA NATH MITRA,
SREEPATI PRESS
38, Nandakumar Choudhury Lane, Calcutta.

PREFACE

This edition of Magha's *Sisupala Vadham* is intended for students preparing for the B. A. Examination of the Indian University.

The text is followed by an analysis of both ^{the} language and thought of the verse entitled the *Prakasika*. Next come the Prose Order, Translation, Explanation, *Tika Sarvamkasha* by Mallinatha, *Sara*—the substance of the verse in Sanskrit and Miscellaneous Notes under the name *Charcha* in the order herein exhibited

In editing the *Sarvamkasha* I have consulted the edition of Mahamahopadhyaya Pandit Durgaprasad, and of Pandit Tarakavachaspati and another edition published in Calcutta in 1815. Unfortunately these are all corrupt. The first two are one the transcript of the other. I was thus in several places left to my own resources and with a view to get a meaning out of my text have hazarded guesses under brackets thus (?). Besides very often it has been found that two or three lines utterly disconnected have been merged into a single line or a single line broken up into two or three in a manner puzzling to the extreme. I have tried to restore order in such cases but with what success it is for my readers to judge.

My warmest thanks are due to Pandit Kalikrishna Bhattacharyya, senior Professor of Sanskrit, Metropolitan Institution, for kindly seeing the book through the press.

July 27, }
1917. }

SARADARANJAN RAY.

INTRODUCTION.

SISUPALAVADHAM

This is a poem in twenty Cantos dealing with the killing of Sisupala, the king of Chedi by Sri Krishna and is one of a group of three books known as the *Vrahas Triṣṭi* (वृषत्रय) viz the Kiratarjuniyam of Bharavi the Sisupala of Magha and the Naishadha of Sriharsa. The incidents are taken from the Mahabharatam.

It is hazardous to speak of the poetry of the Sisupala vadham in a country where critics are not rare who find no poetry in the Raghuvamsam. In Bengal the relative merits of the three poems mentioned above are embodied in the verse — “*नवमः भवति नवमः नवमः । उदिते नवमः नवमः नवमः ।*” which perhaps does not do full justice to Bharavi.

ITS GENESIS

The *Kirat* in the 6th and 7th centuries enjoyed a great reputation and it contained laudations of Siva only for the poet Bharavi was a Śaiva. Now the Vaishnavas to outrun Bharavi produced a similar book based on Kirat in all particulars though by Magha. Here Vishnu was lauded. As in Bengal of that time the Vaishnava outnumbered the Śaivas so Magha's work enjoyed a greater celebrity in the 7th and 9th centuries and the verse “*नवमः भवति नवमः नवमः ।*” is a fabrication of the Vaishnavas to put down Kirat. (See also our Introduction on Kirat I)

MAGHA S AGE

Little is known of the poet Magha. Pundit Durgaprasad in the Introduction to his edition says—"माघकविस्तु सिद्धाब्दीय-
नवमशतकात् कयमपि नावाचीन । यतः काशीरेषु नवमशतकोत्तरभागे वर्तमान-
श्रीमदानन्दवदनार्चय धन्यालोकात् दितीयोद्गते 'वासिकुप परिपलन—' (५१२६)
इत्यादिपद्यम् 'रम्या इति प्राग्वती — (३५३) इत्यादिपद्यम् शिष्टपालवधा-
न्दाहतवान्" । That is to say Magha cannot be later than the
ninth century A.D. because Anandavardhana quotes him in
his Dhanyaloka.

Pundit Durgaprasad overlooks the fact that Magha has
been quoted by the Rhetorician Vamana in his Kavyalamkara-
Sutra Vtti. The following from Magha Canto I occur in
Vamana's book — "कुथेन नयेन्द्रमिन्द्रवदनम्"—sl. 8 "गिरमडित्वानिव
लवचकेज्ज्वेन पीडादतिहृदयुत ।"—sl. 12 "मित्तितितिया मृतरा मुनेर्वपुर्भि
मारिभिः सौमित्रैश्च लक्ष्मण । दित्रान्निव्याजनिशकरायुभिः युधिष्ठिता वाचमवोचद-
द्युत ॥"—sl. 25. "मुक्षेन विवाचन"—sl. 71. Now Vamana is supposed
to have lived in the 8th century A.D. Magha then probably
flourished towards the latter end of the 7th century and was
perhaps a contemporary of Bhavabhuti.

Magha also in the sloka "अनुनम्वपदन्वासा सहृतिः सद्भिवन्ना"
(Canto II, sl. 112) refers to Kasika and Jin-ndrabuddhi's
Nyasa, and Nyasa's date is 720 A.D. so Magha flourished
after it and before Vamana at the end of 8th Century.

With this compare—

भवत्सुखावनीत्याय परितोषाय मृच्छते ।

अपि व्याजदिगन्तानि नाङ्गानि प्रभवन्ति मे ॥

Kumara, VI. 59

(c) Again—

हरत्पथं सम्पतिं हतुरेष्टतः शुभस्य पूर्वाचरितेः कृतं शुभे ।

अरीरभाजो भवद्दीयदर्शनं व्यनक्ति कालवितयेऽपि योग्यताम् ॥

Sisu, I. 26.

Compare—

अनानुग्रीपचयैर्दुरापा फलस्य निर्धतरजाः कृत्रिमी ।

तुल्या भवद्दर्शनसम्पदेषा दृष्टे दिवो वीतवन्तः कायाः ॥

Kirata, III. 5.

(d) Again—

गतस्य ह्योऽप्यागमनप्रयोजनं वर्धति वक्तुं व्यवसीयते यथा ।

ततोति नष्टासुदितात्मसौरवो मुकुलैश्चगम ण्य धृष्टतम् ॥

Sisu, I. 30.

Compare—

त्वत्सुखावितनःकान् बहुमन्यन्ते वयम् ।

आयः प्रत्ययमाधत्ते अतुल्येवुल्लसद्दराः ॥

Kumara, VI. 20.

Also—

कर्णस्य वी न दृष्टानि व्याधेत किं नोदयत्यने ।

मये भवत्पञ्चनायैव प्रस्थानं भवन्निह ॥

Kumara, VI. 61.

(e) Again—

विप्रीडनेनेव तत्रासुना मुने कृतः कृतयोऽपि निर्वहताहमा ।

तदापि यद्वर 'दरीयमोर्गिरोऽदवा' देयमि केन हृष्यते ॥

Sisu, I. 29.

Compare—

निराम्यदं प्रश्नकुतूहलितमन्त्रास्वधीनं किमु दिव्यं द्वाणाम् ।

तथापि कण्ठावकरीं मिर ते मा श्रोतुमिच्छा मुम्वरीकरोति ॥

Kirata IX. 3.

(f) Lastly the entire speech of Narada where it refers to Ravina is a close imitation of Brihaspati's speech to Brahman relating to the oppression of Taraka.

CANTO II

Here we see Krishna, his brother Balarama and his uncle Uddhava all discussing whether Krishna should first go to kill Sisupal or to the दक्षभूमि of दुषिहिर । बलराम voted for the former alternative while उद्दव advised the latter course.

Estimate of the poet

This is a महाकाव्य falling under the class of शृङ्गारकाव्य Dramas etc. falling under the heading दृश्यकाव्य । The poet's style is laboured artificial always, but sometimes there is real poetry in our Sisū. Here also we see the vast range of Magha's study for we see reference to Purana, Philosophy, Rhetoric, Astronomy, medicine, politics and what not. The description and the style is grand, sublime and lofty as well. Metrical puzzles are characteristics of Sisū. The verse :

“दुर्ध्वं तु जगती नमस्तु जायते ।

नदीषु नद्या पुनरेषु विद्युः ॥

नदीषु नद्या नयती च रामः

जायते माया चरि कान्दिदाम्”—is a patterning one

to Magha.

Sources of the Plot

The plot is taken from the महाभारत । That Sisupal was in former births हिरण्यकशिपु and रावण is taken from the विष्णुपुराण ।

शिशुपालवधम्

शिशुपालस्य वधः शिशुपालवधः । By transference of epithets (लक्षणा) this is taken to denote the काव्य of which the subject is शिशुपाल वधः । काव्य being in the neuter we have शिशुपालवधम् in the neuter.

१ वक्त्रीहि with the वाक्य—शिशुपालस्य वधः अस्मिन् should be avoided, first because this is a व्यधिकरणवक्त्रीहि and such a वक्त्रीहि is allowed only when the leading word is सन्त्यजन् never when यत्तान् । secondly, the book does not contain वधः but वधवर्णनम् । Hence to get a sense out of it वधः must be taken in the sense of वधवर्णन by लक्षणा । If then after all लक्षणा cannot be avoided why all this trouble ? Why not have लक्षणा at the very beginning and avoid the व्यधिकरणवक्त्रीहि ?

A तद्विध in the sense शिशुपालवधम् अधिकृत्य कृता यत्नः is also undesirable because this gives अण् and we get शिशुपालवधः । Nor does “सुप् चाख्यायिकायां वक्तृत्वम्” help much because शिशुपालवधः is not a prose work and cannot be called an आख्यायिका । Even if this point be conceded the सुप् gives us शिशुपालवधः in the masculine by the rule “सुप्ति युक्तवद्वाक्तिवचनम्” ।

Hence the best way to expound seems to be by लक्षणा with a यद्विधतत्पुरुष as above

चर्चाकृतो मङ्गलाचरणम्

शिवाय माध्याय नमो विधाय
वागीश्वरीं तातमपि प्रणम्य ।
श्रीसारदारपञ्चननामकोऽहं
माधप्रबन्धे प्रसरं समीहे ॥ १ ॥

श्रीग्लामसुन्दरकवेस्तनुजोऽहमस्मिन्
दुर्भेदबन्धविषमेषु घटिष्यमाणाम् ।
टीकां परीक्षितुमिमां स्वमतिं तनिषे
चर्चाभिधा विरत्नवाग्बिभवा नवीनाम् ॥ २ ॥
आचार्य, श्रीमद्देशो मे न्यायरत्नोपनामकः ।
दुष्करं यतमानस्य भद्रं दिशतु सर्वथा ॥ ३ ॥
यदनुक्तं दुरुक्तं वा मतिमोहममुद्भवम् ।
भक्ताः भक्तातकारुण्याभ्याम्भुत् सर्वं मर्षयन्तु मे ॥ ४ ॥

टीकाकृतो मङ्गलाचरणम्

— ० —

इन्दोवरदलश्याममिन्दिरानन्दकन्दलम् ।

वन्दारजमन्दार वन्देऽह यन्मन्दम् ॥ १ ॥

[I salute the delighter of the race of Yadu who is blue like the petals of a blue lotus the banner (Or—bud) of Lakshmi's joy the Kalpa tree of people that worship him]

दन्ताचलन धरणीतलमुद्रमध्य पातालकेलिषु धृतादिवराङ्गीनम् ।

उज्जायनीतृफरुणपाधरगीयमानक्रीडावदानमिभराजमुख नमाम् ॥ २ ॥

[I salute the god with the head of the prince of tuskers who imitated the deed of the Primeval Boar by lifting the body of the earth with the tip of his tusk in his sports in the Patala and whose feat at sport is being lauded by the serpent who has raised his hood through the lightening of his load]

शारदा शारदाश्रीजवदना वदनाम्बुजे ।

सर्वदा सर्वदास्माक सन्निधि सन्निधि क्रियान् ॥ ३ ॥

[May Sarasvatī with face like the autumnal moon the giver of all, constantly render that imperishable treasure well placed in our lotus face]

वार्यो कापमुज्जीमज्जीगणदवागसीद नैयसङ्गी

मनस्तनमरस्त पद्मनग्नौगुम्फे ष ध'ज'गरीत् ।

वाचामावकनद्रङ्गमखिल यथावपादम्बुरा

लोकेऽभूद्यत्पद्मेव विन्धा सौमन्यजन्य यम् ॥ ४ ॥

सन्निपाध मुधौ सोऽय मङ्गोपाध्यायमन्दभाक् ।

विधत्ते माचकायस्य व्याख्या सर्वद्वयामिमाम् ॥ ५ ॥

Mallinatha is writing a commentary called Sarvamkasha to the poem of Magha—Mallinatha that savant-enjoying the

app lation of Mahopadhyaya who mastered the tenets of Kanada preached those of Vyasa roamed in the depths of the Tantras and spent sleepless nights among the collections of the sayings of Patanjali who counted all the mysteries of the teachings proceeding from Gotama and with whom indeed originated the fame of the learned proceeding from civility¹

य शब्दार्थपरोक्षवप्रणयिनो य वा गुणान्विद्या-
मिवाकौतुकिना विहर्तुमनसा ये च धनरत्नगा ।
सम्यक्प्रवृत्तिरिति विसृज्यापूर मिमङ्गलि य
नेशमव ज्ञे करोमि विरति मायस्य सर्वद्वयम् ॥ ६ ॥

[I am wrting this commentary on Magha, the Sarvam-
kasha for the sake of those only who are desirous of scruti-
nising words and their meanings or are anxious to understand
Guna and *Alamkara*, or with a mind to enjoy it have taken
the road to *Dh-ant* or wish to have a plunge in waters with
billows of *Bhara* that is being stirred and having the surge of
the nectar of *Rasa*]

नत किम् यत्नन्दन स भगवान् वीर प्रधानो वस
यद्दारादिभिरुद्यन् विजयन युवा पुनर्वर्त्तना ।
वन्द्यप्रदानस पुण्यविद्वयधैरावसाद कथ
यतो मायकविर्गुरु कृतिसकलशक्तिविवरान् ॥ ७ ॥

[Herein the hero is the Almighty, the delighter of the
race of Yadu, the main *Rasa* is *Vira* supplemented by
Stringara &c., the journey to *Indraprastha* &c., are the
means, the overthrow of the lord of Chedi the result. Blessed
is the poet Magha, we again are lucky (Or—have done our
life work) by enjoying his fine words]

वदन्त्यमुषिर्मे सर्वं व्याख्यातं मया ।
काम्यं निरुद्धं विहितं नन्दितमुद्यतम् ॥ ८ ॥

[Here by the prose order itself every thing is being ex-
plained by me Nothing unfounded is being written or
irrelevant being said]

शिशुपालवधम्

प्रथम सर्ग

1 *Narada approaches Hari*

द्विय पति श्रीमति शासितु जगज्जगन्निवासो वसुदेवसद्गनि ।

वसन ददर्शावतरन्तमम्बराद्विरण्मगर्भाद्भुव मुनि हरि ॥ १ ॥

Prakashika—हरि हरिण्मगर्भाद्भुव मुनि ददर्श [Lord Hari saw Narada] Did the Lord visit Narada at the sage's house?—वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [The Lord was in the house of Vasudeva, when he saw Narada] In the same house with him?—अम्बरात् अवतरन् मुनि ददर्श [No He saw the same coming down from heaven] But the Lord is the receptacle of the whole universe how could he find room for him in the tiny house of Vasudeva?—जगन्निवासो हरि जगत्शासितु वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [Qa te true, but the Lord willed it, and he was born as an ordinary mortal—as Vasudeva's son—in the house of Vasudeva This was but his Lila the reason for which was the spread of unrighteousness in the world which stood in the need of cleanser So the Lord came down to teach the world righteousness] Where was his spouse Sri during his sojourn on earth?—द्विय पति हरि श्रीमति वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [Do you think, devoted as she is to the Lord, she can leave him even for a moment? Not at all She was with the Lord all the while Otherwise whence was that incomparable Sri of the house of Vasudeva? Sri's lord was born where Sri herself was—in the Srīmat house of Vasudeva] 1

Prose—द्विय पति जगन्निवास जगत् शासितु श्रीमति वसुदेवसद्गनि वसन हरि अम्बरादवतरन् विरण्मगर्भाद्भुव मुनि ददर्श ॥ १ ॥

इति विष्णुपुराणतः }। 'जगन्निवास' जगतामाधारभूतं कुचिभ्याखिलमुवन इति
 यावत्। तस्मात् 'जगत्' लाजं शासितुं दृष्टनियमिष्टानुसङ्गाभ्यां नियन्तुं 'दीनति'
 सञ्जीवुक्ते 'वसुदेवमुदनि' वसुदेवमुदनिषु कथयन् वसन्ति 'वसन्' कृण्वन्पक्ष
 तिष्ठन् 'इति' विष्णु 'अन्वगत' अवतरन्तम् 'आयानम्' इन्द्रसन्देशकथनायम्
 इति भावः हिरण्यगर्भं 'हिरण्यगर्भं' ब्रह्मा ब्रह्माद्यप्रभवत्वात्। तस्य अद्भुतं
 तनूनमः। अथवा तस्य 'अद्भुतं' अवयवात् उत्तमज्ञाख्यात् भवतीति 'हिरण्यगर्भाद्भुतम्'
 त 'मुनि' नारदमित्यर्थः ["उत्तमज्ञाद्भुतं जगत् दत्तोद्भुतात् स्वयम्भुवः" इति
 भावत्वात्] 'ददम्' कदाचित् इति शब्दः। [अत्र अन्वयमिति वसुदेवमुदनि
 सकलजगद्व्याप्यतया महीयमा इव आधयत्कथनात् अधिकप्रभदं अयानहारः।
 तन्मन्त्रम्— "आधाराधयोरानुसङ्गाभासोऽधिका मत्" इति। जगन्निवासस्य अगदक
 दशनिशानिलम् इति विरोधश्च। तस्य तकारसकाराद् किवलस्य असकृदावस्था
 जगत्प्रसवदिति सकृत् व्यञ्जनइयमाह्वयाच्च इत्यनुप्रासमेदोः शब्दालङ्कारी। एषाच्च
 अन्वयनैरपक्ष एकवचनवशात् तिलतत्पुत्रवत् सृष्टिः मर्त्येऽधिनि वसत्यहतम्।
 ["जनी तु वस्यमुदीरितं जरी" इति लक्षणात्] ॥ १ ॥

Notes on Malli

1 अत्र &c—Now the respected poet Māgha, wishing to write the poem named *Sisupala-vadha*, introduces the story alluded to at the very outset, with the use of the word *Srī*, to the subject matter viz., the sight of Nārada by Lord Śrī Kṛṣṇa which is the germ of the object of the poem viz., the slaying of Sisupala. He does this for two reasons—First it secures an uninterrupted finish of the work aimed at and also its end in the shape of a permanent school of followers. Secondly the opening of a poem has to be one of *आशिर्वाद* &c by the dictum "आशिर्वादनमिच्छन्"—Its commencement must be (a) a benediction, (b) a salutation, (c) statement of the subject matter. He writes the poem because he sees that a poem secures many advantages (confers many benefits) as declared by Rhetoricians (चल., "कव्यं ददते"—A poem brings fame and

wealth teaches manners and customs removes evil, forthwith affords supreme bliss imparts instruction while behaving like a wife) and that prohibitions like "कव्यालापाद—" (Even the talk of poems should be avoided) refer to inferior poems

२ तत्त आदी ऽc—Here purity of the initial *letter* and *triad* is secured by the use of the word *Sri* at the opening. It is said—Words signifying a divinity a blessing &c are not to be condemned from considerations of the initial *letter* and *triad*

[१ B—Letters are supposed to have mystic significations attached to them. Thus in *Raghu I*, which opens with the triad वासुधा which is a मन्त्र (see Note on metre at the end of the book) Malli says this is auspicious—"शुभदो यो भूमिमय" । Of this दृष्ट again the letter व which leads is supposed to be an emblem of immortality and therefore very auspicious—"वहारस्य अमृतबीजलक्षणं प्रवयस्यमादिभिर्दिष्टि" । Here neither the letter व nor the triad वासुधा which is a मन्त्र has anything to recommend it, so Malli offers the excuse that यो, being देवतावाचक more than makes up for this apparent defect]

३ राघवने ऽc—From the *Vishupurana* which says 'Sita in his character of *Raghava* and *Lakshmi* when born as *Krishna*' ४ इन्द्रमये ऽc—To deliver the message of *Indra* ५ तन्महात् ऽc—From the *Mahabharata* which says—*Narada* *Janaka* from the lap and *Daksha* from the thumb of *Brahman* ६ अद् ऽc—Here the अद्महाद् is of the class called अद्महाद् because *Hari* the *immense*, owing to his being the receptacle of the whole universe, is described as contained in the small house of *Vasudeva*. It is said—अद्महाद् is the अद्महाद् when there is disproportion between the container and the contained. Also there is अद्महाद् in the residence of a part of the universe (अद्महाद्महाद्) of one who is himself the residence of the universe (अद्महाद्महाद्) । Besides there is अद्महाद् of two varieties of the अद्महाद्महाद् and अद्महाद्महाद् class because of the frequent repetition of single consonants like अ, व &c and because of

the repetition for once of a pair of consonants in *अव्ययम्* । The association of these *चलद्वय*s again is like that of *तिल* and *तण्डुल* in the same receptacle because they are independent of one another 7 *सर्वोच्चिन्* &c —In this Canto the metre is *अव्यय*, the definition being—The traids *अ त च, र* in order are called *अव्यय* (see also Note on metre at the end of the book)

Sara—अथ भगवान् हरिर् देवकार्ये कर्त्तुं मानुषजन्म चक्रे । ततः प्राप भुवः कश्यपो वसुदेवदूषेण दवयः कृष्णाद्या तत्पुत्रभावेन लक्ष्मीरपि रुक्मिणीमूच्या । अञ्जति कानि कदाचिदसौ दिव आरब्धुन नारदमपश्यत् ॥ १ ॥

CHARCHA (1 c Miscellaneous Notes)

1 *द्वि*—*द्वयति* पुरुषम् इति द्वि + क्तिप् कर्त्तरि ङी *Lakshmi* तस्या । The *विस्म* does not elide in the 1st case singular because *इ* is got by the lengthening of *इ* in the root itself and does not come from *ङी* ।

2 *पति*—*द्वि* पति is here apparently used as a *name of* विष्णु । But the name is *श्रीपति* in the compounded form Compare “*देवकीनन्दन श्रीरि श्रीपति पुरुषोत्तम*” इत्यमरः । The constituents are *purposely* left un-compounded because the proper name *हरि* is already there, it is illogical to put in a second proper name, so *द्वि* पति is to be taken as an ordinary qualifying phrase. Also see next

3 *श्रीमति*—Here *श्री* is लक्ष्मी in the shape of रुक्मिणी (see *Mall* राघवणे &c) *श्री* अलि अकिन् इति श्री + मनुप् कर्त्तुं श्रीमत् । लक्ष्मिन् । Qual वसुदेवमदनि । श्री was in the house of वसुदेव, so it is natural that the पति of श्री should also be there This requires emphasis on श्री in *द्वि* पति, hence the two should not be compounded Mall thinks that the un-compounded form indicates that श्री accompanied हरि when he came down to chasten the world (See *Mall* :—*अनेन रुक्मिणी* &c)

4 *अस्ति*—*अ* + *स्ति* भवे । To impart discipline अस्ति । The world had become undisciplined (*अस्ति*) and was fast getting out of hand The Lord came down to impart disci-

pline (शसिन्म्) : This is an अव्यय by the rule "ह्रस्वजक्त"—A ह्रस्व word ending ng in म् or ए, ऐ ओ औ is अव्यय।

5 जगत्—यच्छ्रुति इति स्म + क्तिप् कर्त्तरि जगत् (neuter) तत् । कर्म of गच्छितुम् । The duplication is by the Varttika "द्युतिगच्छितुर्होतृना ह च" । It is also treated as if it was गच्छत्ययान् though really क्तिप् । This gives जगत् जगता जगन्ति - जगति, &c Also in the fem. जगती । We do not get here चतुष् कश्चि पक्षी because by the rule न आकाशपनिष्ठाश्चतुष्पद्व्याम् the चतुष् कर्म of an अक्षयज्जत् does not take पक्षी and गच्छितुम् is an अक्षयज्जत् ।

6 अग्निरास—निवासस्थान इति नि+वस+ञ्च् अधिकरणे निवासः
abode अग्निरास the abode of the worlds, इत्यन्—। For
justification of this epithet compare "अग्निरासो मरिचानामासत,"
sl 23, infra. Hence Malli says—अग्निरासो मरिचानामासत ।

7 वसुन्धर ऽऽ — वसुन्धर was the father of कृष्ण । He is treated as an incarnation of कृष्ण the father of इति । तस्य सप्त, ५ तन्— १ इति । अति २मी ।

8 वसुन्—वस + वञ् कर्त्तरि शान्तिः, जस्यैव Qual इति ।

५) दन्तं—दृग् + नि + क्तृ. दन्. । पश्यति, द्रष्टुति etc

10. अथतरलम्—अथ + तृ + लृट् कर्त्तरि अथलम् descending तम् ।
Q.2) मुनिम् ।

॥ चन्द्रमसि—चन्द्र ३५) तच्छात् । अपादाते ३भी

12 हिण्डा &c.—हिण्डा gold By transference of epithets it means हिण्डावमणम् the golden egg. This is the first product of water. Comp. "अथ यत्र ममजातो जन्म ब्रीहमवकाशम् । तदवममवर्द्धं स हिण्डावमममम् ॥"—*Manu* ४.३३ contents अण्ड ११५, here अण्डा-
lip (see *Manu*, अण्डावमणम् &c.) हिण्डावम the contents of the golden egg (तन्म—). This refers to ब्रह्म in the masculine. Compare "तद्विद्म जज्ञा अथै ब्रह्मा सर्वं यद्ब्रह्मात्मनः"—*Manu* हिण्डा-
वममं अण्डम्, इति—। तद्वद्म मन्वीति हिण्डावमं त + म् + हिण्डा अर्चि
हिण्डावमममम्" उदयउदयम्—। तन्म ११५१ मन्वीति Refers to सत्यं अण्डम् ।

13. 10.00 — ० पचा निवासेसु वसता इतिहास अक्षरम् अं सुदि
दृष्टम् ।

14. Remark—Māhāraja ca Bhāraviḥ Kirat in this

opening verse For like Kirat (e. g. "विद्य ~~इह धाम विपद्मं मन्त्रिणम्~~ &c) here also the first word is विद्य । Bharat ends each canto with the word लक्ष्मी and Magha with that of श्री ।

2 People looks disturbed

गतं तिरश्चीनमनूरुमारयेः प्रसिद्धमूर्ध्वज्वलनं हविर्भुजः ।

पतत्यधो धाम विसारि सर्वतः किमेतदित्याकुलमीक्षितं जनैः ॥२॥

Prak.—Did not others notice the sage ?—एतत् किम् इति जनैः आकुलम् ईक्षितं मुनि ददृशे [People saw him and were perplexed ; they did not know what it was] Why perplexed ?—सर्वतः विसारि धाम अध पतति, एतत् किम् इति [Perplexed because here was a mass of light that spread all round and was dropping down, They knew of no light with such characteristics] The sun ? —अनूरुमारये तिरश्चीन गत प्रसिद्धम् [No it could not be the sun, because the sun moves obliquely from east to west and this is coming vertically down] Fire ?—हविर्भुज ऊर्ध्वज्वलन प्रसिद्धम् [Nor fire either , for fire sends its flames upwards, while this one shoots its beams all round It is neither the one nor the other and no light except the sun and the fire is so intense as this one Hence the perplexity] 2

Prose—अनूरुमारये गत तिरश्चीनम् (भवति) । हविर्भुज ऊर्ध्वज्वलन प्रसिद्धम् । सर्वतः विसारि धाम अध पतति, किमेतत् इति आकुलं जनैः ईक्षितम् ॥ २ ॥

Eng—Oblique is the motion of the one with Anuru for his charioteer (Sun), of the eater of sacrificial offerings (Fire), burning with flames upwards is well known , what light is this falling vertically down with flames spreading all round ? Thus eyed by people in bewilderment 2.

Teng—द्विविध आग्निरस्ति ऐरिया लोके एवै प्रकारं विदुर्हं कस्मिन् नालि—
“अनूरुमारये गतं तिरश्चीनं प्रसिद्धमूर्ध्वज्वलनं एतद्विदुर्हं कस्मिन् नालि । एतत् नैवेद्यं निवेद्यं
पतित्यधो धाम एतत् सर्वतः प्रसिद्धम् । एतत् विदुर्हं कस्मिन् नालि निवेद्यं नैवेद्यं
इति नालि ॥ २ ॥

Expl—Those who saw him in the sky at first thought it was the sun, but immediately after they noticed that he was falling vertically down, so they had to correct themselves because the sun's motion is east to west. Next they guessed

Notes on Malli

१ विभाषा &c.—By the rule “विभाषा—” (See *Charcha*) the affix is ख without change of meaning added to the stem तिथ्यक् which ends with a derivation of च्च् । २ सूर्याग्नि &c—Different from sun and fire ३ सकर्मकात् &c—Though the root is सकर्मक the क्त is भावे through चविदवा of the क्त in accordance with the dictum “प्रसिद्धे—” (*Charcha*) ४ केचित् &c—Some add क्त in the क्तवाच्य and connect it with what precedes construing as ईदित् सुनि ददश्च । ५ चव &c—Here the चवङ्कार is व्यतिरेक because superiority of the उपमेय which is the धामन of the sage, over the उपमान, which are the sun and the fire, is stated by the characteristic of spreading below Thus it is said in the काव्यप्रकाश— It is a व्यतिरेक when the other (उपमेय) excels the उपमान । A B—चवप्रसरण perhaps should be चव पतनसर्वत प्रसरण । ६ धाम &c—Hemachandra ५१५—धाम means रश्मि, गङ्गा, देह, स्थान, जन्मन् and प्रभाव । ७ दिवाकरस्तु &c—Divakara however in his Tika on the हम्बरवाकर cites this very verse as an instance of one with ५१५ lines with the two additional lines “दिवाकृतात्मा—” (*Charcha*) which are read at the beginning In this, by the first two lines, something like a सन्देह is raised the removal of which has to be understood in गतम् &c that follow

Sara—त बोध्य केचिदवदन् आदित्योऽयं वा स्नात् । परे अनुमर्थं स हि तिथ्यक् गच्छति चयन्तु चव पतति । अन्ये पुनरुचिरे अग्निवा भवेत् इतरे विप्रतिपदा अग्नि र्ध्वं ज्वलति अथच सर्वत एव इति । इत्य जना निपय नाप्यगच्छन् ॥ २ ॥

CHARCHA

१ तिरयोनिम्—तिरस् oblique, चञ्चल । तिर अञ्जति गच्छति इति तिरम् + चञ्च + क्तिन् कर्त्तरि निर्यक् that which moves obliquely The प्रातिपदिक is तिथ्यक्, here in the neuter Decline तिथ्यम् तिरदौ तिथ्येच्चि &c, तिथ्यक् एव इति तिथ्यक् + ख साधे—तिरयोनिम् progressing obliquely Pred to गतम् । Or it is an ordinary attributive of गतम् the construction being अनुसारते तिरयोनिं यत् प्रसिद्धम् । In this construction

we suppose *समिद्धम्* to go with both *तिरयोनि गतम्* and *उन्मूलनम्* ।
Mal : s rule means—Stems ending in a derivative of *च*, and not meaning *दिक्* in the feminine, optionally take *छ* साधे ।
 Here *तिद्यक्* is applied to *गत* (motion) which is not a *दिक्*, hence the rule applies. Thus with *छ*—*तिरयोनि गतम्*, without it, *तिद्यक् गतम्* ।

२. *अनुर* &c.—ऊरु thigh, चारुचि charioteer अविद्यमानो ऊरु अन् अनुर thighless, वद— । Proper name of the elder brother of Garuda स चारुचि अन् अनुरचारुचि having Anuru for his charioteer, वद— । Refers to the sun तस्य । शिषे वही, related to *गतम्* । Anuru and Garuda are the two sons of Kasyapa by Vinata who were born as birds in two eggs. The first egg was hatched prematurely an undeveloped bird came out without thighs and was thence named Anuru. He felt chilly, asked for heat and was appointed charioteer of the sun. Aruna is his another name. Comp. “*आविष्कृताऽहचपुर सर एकतोऽहं*”—*Sakuntala*, Act IV. Garuda came out of the other egg.

३. *समिद्धम्*—स + मिथ् + ऋ कर्त्तरि । Notorious, Pred to *अर्ध-ज्वलनम्* (also *गतम्*—see under *तिरयोनिम्*) ।

४. *ऊर्ध्व* &c.—ऊर्ध्व up. By उपसर्ग (transference of epithets, लघुष्य) it means here *ऊर्ध्वस्थितम्* the region above *ज्वल + लाट् भावे ज्वलनम्* burning. *ऊर्ध्व ज्वलनम्*, सुदुमुषा । Nom. to भवति understood.

५. *हविर्भुज*—हविम् sacrificial offering, हरि भुज्जे इति हविम् + भुज् + ह्रिप् कर्त्तरि हविर्भुज् the eater of sacrificial offerings, उपपद तम्— । A proper name of fire “*हिरण्यवता वृत्तमन् दहना हव्यवहन*” इत्यदिपद्याय अस्य । तस्य । Fire consumes the offerings and is therefore described as the eater of them. Really these are eaten by the gods through Fire and Fire is like their mouth “*वह्न्यस्या वे द्यम्*” ।

६. *दग्नि*—दत् + णि । जुह्, चपत्त etc

७. *अव*—अवर down अवर्द्धि दह इति अवर् + ह्रि (दग्नी) + क्ति भवेत् । अवर्द्ध । अवर् becomes अव by “*पुष्पाधरावराजम् क्विपु अव अवर्द्धेत्*” । अव दग्नि d stingsishes it from the sun

8 विचारि—वि + च् + चिनि आद्यके साधुकारिणि वा कचरि pervading Qual धाम ।

9 भवेत्—भवामु दिव इति सर्व + डि (८मी) + तनि स्तार्थे । अथ ।
This differentiates it from Fire

10 आकुलम्—आकुल is दावाच full of indecision तत यथा तथा । Qual the क्रिया is ईक्षितम् । For the sense of आकुल compare “अहो महीं शासति सूर्यवज्र निरास्य प्राणाहर क एव । इत्याकुल नन्दति वन्निपूर लज्जाम्बुनी मन्वति राघवन्द” ॥

11 ईक्षितम्—इच् + ल भाव (Malli) Here the root being सकर्मक we cannot have भाव ल । Hence Malli says there is no विवक्षा of the कर्म thus the root becomes अकर्मक and भवे ल is available Malli's *Karita* in full is “धातीरवान्ते इति धात्वर्थोपसंज्ञात् । प्रविशदिविषयत कमणो, कर्मिका क्रिया ॥”—सकर्मक roots become अकर्मक if (a) the meaning of the root is changed (b) कर्म is included in the meaning of the root (c) the कर्म is very well known (d) there is अविषया of the कर्म । Others here take ईच् as सकर्मक attaching कमणि ल (See Malli, कचित् filic.)

12 Voice— गनेन तिर्य्योनन (मूरने) अन्नन प्रसिद्धेन (मूरने) ।
• विचारिना घाघा पश्यते केन एतेन (मूरने) जना ईक्षितवत् ।

13 Remark—The additional two lines quoted by Malli from D vakara yield the following six footed verse —

दिग्गताग्ना किमय दिवाकरी दिधूमरोवि किमय इत्यामन ।

एत तिर्य्योननममूरमारये प्रसिद्धमूर्ध्ना अन्नन इविमुंज ।

पतत्ये धम विचारि सुवत् किमतद्व्याकुलमीक्षित नने ॥

Here the first line is obviously spurious, because if suddenly a second sun is seen blazing in the sky we cannot say, without watching it for sometime that it follows or does not follow the laws which the old sun obeys If we can, the doubt does not arise at all Hence the third line which is the poet's own becomes incongruous We are therefore forced to reject the first line and with it goes the second also, because a five footed sloka is never heard of

तद्योक्तम् अतएव 'शरीरी' चतन 'इति अवधारितम्' । ततः विभक्ता' विविच्य
 गृहीता 'अवयवा' कृष्णादयः यस्य त तद्योक्तम् अतएव 'पुमान्' इति अवधारितम्
 अमुम् अगच्छत् व्यक्तिविशेष नारदम् [वासवाभिप्रायेण इति (१) पुलिङ्ग(२) निवाह (३)
 'क्रमात् पूर्वोक्तसामान्यविशेषज्ञानक्रमण' [लोकदृष्ट्या इदमुक्तम् । हरिस्तु सर्वे
 वेद एव इति तत्त्वम्] नारद इति अवोधि नारद बुद्धवान् इत्यर्थः [नारदस्य कर्मत्वे
 इति निपातशब्देन अभिहितत्वात् न द्वितीया । तिङाम् उपसङ्ख्यानस्य उपसङ्घषत्वात् ।
 यथाह वामन — "निपातेन अभिहिते (अपि) कर्मणि न कर्मावभक्तिः परिगद्यस्य
 पाथिकत्वात्" इति । बुध्यते कर्त्तरि लुङ् । "दीपजनः—इत्यादिना चिष् ।
 "चिषी लुक्" इति तस्य लुक् । अथ 'विभावितारुतिम्' 'विभक्तावयवम्' इत्यादिना
 आकृतिविभावनावयवविभावनयोः पदार्थयोः विशेषणशब्दा शरीरित्वपुम्तावधारणहेतुत्वेन
 उपन्यासात् पदार्थहेतुकः काव्यनिङ्गमलङ्कारः । "इतोवाक्यपदार्थत्वे काव्यलिङ्गमुदा-
 हृतम्" इति लक्षणात्] ॥ ३ ॥

Notes on Malli

1 अथ &c — By अथ &c he says that the Almighty came to a conclusion 2 बलु &c — Able to realise the essence of things 3 वास्तव &c.—The masculine gender has to be defended by reference to the reality N B —The इति here seems misplaced and पुलिङ्ग should be पुलिङ्गता । 4 In the order of knowledge from general to particular as detailed above N. B —Note the order — a) त्रिषा अथ, a very general (सामान्य) concept, (b) त्रिषा अथ शरीरी, a particular (विशिष्ट) case of 'a', (c) त्रिषा अथ शरीरी पुमान् which is more particular than (b) and contracts the scope of (b) by excluding females, (d) त्रिषा अथ शरीरी पुमान् नारद which is an individual and admits of no further contraction 5 लोक &c.—This is said from the point of view of the ordinary individual The fact is Hari knows every thing indeed 6 नारदस्य &c.—There is no द्वितीया in नारद though it is the कर्म, because the कर्म is declared by an अवयव, the enumeration of तिङ् &c being only illustrative Thus

says Vamata— There is no कर्मविभक्ति also when declared by a निपत because the enumeration is only illustrative" (see *Char*) वृध्यते &c—Here लुङ् comes after वृध in the कर्मवचः। चिच् is attached by "दीपजन—"। त disappears by "चिचो— See *Char*) 8 अतः &c—Here the अन्तहार is काव्यनिर्णय of the variety in which the हेतु is the import of a पद (पदाद्य); this is the cause from the epithets विभावितारुतिम् and विभक्तावयवम् (see the पदाद्यः, आकृतिविभावन (guess about the general outline) and अवयवविभावन (guess about the limbs), which, from the functions of a qualifying epithet, are advanced as हेतु for the guess that this is a शरीरो and a पुमान्। This follows from the definition— It is a काव्यनिर्णय when the हेतु is a वाक्याद्य or a पदाद्य"।

Sara—अनुपपद्यते अत्रुर्दिवलस्य वृद्धिः। प्रथमं त्रिजगत् एव इति, तत आकारवद्वचनात् दृष्टी इति, यस्यात् अवयवविभक्त्यस्यात् पुमानिति, ततश्च नारद इत्येवमासीत् बोधक्रमः ॥ १ ॥

CHARCHA

1 अद्य—वि+अच् भवि collection Same case with अनुम्। See नरदः। Also see next.

2 निवम्—निच् light तावाम्। निचो अद्य collection of light—चितम् निच massed light, i.e., mass of light भावानयने दृष्टानवयवम् इति भावः। We do not get काव (with चम् instead of अच्) because the idea is not that of *heaping* (राशौकरणम्) but merely of light that has got heaped somehow The rule for काव is "निवाम इति शरीरेऽप्यमनाधानम् आदयः क"।

3 अवयवविभक्तम्—अव+वृ+चिच्+त कर्मव, ascertained, तम्। Qual. अनुम्।

4 पुनः—An अवयव meaning अङ्ग with the sense of प्रथमो प्रमुखः।

5 शरीरो—शरीर body, तम् अर्धं अद्य इति शरीर + इति अन्तरे embodied soul. This is the same as Mall 11 विसृजः। Same case with अनुम्। इति शरीरे इति (See नरदः below)

6 विभावित—वि+भू+णिच्+क्त कर्मणि भिव्याम विभाविता guess-
ed चा+क्त+क्तिन् कर्मणि चकृति outline विभाविता चकृति अस्य, बहु-
—। तम्। Qual अमुम्। विभावितचकृति hence शरीरी। It is now
not any चयस्त्रियाम् but शरीरी चयस्त्रियाम्।

7 विभु—वि+भू+ङ कर्मणि। Literally विभु प्रभु &c mean
the Master Hence Almighty therefore not subject to the
limitations of the ordinary individual Such a person is omni-
scient To him knowledge is ever present and requires no
क्रम for its development Hence the epithet विभु is not a happy
one when describing the stages of knowledge—how the know-
ledge came in stages Malli offers the excuse “लोकदृष्ट्या—”।
His language is loose He wants to say perhaps that the Lord
did not like to exercise his real powers but behaved just like
an ordinary individual of intelligence The excuse is a lame
one the fact is as we have already remarked we look in vain
for the art of Kalidasa in the works of our later poets

8 विभक्त &c—वि+भज+क्त कर्मणि विभक्त differentiated demar-
cated अवयव limb विभक्ता अवयवा यस्य, बहु—। तम्। Qual अमुम्।
By अवयवविभक्त we understand the *lit* of each limb such as eye,
ear, nose &c Comp “वपुर्विभक्त नवयौवनम्”—Kumara The
locks the beard &c became visible and he knew it was a male.

9 पुमान्—Same case with अमुम्। इति योगे एता (See नारद
below)

10 क्रमन्—क्रम is परिपक्वी order तद्वन्। एतौ or व्यक्तीये प्रभौ।
The क्रम is not that each stage superseded the previous, but that
it modified the previous by contracting its range Each सामान्य
ज्ञान was followed by a विशिष्टज्ञान (See Malli note 4)

11 अमुम्—अदम् here refers to the धम् of Sl 2 that was
falling For this reason, and also because before विशिष्टज्ञान
comes in we ought to have सामान्ये नर्पुनक्रम, we expect अदम्।
Malli's defence is half hearted and unsatisfactory (see वास्तवमि
&c Malli), and our explanation is the same as in note 7

12 नारद—This is कर्म of चरीधि। We do not get वित्तेया

because of the rule “अनभिहित”—The विभक्तिs द्वितीया, तृतीया &c. come in only when the corresponding कारक is not *declared*. Here इति declares the कर्म। Hence उक्तार्थे प्रथमा। The भाष्य says that the declaration is made by तिङ्, कृत् तद्धित and समास। The *followers* of the भाष्य do not take this as an exhaustive list but merely as an illustrative one. That is to say there are other ways also of declaring कारकता, and one of them is by means of an अव्यय (निपात)। Thus we have here the declaration by इति। See Malli and compare “विषयस्योपनिषदा सर्वं तदनुसारात्”—*Āṣṣamāra*

13 अवाधि—बुध + लुङ् त कर्त्तरि = अ + बुध + लृ + त = अबुध् + विच् = अवाधि। विच् here comes in optionally by the rule “दोष जन बुध् परित्यागिष्यादिभ्याऽन्यतश्चाम्” त coming after विच् disappears by the rule “विचो लृङ्”। Without विच् the form is अबुध्। बुध्यत बुधे, भान्मन्।

14 *Voise*—विभुना तत्र अवधारित जाति अवयव चमी ।

4 *Narada resembled Śi a*

नवानधोऽधो हतत पयोधरान् ममूढकर्पूरपरामण्डर ।

क्षणं क्षणोत्क्षिप्तमजिन्द्रक्षिप्ता म्फुटोपमं भूतिमितेन शम्भुना ॥४४॥

Prak —भूतिमितेन शम्भुना एव म्फुटोपमम् अमुम् अवाधि [He saw that he was for a moment of the same complexion with Sambhu whose body is grey with ashes] How so?—ममूढकपरपरामण्डरम् अमुम् अवाधि [The sage was white like camphor dust heaped together] But the whiteness of the Lord's body is not visible because he is wrapped up in his upper garment of elephants hide—अथोत्क्षिप्तमजिन्द्रक्षिप्ता शम्भुना म्फुटोपमम् [When the Lord in his delirious dances throws up his upper garment, his white body is clearly seen, Narada bore distinct resemblance with the Lord in such a state] But stay the Lord is then capped with the dark hide thrown up. Narada has nothing similar—इदम् नरम् पश्यन् अवाधि (स्मितम्) अमुम् [I have said that the resemblance was momentary only] In his

-descent towards the earth, Narada had to pass several big clouds that were water laden and therefore dark Just as he had passed one of them and was in the level immediately below, the cloud on his head looked like the hide above Siva, and the sage's resemblance with the Lord was complete] 4

Prose —नवान् दृष्ट्वा पयोधरान् अधोऽध (स्थितम्) समूढकर्पूरपरागपाटुरं
 क्षणं क्षणोत्तचिन्नगजिन्द्रलङ्घिता भूतिस्थितेन शम्भुना स्रुटोपमम् (अनुमन् अधोधि) ॥४॥

Eng —Him, grey like heaped camphor dust, for the moment when just below big fresh clouds, clearly comparable to Sambhu, grey with ashes and with the hide of the huge tusker tossed up in his ecstasies (ecstatic dances) 4.

Beng —देखिलेन आकाश बड़ बड़ काल देव रहित। पुत्रीदृष्ट कर्पूर-पराग-पाटुरं
 क्षणं पञ्चदशहं नृनि ये एक एकवनि मेघर ठीक निरे देवन नागिना आनि उहिन
 अमनि कर्पूर-सेर उल्ल उल्ले उल्ल-वह उल्ल-व अहृत निष रज ह-वह उल्ले उल्ल-वह
 उल्ले उल्ल-वह उल्ल-वह देवन देव-र अधिकन मेहनई देव-ह-ह ॥ ४ ॥

Expl —At the time there were huge masses of dark clouds floating in the sky The sage who was personally white as camphor had to pass by several of them in his descent. No sooner he came under one of these than, for the moment, he gave the Lord the impression of Siva,—who too was white in his coating of ash,—standing under the canopy of his wrapper of the elephant hide which he had thrown up in the course of his ecstatic dance 4.

Mall —अथ नमस्ते नृनि विदितेति नवनिद्यादिभिः । कौटुम्भिकम् १
 'नवान्' सदा-सम्भूतमनिलान् अतिनीलानिति यावत् 'दृष्ट्वा विपुलान्' 'पयोधरान्'
 'नवान्' 'अधोऽध' 'नवानां समीप-प्रद्विष्टे, स्थितम् इति शिव' ["उदय-धर-
 समीपे" इति विभाव । लक्ष्यं च विनोदः । "उमसर्वतसी काया धिमुपस्थादिषु
 विषु" इत्यादि वचनात्] 'समूढ' पुञ्जितम् ["समूढं पुञ्जितं भुवः" इति विश्व]
 'कर्पूर-पराग' क्षुब्धे लक्ष्मि 'व-व-व' अतएव 'व-व' नवसमीप-व-व-व-व-व [व-व-व]

—those that have just then gathered moisture—means about the same

2 अधोऽध—अधरदिन् देश इति अधर + डि (०मी) + अधि स्त्रायें अध below अध्य । अधि ०मी or सन्त्ययस्य उक्तत्वात् प्रातिपदिकार्थे । ना । The duplication implies immediate neighbourhood : i.e. अधोऽध = just below Mall's rule means—उपरि अधि अधस् are duplicated when proximity in time or place is implied

3 बृहत्—बृहत् big तान् । Qual पयोधरान् । This is necessary to compare with the very large piece of elephant's hide which is the upper garment of Siva

4 पयोधरान्—पयम् water धरन्तीति धृ + अच् कर्तरि धर- holders. पयसा धरा, इतन्— । तान् । स्या owing to अधोऽध । We do not say पयोधरन्तीति पयोधरा because this requires अच् by the rule “कश्चाद्याच्” leading to पयोधरा । Mall's Varttika in full is “उभयसंज्ञस्यो कार्थ्या धिगुपय्यादिषु विभुः । द्वितीयाम्बेदितान्त्तु ततोऽन्यथापि दृश्यते ॥”—द्वितीया is the विभक्ति in connection with धिक् दृश्य उभय and सर्व ending in तस्मिन् and the duplicated three words beginning with उपरि (i.e. उपरि, अधि, अधम् as in the rule “उपपद्यधस —”) । द्वितीया is seen else where also The reference is to the duplication by “उपपद्य—”, hence in other cases we do not get द्वितीया but वही owing to इत्यतः । “कथं तर्हि ‘उपपद्युपरि बुद्धिना चरन्तीत्यनुद्वय’ । उच्यते । प्रतिपदात्तस्य ‘उपपद्यधस मामीत्ये’ इति कृतद्विलस्य अत्र दृश्यम् । तेन बीजादिवचनं सति नास्य प्रगतिः”—*Bholtoji*

5 समूढ &c—सम + वह + क्त कर्मणि समूढ heaped massed. कपूर camphor पराग dust पाण्डुर white “शुभ्रगुणगुणविशेषतविशद्वैत पाण्डुरा । अवदात सितो गौरो वचवो धवयोऽनुभूतः ॥” इत्यमरः । The derivation is unreliable “पण्डित मन अधिन । पठि गती । बहूलकान् धर, दीर्घश्च”—*Bhanuji* कपूरस्य परागा, इतन्— । समूढा कपूरपरागा, कर्मधा— । ते इव पाण्डुर, उपमान कर्मधा— । तम् । Qual अनुम् Sl 3 Here some read पाण्डुरम् । But पाण्डुरम् is pale white and not the bright white of camphor, thus पाण्डु वदं विविधं अस्ति अस्य इति पाण्डु + र क्तत्वे पाण्डुर । पाण्डु as pale white is seen in “हारीशस्य पाण्डुनिकते पदपङ्क्तिर्दृश्यतश्चिन्ता”—*Sakuntala*, Act III, “सनदयं पाण्डु

तथा ब्रह्मम्—Kumara I & c Mango blossoms are called पाण्डुर
in "चतुर्विंशतिपाण्डुर"—Sakuntala, Act VI & c Hence पाण्डुरम्
is preferable. See, however, पाण्डुभिः, sl 22 The rule for उपमान
कर्मधा—15 "उपमानानि सामान्य वचने"

6 चषोत् १८—चष festively उत्सव here the dance known
as चष उत्सव उत्सव + चष कर्मणि उत्सवित thrown up. गज elephant,
इन्द्र like Indra & c the best (by लक्षणा). कृति hide गजानाम्
इन्द्र इतत्— or गजानाम् इन्द्र इव, उपमितकर्मधा— or गजवु इन्द्र,
अपेमुपा गजम् । तस्य कृति इतत्— । उत्सविता गजैश्च कृति चवन, वचु— ।
चष उत्सविता गजैश्च कृति सुपमुपा । तेन । Quali ग्रन्था । I or उपमितकर्मधा
—see "उपमित व्याप्रा—", App The गजैश्च कृति is the hide of
गजानाम् whom Śiva had slain It is worn by him as a wrap for
the upper part of his body Hence it could easily become
उत्सविता । When going in for a dance Śiva is particularly eager
to have his wrap wet with blood Comp "पदान्देमप्रतकवम मन्त्र
नाभिनेन मास्य तेन प्रतिनवमवापुषरत्नं दधान । नृनारम्भे हर वधुपतवादे
गजानाम्भो गजानाम्भिमितवदं दृष्टभक्तिम वाचा ।"—Māgha On this
Mall remarks—"गजानाम्भो गजानाम्भो भगवन् महादेवमदीयमादाजिने भुज
मन्त्रनम विमन्ताम्भो चकार इति प्रसिद्धिः" ।

7 चषोत्सवम्—चषुट clear उत्सव + मा + चषु भाव उपमा resom-
elance चषोत्सवमा चष चषोत्सव वच— । तम् । Quali चषम् St 3

८ भूति १८—भूति ash मित जहित भूतिभि मित इतत्— । तेन ।
Quali गजाना Comp "भक्त्याद्वारा गजरोषाण"—Kāśhā

9 गजाना—इत्यु Śiva तेन । महादेवोत्त इत्यु । Mall defines
इत्यु by the rule "गुणो धे वसुभ्यसम्भो वतीयादतरन्ताम्"—In connect o
with words implying resemblance there is वतीया opt 311
except when गुण or उपमा is used Let us examine the rule
a little closely Supposing this rule is omitted at all other
what form is available in connection with गुणो धे words? We
find no form is enjoined except in the case of सङ्ग and मस
च govern वतीया by implication (च वत) in the case of सङ्ग
मस वतीयाकवदितुर्दन्तिभ्यो । Hence generally the rule
words is as yet unnoticed (चषव) । But चषव इत्यु—

what is not noticed is शब्द । Thus तुल्याय words as a rule give शिव शही, the rule “तुल्यायैरनुलो—” provides for द्वितीया *also* Cases not covered by this rule admit of यतो only. So तुला and उपमा give शही and not द्वितीया be the meaning सहस्र or साहस्र it does not matter Now Malli argues—तुला and उपमा in the rule are तुल्याय, i.e., सादृश्याय and *as such* are excluded if they are सादृश्याय the prohibition does not apply The rejoinder is obvious—when सादृश्याय, they are no longer तुल्याय (i.e., सहस्र) and can not come under the rule to claim द्वितीया, they are entitled to शही only So Malli's defence falls through

Nagesa thinks तुला and उपमा do not mean सहस्र but साहस्र only and by तुल्य in the rule he understands तुल्य, i.e., सादृश्याय to keep up correspondence with तुला and उपमा । According to this view also उपमा here meaning साहस्र cannot give द्वितीया because it comes under the prohibition अनुलोपमाद्याम् । Hence we have taken शब्दना as सहस्रयै योगे शब्द ।

Malli also supposes that स्फुटोपम शब्दना is equivalent to स्फुटरूपमम i.e., शब्द should have entered into the compound, but defends its separate existence by the dictum “सापक्षेऽपि रमकत्वम् समास” । This remark seems to be an interpolation शब्द here stands qualified by the epithets भूतिमित्तल &c., and the Bhashya says what is qualified cannot enter into a compound सहस्र राश पुत्र्य will not give सहस्र गानपुत्र्य । “सविश्वः पत्नी न हति न वा इतस्य विदधम”—*Bhashya* So स्फुटोपम भूतिमित्तल शब्दना is not the same as स्फुटशब्दपद भूतिमित्तल । The remark could not have been made by Malli. It is an interpolation

10 Voice — पाण्डुर स्फुटोपम (यतो चक्षेः) ।

3 The sage appeared like Himalaya

दधानमश्वोरुहकेशरद्युतोर्जटा शरच्चन्द्रमरीचिरीचिपम् ।

विपाकपिङ्गानुहिनस्यनीरुहो धराधरेन्द्रं व्रततीततीरिव ॥ ५ ॥

Prak—धराधरेन्द्रं ननु चक्षेः [He saw him appearing like the Himalaya] How so?—विपाकपिङ्गा व्रततीरती धरान् धराधरेन्द्र

Notes on Mall

1 कानि । ~ तुङ्गिन् &c — This is indicated by तुङ्गिन्शब्दो, also by the fact that Narada has been compared with it (Charcha)

Sara—धवनकानोन्नारदनं तिरमि पिङ्गला जग । तेषां अधिपत्या
तुषारधवनासु व्यन्तीषु युष्काभि पिङ्गलाभिर्लताभि द्विमिरिरिव मृगम् ॥ ५ ॥

CHARCHA

1. दधानम्—धा+गानच् कर्त्तरि दधान carrying तम् । धारदमाद्यम् ।
Qual अनुम् Sl 3

2 अश्वीरुह &c—अश्वम् water केशर filaments दिव+जिन् भावे
करण वा युति lustre अश्वमि रोहति इति अश्वम्+रुह+क कर्त्तरि अश्वारुहम्
lotus उपपदत—। तस्य केशरा इतत्—। तेषां युति इतत्—। अश्वी-
रुहकशरयुतिरिव इति आसाम् अश्वारुहकेशरयतय इह—by the Varttika
“मृगमुपमानपूवक्ष्यात्तरपन्थोपपद वक्तव्य” thus the उत्तरपद & g युति in
केशरयुति elided in final समास । तम् । Qual जग ।

3 शरच्चन्द्र &c—शरत् autumn चन्द्र moon here full moon,
मरीचि ray रोचिम् lustre शरत् चन्द्र इतत्—। तस्य मरीचि इतत्—।
तम् तस्य वा राशि शरच्चन्द्रमरीचिरोचि, इतत्—। तदिव रोचि अथ शरच्चन्द्रमरी-
चिरोचि इह । तम् । Qual अनुम् Sl 3 The “इह—is by “मृगमुप-
मान—” as above Mall expounds in a slightly different man-
ner His उपमान is शरच्चन्द्रमरीचि with which he compares the
रोचिम् of the sage His शरच्चन्द्रमरीचिरिव is a compound with इव
for the उत्तरपद । This उत्तरपद is dropped by the Varttika
“मृगमुपमान—” । This is more logical than our exposition which
is the current exposition

4 विपाक &c—वि+पक्+धप्रभावे विपाक maturity दिह yellow
रिव किं विपा, इतत्—। ता । Qual व्रततोत्तरी । Comp—“अमी
पृथुसम्भत विहङ्गता गता विपाकन कल्पस्य शालय ।”—Bharavi

5 तुङ्गिन् &c—तुङ्गिन् snow व्यन्+ङीप् निधाय व्यन्ती a natural
site अत्रवमा मुनि । तुङ्गिन् व्यन्ती, इतत्—। तस्यां राहति इति तुङ्गिन्शब्दो

१३८ किं कर्त्तरि स्त्रियाम् तुङ्गिण्यनीदृशं, उपपदतम्—। ता । Qual.
न नत । the तुङ्गिण्यनीदृशं—रही—रह । —रहम्—रही—रह ।
—रह २४० म १८

धरा १ —धृ + धञ् कर्त्तरि स्त्रियाम् धरा earth, धराया धरा
धर १३ of the earth, १८, mountains इतम्—। Comp
धराधर ४ त्वम् इन्द्र स्वधरा राजा धराधरेन्द्र the king of moun-
तस the Himalaya, इतम्—। तम् । कर्म of चरोधि, Sl 3
११ १३ reasons why धराधरेन्द्र is हिमालय,—(a) Because of the
n of snow fields—snow is not seen in other mountains.
(b) १ १३८ नाश २ compared to it It is not clear what he
me th perhaps the idea is that no mountain except
th हिमालया is holy enough for the purpose But why all
this trouble? Himalaya was actually the crowned king of
म नान (comp “द्वाराद्वयोनिवमवेत्य ध्वजं धारं धरिनीधरचक्षमस ।
मत्र पति कश्चित्तद्वयभारं श्रीलाधिपस्य स्वयमस्यतिष्ठत्” —*Kumara I*.)

२ व्रततो रूढ—व्रततो creeper तम् + चिन् भावे तति 'array' व्रततोना
ततय इतम्—। ता । कर्म of the क्रिया in दधानम् । Here व्रततोना
ततय = तता व्रतय by the maxim—भावा नयन इत्यादिनम् ।

३ Voice— दधानं रोषि दधान धराधरेन्द्र (चरो चरोधि) ।

४ He also imitates Balarama

पिण्डमौञ्जीयुजमर्जुनच्छविं यमानमेणाजिनमञ्चनशुति ।

सुवर्णमुखाकलिताधराम्बरा विडम्बयन्तं गितियाममस्तनुम् ॥६॥

Text—गितियाममस्तनुं विडम्बयन्तम् चमम् चरोधि [He saw the sage
im taking the person of the dark robed Balarama] How so ?
—चमम् चरोधि चमम् [The sage was white coloured like Balarama],
Palatama wore a blue garment—चमम् चरोधि चमम् चमम्
[The sages garment was a dark deer skin] What was
the sages waist band?—पिण्डमौञ्जीयुजम् चमम् [i. e. band was
of Munia grass dried yellow] And of Palatama?—
सुवर्णमुखाकलिताधराम्बरा तनुम् [Palatama's lower garment was
he'd fast by a string of gold furnishing another point of
resemblance] 6.

Prose—पिशङ्गमौञ्जीयुजम् अजुं नच्छविम् अचनन्ति एषाजिन वसान सुवर्ण-
स्त्राकजिताधराम्बरं श्रितिवारसं तनु विडम्बयन्तम् (अजुम् अजीधि) ॥ ६ ॥

Eng—Him white of complexion with a yellow belt of *Munja* grass and wearing a deer skin of the lustre of collyrium, thus imitating the person of Balarama with the lower garment fastened with strings of gold 6

Heng—इतिर वेह पुत्र परिवर्तने कृकृपापरं ह्यं उ ईशं मूढहृदयं निश्चयं
कटोरुद्धे आवद्धं । तसि त्वाहं क नैतन्वदं (वन्द्यवत्) स्वयं हरे कृपां नै
अवर्तयेन आहं वि वेहरे ह्यं रेवरे ई उ हिन ॥ ७

Expl—In his white body and yellow girdled skin of black antelope the sage imitated the person of Balarama with the sable robe fastened with a chain of gold 6

Mall—पिशङ्गति । पुन कौटुम्भ १ सुवर्णवर्णविश्व । तन्मयी मेखला
मौञ्जी । पिशङ्गा मौञ्जा युज्यते इति 'पिशङ्गमौञ्जीयुज्' । तम् ["सत्सुदिव—"
इत्यादिना क्रिय । "स्त्रियां पुत्रत्—" इति पिशङ्गशब्दस्य (१ पिशङ्गीशब्दस्य)
पुवडाव] अजुं नच्छवि धवलकानिम् ["वल्पो धवनोऽजुं न" इत्यमर] 'अचन
दुति' अचनवर्णम् 'एषाजिनं लक्ष्मणवचनं वसानम् आच्छादयन्तम् [वस आच्छादने
इति धातो यान्] 'सुवर्णसूत्रेण कनकमखण्डया 'आकम्पितं' वडम् 'अधराम्बरम्
अनरीयक' यस्य ता 'श्रितिवारसं' मौलाम्बरस्य रानस्य 'तनु विडम्बयन्तम् अजु
कुवाचमिदम् ['आर्षो इत्युपमा'] ॥ ६ ॥

Notes on Malli

1 पिशङ्गवर्णः । 2 अधीवासः । 3 This is an उपमा of the आर्षो class (in which the comparison is inferred from the sense)

Sarg—तन्मयी वल्पोवत् सितेन देहेन सिताङ्गस्य वारदस्य समता हृदा । एकस्य
नौलम्बरं कनकमखण्डयन्तम् अयम् च लक्ष्मणवचनं पिशङ्गया मौञ्जा वडम् ॥ ६ ॥

CHARCHA

1 पिशङ्ग &c.—पिशङ्ग reddish brown twany. मुञ्जा a sort of grass लम्बं विकार इति मुञ्जा + अन्त्रं निधाय मौञ्जी made of the *munja*

grass. The शुभ्र is a girdle worn at the time of investiture with the सौम्य thread. The ceremony is known as शुभ्रपञ्चमम् .
विश्रुताः साधुः पित्रोः शौचं कथं—। तथा युजते इति पित्रोः शौचं + युज + क्तिप्

अर्चति पित्रोः शौचं endowed with a brown girdle of munja grass, उपपन्नम्— तम्। Qual. अनुम्, Sl. 3. Mallis rules are—(a)

"शिशुः पुरुषः विलम्बितः समानाधिकरणे शिशुपुत्रोऽपि"—If an all takes the masculine form when it qualifies an उपपन्नम्

in the feminine which is not पुरुषप्रत्ययान्त or of the शिवादि class

(b) "सप्तर्षिपुत्रोऽपि पुत्रं विदुः भिदुः विदुः जिहो राजानुपमोऽपि क्तिप्"।

2 अनुम् &c—अनुम् white इति complexion अनुम् इति अनुम्— तम्। Qual. अनुम्, Sl. 3

3 वसानम्—वस + शान् कर्त्तरि wearing, तम्। Qual. अनुम्, Sl. 3

4 एव &c—एव deer अजिनम् skin एवम् अजिनम्, इत्यम्—।

तम् एवम् of the शिवा in वसानम्। "ननोकाव्ययम्"—इति वहीनिवध

(App. 1) This was his lower garment, the upper garment being अनुम् (Sl. 4)

5 अनुम् &c—अनुम् collyrium इति lustre (Sl. 5) अनुम्

इति, इत्यम्—। अनुम् इति इति इति, अनुम्—। तम्। Qual. एवम्, अनुम्।

The अनुम्—by "सप्तर्षिपुत्रम्"—(Sl. 5 and App.)

6 सुवर्णम् &c—सुवर्णम् gold सूतम् thread आ + क्त + क्तिप् माते

+ क्त कर्त्तरि आकृतम् worked अनुम् lower, अनुम् garment अनुम्

अनुम् अनुम् lower garment, इत्यम्—। सुवर्णम् सूतम् or सुवर्णम्

सूतम् सुवर्णम्, इत्यम्— or कर्त्तरि—। तम् आकृतम्, इत्यम्—। सुवर्णम्

सूतकर्त्तरि अनुम् अनुम् अनुम्, अनुम्—। तम्। Qual. तम्।

7 रिक्तवस्त्रम्—रि + क्त + क्तिप् माते + क्त कर्त्तरि रिक्तवस्त्रम् imita-

ting, तम्। Qual. अनुम्, Sl. 3

8 शिवायम्—शिवा means white, black, here black शिवा

अवस्त्रम् इत्यम्। अनुम् garment शिवायम् अनुम् अनुम्—। तम्।

इति वही। Refers to अनुम् who donned dark garments.

9 तम्—तम् person तम्। Here तम् is compared to तम्,

but from the points of resemblance noted in the verse the

natural conclusion seems to be that the sage resembled Bala-

ramana himself, yet the poet says he resembled the latter's तम्

only for reasons difficult to guess. तनु again is in the *feminine* which too is a blemish in the उपमा । Was it metrical difficulties that led the poet to adopt this strange course ?

10 *Voice*— युक्त्वा इति वमान विदध्वन (असौ अवाधि) ।

7 *Narada compared to white autumn cloud*

विहङ्गराजाङ्गुहैरिवायतेर्हिरस्मयोर्विह्वलितन्तुभिः ।

कृतोपवीत हिमशुभ्रमुच्चकैर्घन घनान्ते तडिता गुणैरिव ॥ ७ ॥

Prak—हिमशुभ्रम् अमुम् अवाधि [The sage looked white like snow] We are sick of listening to your tales of his white colour—घनान् उपवीतैः घनम् इव अमुम् [He saw him like a big white cloud in Autumn] Well what then?—तडिता गुणैः कृतोपवीत घनमिव अमुम् [Like a cloud encircled by streaks of lightning] How so?—हिरस्मयोर्विह्वलितन्तुभिः कृतोपवीतम् अमुम् [His sacred thread was made of fibres of creepers that grow on a golden soil and consequently were themselves golden too] You want pretty long fibres for the sacrificial thread—विहङ्गराजाङ्गुहैरिव आयते तन्तुभिः [The fibres were long and looked like the feathers (hair?) of Garuda which are golden] 7

Prose—विहङ्गराजाङ्गुहैरिव आयते हिरस्मयोर्विह्वलितन्तुभिः कृतोपवीत हिमशुभ्रं घनान् तडिता गुणैः (उपविवितम्) अचक्रे घनमिव (अमुम् अवाधि) ॥७॥

Eng—Hum snow white, with the sacred thread made of tendrils of creepers growing on golden soil and long like the feathers (hair?) of the king of birds and thus like a high cloud in autumn with a circuit made by streaks of lightning 7

Beng—স্বৰ্গ হুইয়া গিয়া গৰুড়ৰ পাখীৰ দৰে (লোহেৰে) বহুদূৰৈ লৈয়া আয়তে তন্তুৰে কৃত উপবীত হিমশুভ্ৰ অমুৰে ঘনমিৱ (অমুৰে অৱোধি) ॥৭॥

Expl—Narada was white in the body and his sacred thread was of gold. He thus looked like a big autumn-cloud with a streak of lightning flashing right across it 7

N B—In autumn the clouds are almost devoid of water

length and also in the material which is gold in both cases. *Hair*—in a *bird* is difficult to conceive and feather again is not easy to twist into threads

2 *हिरण्य* &c — *हिरण्य* gold तस्य विकार इति *हिरण्य* + *सयद्* भ्रियते *हिरण्यो* golden उर्वी *earth* वज्रि *creeper* वज्री is also correct तन्नु *tendrils* *हिरण्यो* उर्वी *हिरण्योर्वी* golden soil कर्मधा—। तस्यो राहति इति *हिरण्योर्वी* + *रह्* + *क* कचरि भ्रियाम् *हिरण्योर्वीरहा* उपपद तत्—। तादृश वज्रय कर्मधा— तासीं तलव, इतत्—। तै । करण of कृत । Here Malli thinks that the creepers are golden because growing on a soil of gold (*उपादान* &c) Malli's rule for यतोप in *हिरण्य* is "दाशिन्यायन वासिनायन आदर्शधिक जेष्ठाग्निनेय वाग्निनायनि भौव इत्य धेवस्य सारव उत्ताह भेवस्य *हिरण्यदानि*" ।

3 कृत &c — *उप* + *वि* + *इ* + *क्त* कचरि उपवीत that which has gone round keeping close to the body : e the sacrificial thread कृतम् उपवीतम् अथ वद—। तम् । Qual अमुम् Sl 3 (Malli) Or qual both अमुम् and घनम् । Malli has शोभादम् । But शोभा in a sage of Narada's standing sounds curious

4 हिम &c — *हिम* snow हिमनिव युध हिमयुध उपमानकर्मधा—। तम् । Qual अमुम् Sl ३ (Malli) Or qual both अमुम् and घनम् ।

5 उह्वहे — *उह्वेम्* hoh an अद्भ्य । उह्वरेव इति उह्वस + *अकच्* श्रापे । तम् । Qual घनम् । The resultant word here is also an अद्भ्य because *अकच्* comes just before the *घेम्* portion (णि) of *उह्वेम्* by the rule "अद्भ्यसर्वनायाम् अकच् प्राह्-टि" । Thus *उह्व* + *अकच्* + *एम्* = *उह्वहे* in which the *अकच्* (i.e. *अकच्*) acts like an *आत्म* and therefore does not alter the character of the stem

6 घनम् — कर्म of अनेधि Sl 3

7 घनान — *घन* cloud By *मध्या* (transference of epithets) this means the season for clouds : e वस । घनस्य अना घनान् end of the rains, i.e. इतत् इतत्—। तन्निम् । We may also say *घनानाम्* अना disappearance of clouds इतत्—। ४ इति अदिम् इति घनान् + *अथ* सतथे घनान् the time when rains cease autumn

8 दुहे — *दुध* string तै । Malli has उपनयदे इय । This

would mean that clouds are indicated (नक्षत्र) by तडित्, १. १. १, a white mass seen in the sky is known as a piece of cloud by the flash of lightning. This is unusual. It is better to construe तडिता नक्षत्रे कृतोपवीत घनमिदम्.

9 i. e.— कृतोपवीतं हिमश्रृङ्गं (उपलक्षितं) घनं (यमोपलक्षितं) ।

10 Remark—The description closely follows Kirat III where Vyasa black in colour but wearing brown hair is compared to a black cloud having lightning within.

8 *Narada taken like Indra's Airavata*

निमर्गचित्रोज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा नमहिमच्छेदसिताङ्गमङ्गिना ।

चक्रामत चारुचमूरचर्मणा कुयेन नागेन्द्रमिवेन्द्रवाहनम् ॥ ८ ॥

Prak—इन्द्रवाहने नगेन्द्रमिव यमुम् यमोधि [He appeared to him like Indra's tusked Airavata] How so?—चारुचमूरचर्मणा चक्रामतम् यमुम् [He was wrapped in a fine skin of the Chamuru deer] Where is the resemblance?—कुयेन चक्रामतम् यमुमिष [Airavata in his rich coverlet bore the same appearance as the sage with his Chamuru skin on] Just Airavata is white in the body—नमहिमच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चमूरचर्मणा [In person the sage was white like a lotus fibre, and with the deer skin on he looked like Airavata in his rich coverlet] But the coverlet was worked in a beautiful pattern—निमर्गचित्रोज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा चमूरचर्मणा [The deer skin was naturally spotted and the hair on it was exquisitely fine] 8

Pras—निमर्गचित्रोज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा नमहिमच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चारुचमूरचर्मणा कुयेन यमुमिषं नगेन्द्रमिव चक्रामतम् (यमुम् यमोधि) ॥ ८ ॥

Eng—Him, like Indra's mount the prince of tuskers in his housings, showing off in a beautiful skin of the Chamuru deer with naturally spotted fine bright hair and clinging to his person that was white like a lustrous bit of lotus fibre. 8.

Pras—निमर्गचित्रोज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा नमहिमच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चारुचमूरचर्मणा कुयेन यमुमिषं नगेन्द्रमिव चक्रामतम् (यमुम् यमोधि) ॥ ८ ॥

Expl.—A naturally spotted Chamuru skin with a fine glossy coat was on the sage's back. With this he appeared like Indra's white elephant Airavata in his gorgeous trappings. See *Prak.*

Malli.—निसर्गेति । पुनः ? 'निसर्गात्' स्वभावादेव 'चिवाणि' श्वलानि 'उज्ज्वलानि' भास्वराणि 'मूषाणि पद्माणि' लोमानि यस्य तेन 'लसन्' यो 'विसृष्टेदः' स्वचालखण्डः ["देदः खण्डोऽस्त्रियाम्" इति विकार्यशेषः] तदत् 'सिते चक्रे' वपुषि 'सङ्गिना' सक्तेन 'वाहया' मनोहरेण 'चमूरुचर्मणा' समलवा 'कुपेन' पृष्ठाक्षरणेन ["प्रवेष्ट्याक्षरणे वचः परितोमः कुपे इयोः" इत्यमरः] 'इन्द्रवाहनं नागेन्द्रम्' ऐरावतम् 'इव चक्रासत्' शोभमानम् [इन्द्रस्य वाहनम् इति स्वस्वामिभावमात्रस्य विवक्षितत्वात् "वाहनमाहितान्" इति न शक्यम् । यथाह वामनः—"नेन्द्रवाहनशब्देऽप्यलम् । आहितलस्य चर्विचलिज्" इति । चक्रासते, अतएव "नाभ्यस्ताच्छतुः" इति नुमभावः । "अदित्यादयः षट्" इत्यभ्यस्तसंज्ञा] ॥ ८ ॥

Notes on Malli.

1. इन्द्रस्य &c.—We do not get श्वत्वं by the rule "वाहन—" (*Char.*) because इन्द्रस्य वाहनम् here merely states the relation of the possessor and the possessed. So says Vamana—"There is no श्वत्वं in इन्द्रवाहन because it is not meant to say that Indra is at the time on its back. 2. श्वत्वं coming after वाह, there is no नुम् owing to the prohibition "नाभ्यस्ताच्छतुः" (*Char.*). वाह is designated अभ्यस्त by the rule "अदित्यादयः षट्" ।

Sara—तस्य सिते पूर्वेकादे चिदेवज्ज्वलैस्तनुभिश्च सोमभिः शोभमानं चमूरुचर्मं चासीत् । तेन चासीं विविधेषु आलस्येन भूषितवृद्धः श्वलान्दी मज्जरान् ऐरावत इव शुभम् ॥ ८ ॥

CHARCHA

1. निसर्गः &c.—नितरां स्वयमेव चनेन इति नि+सृज्+घञ् करणे निसर्गः nature. चित्तं spotted, parti-coloured. उद्+ज्वल+घञ्, कर्णरि उज्ज्वल bright, glossy. मूष fine. पद्मन् hair. चिवाणि उज्ज्वलानि

अङ्गलि यच्छाणि यन् अस्मिन् वा विदोऽन्वयमूहयन्, बहु—। निम्नैव विदोऽन्वय-
मूहयन् तन्—। तन्। Qual चादिसमूहकर्मणा। The बहु—with four
c n (1) here is quite legitimate, the rule being "अनेकमय-
यन् हे न न ह अनेक may mean any number more than one.

2 लसत् &c—लस + गृह कर्त्तरि लसन् bright, lustrous विष
lotu ho t छिद + घञ् कर्मणि छिद piece. विस्स छेद विस्स्येद a bit
f o us shoot लसन् विस्स्येद लसविस्स्येद, कर्मणा—। स इव सितम्,
उपमानकर्मणा—। लाट्टगम् चङ्गम्, कर्मण—। तव सज्जति इति लसविस्स्येद-
सिताङ्ग + सघ + चिनि कर्त्तरि साधुकारिणि तच्छीले वा लसविस्स्येदसिताङ्गसि,
उपपदतन्— तन्। Qua चादिसमूहकर्मणा।

3 चकासतम्—चकास to shine (चदादि) + गृह चकासन् appearing-
तम् (Qual चमसु, sl 3 Here we do not get चकासतम् because
चकास is regarded as an अभ्यस्त by the rule "अदिष्यादय च्"—
उच्य and the six roots that follow it are also called .अभ्यस्त।
These are जघ, ज्ञास्, ददिद्वा, चकास, मास, दोषी, वेरी। Next by the
rule "नाभ्यमाच्यतु" तुम् is prohibited after अभ्यस्त roots ending in
इइ। Hence decline चकासन् चकासतो चकासत। चकासतम् &c.

4 चारु &c—चमूह is a species of deer. It is different
from चमर which gives us the चामर। Amara mentions twelve
species thus —"चदनी .चमूहमिन्द्रकावपि . रोहिताचमरी मरु" which
shows the difference चमूरीकर्म, इत्तन्—। चारु चमूहकर्म, कर्मणा—।
तन्। इतो वृथा।

5 कुट्टेन—इती वृथा।

6. गच्छन्—Lxpond like गच्छन्, sl. 4, कर्म of चरोधि, sl 3.
Refers to the घोषतः। The elephant is white

7. इन्द्र &c—वाचने चनेन चक्रिन् वा इति बहु + चिच् भ्राट् करणे
चचिचरत् वा वाचनम् mount. Or वाचने प्रवर्तितवर्त्त कुर्वन् इति वाच + भ्राट्
कर्त्तरि वाचनम्। इन्द्र वाचनम् इत्तन्—। तन्। (Qual, गच्छन्।
Here च was expected in वाचन by the rule "वाचनमिन्द्रात्"—वाचन
takes च if the cause be in a पूर्वपद that indicates the rider इन्द्र
is the rider of घोषत and contains व which is a cause for the
change. Why not then इन्द्रवाच here with the cerebral च ?
The answer is, इन्द्र was not actually चङ्गित on the back of the

Expl — See *Prak* from "The live" to "half crystal", 9

Mall — अग्रमिति । पुनः १ 'अग्रसं' प्राच्येषु 'वाल्कानिता' ताडिता ।
 सौष्ठवपरीक्षायां यथादुष्टं न तन्वीताडनं प्रसिद्धम् । तेषां 'वह्नीकोगुणानां' वीक्षातन्वीकां
 'चननं सहस्रंवनं उज्ज्वले' अङ्गुष्ठनखाङ्गुलिभिर्गवां मिश्रया तद्रागरक्तया इत्यर्थः चतस्रः
 'पुरा पुराभागं प्रचये विदुर्मै' ["अथ विदुर्मै पुनितं प्रचयं पुनपुनकम्" इत्यमरः]
 'पुनितं इत्यर्थः' इति स्मृतया 'अथ स्फटिकाचमालया' स्वस्वस्फटिकानां मालया
 लपमालया इत्यर्थः ["अथो भद्रके स्फटिके, मन्त्राभिमुखेऽप्ययम्" ऐतरेयब्रह्म १ ।
 तद्यामिहस्फटिकदण्डयान् कथमर्चयिष्यते स्मरते । "स्फटिको मोक्षद परम्" इति
 भीष्मादिना स्फटिकाचमाल्याभिधानात्] 'विभानं भासमानम् [भाते जहद्वन्य' ।
 अथ "नखीयुभिर्गवा" इति स्वयम्भवादिना अथगुणस्वीकारलक्षणसद्वृत्त्यान्वितम् । उक्तं
 (१ उक्तं) तद्वत् स्वयम्भवादिना इति] ॥ २ ॥

Notes on Malli

१ सौष्ठव &c — Striking the strings with the bent thumb to test their suitability is well known २ अग्र means भद्रक
 { 'bear' } स्फटिक { crystal }, अमल { clear } and when meaning
 अभिमुखः it is an अग्रय । ३ तथा etc — The longing of the sage for
 salvation, is disclosed by the mention of स्फटिक, which is known
 as such (conferring salvation) from the prescription of
 rosaries of crystal beads, for those who seek salvation, by
 texts like "glass is the best procurer of salvation" ४ अम
 &c — Here the अमल is तद्वत् of which the indication is the
 acceptance of another's characteristics at the sacrifice of one's
 own It is said — "तद्वत् arises from a renunciation of one's own
 characteristics"

Sara — अथ तस्य स्फटिकाचमाल्या अभिधा । परमं तन्वीकादिव दृष्टनाडनम्
 तदादिवनं अङ्गुष्ठनखाङ्गुलिभिर्गवां मिश्रया तद्रागरक्तया इत्यर्थः चतस्रः
 दण्डिनः ॥ २ ॥

CHARCHA

१ अग्रयम — न जहति नृहति इति अमृ + अम + इ अर्धे अग्रयम्

ceaseless तत् यथा तथा अत्रत्यम् ceaselessly , hence, frequently. Qual the क्रिया in आस्त्रावित । Here the समास is of सुप् in नप् with the root जनु मोचये । धातुना समास । Comp "मुपा मुपा तिडा नन्वा धातुनाऽथ तिडा तिडा । सुवन्नेनेति च प्रोक्तः समास षड्विधी बुधे इ" The rule is "नमि कम्पि वि अत्रत्य कम द्विम दीपो र" ।

2. आस्त्रावित &c —पा + स्त्राव + दिच् + क्त कर्मणि आस्त्रावित struck वज्रको lyre. गुण string चल् + क्त भाव चत (sore) Inction अङ्गु hand , अङ्गो तिष्ठति प्राधान्येन इति अङ्गु + म्या + क कर्तरि अङ्गुष्ठ thumb उपपदत— । न खम् आकाशमस्य इति नख , वङ्—(नञ् प्रकृत्या) । अङ्गु glow भिद् + क्त कर्मणि भिद्ग blended वज्रका गुणा वज्रकोगुणा the strings of the lyre, इतत्— । अङ्गुष्ठस्य नख अङ्गुष्ठनख the thumb-nail, इतत्— । आस्त्रावित वज्रकोगुणा the strings of the lyre that are struck, कर्मधा— । तेषां चतस्रः, इतत्— । तेन उच्चन , इतत्— । आस्त्रावित वज्रकोगुणस्ततोच्चन अङ्गुष्ठनख , कर्मधा— । तस्य अक्षर , इतत्— । ते भिद्ग , इतत्— । तय । Qual अक्षरटिकादमलया । Malli expounds slightly differently For अङ्गुष्ठनख &c —cp अभृताङ्गुष्ठनखप्रभाभिः ।

3 पुर—पूर्वघ्नित ईश इति पूर + डि (एनी) + अणि स्वार्थे in the fore part, i e the part nearest the thumb (that is the front of the bead because the motion is towards the thumb). अक्षर । अक्षि एनी or better समग्रस्य अन्तर्गतत्वात् प्रातिपदिकार्थे । मा ।

4 प्रवाल —प्रवाल coral ते । इया करये । These are red and the glow of the thumb nail is also red : Amara reads प्रवाल ।

5 पूरित &c —पूर + दिच् + क्त कर्मणि पूरित or पूर्यं filled पूरितम् अर्धम् अस्ता. पूरिताङ्गा, वङ्— । तय । Qual अक्षरटिकादमलया ।

6 विमानम्—वि + भा + शट् विमान् shining रम् । Qual. अनुम, sl. 3

7 अक्षर &c —अक्षर clear, स्फटिक crystal अक्षर originally meant वज्राक्षर । But as these are used as beads of rosaries, it has come to mean any bead strung in a rosary अक्षरा मन्दा अक्षमन्ता rosary, जयमन्ता, इतत्— । अक्षर स्फटिक clear crystal, कर्मधा— । अक्षरस्फटिकस्य अक्षमन्ता, इतत्— । तया । सहाये इया ।

8. Voice— .विमान् (अक्षो अक्षोधि) ।

10 *Narada was all attention on his lyre*

रणाद्विराघहनया नभस्त्रतं पृथग्विभिस्रश्रुतिमण्डलैः स्वरैः ।

स्फुटीभवदयामविशेषमूर्च्छनामवेक्षमाणं महतीं सुहृर्महः ॥१०॥

Prak—महन्मह महतीम् अवक्षमायम् चतुम् चरोति [He saw the sage frequently turning towards his lyre, the *Mahati*, with great interest. Why so?—स्फुटीभवद्भूमविशेषमूर्च्छनां महतीमवेक्षमाणम्]

[I vary now and then he noticed that the rise and fall of a whole compass of notes became distinctly audible in the lyre and this excited his curiosity] Was he counting the beads and playing the lyre at the same time?—नभस्त्रतं विराघहनया पृथक् रणद्विः स्वरैः स्फुटीभवद्भूमविशेषमूर्च्छनां महतीम् [The wind owing to the sage's own speed rubbed with some force against the strings of the lyre and produced notes] Was that enough to cause the music?—विभिस्रश्रुतिमण्डलैः स्वरैः [Each string produced a distinct note hence the music] 10

Prose—महन्मह विराघहनया पृथक् रणद्वि विभिस्रश्रुतिमण्डलैः स्वरैः स्फुटीभवद्भूमविशेषमूर्च्छनां महतीं सुहृर्मह अवक्षमायम् (चतुम् चरोति) ॥१०॥

Eng—He ever and anon regarding with interest his lyre, the *Mahati*, in which the rise and fall of a gamut was becoming manifest by means of notes resounding separately from friction with the wind, with the compass of *Srutis* rendered distinct. 10

Ind—महन्मह विराघहनया पृथक् रणद्वि विभिस्रश्रुतिमण्डलैः स्वरैः स्फुटीभवद्भूमविशेषमूर्च्छनां महतीं सुहृर्मह अवक्षमायम् (चतुम् चरोति) ॥१०॥

Exp—The wind, through the sage's speed: rubbed with some force against the strings of his lyre the *Mahati*, each string thus produced a distinct note. I vary now and then the rise and fall of a whole compass of notes became audible and the sage in curiosity turned towards the lyre with great interest. 10.

Mall:—रथद्विरिति । पुन १ 'नमस्तु' वायो 'आद्यद्वयो' आधानेन 'पृथक्
 असहीरे रथद्वि भवद्वि अनुरणनीत्यसामने' रित्ये ["श्रुत्यारम्भम अनुरणनं स्वर
 इति लक्षणात् । तदुक्तं रवाकर— "श्रुत्यनन्तरभावी य सिम्भोऽनुरणनात्मक ।
 स्वतो रज्ज्वति श्रुतुधित स स्वर लक्ष्यते ॥" इति । श्रुतिनाम स्वरारम्भावधन
 शब्दविशेष । तत्तत्तम्— "प्रथमश्रवणाच्छब्दं श्रुते इत्यभावक । सा श्रुति
 अपरिहृया स्वरावयवत्वत्वा ॥" इति^१] । 'विभिन्नानि' इतिनियतसंख्यया शब्द
 स्थितानि 'श्रुतीना भण्डनानि' समूहा यदा ते विभिन्नश्रुतिमण्डनै [श्रुतिसंग
 नियमश्च दर्जित — चतुश्चतुश्चैव षड्जमध्यमपञ्चमा । ष षे निषादराग्यारौ
 विभिन्नं वमधैवती ॥"^२] । स्वरा षड्जादयः सप्त उत्तमलक्षणा^३ [तदुक्तम्—
 "श्रुतिश्च सुरा स्वरा षड्जर्षभगायारमध्यमा । पञ्चमी धैवतश्चाथ निषाद इति सप्त
 तै । तेषां सप्त सारिगमपधनीत्यपरा मता ॥" इति^४] । तै 'स्वरे स्मृतीभक्त्यो
 दामविशेषाणा' षड्जादयपरमासकानां स्वरसङ्घातभेदानां वयाणां 'मूर्च्छना'
 स्वरारोहपरोहकमभेदो' यस्या ता 'महतीं महतीं नार्था निजवीर्यम् ["विश्रावसीनु
 हृता तुम्बुरीनु कलावती । महती नारदस्य स्यात् सरस्य्यानु कच्छपी ॥" इति
 वैजयन्ती] तुहमुं ह' चवेचनायम् तत्तीयोजनाभदलक्षमहिषा पुरुषप्रयवमन्तरणैव
 चविमवाद ध्वनति इति कौतुकात् चतुसन्दधानम्^५ इत्यर्थ [अथ दामलक्ष्यम्— "यथा
 तुम्बुभिन्न सर्वेऽप्येकीभूता भवन्ति हि । तथा स्वराणां सन्दीहो दाम इत्यभिधीयते ।
 षड्जरागो भवेदादौ मध्यमयाम एव च । गान्धारदाम इत्येतदगमवयवमुन्निहतम् ॥"
 इति । तथा— "न्यायवर्त्तोऽथ जीमूत सुभद्रो दामकाज्यः । षड्जमध्यम—गान्धारा
 (१२) वयाणां उद्भूतव^६ ॥" इति ॥ मूर्च्छनालक्ष्यम्— "कनकं स्वराणां
 समानमराहदावराहयम् । सा मूर्च्छेत्याद्यते दामव्या एता सप्त मन च^७ ॥"
 गान्धारेऽपि प्रत्येकं सप्त सप्त मूर्च्छना इत्येकविंशतिमूर्च्छना भवन्ति । तत्र इह
 नामानि तु "नानपचितमुच्यते" इति प्रतिश्रावभ्रमयत् न विवक्ष्यते । इति सर्वत्र
 दातम्^८ ॥ अथ पुन्यपरमन्तरश्च स्वराद्यविभागा— कीऽपि लाङ्कालिङ्गालोऽय
 शिन्धोऽहतिगो वीर्या प्रतीयते । तत्र सप्त स्वतः प्रसिद्धानि सप्त चमदन
 चरचितवत् तन्मूर्च्छातिमयीकलङ्कार । सा च महत्या पुन्यपर विना मूर्च्छा
 यदुच्यतेऽपि मन्त्रभ्रमिधानात् चमन्त्रभ्रमपतया (१ दया । तथा) पुन्यपर

रस्यदप (रस्यदप) कारण विनापि मूर्च्छादिकाप्याभिलिख्योत्तमात् विभावम्
व्यत्यन । इत्युक्तं रस्य अन्तरास्यविरिति मत्तप १८] ३१० ३

Notes on Malli

१ अन्तः ८ — Being generated by vibrations २ सुखाश्रयम्
८ — १ the definition that स्वर is the vibration commenced
१ श्रुति It is so stated in the Ratnakara—'That mild tune
is sing after श्रुति and consisting of vibrations only is called स्वर
from the derivation "स्वत रक्षयति श्रोतुमिदम्" । श्रुति is but a kind
of sound being that portion of the स्वर which marks its com-
mencement २ ० it is said— When first heard it is a mere
sound of a short measure That is श्रुति known as a portion of
२ स्वर ३ श्रुतिमत्त्वा ८ — The allotment of the number of
Srutis is also stated—"वङ्ग, मध्यम and पञ्चम have each *four*,
निषाद and शम्भर have *two* each शयम and धैवत have *three* each"
४ The *svaras* as characterised above are वङ्ग &c seven in
all ५ सप्तम् ८ — २ ० it is said— From the Srutis arise the
seven *svaras* वङ्ग शयम शम्भर मध्यम पञ्चम, धैवत, निषाद । These have
other names स रि ग, म, प ध, नि" । ६ वङ्ग &c — Of the three
different groups of *svaras* having वङ्ग &c for their other names
७ स्वर &c — (Different ways of the rise and fall of cadence.
८ तथैव &c — Watching with interest because it sounds in ac-
cord without the interference of any person merely through the
power arising out of a speciality in the setting of the strings
९ द्वा &c — ' Individuals grouped together become कर्तृत्वम्
so a group of *svaras* is called द्वा । First there is the वङ्ग द्वा,
then मध्यम द्वा, next the शम्भर द्वा, these are the three द्वा."
Again—"वङ्ग, शोभन, सुभज these three द्वा : the source
of the three वङ्ग, मध्यम and शम्भर" १० समम् &c — "The
gradual rise and fall of the seven *svaras* is called समम् attaching
to the द्वा । These are seven in each ११ द्वा &c — The
मन्त्रः are २१ in all being seven in each of the द्वा. Their
names are not given here for fear of violation of the promise

“ननपचितमुच्यते” । This clears all difficulties 12 अत्र &c — Here extraordinary excellence of the (make) of the lyre is inferred from the statement of the manifestation of the स्वस्व without the effort of any agent. With this excellence is identified the natural excellence of the lyre. Out of this identification arises the अलङ्कार called अतिशयोक्ति । [१ B — Now read सा च समन्वह्या । तथा &c] This अतिशयोक्ति is of the kind असमन्वहे समन्वह्या, because it speaks of the समन्वह of सूक्ष्मता in the महती though there is असमन्वह of it without the effort of an agent. By this अतिशयोक्ति again विभावना is indicated because the manifestation of the *effect* “सूक्ष्मता &c” is implied without the *cause* “the effort of the agent.” Thus there is implication of an अलङ्कार (विभावना) by an अलङ्कार (अतिशयोक्ति)—Thus is the whole thing in brief.

Sara—पतति मुनी तस्य वीणाया सदृशताया तन्त्रं प्रतिचक्षु बाधुना ताडिता । तत्र भिन्नासु तन्त्रीषु भिन्ना स्वरा युगपद्वै ज्ञानाः । ते च वक्रमहात् उद्येनोच्चैश्च स्वगताः तत्तद्व्यामाणा सूक्ष्मता प्रकटीचक्र मुनिय कौतुकादसक्तान् महतीमवेक्षत ।

CHARCHA

- 1 रण्डि—रण+इत् कर्त्तरि रणल sounding है । Qual खुरे ।
- 2 आचटनया—आ+चट+णिच् स्वाद्ये+पुब् भावे आचटना agitation तथा । इती इया ।
- 3 नभस्त—नभम् sky तत अस्मि अस्व प्रचारत्वेन इति नभस+मनुष्य नभस्त wind तस्य । We do not get नभस्त because by the rule “तमी मतये” the स of नभम् is not a पद when a मतयी after follows. Hence स remains unchanged by मभि ।
- 4 वृद्धक्—Qual the क्रिया in रण्डि ।
- 5 विभिन्न &c वि+भिन्+ञ् कर्मणि विभिन्न allotted by stating the number in each (See Mall प्रतियोग्य &c) *sepa a ed* seems better अयने अयदा इति शु+ङिच् करणे श्रुति vibration मण्डल round श्रुतीनां मण्डलानि इत्यु— । विभिन्नानि श्रुतिसंख्यानि एवम् having allotted

round vibrations बहु—। ते । Qual.—सरे (Malli) Or—
विभिन्नानि नतिमन्त्रानि separate rounds of vibrations, अर्थः—। ते ।
इति करम् । In this case construe विभिन्नानि नतिमन्त्रानि सरे—
। ते । that sounded separately in different rounds of
vibrations

(सरे —इती तृतीया । अनु of स्फुटीभवम् ।

स्फुटी &c —स्फुट manifest राम gamut वि + शिष + घञ् कर्मणि
विशेष different, any thing special मूर्च्छना cadence अस्फुटा स्फुटा
सम्पद्यमाना भवन्त्य इति स्फुटा + शि + भू + णट् + डीप् श्रियाम् स्फुटीभवम्
becoming manifest, नतितम्—। रामाणां विविधा रामविशेषा the
different rams इतम्—। तेषां मूर्च्छना, इतम्—। स्फुटीभवम् राम
विशेषमूर्च्छना अस्याम् बहु—। ताम् । Qual मङ्गलीम् ।

8 अवयवाद्यम्—अव + ईष + शानच् कर्मणि Regarding with in
terest तम् । Qual अमुम् Sl. 1

9 मङ्गलीम्—मङ्गली is the name of the बीजा of गारुड (See Malli
विशेषो &c) ताम् ।

10 मृदुमृदु—मृदुम् is an अव्यय meaning पुन पुन । The re-
petition also implies पीन पुन (अभीला) and is therefore un-
necessary Qual the क्रिया in अवयवाद्यम् ।

11 Voice — अवयवाद्य (असी अशधि) ।

12 Remark—With the alternative construction suggested
in note 5 we observe that नृति being विभिन्न, वदन् sounding
becomes possible, and then the listener knows what nras are
sounding together at the time, &c, he becomes aware of the
राम which is then manifest, the राम being no other than com-
bination of particular सरस (See Malli वरा नृत्तिन &c.) Re-
member वदन्राम and वदन्सर are different

13. Nirada alights to Hari's note

नियत्य मोऽनुग्रजतः छतानतीनतीन्द्रियज्ञाननिधिर्नभ मदः ।

ममामदत् मादितदेत्यममदः पदं महन्मानयचारं चक्रिण ११४

Prak.—म वदन् पदं मम मदन । The n.c n w alighted in the
house of Hari the wielder of the conch) What sort of a house ?

—महेंद्रान्वयात् पदम् [It was a fine house, beautiful like that of Indra himself] Did he come alone?—अनुव्रजतं हतानतीन् नमःसदः निवर्त्तं समामदत् [He had a train of gods following him. These were stopped from going further. They then retired with a bow and the sage alighted alone]. Methinks the gods wanted the sage to employ Hari in some arduous work, or why should they follow him in a body?—सादितदैत्यसम्पदं चक्रिष पदं समामदत् [You can guess what the work was, from the fact that Hari had the grim *Chakra* always at hand and with it he had demolished many a strong hold of the demons. Indeed Hari would presently be led by the sage against a demon and the *Chakra* would do its ever-accustomed work] Did not the sage apprehend a refusal from Hari?—अतीन्द्रियद्वाननिधिः स [Do you say refusal? Why the whole future was laid bare to the spiritual vision of the sage and he saw the work already accomplished, the head of the demon rolling in the dust severed from the trunk by the irresistible *Chakra*]. ११

Prose—अतीन्द्रियद्वाननिधिः हतानतीन् अनुव्रजतं नमःसदं निवर्त्तं स सादितदैत्यसम्पदं चक्रिष पदं महेंद्रान्वयात् समामदत् ।—Mall. Or.—अतीन्द्रियद्वाननिधिः स हता-निवर्त्तं सादितं चक्रिष महेंद्रान्वयात् पदं समामदत् ॥ ११ ॥

Eng—Having dismissed the dwellers of heaven that were following and had rendered obeisance, he, the receptacle of transcendental knowledge, reached the abode of the wielder of the discus (Krishna) who had wiped off the prosperity of the demons—the abode that was charming like the residence of Indra. ११.

Guz—येवासा केह केह सेह अतिन्द्रिय छान्दर आकर मुनि अनुव्रजतं चक्रिष-पदम् । ईश्वर एवा चक्रिष विषय होतल पर तिमि वैराग्य-सम्पद उच्छेद-वादे छत्र-पदिर वल्लभुषीर आर मनारव पुडीउ एवण चक्रिष ॥ ११ ॥

Expl.—The sage was attended by some of the gods who

bowed as if tired when he neared the beautiful house of Hari : as if like Indra's house itself. The mission of the sage was to set Hari to an arduous work for the sake of the gods and his spiritual kinsmen he knew Hari would readily undertake to do it. Also see *Prat.* 11.

Malla.—निवर्त्तते । अतीन्द्रिया इन्द्रियमतिक्रान्ता ईशानसदृशान् विप्रकृष्टायां । “अथाप्य ज्ञानायै द्वितीया इति समासः । “विद्युमातापशान् पुनरतिशयात् परवद्विद्वत्प्रतिपेक्षा यत्तत् ” इति विष्णुनिवृत्तम् । तेषां ‘आ’ लभ्य निधिः सहादद्रष्टा इत्यत्र ‘हतावतीन्’ हतप्रणामान् ‘अनुव्रजत’ अनुव्रजत । लभसि आकाशं सीदन्ति इति लभः सदः कुरात् । “सन्नुदित्य—” इत्यादिना क्रिप् । ‘निवर्त्त’ प्रतिपिद्य ‘स’ मुनिः सादितदेवसम्पद’ सादिता विप्रकीकृता देवानी सम्पदा यत् तस्य अक्रियं हन्त्य ‘वद’ श्यात् ‘महन्नायकत्वात्’ इन्द्रभवनमिव भागमनः समावदत् । [समावृद्धान् वदन्धातोर्लुङ् । “पुत्रादि—” इत्यङ् । अत्र अतीततः पदपदम् इति च इयं स्मृतिरनुपपत्त्या चक्रदाहस्यां प्रिकानुपासः । अन्व इत्यनप्राप्तः इत्यनयो संसृष्टिः] ॥ १२ ॥

Notes on Malli

- 1 दृष्टा &c—Objects that are far by virtue of time and space.
- 2 The समास is guided by “अथाप्य—” (*Char* 1). The gender is that of the corresponding noun by “विद्यु—” (*Char*).
- 3 क्रिप् by “सन्नु—” (*Char*).
- 4 We have लुङ् after सदः preceded by सम् and आङ् । अङ् in लुङ् comes in by “पुत्रादि—” (*Char*).
- 5 अत्र &c—Here we have चक्रानुपास in अतीततौ and पदपदम् owing to the repetition of a pair of consonants. Elsewhere there is इत्यनुपासः । Thus there is coexistence of these two.

Sara.—सद्भिहितः हन्तव्यः सुनेरनुचरा द्वेषा प्रकृत्य प्रतिनिवृत्ता । तत् प्रकृत्यो नारदो भगवन्नाम्नि विवशः ॥ ११ ॥

CHARCHA

- 1 निवर्त्त—नि + क्त + विच् + ल्यप् Having set back.
- 2 अनुव्रज्जु—अनु + व्रज + श्च अनुव्रजन् following तान् । Qual

नमः सद । The sage was not in the habit of moving about with a retinue of celestial followers. But on the present occasion the gods themselves had sent him on this mission and they thought it their duty to see him safely arrive at his destination.

3 कृतान्वीतम्—आ+नम+क्तिन् भावे ऋति obeisance कृतान्वीतम् एभि वद—। तान् । Qual नमः ।

4 अतीन्द्रिय &c—इन्द्र soul तस्य विद्म इति इन्द्र+घञ् इन्द्रियम् senses आ+लुङ् भावे ज्ञान knowledge निधीयते अस्मिन् इति जि+घा+क्ति अधिक्तरथ निधि receptacle इन्द्रियम् अतिक्रान्ता अतीन्द्रिया objects beyond the range of the senses प्रादितम्—। तथा ज्ञानम् इतम्—। तस्य निधि इतम्—। Or say इन्द्रियम् अतिक्रान्तम् अतीन्द्रियम् that which is beyond the reach of the senses प्रादितम्—। तद्वद् ज्ञानम् transcendental knowledge कस्यधा—। तस्य निधि, इतम्—। Qual स । Here “अथादयम्”— means that अति &c are compounded in a प्रादितम्—of the निवृत्तसमास class with a द्वितीयात्तन्त word “विद्म प्रत्ययम्”— means—We do not get the gender of the last word in a विद्म a अतितम्—and in compounds where प्राप्, आपत् or अल्प् leads अतितम्—includes प्रादितम्— so in अतीन्द्रिया the gender is not of इन्द्रिय the last word which is neuter, but of the corresponding विद्म which is अया in the masculine. Without this prohibition the gender would have been that of इन्द्रिय by the rule “परवर्त्तिह इतत्तत्पुरुषयो” ।

5 नमः सद—See *Mall* नमस्+सद+क्तिप् कर्त्तरि । उपपदितम्—। तान् । कर्म of निवृत्त । For “सतम्”— see Sl. 6 and App

6 समासदत्—सम्+आ+सद+लुङ् तिप् । सीदति, समाद सत्तति । *Mall* rule in full is “पुत्रदि शतदि लन्ति परकैपदेषु”— Roots of the पुत्रदि and शतदि class and roots that drop ल् take अङ् instead of छि in the परकैपद । सद is read सदन् in the धातुपाठ and is therefore सदन् ।

7 सन्ति etc.—सद+विष्+क्त् कर्मणि सन्ति wiped off दिक्तरपानि पुनः इति दिति+क्त् दैत्य demons सम्+पद+क्तिप् भावे सम्पत् prosperity दैत्यानां सम्पत् इतम्—। सादिता तैत्तसम्पत् अवन वदु—। तस्य ।

नरकः । refers to the past deeds of Hari and im-

10. 5. 1. n. t. has late to repeat the feats

11. 5. 2. —महाबासी इन्द्रो महम् the great Indra. चा-
न + चत् चयिष्यति चायय city house महम्न चायय इत्—। म
इन्द्रो न न न न मथा— तन् (qual) पदम् । The उपमानकर्त्तृधा is
12. 5. 3. उपमानानि म मान्यवचने —the म मान्यवचने, the

13. 5. 4. comparison being mentioned

चक्रिण —चक्र is Vishnu's weapon मुदर्शन. चक्रमय चक्रि इति
चक्र + इतिमन्त्रे चक्रो तस्य This is used here as a proper name.
चक्र was the weapon with which हरि became मादितश्चक्रमुत्पन्नम्
It is [1] sen [1] tis at grim possibilities शिशुपान was indeed
k [1] ed with the चक्रः ।

14. 5. 5. — निधिसा तन समामादि ।

15. 5. 6. *Remark*—The alternative prose order given above
is more natural. Perhaps the wording of Mallis Tika has
got misplaced some how yielding an unnatural product

16. 5. 7. *Hari rises from his seat*

पतत्पतद्भ्रमतिमस्तपोनिधि पुरोऽस्य यावत् भुवि व्यनीयत ।

गिरेस्तडित्वानिव तावदुच्चकैर्जवेन पीठादुदतिष्ठदधुत. ॥ १२ ॥

Frsk—यद्यत् तावत् जवेन पीठान् उदतिष्ठन् [By that time Hari
got up from his seat in haste] By which time?—यावत् तपो-
निधि भुवि न व्यनीयत [By the time the sage stepped on earth].
What was that like?—निर तडित्वान् इव उच्चकै पीठान् अनुगत उदतिष्ठन्
[The seat was high, and when Hari, dark in person, got up
from it it seemed as if a cloud shot up in the air from the top
of a hill]. How did the sage look then?—पतत्पतद्भ्रमतिम [He
looked like the sun falling in the western sky. Hari resembled
a piece of evening cloud and his golden stool imitated the
setting hill gilded by the rays of the sun]

Prose—पतत्पतद्भ्रमतिम तपोनिधि चक्र पुर भुवि यावत् न व्यनीयत तावत्
अनुगत निरे तडित्वान् इव उच्चकै पीठान् जवेन उदतिष्ठन् ॥ १२ ॥

Eng—That receptacle of asceticism resembling a falling
sun had not yet stepped on the ground in front of him, when-

like a cloud from a hill, Achyuta hastily got up from his high seat, 12

Ben—अच्युतः पर्वतः इव वाहिः सैव मुनि इति पुरोवर्ती भूविष्णो नन्दः
ना वाहिः सैव अच्युत इति वेदः वेदवत् उच्यते इति सैव उक्तं अच्युत इति
अच्युत इति उच्यते नाच्युतः ॥ १२ ॥

Expl—Before Narada actually stepped on earth Hari got up in haste from his lofty seat. The sage looked like the sun falling in the western sky &c as in the *Prak* 12

N B—Mallī seems to have missed the meaning of the sloka altogether.

Mallī—पतदिति। 'पतन्' यः 'पतद्' इत्यस्य स 'प्रतिमा' उपमान इत्यस्य
स ['पतद्' पविष्ट्यर्थे च इत्यमरः] 'तपोनिधि' मुनि 'अस्य' इति 'पुर' भुवि
पुर प्रदेशे 'यावत् न व्यनीयत नातिष्ठत् [लीड गती इति धातोर्देवादिकान् कर्त्तरि
लङ्] 'तावत् अनुतो' इति 'गिरे' शैलात् तडित् अस्य सनीति 'तडित्वान्' मध्य
'इव' ["मादुपधाय मतोर्वे अयमादिभ्यः" इति मनुषो मकारस्य वकारः । "तसो
मत्वर्थः" इति भस्मायां एकमद्याधिकारेण अपदत्वात् न ज्ञत्वम्] 'उच्यते'
उच्यते 'पीडात्' आसनात् 'जवन' उदतिष्ठत् । मुनिवरस्य भूषणात् प्रागेव स्वयं
मुनितवान् ["ऊर्ध्वे प्रणम्युत्कामनि यन् व्यधिर आयति । प्रतुल्यानाभिवादाभ्यां
पुननान् प्रतिपद्यते ॥" इति शब्दमनुस्मरतिभावः] । "उदोऽनुर्ध्वं कर्मणि" इति
निदमात् इह ऊर्ध्वकर्मणि शब्दनिपदम् । 'पतत्पतद्' इत्यत्र पतद्स्य पतनासम्भवात्
इयम्भूतोपमा इत्याचार्यदक्षिप्रभृतयो बभूवुः । अतएव अपसिद्धत्वं उपमानत्वमीमांसा
उत्प्रेक्षा इत्याधुनिकानुदाहिका सर्वे गणयन्ति] ॥ १२ ॥

Notes on Mallī

१ पतद् means पतिन् also मध्य । २ मादुप &c—The म of मनुप् becomes व by the rule "नात्—" (*Charcha*) We do not get उच्यते १८, तडित् does not become तडिद्) because by the rule "तसो—" we have भस्मा of तडित्, and as only one मध्य is to prevail, तडित् is not १ (*Charcha*) ३ ऊर्ध्वं &c.—The sense

is that he en-tered the injunction "उच्यते"—(The life-breath of a jun-cture is it when a senior approaches, he gets it back from his seat and doing obeisance) & Here there is चरन् hence no चरन्पद because of the restriction चरन्पदमिति ३ वतन् &c—Acharya Dandin and others say there is चरन्पदमा in वतन्पद &c because it is not possible for the वतन् to fall For this very reason modern Rhetoricians call it a उच्यते because what is unknown cannot be a standard of comparison (Char)

Sara—एदिम गहन वतति आदित्ये तस्य भुवि श्लिष्टात् प्राग् एदिमगिरिर्मेघा उतिष्ठति एव वतन्पदमिति मुनी भुवनामस्तति उच्यते गिरिस्तस्यान् आस ज्ञात् लब्धे मघ इव उच्यते ॥ १२ ॥

CHARCHA

१ वतन् &c—वत+गृह् वतन् fall ng. वतन् sun प्रतिमीयते चरन् इति प्रति+मा+अङ् करण प्रतिमा standard of comparison वतन् वतन्, कमचा— स प्रतिमा चरन् चर—। Qual तपोनिधिः । The fall here is as opposed to rise Hence the sun is falling when it is setting Malli takes the fall in its literal sense—a drop and sees incongruity in the simile because the sun is never known actually to fall

२ तपोनिधिः—तपम् penance This is supposed to add lustre to the practiser नि+धा+त्रि अधिकरण निधि receptacle तपसो निधि इति—। With the light of तपस the sage resembled the sun and justifies the epithet वतन्पदप्रतिमा ।

३ पुर—पूर्वदिग् दग्ने इति पूर्व+ङि (७मी)+अभि भावे पुर in front अन्वयः । See पुर, Sl 9, Note 3

४ अन्व—Refers to हरि । अस्य पुर not अन्वत् पुर though पूर्व is a लिङ्गम् । The reason is the rule "बहो अतस्यप्रत्ययेन" (An affix having the sense of अतस्य governs the ५th case) bars the ७मी, अङि having the meaning of अतस्यम् ।

५ भुवि—Construe अन्व पुर पुरोवर्तिन्या भुवि &c

६ व्यनीयत्—वि+ली+लङ् । The root is लीङ् प्र वणे । Malli

takes it गती (धातूनामनेकात्वात्) । लीयते विद्य, लयते—लाम्बते, अलट
—अद्यात् ।

7 तडित्वान्—तडित electricity या अस्ति अस इति तडित् + मत् +
तडित्वान् a cloud Malli's first rule is quoted under a misappre-
hension "मात्—" provides for व when मत् comes after म or
अ final or उपधा । तडित् has no म or अ final or as उपधा । The
rule is "भय" which directs वकार when after an अपचमवर्गविषय ।
The rule "तसौ मत्वर्थे" is discussed under अभ्यस्त Sl 10

8 ऋज्वै—See Sl 7 पद्यमल Qual पीठम् ।

9 ऋज्वै—ऋज्व speed तेजः । इया करण ।

10 पीठम्—अपादान ३मी । The पीठ was golden Comp "म
काद्यन यव सुनरनुग्रहा" &c Sl 19 *infra* Hence the comparison
with the अस्माद्यन lighted by the rays of the sun

11 उत्तिष्ठत्—उद् + म् + तिष्ठत् तिष्ठ । Conj App The rule
"उद्—" (Malli) means that म् is आम्नेपदी when preceded by
उद् but not if upward motion is implied Here there is up-
ward motion hence the परस्मैपद् ।

12 अग्रात—अ + कर्त्तरि अग्रात fallen न अग्रात not fallen : १,
impenshable नक्षत्रम्— । A name of Vishnu "पीताम्बरोऽग्रात
गार्हा विष्णुर्जमेनी जनार्दन" इति विष्णुपञ्चाय अमर ।

13 Voice— प्रतिमन रूपानि धना अग्रातन उच्छीदत ।

14 Remark—The following are compared —(a) The
setting sun and the sage both approaching the earth (b) The
setting hill and the high seat of Krishna, both glittering
one being clothed in sunlight the other because golden
(c) Evening cloud and Krishna, both dark

13 Narada advanced towards Hari

अथ प्रयतोऽन्मितानमत्फलैर्धृते कथञ्चित् फणिना गणैरथ ।

न्यायिपातामभिदेवकीमुत सुतेन धातुदरणी भुवस्तले ॥ १३ ॥

Prat—अन् धत्तु मुतेन भुवः तले चरणी न्यायिपातम् [Now Narada
stepped on earth] Which way?—अभिदेवकीमुत न्यायिपातम्
[When he stepped he faced Hari] Did he tread lightly?—
फणिना गणैः कथञ्चित् अथ धृते भुवस्तले न्यायिपातम् [The tread was so

170 that the snakes in the nether regions had great difficulty in support of the earth under it] How did they make the effort ?—*प्रयत्नमभितानमनुज्वलं कबिलां गच्छे* [Their head indeed bent under the pressure but then they made a great effort and looked up again] 10

Pr 1—अथ धातु मुत्तम प्रयत्नमभितानमनुज्वलं कबिलां गच्छे अथ कथञ्चित् धृत भुव तल अभिर्द्विकीमुत चरणी स्वधायिवाताम् । ११ ।

Eng—By the son of Dhatri the feet were then placed, in the direction of Devaki's son, on the surface of the ground held somehow below by the hooded host who with great effort raised their hoods that were being pressed down 13

Eng—ଡାତ୍ରିଙ୍କ ବିଧାତାର ପୁତ୍ର ନାଭର ବୃକ୍ଷର ଟିକେ ଲଟା କରିବା ଭୂତଳେ ପାଦଦ୍ୱୟ କରିବା । ମଧ୍ୟରେ ଲାଞ୍ଜି ଶୁଭ୍ର ଓ ଲାଞ୍ଜି ଲାଞ୍ଜି କଣ ଆନନ୍ଦ ହେବା ଦେଖ, ଶାହାର ଅବିଷ୍ଟ କଣ ଡିଗ୍ କରିବା ପୁରୁଷଙ୍କ ଦାମ କରିବା ଡିଗ୍ । ୧୦ ।

Expl—See *Prak*

Mall—अद्यति । ‘अथ’ अत्रात्माभ्यासान्तरं ‘धातु मुत्तम’ नाभदल प्रयत्नं अभिता तथापि मुनिपान्त्यासभारान् ‘आनमन्व फला’ धियां ते ‘कबिलां गच्छे अथ’ अथ प्रदम कथञ्चित् धृते व्यापिते ‘भुव तल भूयते’ ‘अभिर्द्विकीमुत चरणी’ ‘अभि नत्योक्त्य इत्यर्थे [“लघवन्त्याभिपती अभिमुत्तम” इत्यवयोभावः] ‘चरणी’ पादौ [“पदद्विचरणीऽस्तियाम्” इत्यमरः] ‘स्वधायिवाता’ निहितौ । दधाते कर्मणि लुङ् । “स्वसिचमो—” इत्यादिना विनिविदिष्ट युक् । अत्र फलाणां लमनीप्रमना-सम्बन्धेऽपि मुनिवीरवाय तन्मुखस्याभिधानात् अतिशयोक्तिभदः] ॥ ११ ॥

Notes on Malli

- 1 The समास is अवयवीभाव by the rule “लक्षण— Char}
- 2 We have लुङ् after धा in the कर्मवाचः । Then विकृदिट् by “स्वसिच्—” (Char), next युक् । 3 अत्र १c—Here we have a kind of अतिशयोक्ति because even though there is असम्बन्ध (absence) of लमन and लक्षण in the hoods yet their सम्बन्ध (presence) is stated out of reverence for (weight of) the sage

Sara—अथ मुनिर्मुदमवततार । गुरुणा पादपातेन चक्षुःश्लिता इवासीद् ।

CHARCHA

1. प्रयत्न &c —प्र+यत्+नङ् भावे प्रयत्न great effort उद्+नम+धिच्+क्त कर्मणि उत्तत raised आ+नम+शत आनमत् bending प्रयत्नेन उत्तमिता, इतत्— । प्रयत्नोत्तमिता आनमन्त्य कथा एषाम् whose hoods were going down though held up with great effort (Malli) or, प्रयत्नोत्तमिता आनमन्त्य कथा एभि who held up with great effort the hoods that were being pressed down विपद् बहु— । तै । Qual गणै । Here the constituents of the compound are प्रयत्नोत्तमिता, आनमन्ती and कथा । Of these आनमन्ती becomes आनमत् by पुवडाव the उत्तरपद being कथा । प्रयत्नोत्तमिता does not change because the उत्तरपद is separated from it by आनमन्ती । पूर्वोत्तरपदयोर्मध्यमेन व्यवधानात् प्रथमस्य न पुवत् । Hence प्रयत्नोत्तमिता+आनमत्+कथा (उपसर्जन डस्) = प्रयत्नोत्तमितानमत्कथा । This is after Malli A much simpler course is to take कथा as the word as is seen in “तथैव तस्य कथारवशोभा” “व्यञ्जन एते मणिभि कथय्य” &c We have then प्रयत्नोत्तमित+आनमत्+कथा &c कथिनाम् of the sloka itself suggests कथा to be the word here (see next) We do not get उत्तमित because, the root, ending in अम्, is counted as भित्, and then “मिता डस्” gives उत्तमित । If however no उपसर्ग precedes the मित् is optional by the rule “ञनङनङनमाम् अनुपगच्छा” । Thus नमित or नामित । Comp “न नमयितुमपि न्यमुत्तुहिये”—*Sakuntala*, “नामित तु गगन म्मित नु” &c

2 कथिनाम्—कथा hood, अ अलि एषाम् इति कथा+इनि मत्वर्थे कथिन the hooded host तेषाम् । The इनि is by the rule “अत इनिङनी” । ङन् gives कथिक । With कथा we cannot have इनि or ङन the only form being कथावत् ।

3 अध —अधर low, अधरकिन् देश इति अधर+ङि (ञनी)+अमि स्त्राये अध below. An अक्षय । अधि उभी । Comp “ततो भुजङ्गाधिपते कथादेव कदचिद्भूतभूमिभार । शनै जलमापविमुक्तिरेश यद्वद्वत् निविड विभेदः” —*Kumara*

4. अधाधिपातम्—नि+धा+लुङ् आताम् कर्मणि = नि+अ+धा+इट

+ म् + चान् म = चान् + चान् were placed Here चा becomes चाय्
 and इत् by the rule "असिद्धोऽनुदात्तस्य भावकर्मणो लपदस्य
 अल् हन यङ् इङ् व लिङ् इङ् च" । This is called विग्रहाच्च and is
 called With : विग्रहाच्च नेगेत् अधिवाताम् ।

५. चमि १ चमि implies चमिमुन्य । द्रवको was the mother
 of हृषीकेशः २१११ सुत इतम् — । द्रवकोमुतम् चमि चमिद्रवकोमुतम्,
 चम्ययी — द्रवकोमुत is the लक्षक (indicator) of चमिमुन्य । The
 rule लक्षकम् — (Mall) चमि and प्रत implying चमिमुन्य are
 optionally compounded with the indicator of चमिमुन्य । If
 uncompounded we get द्रवकोमुतम् चमि where द्रवकोमुतम् takes
 द्वितीया because चमि implying चमिमुन्य is a कर्मप्रवचनोद्घात and there
 is the rule "कर्मप्रवचनोद्घातपुरु द्वितीया" We need not suppose that
 चमि and द्रवकोमुतम् are compounded here, the समास being
 optional

6. Voice — सुत अधात् ।

14. *Hari receives Nirada*

तमर्घ्यमर्घ्यादिकयादिपुरुष सपर्यया माधु स पर्यपुपुत्रत् ।

गृहानुपैतु प्रणयादभौषवो भवन्ति नापुण्यकृता मनोविणः ॥१४॥

Prak — चादिपुरुष स त माधु पपुपुत्रत् [Hari the first Soul, re-
 ceived him with due honours] How did he honour him? —
 चये तम् चयादिकया सपर्यया पपुपुत्रत् [The sage was worthy of
 honour even by the Soul Supreme So Arghya and other
 offerings of worship were rendered unto him] Well, if the
 sage was such a high personage why did he deign to come
 down to Hari? — मनोविण अपुण्यकृता गृहान् उपैतुम् अभौषवो न भवन्ति
 [Sages avoid going to the house of a sinner, but they do
 come to those who have earned merit] Even unto the
 sinner a sage may appear to hurl a curse — प्रणयात् अभौषवो न
 भवन्ति [Quite so, their mission is to secure peace to the world
 and towards that end they have now and then to punish the
 wicked But through sheer love they approach the meritori-
 ous only] 14

Prose — चादिपूरुष स अथा तम अद्यादिकया सपथया साधु पथ्यपुपुञ्जत् ।
मनीषिष अपुष्टकता गृहान प्रणयात् उपैतुम अभीपसव न भवन्ति १४ ।

Eng — He the Primæ Soul well honoured him the ador-
able with offerings began no with Arghya Sages do not
become inclined to approach through love the house of those
who have not earned merit 14

Ben — ज२ चादिपूरुष गृहा न० उपैतुम अभीपसव न भवन्ति १४ ।
मनीषिष अपुष्टकता गृहान प्रणयात् उपैतुम अभीपसव न भवन्ति १४ ।

Expl — Sages have a longing for the company of the meri-
torious and who could be more meritorious than he Soul
Supreme or who more discerning than the son of Brahman
himself? The reception was therefore worthy of both the
host and the guest Also see *Prak* 14

Malli — तमिति चादिपूरुष पुराणपुरुष [अ-वामपि ह्यगते इति
वा दीध] स ह्यस्य अथ पूजाम अहतीति अथ तम [“दद्यान्मिथो य”^१]
‘त नारदम् । अथाय द्रव्यम अथ म [“पानाद्याभ्यां च” इति यतप्रत्यय^२] । “भूना
पूजाविधावच ” इति “यत्तु विद्वद्य रुचायम” इति चामर] । अथ म चादि
यन्मात्या अद्यादिकया [“अपिभ्या इति विकल्पन कपप्रत्यय^३] सपथया
पूरुषा [“पूजा नमस्त्वापचिति सपथ्याचारुणा समा” इत्यमर] साधु यथा तथा
‘पथ्यपुपुञ्जत् परिपूजितवान् [यौ अङ्गना कथव्यम्^४] । युञ्जैतत् इत्ययान्तर
नरति गृहानिति—मनस इदित्वा मनीषिष सन् [प्रभोदरान्तितान् साधु^५]
अपुष्टकता पुष्टमकृतवतीम् [“सुकम्पादमन्त्रपुषासु हज” इति भूते क्तिप्] ‘गृहान्
प्रणयात् उपैतुम् अभीपसव प्र- मिच्छन् आग्रेति सद्रन्तात् उपप्रत्यय । “आप च
प्राधाभीन्” इति इकार^६] न भवन्ति किन्तु पुष्टमतामेव । अत ह्यङ्गना सन्
पुष्प इत्यय^७ ॥ १४ ॥

Notes on Malli

१ Optionally a long vowel by the rule “दद्यान्—” ।
२ is the affix by the rule “दद्या—” । ३ यत् is the affix by

२— 4 Optionally कप् by “इवान्—” 5 We have to attach च्च after चिच्. 6 This is correct because the word is of the प्रथमवि class 7 We have क्क् भूने by “सुबर्भम्—” (Cha 5) च्च comes after कप् ending in सन्. 8 is sub: तु द 1) कप्—” (Char) 9 Hence the good are to be honoured because they are not easily met

51 मम संप्रसन्न इति हरिर्लं द्यविधि पूजयामास ।

CHARCHA

1 अर्च्यम्—अर्थ honour तमइति इति अर्थ+यत् अर्च्य honour able, adorable तम्. Qual तम्. The reading “दद्यादिभ्या य” is not approved by Bhattoji who refers to read यत्.

अर्च्य & c—अर्थ चादि अस्या अर्च्यादि+कप् अर्च्यादिका बहु—। तथा। Qual सपयथा। The कप् is optional by the rule “इवान्—” —कप् is attached optionally after a च्च—formed by the rule “शेदे बहुवीहि” after which no special समासान् is enjoined अर्च्यादा is another form,

3 आदि & c—पूरुष and पूरुष are optional forms, the latter by इति by the rule “अथेयाम्—” । आदि पूरुष, कर्मधा—। Refers to इति ।

4 सपयथा—सपर+यत् सार्धे (कण्ठ्यादि)+च भाव सपयथा respectful offering तथा। इया करणः ।

5 मत्तु—Duly Qual पर्यपूजयत् ।

6 पश्यपूजयत्—परि+पूज+णिच्+लुङ् तिप् । पूजयति पूजयामास पूजयिष्यति ।

7 गृहान्—“गृहं गृहा पुभूभि” इत्यमरः । Hence the masc. गृह has to be taken in the plural

8 लपेनुम्—उप+आ+इ+लुङ् ।

9 प्रवयान्—प्र+नी+चच् भाव प्रवय liking तन्नात् । इती ३मी

10 अभीष्टव—अभि+आप्+सन्+उ कर्त्तरि desirous lired to मनीषिष्य । The आ of आप becomes इ by the rule “आप्—” (Mall) When सन् follows (and not इ) the vowel of आप् & c is replaced by इ ।

11 अपश्य & c—पुश्र कृतवन् इति पुश्र+कृ+क्किप् कर्त्तरि भुज पुश्रकृत

meritorious, चपपदत्तम् —। न पुण्यकृतं नञ्जत तेषाम् । शेषं षष्ठी, related to गृहान् । We say भूते क्तिप् because the rule “मुक्तम्—” wants the क्तिप् to be भूते when सु कर्मन् पापं मन्त्रं पुण्यं stand as चपपद to कृ । Also see under प्रजापत्यकृता, sl. १४

12 मनीषिण —इष्ट to go is भ्वादि । अवश्यम् इष्टम् इति ईष + णिनि कश्चिद् इषिणः those who do reach मनस ईषिणः = मनस् ईषिणः = मनस् ईषिणः = मनोविषिणः the letters अ and स being destroyed (वर्णनाशः) । Hence Malli says पृथोदरादित्वात् आधु । “भवदण्डागमादस्य सिद्धोपार्थं विपक्षाय । गृधोक्ता वर्णविक्रान्तवर्णनाशाय पृथोदरम् ।” This is after the भ्वादि । Hathoti takes this as a case of दृढप of णि (१८) अस्य of मनस् takes the form ई) like जङ्गम् ।

13 Voice —आदिपुरुषेण तेन अर्थात् स पथपूजि मनीषिणि अभीक्ष्णं न भूयते ।

14 Remark—There seems to be a confusion of ideas in the sloka. The first half says—Hari rendered due honour to the sage. The second half supplies the reason—Because sages do not of their own accord visit the house of a sinner (१८), of their own accord do visit the house of the virtuous. The cause is not at all clearly put. Perhaps the poet wants to say something like this—The sage visited Hari's house out of love for him. Hari took this as a great honour done unto him and received the sage with marks of great respect. The second half therefore should have been so put as to admit of the following analysis—कृतं सपथ्याः यतो मनीषिरमी प्रचयात् गृहानुपैतुम् अभीक्ष्णम् । कृतं प्रणम्य —यतः पुण्यकृतं हरिः । This of course elicits the obvious retort—यदि आदिपुरुषे तदा किं तस्य पुण्यकृतम् ? Well we must take the poet as we find him. It has also to be noted that the proper place of this verse is after verse 16.

15 Varada sits down

न यावदेतावदपश्यदुत्थितौ जनसुपाराञ्जनपर्वताविव ।

स्वहस्तदत्ते मुनिमामने मुनियिरन्तनस्तावदभिन्यवीविशत् ॥१५॥

Prak —चिरन्तनं मुनिं तावत् मुनिम् अभिन्यवीविशत् [By that time Sisu I—5

Notes on Malli

1. The affix is घृ with the augment तुद् by "सायस्त्रिभ—"
(Charcha). 2 लुङ् coming after विष् in the causal form
preceded by च्मि and नि we have चङ् by "रिचि—" (Charcha)

Sara—चण दावपि तो स्थितौ दृष्टौ । ततः कृषौ सुनेरासनं कन्ददित्वा तम्
आत्माभिमुख्येन उपवेशयामास । १५ ।

CHARCHA

1 उदपगवत्—उद् + ह्य + नङ् तिप् । Nom. जन । चद्रचीत्—चदर्भत्,
द्रत्यति ।

2 उल्लितौ—उद् + स्या + न कर्त्तरि ।

3 जन—The people of the place Used collectively,
hence singular. The plural may also be had optionally by
"जात्याख्यायाम् एककिन् बहुवचनमन्यतरस्याम्" ।

4 तुषार &c—तुषार snow अञ्जन collyrium The emphasis
is on colour only तुषारश्च अञ्जनश्च तुषाराञ्जने, इव । तयो पर्वतौ, इवत्—
तुषाराञ्जनपर्वतौ इव तुषाराञ्जनपर्वताविव like two hills one of snow the
other of collyrium, i.e., like a white and a dark hill अञ्जय
समास । Qual. एतौ । The last समास is by the Varttik. "इवेन
समासो विभक्त्यनोप पूर्वपदप्रज्ञातस्वरत्नश्च वक्तव्यम्"—इव may be compounded
without eliding the विभक्ति of the preceding constituent the
intonation (स्वर) being the same as of that constituent

5 स्वदृष्ट &c—स्व दृष्ट, कर्मधा— । तेन दत्तम्, ३११— । तल्लिप्त ।
Qual. आसने । एवेन आदरातिशयः शब्देन ।

6 सुनिम्—अधिकर्त्तृकर्म of अभिव्ययीविशत् which see.

7. आसने—आसने अकिन् इति आस + लुङ् अधिकरणे आसनम् seat
तल्लिप्त । अर्धे ७मी । The seat was of *Ausa* grass. See verse 16 The
rule "अभिनिविश्व" which requires the आधर of अभिनिविश्व to be
treated as कर्म and therefore to be exhibited with the द्वितीया
विभक्ति does not apply to this case. The reason is, in the rule
quoted, अभिनिविश्व means 'to persist.' On the example आसमभिनिविश्व-
ने, Bhattoji comments "अभिनिविश्व आसद्व । तद्वान् भवति इत्यर्थः"—
Sabda kaustubha. Nagesa accepts this interpretation, Here

अभिनिविश १ in the sense to sit With the meaning
change १ will not have its आधर as कर्म, so आसने अभिनिविशत् ।
अ १ १ असनमभिनिविशत् ।

९ चिरलज्ज — चिरम् a time that is long past, माता अयम् । चिर
भव इति चिरम् दुः=चिरम्+मुदुः=चिरलज्ज one who was long ago
(५५ मृनि Malli's rule in full is "मायम् चिरम् प्राङ्गे प्रदे अय्यय्य
टागिवा नृप

चिरलज्ज मृनि — One who was a sage long ago This is a
fact (See Malli)

१० अभिनिविशत् — अभि + नि + विष् + चिच् + लुङ् तिप् । Seated
The root is वाचनपदो by the rule "नेविष्" । अभिनिविशते, अभि
निविशत् अभिनिवृत्तत्, अभिनिवृत्तत् । The root is चक्रमङ् । Hence
by the rule "जित्बुद्धिप्रत्ययमानादशब्दकमाकर्मकाद्यमविकर्ता स चो" we shall
have the अविकर्ता as कर्म when चिच् is attached Thus मृनि
(अविकर्ता) आसने अभिनिवृत्तत् = म मृनिम् (अविकर्ता कर्म) आसने
अभिनिविशत् Malli's rule is "विदिदुषुष्य कर्त्तरि चङ्" — चङ् comes
in instead of चिच् in लुङ् in the कर्म वाच्य after विजल roots and the
ro is शि दु and म् ।

Force — जनन उदहृष्टेताम् चिरलज्ज मृनि । मृनि अभिनिवृत्तत् ।

16 Sage's moon like glory

महामहानीनशिलारूचः पुरो

निषेदिवान् कंसकृप, म विष्टरे ।

वितोदयाद्रेरभिमायमुखकौ-

रचूपुरचन्द्रमसोऽभिरामताम् ॥ १६ ॥

Prak — म चन्द्रमस उदये अभिरामताम् चचूपुरम् [The sage at the
time, exhibited the imitable beauty of the moon] Which
moon? — अभिमायम् वितोदयाद्रे चन्द्रमस [Of the moon that has
topped the rising hill at dusk i.e. of the full moon] How
could he do it? — कंसकृप पुर 'विष्टरे निषेदिवान् च [He sat on a
Kusasana in front of Krishna and white as he was he
looked like the full moon on the top of the rising hill] But

the hill is dark?—महामहानीलमिलाह्व कसकृष्ण पुर [Krishna too was dark as dark as a sapphire from Ceylon] Malli explains differently 16

Prese—महामहानीलमिलाह्व कसकृष्ण पुर उद्यके विटर निपदिबान् स अभिमाय प्रितोदयाद्रे चन्द्रमस अभिरामताम् चचचुरत् ॥ १६ ॥

Eng—Seated on a high seat of Kusa grass in front of the slayer of Kamsa who appeared like a vast lump of Ceylon crown emerald he appropriated the beauty of the full moon when resting on the rising hill at dusk *Or*—Omit a high seat of and add surpassing before beauty 16

Peng—इष्टनीयं विरिजं स्थाय कोपायान् इति कुरु सन्तः उक्तं अत्रान्नं विरिजं। सेते इत्येवम् मुनि सत्ताकात् उक्तं उक्तं अत्रान्नं उक्तं। अत्रान्नं उक्तं। १६ ॥

Expl—See *Prah*

A B—Malli compares कसकृष्ण with सायम् because as he says सायम् is dark and कसकृष्ण is also dark. But the सायम् of the verse is the सायम् of a full moon night. It cannot therefore be taken as dark. The comparison is better taken as between कसकृष्ण and उदयाद्रे both being dark. The word मिलाह्व in महामहानीलमिलाह्व seems to say distinctly that the hill is the चन्द्रमानः. See *Charcha*

Malli—महामहति । 'महत्या महानीलमिलाह्व' मिहनेष्टेपमभरन्नीलो पल्लव 'मिहनेष्टेपमभरन्नीलो' ["मिहनेष्टेपमभरन्नीलो" न मृता] इति भगवन्मत्स्य ["कसकृष्ण पुर पुर अये 'उद्यके उदये विटर' आसन ["इत्यासनयोर्विटर" इति पल्लव] निपदिबान् उपविष्टवान् ["भाषायां मद्वचनम्" इति हेम्] 'स' मुनि 'अभिमाय सायकालाभिमुखम् [अत्रयो भवसमासः । सायकालम् कालात् लक्ष्योपमानत्वम्] प्रित आश्रित 'उदयाद्रे' उदयचक्षुषी यत् तस्य 'चन्द्रमस अभिरामतां शोभां 'चचचुरत्' चोरितवान् मत्तवान् इत्यर्थः [चुरतेत्यर्थः । "विधि—" इति चङ्] । अत्रान्नं अत्रधर्मसम्पन्नं सत्त्वं चन्द्रमसाः भिरामतामिव अभिरामताम् इत्यप्यप्यवसानात् अत्रान्नं वदन्तुमशक्यं नित्यं नित्यं । स च उक्तपदमया अत्रान्नं भावनं मदीयम्] ॥ १६ ॥

Notes on Mall.

1 म 1 य by "इवा—" (Charcha). 2 The affix is कमु 1 म य यो— (Char ha) 3 The root चुर means 'to steal' चर 1 य 1 1 1 "चिदि—" (Sl 15) 4 चरन् &c.—We have निगमना variety चरन् चरन् चरन् चरन् चरन्, because it being im 1 य 1 the character of one should attach to another, &c. there end with a comparison viz, loveliness like the 1 class of the moon and this is fused with the लपमा mentioned in महामहानीलमिनाम् () as चर does with चिदि.

Santa—लक्ष्म पुरो मुनिरसी मायमुदयगिर पुरचन्दना इव रेजे ॥ १६ ॥

CHARCHA

1 महा १८—महानील is the name of the emerald grown in Ceylon (१८ Mall मिहल &c) म चासी मिला च महानीलमिला the stone Malania कर्मधा—। महतो महानीलमिला a huge emerald, कर्मधा—। तस्या कृक् १८—। महामहानीलमिलादगिब कृक् चर, चर—। तस्य। Qual कर्मधा। (Mall) Or—महान् नील महानील deep blue colour कर्मधा—। स चलि चर्या इति महानील + चच् मलये महानीला of a deep blue colour तादृशी मिला a stone of a deep blue colour 1 1 an "emerald, कर्मधा—। महतो महानीलमिला &c. as before महन् becomes महा by "चान्नदत्त समानाधिकरणमासीयथा" The final बहु— is by "सन्त्युपमान पूर्वम्—" ante,

2 पुर—Sl 12

3 निषदिषान्—नि + मद + इषु—He that sat Qual म। The rule for कमु means—In ordinary language कमु is allowed after सृ, चर and च। But it is often seen with other roots also Comp "भवति तस्य पितृयो" after पत १८

4 कंसकृप—कंस was a celebrated demon at Mathura whom लक्ष्म killed कंस चक्रे इति कंस + कृप + कृप् कंसरि कंसकृप he who dragged down कंस 1 1 लक्ष्म उदपदतन—। तस्य। पुरम् इत्यतस्तुतीयोमी यही—पञ्चमपवाद।

5 विहर—विस्तीर्यते इति वि + हृ + चप् कर्मणि विहार or विहर the first means expanse (profusion) of words and the second

means आसन, here कुशासन because offered to a sage तस्मिन् ।
विस्तार is got with घञ् कर्मणि and means 'width length as in
पटव्य विस्तार । "वृद्ध किम् ? विस्तरो वचस म — *Vritti*

6 शित & c — उद + इ + च्च् भावे उदय rise उदयस्य च्छि उदयादि
the rising hill, इतत् — । Here by लक्षणा the sky at the top of the
उदयादि । Comp — गङ्गाया धीष उदयादिरिति तत्तत्समिहितनभःप्रदमे लक्षणा ।
शित उदयादि अनेन, बहु — । तस्य । Qual चन्द्रमस The moon
rises every day, so day after day it is शितोदयादि This epithet
is therefore vague The next word adds precision to it

7 अभिसायम् — सायम् अभि अभिनृत्य इति अभिसायम् towards even-
ing, अच्ययी — (see अभिदेवकौस्तुभ Sl 13) Qual the क्रिया in शित ।
This presents a difficulty because सायम् can hardly be called
a लक्षण (indicator) of अच्ययिषा । An indicator is what indicates —
a सापेक्ष of something unknown We may say सायम् इति अभिसायम्
at dusk विभक्त्यै अच्ययी — । This fixes the idea in शितोदयादि ।
शितोदयादि चन्द्रमा — The rising moon What time ? अभिसायम्
At dusk Hence it is the full moon

8 उच्चैः — See ante Malli takes it as qual fying विष्टर । We
have to suppose that the कुशासन was placed on a high pedestal
It may be taken also to qualify अभिरामताम् उच्चैः अभिरामताम्
the surpassing beauty

9 अच्युतम् — चुर + चिच् + लुङ् तिप् । For "निधि —" see अभि
अच्युतम् Sl 15

10 चन्द्रमस — चन्द्र is कपर । चन्द्र कपर मिमोत इति चन्द्र + मा + चसि
कर्त्तरि चन्द्रमस् the चसि being taken as a डित प्रत्यय by the rule "चन्द्रे
मा डित्" । Or मिमोत कालम् इति मा + चसि कर्त्तरि लम् (वाचनकात्) time
keeper चन्द्रमसो मास चन्द्रमस् the moon the time keeper तस्य ।

11 अभिरामताम् — अभि मुमन्तात् रमन्ते चना अनेन चक्षिन् वा इति अभि +
रम + घञ् करणे चक्षिण्ये वा अभिराम charming तस्य भव अभिरामता
charm ताम् Obj of अच्युतम् ।

12 Let — निषण्णा तेन अभिरामता अच्यारि ।

13 Remark — In sl 15 Hari get up and offers a seat to
the sage. Sl 16 notices the sage just seated Now is the

to effe चर्चा &c Hence sl 14 should be read after
 १३ It is the चर्चा &c is described in Sl 17 which
 १३ It is now sl 14 should immediately precede sl 17

Varada duly honoured

३१० विधाय तस्यापचितिं प्रमेदुष

प्रकाममप्रीयत यज्वनां प्रिय ।

ग्रहीसुमार्यान् परिचर्यया

सुहर्महानुभावा हि नितान्तमर्थिन ॥ १० ॥

Prak—यज्वनं प्रिय प्रकाममप्रीयत [Hari the favourite of sacrificers was highly pleased] When?—ग्रहणं तस्य अपचितिं विधाय
 [The sage was pleased with his reception and Hari was delighted that his services proved so acceptable to the sage]
 Why did Hari care so much for the sage's satisfaction?—
 सुः परिचर्यया अर्थ्यान् ग्रहीत महानुभावा नितान्तं हि अर्थिन [The great are always anxious to secure the good will of the noble] १७

Prose—यज्वनां प्रिय (११ लक्ष) ग्रहणं तस्य अपचितिं विधाय प्रकामम्
 अप्रीयत । महानुभावा अर्थ्यान् परिचर्यया सुः ग्रहीतु नितान्तम् अर्थिन हि ॥ १० ॥

Eng—That delighter of sacrificers was highly satisfied having rendered service unto him that was pleased The high minded are greatly desirous of winning over the noble at all times with attentions १७

Long—सुहर्मात्ते नूनि ज्ञानं ग्रहीतुं वेदिना यज्वनं ग्रहीतुं पश्य अर्थ्यान् ग्रहीतुं
 वेदिना ग्रहीतुं नूनि ज्ञानं ग्रहीतुं वेदिना यज्वनं ग्रहीतुं पश्य अर्थ्यान् ग्रहीतुं
 वेदिना ग्रहीतुं नूनि ज्ञानं ग्रहीतुं वेदिना यज्वनं ग्रहीतुं पश्य अर्थ्यान् ग्रहीतुं
 वेदिना ग्रहीतुं नूनि ज्ञानं ग्रहीतुं वेदिना यज्वनं ग्रहीतुं पश्य अर्थ्यान् ग्रहीतुं

Expl See *Prak*

Mill—विधाति । यज्वना विधिना ग्रहणम् [“यज्वना विधिना ग्रहणम्”
 इत्यमरः । “यज्वना—” इति यजिषातो ऋजिषः] तथा प्रिय इति प्रमेदुष
 प्रमेदुष [सदं त्रुमुरित्युक्तम्] तस्य मुन अपचितिं पुत्राम् [“पुत्रानमप्यपचिति”

इत्यमर] 'विधाय विशेषेण मनोवाक्कायकर्मभिस्तत्परतया कृत्वा 'प्रकामम् अत्यधम्
'अप्रीयत' प्रीत अभवत् [प्रीयतेदेवादिकात् कर्त्तरि लङ्^१] । मुनिपूजाया
प्रीतिहेतुले अर्थान्तरं न्यस्यति—'महानुभावा' महात्मान 'आय्यान् पूज्यान् 'परि
चर्यथा मुहुर्ब्रूहीतु' वशीकर्तुम् [यद् अनिटि दीर्घं^२] इति इटो दीर्घं^३ । 'नितान्तम्
अर्चिन' अभिलाषवन्त 'हि' भवन्ति [अग्रजम् अथ अभिलाषः । स एषामसीति-
मन्वर्थे इति । न तु विनि 'लृङ्' चेत्तद्विहितवृत्तिर्नवीयसी' इति भाष्यतः^४ ॥ १० ॥

Notes on Malli

- 1 The affix is ङ्निप् after the root by "मुयजो —" (Char)
- 2 Here there is लङ् after the दिवादि root प्री in the कर्त्तृवाच्य ।
- 3 The इट् is lengthened by "यद् —" (Charcha)
- 4 We do not get विनि because the भाष्य says derivation by लङ्घित prevails over one by कृत् ।

Sara—पूजया तथा मुनि प्रसन्नो बभूव तेन च हररपि प्रीतिजाता । आर्या
प्रीयन्तामिति साधवः सदैव काङ्क्षन्ति ॥ १० ॥

CHARCHA

1. विधाय—वि + धा + ल्यप् having rendered
- 2 अपचितिम—अप + चि + क्तिन् भाव अपचिति worship ताम्
- 3 प्रसेट्य—प्र + सट् + क्तु प्रसेदित्वस् he who was pleased तस्य ।
Qual तस्य । This is the *past* The reference is to the time
when अपचिति was rendered
4. प्रकामम्—अत्यध । Excessively Qual अप्रीयत । Comp
"जतो ममय विण्द प्रकामम्"—*Sakuntala* Act IV
- 5 अप्रीयत—प्री + लङ् । प्रीयत, प्रिय प्रेक्षते, अप्रेष्ट ।
- 6 यज्जनाम्—इष्टवन् इति यज् + ङ्निप् भूत कर्त्तरि यज्जन् those who
had sacrificed. तेषाम् । Malli's rule is "मुयजाङ्'निप्"—The
roots मु and यज् take ङ्निप् in the भूतकाल and कर्त्तृवाच्य ।
- 7 यद्गुम्—यद् + गुम् = यद् + इट् + गुम् = यद्गीतुम् to win over
The य becomes ई by the rule "यद् अनिट्"—इट् after यद् is lengthened but not in निट् ।
- 8 आर्यान्—अर्चने इत्यने आरीयने इति अ + आत् कर्मणि आर्या-

the noble नान् यत् gives अये which means स्मिन् master and वेद्यः ।

9 परिपश्य—परि + च + ज भावे क्रियाम् परिचर्या service. तथा । यथा करण

10 मदानुभावा—भू + चञ् भावे भाव disposition अनुगत भाव अनुभाव । 11 11 1/2 disposition majesty, प्रादितन्—। “अनुभाव” प्रभावे स्थान इत्यमरः । मदान् अनुभाव एवम्, वच—। (Qual. ज्ञाना understood. 11 1/2 अनु + भू + चञ् अनुभाव because the rule “विशेषोभयोऽनुदमर्णे” guides चञ् only when no उदमर्गे precedes, the above takes चञ् giving अनुभाव ।

11 नितान्तम्—नि + तन् + ञ् अन्तरि नितान्त excessive. तन् यथा तथा । Qual the क्रिया is अर्चिन् । There is a क्रिया in अर्चिन् (see next)

12 अर्चिन्—अर्च + चञ् भावे अर्चं longing म अस्ति एवम् इति अर्च + इति मत्वच अर्चिन् desirous Mall avoids the derivation अर्चयन् इति अर्चिन् with the क्त affix विनि because, as he says, the अन्त्य prefers a तद्धित affix in such cases The reason is in the arrangement of the अष्टाध्यायी we have क्त in the third chapter and then follows तद्धित । The latter being subsequent to the former, prevails when there is scope for both Here विनि gives अर्चिन् and so also does “अथाद्यासतद्धित” । The latter guides a तद्धित and prevails over the former. If however, क्त is allowed, नितान्तम् is easily explained, for नितान्तम् अर्चिन् then means नितान्त यथा तथा अर्चयन्ने which is quite legitimate With a तद्धित we say नितान्तम् अर्चिन् = अर्चं एव नितान्त यथा तथा अर्चिन् । Either way नितान्तम् is a क्रियाविशेषण ।

13 Voice— विशेष मदानुभावे अर्चिभि (भूयन्) ।

18 Hari receives holy waters from Narada

अग्निपतीर्यापहृताः कमण्डनोर्निधाय पाणाहपिणाभ्युदीरिताः ।

अघोघविध्वंसविधौ पटोयसीर्नतेन मूड्वा हरिरप्यहीदपः ॥ १८ ॥

Prak—नतेन मूडा हरि अप अर्चयन् [Hari lowered his head and on it took the water] Which water?—अग्निना अमुदीरिता अप [The water which the sage cast towards him] Where did the

the द्विष (उद्धरण क्रिया) that is implied by another द्विषा (निधान क्रिया) 2 इयमुन् is attached to पट् and then डीप comes in 1) उचितम् (Charcha

Siva—पुनान कमण्डलुं देव मुनिना अमुदितो हरि आश्राने विपद् मन ॥ १८ ॥

CHARCHA

1 अयम् \c —गिव + चञ् कमणि शब्द remainder अविद्यमानम् ग्रीष्म एवम् अश्यानि बन्—। तोटा a holy ste उप + उ + ऋ कर्मणि उपहत fetched अश्यानि तोटानि कर्मधा—। तिथ उपहतानि, सुपुत्रा। ता। Qual अप the बन्— is by the Vartika “नञाऽस्त्वद्यानाम्—”

2 कमण्डली —अवादाने प्रसी। अवादान of उद्धरणक्रिया understood (see Malli). Removal from the कमण्डलु is implied by निषाद्य (see Malli) Placed in the hand suggests that it had been removed from the कमण्डलु।

3 निषाद्य—नि + धा + ण्यप् having been placed

4 अमुदोरित—अभि + उद् + ईर + णिच् भाषे + ऋ कमणि Jerked at ता। Qual अप ।

5 अघोर &c—अघ sin अघ multitude वि + ध्वन्स + चञ् भावे विध्वंस removal वि + धा + कि भाव विधि act अघनाम् अघ a multitude of sins इतन्—। तस्य विध्वंस removal of a multitude of sins इतन्—। तस्य विधि or स एव विधि, act of removing &c इतन्—or कर्मधा—। तजिन्। अघि ०मी।

6 पटोपसी —पट् efficacious अतिमौल पट् or पट्टा इति पट् or पट्टी + ईयमुन् + औप नियाम् पटोपसी very efficacious ता। Qual अप । Here the comparisons, as implied by इयमुन् is with other holy waters and is mental (बौद्ध अतिशायनिक)।

7 नतेन—नम + ऋ कर्मणि low तन। Qual मूढा। The head was lowered in the act of obeisance it was then that the sage jerked out his handful of holy waters

8 मुता—इया करणे।

9 अयहीत—दह + ञङ् तिप् सञ्जाति मञ्जाति, अयह जगत् अयहीत अयहीट, यहीषति त ।

10 अय—अप् water ता Always feminine plural अय मुमनसो वया अप्मरममिकता मम एतं विना बलं स्वरक्तवत्पुत्रवयम् ॥”

11 Voice— यतीवस आप हरिणा अयहीषत or अय द्विषत

19 *Sage's seat surpasses Sumeru's peak*

म काञ्चने यत्र मुनेरनुज्ञया नवाम्बुदश्यामतनुर्न्यविचत ।

निगाय जम्बूजनितयिय यिय मुनेरुशृङ्गस्य तदा तदामनम् ॥१८

Prak—तदा तत् आमन मुमनस्यइत्येति जिगय [At the time the seat surpassed the beauty of the peak of Sumeru] Which seat ?—यत्र स मुने अनुज्ञया नविचत [The seat on which he sat at the sages request] What happened to enhance the beauty of the seat then ?—नवाम्बुदश्यामतनु म काञ्चन (आमन) नविचत [Personally Hari was dark as a new cloud—the seat again was golden—Hence the beauty] But the Sumeru is goldier throughout without a dark speck—जम्बूजनितयिय मुनेरुशृङ्गस्य इति जिगय [That's true but you forget that there is a huge Jambu tree on the peak of the Sumeru bearing an unfailing crop of dark berries. The tree always looks dark with its load. The dark tree on the golden peak and Hari on the golden seat looked alike]

Prose—नवाम्बुदश्यामतनु म मुने अनुज्ञया काञ्चने यत्र (आमन) नविचत तत् आमन तदा जम्बूजनितयिय मुमनस्यइत्येति जिगय ॥ १८ ॥

Eng—At the time the golden seat on which he sat of a frame dark like a fresh cloud—at the command of the sages surpassed the beauty of the peak of the sumeru to which charm is lent by Jambu berries ॥ 19

Eng—इति अनुज्ञा इति मम निवर्त्त आत्मन उपभोगं करिष्येति । अन्तरं मेह नवाम्बुदश्यामतनु अयहीषते इति अन्तिमं उपभोगं द्वावन्तं शत्रुं वेपथेन हरेत् इति आत्मनो लोकां प्रविष्टं आत्मनो दधिकं हरेत् ॥ १९ ॥

Exp—At the command of the sage Hari sat on a golden

3a e seat then surpassed the beauty of
 1 b 5 m ru a i ta crest of the famous Jambu
 c na a crop of dark berries 19

1/ —म क चनेति नयन्त्यस्य मतसु स हरि सुने अनुशया काचन
 क चनविकरः अकारिक अणयवयव^१] यत् चासने नविद्यत उपविष्टवान् [निपुत्रे
 विज्ञानदि न य इत्यात्मनेप सः । “श-न इगुपधा निट क्”^२] ‘तत् चाचन
 न एव पदमनघस्ये जम्भ भोजनविशेष [“जम्भ प्रभिवशा च रात्रजम्भ
 मशार्जला” इत्यादि नरवम नायाम् (१)] तथा जनिता नी यत् तत् तयोक्तम्
 [भावितपुष्कल त पक्ष पक्ष वात मुमभाष^३] मुनेद्यद्वत्स दिष्टं जिनार्यं अभिभूतवत्
 इत्यय [सन्निविज इति कुलम् उपमानानुप्रासयो मष्टि^४] ॥ १८६

Notes on Malli

1 The ॥१८६॥ implying a transference (विहार) ।
 2 Here by the ॥ “नेविज” we have आचनपदं or विग्रह proceeded
 by निाद ॥ १८६॥ क् by “श-न—” (Charcha) 3 The word
 (जम्भ जनिता) ॥ १८६॥ भावितपुष्क (Charcha) we have पुष्कल
 which is ॥ १८६॥ Hence no मुम् (Charcha) 4 We have
 न in place of ज by “सन्—” (Charcha) 5 There is inter
 mingling of उपमा and अनुप्रास ।

Sara—सुनिता चाचनो हरि मुवर्त्तमान भजे । तच्च मुन नेन नवदंष्ट्राम्भोजेन
 अङ्ग न जम्भ इत्येव ज्ञतमन्तरं मुनेद्यद्वत्स कान्दा अतिमिश्र ॥ १८६ ॥

CHARCHA

1 काचने—काचन gold काचनम् विकार इति काच^१ + चल् काचनम्
 golden तस्यन् । Qual यत् (१८६॥ चाचने) ।

2 अनुशय—अनु + श + चङ् भाव अनुशय command इया । द्विती
 इया । Out of respect to the sage He kept a ling after the
 sage had been seated and then the sage commanded him to
 sit down

3 नवदंष्ट्र—अन्वु इदानी इति अन्वु + दा + क् कर्त्तरि अन्वु cloud
 नव अन्वुद fresh cloud कर्त्तव्य— स इव गङ्गाया उपमानकर्त्तव्य— ।

नशब्दप्रामा तनु यस्य बहु—। Qual स । A *fresh* cloud is a *dark* cloud, hence the qualifying epithet नव ।

4 अविद्यत—नि + विद्य + लुङ् + क्त । विद्यति, विद्यत वक्ष्यति, अविद्यत । By the rule “नेर्विश” विद्य takes the आत्मनपद when preceded by the prefix नि । विद्य is replaced by क्त in the case of an अनिङ् root ending in ग घ ङ ह and having इ उ ऋ in the pen ultimate (See “इत्—”, Malli) विद्य ends in य and has इ for उपधा । Hence नि + विद्य + क्त = नि + च + विद्य + क्त + क्त = अविद्य स त = अविद्यत ।

5 त्रिगण्य—त्रि + नि + ण्य । जयति ज्येयति अत्रैवेत् । By the rule “सन्निगोर्जे” the ज becomes ण with सन् and also 17 नि ।

6 जम्बू &c—जम्बू (lem) is our कानजम्ब । It may stand here either for the tree or for its fruit then जम्बू इति जम्बू + चञ् । The चञ् disappears by the rule “उप् च” । The result is जम्बू in the feminine It is not neuter because the rule “सुपि युक्तवत् व्यक्तिवचन” requires the final word to have the gender and number of the original which is here जम्बू in the feminine अन + चिच् + क्त कर्मणि जनिता caused जम्बू जनिता जम्बू जनिता इति— । तान्त्री यो यस्य जम्बू जनिता, बहु— । तस्य । Qual, सुमरुदृष्ट । The प्रतिपदिक here has यि with a short vowel because it qualifies सुमरुदृष्ट which is neuter, and then “इहो मपुमके प्रातिपदिकस्य” shortens the vowel Another point to note is—why not जम्बू जनिताश्च like व रित् ? Malli answers that the word is one that may be applied to males & females &c equally well (भवितुम्) । Such words are optionally treated as masculine in विभक्ति from द्वौषा onwards by the rule “द्वौषादिषु भवितुम् पुंस्त्व गानवम्” । Hence जम्बू जनिताश्च if taken as पुंस्त्व, otherwise जम्बू जनिताश्च । The fruit जम्बू here is in the singular as it stands for the जाति । Note that the rule “जम्बू वा” allows चञ् optionally which does not disappear, and also चञ् which disappears not by लुट् but by युक् “दक्षे युक्”— । P 4 3. 163) चञ् gives जम्बू चञ्चलम् and चञ्चलम् yields जम्बू चञ्चलम् with a short उ because the rule “सुपि युक्तवत्”— no longer applies, so the final word cannot be feminine like the original, but neuter as a

विशेषण । कम therefore the vowel is shortened by "इत्यो ननु मङ्—

सुमन्त २८ —सुमन्त the golden mountain which is the residence of the gods तस्य शङ्खम् इत्यतः । तस्य । The Puranas say it etc is a Jumbhu tree at the top of the Sumeru which lends its shade to the gods । This tree is always blue because always fruit

१) वासन्तम्—वासन्त अक्षिन् इति वास् + ण्यद् अक्षिकरण । Seat

२) Voice— तदुना तत्र अक्षि (भावे) तत्र वासन्तेन शो जित्ये ।

20 *Has described*

स तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर.

कठोरताराधिपन्नाञ्जनच्छवि ।

विदियुते बाहवजातवेदस.

शिखाभिराग्निष्ट इषाम्भमा निधि ॥ २० ॥

Prose—स अम्भमा निधि इव विदियुते [The Lord appeared like the ocean] How so?—बाहवजातवेदस, शिखाभि, आग्निष्ट अम्भमा निधिरिव [He looked like the sea enveloped in the flames of the Badava fire] How was that?—तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर स [He was clad in clothes that glittered like liquid gold which resembled the lambent flames of the Padava fire] But where is the resemblance with the sea?—कठोरताराधिपन्नाञ्जनच्छवि स [Personally he was dark like the stain in a full moon, so bore the complexion of the blue ocean] 20

Prose—तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर कठोरताराधिपन्नाञ्जनच्छवि स बाहवजातवेदस शिखाभि आग्निष्ट अम्भमा निधि इव विदियुते ॥ २० ॥

Eng—He with a garment glittering like heated (melted) gold and of a complexion as that of the stain in a full moon, shone like the receptacle of waters (sea) clasped by the flames of the Badava fire. 20

Beng—इतिरि वृद्धि पूर्वस्यैव वक्तव्येन बाहवजातवेदस इति परिधाने उक्तं वि

५ अ — वदत इ वदवार्ता भव इति वदवार्ता + चण वाङ्म
 जन + क ककार ज्ञात born ज्ञातु शिष्य इति
 जन वदत कते इ ज्ञातवः that which exists in everything
 ह अ ज्ञातवः comp "वराधराणी ज्ञातवः"
 वदत नच वदत इ ज्ञातवः इ वदवार्ता ज्ञातवः कमध—। तस्य ।
 वदत नच वदत इ ज्ञातवः into the sea is कापदि
 नच वदत इ ज्ञातवः sun the gl the mo ti of गङ्गा
 वदत नच वदत इ ज्ञातवः I feel ad "वदतवार्ता वदवार्ता"
 वदत नच वदत इ ज्ञातवः Cu ततल कापिज तात वदवार्ता वदवार्ता। उत्तमसज व
 वदत नच वदत इ ज्ञातवः धी। वदवार्ता वदवार्ता धी। वदवार्ता वदवार्ता धी। —Mat
 vhar ta

5 अ — व + शिप + क कसपि embraced Qual निधि ।

6 निधि — नि + ध + कि अधिकरण receptacle

7 अ — वदवार्ता वदवार्ता तन वदवार्ता निधिना ।

8 अ — ark—The propriety of the compa son is ques

9 अ — H n clothed yellow the sea is not clothed n
 he

The r u ion

रथाङ्गपाण पटलेन रोचिषाम्पिलिपि सवलित विरजिरे ।

चनत्पन्नाग्रान्तरगोचरास्तरोमुपागमूर्त्तिरिव नक्तमश्रव ॥ २१ ॥

Prak — अर्चितव नक्त तुषारमूर्त्ति वदवार्ता इव विरजिरे [The glow of the
 sage's pe son appeared like moon-beams at night] That s
 but natural n a white person—तस्य चनत्पन्नाग्रान्तरगोचरा अश्रव इव
 [Not like ordinary moon beams but like those that enter the
 dark nte or of a tree shrouded n its thick foliage when a few
 leaves here and there are pushed aside by the breeze] How
 was that?—रथाङ्गपाण पटलेन सवलित चपिलिपि [The lustre of
 Har was dark like the nter or of the tree mentioned above,
 and when the nte lustre of the sage got blended with that of
 Har the resemblance as above as complete] ।

Prose—रथाङ्गपाण रोचिषां पटलेन सवलित चपिलिपि नक्त तरा चनत्
 पन्नाग्रान्तरगोचरा तुषारमूर्त्ति वदवार्ता इव विरजिरे ॥ २१ ॥

offence यह इ पायी चयं वर—। This is a name of Han whose
 prin ११ * गुण is the वज्र named मुद्रांग । तस्य । Maitry's rule
 "प्रवरन यम्" means that in a वज्रोद्दि, a वज्र प्रयत्नान् word and a
 मद्राज्ज न rd follow one meaning a weapon Here रपाज्ज is a
 weapon न पायी which is मद्राज्ज is placed after it. Usually,
 होरा १ न क and मद्राज्ज words lead in a वर—। Thus मुद्रा
 क म चयं मुद्राज्ज, श्रित मद्राज्ज चयं श्रितोद्दि (SI 10 ante), &c

2 वज्रन—मद्राज्ज वतोर ।

3 रीचशम् शचिम् lustre तेजम् । तामाम् ।

4 शचि &c—वि लु lustre तेजम् । अय विष इतत्—। Nom to
 विरजित ।

5 सवनिता—मय + वय + त कसचि blended. Qual अविस्तर ।

6 विरजित—वि + राज + श्रिद् वर । राजति ते, ररात रेजे, रात्रिद्यति ते,
 चराजत् चर जित ।

7 चयत् &c—चय + श्रद् चयत् shaking, moving चयत् । वनाज
 leaf चयत् interval माव इन्द्रियाणि चरन्ति चयित इति यो + चर + च
 अधिकरण निपातनात् गोचर range (of the senses), उपपदतत्—। चयनि
 वनाजानि कर्मण—। तयाम् चयरायि, इतत्—। चयवनाजानरायि गोचर
 ययाम् वर—। Qual, चयत् । Here गोचर is expected with चय
 by the rule "इलच" । Hence we have निपातन in the rule "गोचर
 मयत् वर ज्ञ-व्यञ्ज चापय निमनाय" ।

8 तुषार &c—तुषार cool "तुषार शतन भीत" इत्यमर । मूर्च्छत्यनग
 इति मूर्च्छ + क्तिन् करणे मूर्ति body तुषारा मूर्तिरय cool bodied । १,
 the moon वर—। Or तुषार snow "तुषारमृद्धिदिमम्" इत्यमर ।
 तुषारम्य मूर्ति the appearance of snow, इतत्—। सा इव मूर्तिरय,
 वर—। तस्य । The idea is vague in the first exposition श्रिते पायी ।

9 नरुम्—in अवयव in the sense of मद्राज्ज ।

10 Voice—सवनिताभि अविस्तरुभि गोचरं चयनि इ
 विरज ।

22 It appeared as of one colour

प्रफुल्लतापिच्छुनिभैरभीषुभि शुभैश्च सन्नच्छदपाशुपाण्डुभि । मद्राज्ज
 परस्परं चकुरितामलच्छवी तदैकवर्णाविव तो वभूवतु ॥ २२ ॥

वत्] । तस्य पुष्पाणि मन्त्रच्छानि तेषां पांशुवत् (१) पाण्डुभि र्दमे 'अभीषुभि' 'अन्धी, अरगिभि' ["अभीषु प्रवृद्ध रज्ज्वा" इति भाष्यतः] 'परस्परिच क्षुरित' रचित अमल कृता अन्धी, काकली यथा तौ [हृदयारभीषुणाम् (च १) अवयवा-वयविभावात् मन्त्रिद्वयम्] तौ हृदयारदौ तदा एकवर्णा इव बभूवुः [उभय प्रभ मनन न तन्मयोरपि सवाश्रयो गङ्गायमुत्तममम इव मन्त्रिकेन्द्रनीचमणिप्रभाममल प्र य कथित् तको वत् प्राग्वभवा । तन्निमित्तं चयम् अनयोरकवर्णत्वोत्प्रेक्षा] ३२९३

Notes on Malli

१ फुल्ल \c — This ends with च of 'he पचादि class after फुल्ल to open Kshirasvamin says that by the rule "अनुप—", फल with निष्ठा added must give प्रफुल्ल (Char) २ Here the तद्धित is elided by the rule "फल मुक्" (Char) It is neuter because "दिङ्मन्—" (all words signifying produce (fruits, flower &c) are in the neuter) ३ The विवृद्ध does not contain all the constituents of the समास (अनुपदविवृद्ध) । Hence it is that अमर says "रुक्तर—" (Char) ४ A numeral when compounded may imply वीष्ठा as in सदपल so says the भाष्य । ५. The भाष्यत says अभीषु means प्रवृद्ध reins and रजि रज्ज्वा ६ हृदि and अभीषु are treated as अवयव and अवयविन् hence spoken of as different ७ उभय &c — By the mingling of the two tints a single shade like that got by the mingling of the lustre of crystal and sapphire appeared in both as at the confluence of the Ganges and the Jumna And to that is due the surmise (उत्प्रेक्षा) of their having the same shade

Sara—श्यामता इव धवला च कपे इति रासद्वयस्य उभयस्य सपमान् दावपि हृदयारदौ सवर्णं जालौ ॥ २२ ॥

CHARCHA

१ प्रफुल्ल &c — प्रफुल्लति विकसति इति प्र + फुल्ल + च क कर्त्तरि प्रफुल्लम् full blown तापिच्छ is तमाल माल when meaning the tree But तापिच्छस्य विकारं पुष्पम् इति त पिच्छ + च तापिच्छम् Tamala flowers प्रफुल्ल तापिच्छम् कथम् — । प्रफुल्लतापिच्छं न मह्यम् इत्यथ प्रफुल्लतापिच्छनिभम्

looking like full blown Tamala flower a शत—of प्रकुञ्जतापिञ्च and निभ of the निन्दसमाम् class है । Qual अभीपुम्भि । Malli here notes the following peculiarities —(a) Why not derive प्रकुञ्ज from कृञ् to open (विप्रकाश विहरणे) with the अण् क ? The answer is कृञ् + कृञ् = कुञ्ज no doubt but if an उपसर्ग say प्र precedes then त will not change into न and the form will be प्रकुञ्जत । The rule is “अन्यसमसोऽपि कुञ्जचोवकगजानां” which distinctly says that कुञ्ज, चोव, कग उच्चादि are allowed with क *only when no उपसर्ग precedes* So with प्र we shall have प्रकुञ्जत प्रचोवित प्रकगित प्राज्ञाधत । (b) Why is the Tamala flower तापिञ्चम् and not तपिञ्च ? Answer—The disappearance of चण is by लृक् *rol* लृप् । If it were the latter, the form would indeed be तपिञ्च for the flower, because the word to which चण् is attached is masculine (see under कृञ्, sl 19) In the case of लृक् there is no such restriction and we have the नञ् after “विधीतम्— (Malli) The लृक् is by the Varttika “पुष्पमूल्य सत्त्वम्”—In the case of पुष्प which is a विकार and मूल which is an अवयव there is irregularity i.e. sometimes the चण् is retained sometimes it disappears by नञ् sometimes again by लृक् । The present is an instance of लृक् Malli’s “कृञ् लृक्” is a little misleading having no direct application to our case, it merely introduces the लृक्प्रकरण । (c) Why is प्रकुञ्जतापिञ्चनिभ a निन्दसमाम् ? Ans—Because we cannot give a वाक्य containing निभ in the sense of सदृश । प्रकुञ्जतापिञ्चनिभ does not mean प्रकुञ्जतापिञ्च न सदृश । This is obvious from अमर where we find “सुस्तर—” i.e., निभ सदृश &c means कृञ् *only when they are first in a compound* No वाक्य being possible the समाम cannot be dissolved i.e. it is a निन्दसमाम् । “निन्द सनम निन्दसमाम् दस विदधा नञि”—*Bhashya*

अभीपुम्भि—अभीपुम्भि है । कृञ् of the द्वि in अङित । The comparison of अभीपुम्भि with तपिञ्च is not a happy one The poet means अभीपुम्भि was like the *lustre* of तपिञ्च not like the तपिञ्च itself.

उ दम्—उदमे इति दम् + च कृञ् इदम् beautiful । Qual अभीपुम्भि ।

presently each tinged the others figure The वङ्ग—in कर्मन
is by नञाऽस्वयन्नाम वङ्गोहि उत्तरपदलोपा वङ्गश्च —" (ante)

१ शङ्खवर्णो—एक वर्णं चनयो वङ्ग—

४ बभूवतु—भू + बिद् + वतुम् । The were transformed because
tinged by each other Of course the new colour was neither
dark nor white

१ Voice — क्विप्ता ताभ्याम एकवद्याभ्याम वभूव ।

२३ Hari's unbounded joy

युगान्तकालप्रतिसङ्घतात्मनो जगन्ति यस्या सविकाशमासत ।

तनो ममुस्तच्च न कैटभद्विषस्तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुदः ॥२३॥

Prak—कैटभद्विष तनो तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु [Hari was
mightily peased that the same had come His joy did not
find room enough within him¹ That is just as it should be
—यस्या तनो जगन्ति सविकाशम् आसत तव न ममु [The entire creation
rested in full development within Hari's body yet the joy
found the body too small to contain it and came out to be
noticed by all present] When did the whole creation get
within Hari's body?—युगान्तकालप्रतिसङ्घतात्मनो कैटभद्विष तनो
[This was when the demons Madhu and Kaitabha were killed
The cycle had ended and Hari had retracted the creation
within himself just as a tortoise withdraws his limbs or as the
spider draws in his web] २३

Prose—युगान्तकालप्रतिसङ्घतात्मनो कैटभद्विष यस्या तनो जगन्ति सविकाशम्
आसत तव तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु ॥ २३ ॥

Eng—The joy caused by the arrival of the sage measured
not (it could not find room enough) in that body of the
slayer of Kaitabha in which the worlds rested in full develop-
ment with the creation retracted at the time of the close
of a Yuga २३

Icon—एतद् अमुकान् गच्छ वरेण अत्रिं ह्यत्र कश्चिन् नर इति तेन
विद्वान् मन्त्रं विसृज्य वराहादेहं धारित्वं हि, तदुक्तं तेन एवैव दूतं कश्चिन्
येह ह्यत्र वराह इव ह्यत्र च ॥ २० ॥

Tip ~ Pr ८

1/ - , गति युगलकाल प्रतिमहता^१ आत्मनि उपसंहृता
 अथवा तत्र तत्र कर्मविषयं हर 'यस्यां तनी 'अगतिं अविशाम' अवि
 स्वरम आस अतिवृत्ति [आस उपसंहृत नृ] तत्र ततो दृष्ट 'तदाद्यनाभ्युपगमन'
 मन्वन्तः । मन्वन्तः मन्वन्ता [पञ्चाद्यम्] 'मुद मन्वाया' न 'मनु' अतिरिच्यते
 का २ [वत्तुद मन्वन्तमभरणपण्यान वपुषि अलन म नि इति कविप्रदीपिकासिद्धाति
 मन्वन्तः स्वतः सिद्धस्य अभ्युपगमनं अत्यवनिता अतिरिच्योक्तिः । सा च मुदामन मन्वन्ते-
 वि असन्वन्त्याना मन्वन्तामभ्युपगमनां] ॥ २२ ॥

Notes on Malli

1 Here the printed texts have प्रतिमहताम्न which seems to be a slip for प्रतिमहता । 2 अतुदंश &c—The अनन्तर is अति श्रयोक्ति because the natural excess of the joy is treated as identical with the excess represented by the bold statement of the poet that no room was found in the inside of frame that was wide enough to hold the fourteen worlds, and this अति श्रयोक्ति is of the kind in which असन्वन्त is stated when actually there is सन्वन्त because असन्वन्त of the joy is described though there was सन्वन्त of it within

Sara—मुनिराममनाज जातो हृदयं स्फुटं हृदयमापूर्य वहि प्रकटितो, भूत् ॥ २२ ॥

CHARCHA

1 युगल &c—युग a cycle of मन्वन्त होता हीपर, वलि । प्रति + मन् + ण + क कर्मवि प्रतिमहता withdrawn आत्मन् beings जीव (Malli) or दृष्ट body "आत्मा दृष्ट धर्मी जीवे मन्वावे परमात्मनि" इति विद् । युगल अन्त end of the cycle, इतन्—। मन्वन्त काळ the time of the end &c इतन्—। युगलकाल प्रतिमहता आत्मानी उप, वत्तु—(Malli) व १। १। १ withdrawn the creation at the end of a *Yuga* a मन्वन्त मन्वन्त कर्मवि । We render जीव as *creation* because life in it Or we suppose there is *creation* at the end of the cycle । आत्मा of जीव and the आत्मा at the end of the cycle ।

is fully developed ~~आत्मा~~ and the other was ~~contracted~~ ~~आत्मा~~ । All the worlds rested in full manifestation in the contracted body yet the joy found no room in the fully developed body of Hari । This is a better explanation आत्मनः now means ईह । and we expound युगान्कालं कल्पयति प्रसिद्धं कर्मण्य मदीयित 'आत्मा' सङ्घः यत्र तत्र &c Also see Note 6 below

2 जगन्नि—जग + निष् कर्त्तरि (See Sl 1) Nom to आसत ।

3 सविकाशम्—वि + कश् + घञ भावः विकासः manifestation तत्र सङ्घः यत्र— । Qual आसत ।

4 आसत—अस + लङ् घञ । आस आसावक &c आसित्यन आसित ।

5 मनु—मा + भिज् वम । Measured (intransitive) माति मर्मा मारुति, आमासीत् । Nom मुद

6 कैटभ &c—कैटभ name of a mighty demon that was slain by हरि । कैटभ इति कैटभ + दिव + कृप् कर्त्तरि कैटभदिद् the slayer of Kantabha उदयन्तम्— । तत्र । मरुिषु मरुत्तन कैटभस्मिन् &c are proper names of Vishnu । After महाप्रलय Hari enjoyed sleep (यश्निद्रा) for a very very long time His first creation was ब्रह्मन् who appeared seated on a lotus that sprang from the navel of Hari । The Lord's (or) was accumulated gave birth to two mighty demons मय and कैटभ who at once made a rush towards ब्रह्मन् to eat him up । The Lord was aroused by the appeals from the terrified ब्रह्मन् and slew the demons । Com "तामिषदग्गुहमनन मसदमन प्रदमेन धावा । अमु युगान्कालितयान्निद्र संदय लोकान् पुनरोदधिपत ॥"—Rā hū

7. तपोधन &c—अभि + दा + ण + अच् इव अध्यात्म approach, visit, सम् + भू + अच् कर्त्तरि मङ्गलं that which happens तप धनमप तपोधन whose wealth is penance, यत्र— । तत्र अध्यात्म—the visit of the sage, इत्यन्— । तत्र सङ्घः arising out of the visit of the sage, मुद्गुषा । Or तपोधन आदमन सङ्घः इति तपोधन आदमन + सम् + भू + अच् कर्त्तरि । Or अदमन सङ्घः इति सम् + भू + अच् अदमन सङ्घः cause तपोधनाध्यात्म सङ्घः अमम्, यत्र— । Qual मुद । The latter is Mallis usual way of expounding such cases, it is difficult to see why he discards it here

Expl—Hari's eyes opened wide with joy at the sight of the *सङ्ग* who was like a second sun. But lotuses open at the sight of the sun. Hence Hari was rightly called lotus eyed (पुष्परीकाक्ष) Also see *Prak*

Malli—निदाघति । निदाघम' उच्यते 'धाम' किरणं यस्य तदोज्ज्वलम् । ["निदाघा योऽपकालं स्यात्तस्यैवास्तुनोरपि" इति विश्वः] अर्कम् 'इव' अर्धे 'दो' वतिम्' अधिकतनम् 'सुविम (चमि) चमिलत्य ["चमिरभागे" इति लचले कर्मप्रवचनीयम् । "कर्मप्रवचनीयपुरु द्वितीया"] सुदा विकासम् उपपुत्री' उपपन्न [कर्मप्रवचनीय निपातः] अतएव 'अर्धे' प्राप्ता 'दो' यावत् न तदपि ["इकोऽपि विभक्तौ" इति शुभाश्रमः] विभोचने 'विधत् ["नान्धाक्तु" इति शुभाभावः] 'स' हरि' पुष्परीकाक्ष इति' एव 'कृत्' अभवत् ["द्वयसन्निधौ श्रीविकासभावात् अस्या पुष्परीकाक्षस्यैव पुष्परीक इव अस्ति यस्य इति अवयवस्य सामे पुष्परीकाक्ष इति व्यक्तम् अन्वयस्योऽभूदित्यर्थः । 'विधत्' 'कृत्' आभवत्' इति पदान्तरपुनरुक्त्य काव्यविद्वस्य निदाघधामलमिव इति उपमासाधनत्वात् अन्तरादिति भावेन सुदरः'] ॥ २४ ॥

Notes on Malli

१. निदाघ means योऽपकालं, उच्यते and स्यादपि । २. It is a कर्मप्रवचनीय in the matter of लचले by the rule "चमि—" (*CharFa*) द्वितीया is by the rule "कर्मप्र—" (*CharCha*) ३. It ends with the अर्थ कर्म by निपातन (*CharCha*) ४. The augment तुम् is by the rule "इको—" (*CharFa*) ५. The तुम् is absent by the rule "नान्धा—" (*CharCha*) ६. Because the eyes displayed the character of the lotus from manifestation of beauty in presence of the sun, therefore the meaning of the constituents, viz, "One whose eyes are like lotuses" is seen here, so evidently he was rightly named पुष्परीकाक्ष । ७. Here there is intermingling of कृत् and चरि as of चरि and चरितु because the काव्यविद्वत्, of the kind in which the कृत् is got from the sense of a पद, introduced by विधत् and कृत् आभवत् is dependent upon the उपमा raised by निदाघधामलमिव ।

Sarā—द्वय इव द्वितीयं चासीत् न तुम् । तद्विधौ च हरिचरिणी सुतरा

विक्रान्त दृष्टः । तस्यास्य अविद्या पुनरीकृत इव चक्षुः, कदमस्यदा दृष्टदृष्टान्
 १३४३ तदा स न पुनरीकृत इति पुनरीकृत नाम चासीत् ३ १४ ३

CHARCHA

१ निदाघ २८—नितरा दृष्टान् अनेन इति नि+दृष्ट+घञ् करणे
 निदाघम् that which burns, *i. e.*, *hot*, because a hot body burns,
 उष्णम् । नि+घ घाम् अनेन *hot rayed*, *i. e.*, the sun, बहु—। तम् ।
 Dan case with मुनिम् । निदाघम् here in the neuter presents no
 anomaly because the rule "घञवस्य" directs the masculine only
 when the affix is भवे । Comp ईदृशेण in "ईदृशोऽपीति मृतमन्यदे
 म"—*Bhatti*

२ अधिदाघितिम्—दीधिति beam, glow &c. अधितता दीधित्वा अनेन
 अधिदीधिति that which has acquired lustre, बहु—। तम् । Qual.
 मुनिम् । This epithet gives the reason why the sage was like the
 sun. The बहु—is by "आदिष्या धातुस्य बहुव्रीहिस्यपरपदोपध"—(ante)

३ मुदा—मुद+ङिप् भवे मुद १०) तथा । ईती वतीया ।
 ४ विकाशम्—वि+काश+घञ् भाव opening तम् । कर्म of the
 क्रिया in उपेयुषी ।

५ मुनिम्—अभि योने रथा । See next
 ६ अभि—Stands for अभिसत्य (aiming at) which is a transi-
 tive verb Its कर्म is मुनिम् । If we drop ल्य it is no longer a
 verb and cannot have a कर्म । It *has* a कर्म, hence it is called a
 कर्मप्रवचनीय—that which had declared a कर्म (कर्म प्रोक्तवान्) । It
 now gives द्वितीया in the लृषण (a m) which is no longer the कर्म ।
 The aim of विक्रान्त क्रिया is मुनि । Here the rules are (1) "अभि
 रमाते"—अभि is a कर्मप्रवचनीय when लृषण, इत्यभ्युत्थान्यन्त or नीप्सा ।
 implied (2) "कर्मप्र"—There is रथा in connection with a
 कर्मप्रवचनीय ।

७ उपेयुषी—उपेयाय इति उप+इ+णिच् स्थाने बहु उपेयिषम् ॥ ३०
 which attained ते (neuter 1st case dual), उपेयुषी । Qual द्विष्यन् ।
 Decline उपेयिषम् thus in the neuter —उपेयिष उपेयुषा उपेयिषाभि ।
 उपेयुषा &c like विदम् । The fem is उपेयुषी । It नियतन here
 Mall refers to the rule "उपेयिषाननाद्याननुचानिध" ।

8 विनीचने—विनीचन आभ्याम् इति वि + लाच + लुट् करण eyes ते ।
कर्म of विषय which see

9 विषय—भृ + ण्व कर्त्तृ carrying Qual स । विषय् is inad-
missible (see under चक्रासतम, sl 8) Here ण्व being a क्त in the
कर्त्तृवाच्य, the कर्म : *c* विनीचने remains अनुक्त । Yet we do not
get वही in it by the rule “कर्त्तृकर्मणो कृति” This is due to
the prohibition “न लोकाश्चरनिष्ठान्वयवर्धयाम—” ।

10 अधिश्रित &c—अधि + श्रि + क्त कर्मणि अधिश्रित assumed अधि-
श्रिता यो आभ्याम् वच्— । ते । Qual विनीचन । Mail's rule means—A
neuter base ending in इ, उ, ऋ, ॠ takes नुम् before a सुप् begin-
ning with a vowel The प्रतिपदिक is अधिश्रितयि which ends in
इ and the सुप् here is चो (altered into इ), a vowel, hence अधि-
श्रितयिचो । Compare जन्वजनितयि, sl 19 .

11 पुष्परोक्त &c.—पुष्परीक्त is white lotus Here by trans-
ference of अपुष्प it means *l* *le* पुष्परोक्त । पुष्परीक्त (*i. e.*, पुष्परीक्ष
इव) अक्षिणी इव इति पुष्परीक्ष + अवि + दच् समासान् = पुष्परोक्ताच् । इति
गमै १भा । The rule for वच् is “वह्व्रीडा सकथ्यता सादात् वच्” ।

12 इति—This means एवम्, *i. e.*, एवम् प्रकारेण । Do not say
इति means एतत् *i. e.* for then स्फुट् will become स्फुटम् । Construe
स स्फुट् अभवत् he became disclosed In what capacity ?—
पुष्परीक्ताच् इति *i. e.*, is पुष्परीक्ताच् ।

13 Voice—विषयता तन् स्फुट्यन् अभूत् । [Do not change
पुष्परीक्ताच्] ।

25 *Hari speaks smilingly.*

सितं सितिन्ना सुतरां मुनेर्वपुर्वि-

सारिभिः सोधमिवाद्य लभ्यन् ।

द्विजावनिज्याजनिमाकरांशुभिः ।

शुचिस्मितां वाचमवोचदधुतः ॥ २५ ॥

Frst—एव अनुत शुचिस्मिता वाचम् अभोवत् [Now, with a plain
smile, Hari commenced to speak] Why do you refer to the
smile ?—सित मुने वत् सुतरां सितिषा लभ्यन् अभोवत् [As he spoke,
the white person of the sage became whiter still, and that was

Notes on Mall

1. चिन्ति is the affix by the rule "बहुलम्—" (*Char*) . चिन्ति means दक्ष विप्र अद्यत् । 3 The affix is चाम after the अद्यत् स followed by तर । 4 Here लम् is प्राप्ताद्य र्त्वि being subordinate so the root being prominently ^१रन्त्य, the अधिकृता does not appear as कम् by the rule "इतिवृद्धि—" (*Char*) Thus says Yamana— As लम् involves motion in its sense so with चिन्ति the अधिकृता may or may not be the कम् । The secret is if र्त्वि is prominent and प्राप्ति subordinate the अधिकृता *must* be the कम् । 4 Here there is concurrence of चन्द्रादयः from independence of one another—of the लक्षणा in माधुर्ये the अतिशयोक्ति of the character of अमृतम् (?) in वित्तिषा लक्ष्यम् and the अपश्य (?) from the establishment of unreality by words such as इन्द्र &c in विज्ञावलिश्याजनिष्ठाकरागुभिः ।

Sara—अथ हरिवाचमदद । तस्य च दशनाभि मुनर्ध्वम् वपुर्ध्वमन्तर दहम् ॥ २५ ॥

CHARCHA

- 1 मितम्—सो + क् कर्मणि मितम् white तत् । Qual वपु ।
- 2 वित्तिषा—सित + इतिन्च् भाव मितिमा whiteness तत् । अनुक्ते प्रयोगे कर्मणि श्वा । Thus—मितिमा द्वय लभन whiteness attaches to the body Adding चिच्—चतुत (चतुक्ता i.e प्रयोजक) मितिषा (अनुक्त प्रयोजकता, i.e, अधिकृता) वपु लक्ष्यति । See लक्ष्यम् below
- 3 सुतरम्—सु + तर + चाम् । Qual लक्ष्यम् । Mall refers to the rule "किमितिच् अद्यत् चाम् अद्यत्प्रत्यये"—When तर or तम् attached to किम् an उक्तान्त word, a लिच् or an अद्यत्, चाम comes in provided the excess does not attach to a दृच् ।
- 4 विमरिभि—वि + र् + चिन्ति चामोल्ग्ये कर्मणि विमरिन् spread over pervading ३ । Qual विज्ञावलिश्याजनिष्ठाकरागुभिः ।
- 5 लक्ष्यम्—लभ + चिच् इत् कर्मणि । Qual चतुत । Mall's rule "लक्ष्य" means that लम् takes कम् when an affix begins with a vowel follows but not in लच् लाच् लङ् विधिलिङ् and लिच् । For the rule "इतिवृद्धि" "प्रत्ययान्तद्वयकलाकर्मकारानधिकृतां च र्त्वि"—see ante. The meaning of the quotation from

गचिच्छिताम् Even in the absence of this epithet it could be argued that as the speech (वाच) is detailed below we might say—वक्ष्यामि वाचम् अथोचत् and thus avoid tautology

1 Voice—अचुतेन लक्ष्यता ग्राचक्षिता वाक् अथोचि ।

10 Remark—Here comparison is implied of वपु with रुध and of दिग्गन्धि with निष्ठाकर । Put निष्ठाकर is treated as identical with निष्ठाकर while वपु is left distinct from सौध । This sounds harsh and will take a lot of defence

26 Hari describes the effects of Varada sight

हरत्त्वच्च सम्प्रति हेतुरेष्यत शुभस्य पूर्वाचरितै कृत शुभै ।

शरीरभाजा भवदीयदर्शनेन व्यनक्ति कालव्रितयेऽपि योग्यताम् ॥२६॥

Prob—What did Hari say?—भवदीयदर्शनेन शरीरभाजा योग्यता व्यनक्ति [When a mortal is favoured with a sight of you the fact proclaims his fitness for it] How so?—पूर्वाचरितै शुभै कृतम् भवदीयदर्शनम् [He must have acquired merit by pious deeds in the past and is now rewarded with a sight of you] Past merits do indeed procure worthiness—भवदीयदर्शनेन कालव्रितयेऽपि योग्यता व्यनक्ति [Such a sight secures worthiness not only in the past, but in the three stages of time—past present, future] How is that?—सम्प्रति अथ हरति [Well in the first place the sight is procured by Past worthiness which speaks of the past As for the present does not the sight itself forthwith cleanse the seer of all sins?] True but what of the future? एष्यत शुभस्य हनु भवदीयदर्शनम् [The sight removes sin as well as ensures blessings in the future] 36 .

Pros—भवदीयदर्शनेन शरीरभाजा कालव्रितयेऽपि योग्यता व्यनक्ति—सम्प्रति अथ हरति, एष्यत शुभस्य हनु, पूर्वाचरितै शुभै कृतम् ॥ २६ ॥

Enr—Thy sight discloses worthiness of the embodied in all the three stages of time—(1) removes sin in the present causes blessings to come is caused by merits earned in the past 26

Gen—हरत्त्वच्च सम्प्रति हेतुरेष्यत शुभस्य पूर्वाचरितै कृत शुभै । शरीरभाजा भवदीयदर्शनेन व्यनक्ति कालव्रितयेऽपि योग्यताम् ॥२६॥

Prak — See *Prak* and *Eng* above.

Mall — हरतीति । भवद्दीपदर्शनशरीरभागां दृष्टुं चाम् इत्यर्थः [“भञ्जो ण्वि”] ‘कालवित्तय’ भूतादिकालवित्तये ‘अपि योग्यता’ पवित्रता ‘व्यवृत्ति’ गमयति । कुत ? ‘सम्प्रति’ दशनकाल ‘अथ’ पाप ‘हरति’ । ‘उप्यत’ भाविन ‘शुभस्य’ श्रेयस्य हेतु । तथा ‘पुत्राचरित’ प्रायशुद्धिं शुभे सुकृते ‘कृतम्’ । एकैककामिनापि कार्यत्वन कारत्वेन च पुनः मृकृतसमवायस्य अवगमनम् । अत एतादृश दर्शनं कथं न प्राशम् इति भावः । [अथ हरतीत्यादिवाक्यतयस्य अदस्य मगोरत्यादिवाक्यवयोक्त्या वाक्यावहतुक्तं काव्यनिर्द्देशमन्तरम्] ॥ २६ ॥

Notes on Mall

1. We have here ण्वि by the rule “भञ्जो ण्वि” । 2. एवम् &c — Thus it indicates an assemblage of merits in the individual, in all the stages of time, as cause and effect 3. अथ &c — Here the अन्तरम् is काव्यनिर्द्देश of the kind in which the हेतु is got from the import of a sentence because the sense of the three sentences हरति &c is put up as the हेतु for what is said in शरीरभागां &c.

Sara — दृष्ट्वा भवान् इति विज्ञापि कालं दक्षिणं पुत्रप्रसन्नं गमयति । आदौ तावत् भूतं सुकृतं कृतभाषीन् तेनैव ज्ञातं दर्शनम् । ततो वर्तमानं पापचयं भाविनि च कालं भद्रम् ॥ २६ ॥

CHARCHA

1. सम्प्रति—अव्यय meaning अधुना present time

2. उप्यत — आ + इ + लृट् ध्याने गृह (ग्रह) = उप्यन्तु to come. तस्य । Qual शुभस्य । एति, हेतु, अहान्, इत्यर्थे &c.

3. पूर्व &c — आ + अर + क् कर्मणि आचरित practised पूर्वम् आचरितानि पूर्वोचरितानि practised in the past सुप्लुषा, ते । Qual शुभे । पूर्वम् in such compounds usually appears last as in “किमवभवती मया परिणीतपूर्वा” — *Sakuntala* Act V. But such a position is only आप्तं by the rule “भूतपूर्वे अरट्” and nowhere विहित in Sanskrit. Hence as “आपकसि न सुवत्” — what is only आप्तं is not universal — so पूर्वनिपात, as here, is also available Comp. “पुत्राचरितं दृष्ट्वा” ख हि परिबर्ते” — *Sakuntala* Act VII

4. शुभे —शुभते इति शुभ + क कर्त्तरि शुभाणि that which is proper ; hence blessing' as in ऐश्वर्य शुभस्य above also merit as here मे ।

5. शरीर &c —शरीर भजन्ते इति शरीर + भज + ल्वि कर्त्तरि शरीरभाज. those who accept a body ; i. e., born उपपदत— । तेषाम् । देहिनाम् The soul is not affected by वाय or पुण्य unless it is embodied Hence शरीरभाजाम् is a significant epithet here

6. भवदीय &c —भाति इति भा + इत् भवान् (thyself) भवत इदम् इति भवत + इ भवदीयम् of thee हय + लाट् भाव दर्शनम् &c. भवदीय दर्शनम्, इतत्— । भवत्कर्मक दर्शनम् इत्यर्थः । Nom. to व्यनक्ति ।

7. व्यनक्ति—वि + व्यच् + क्त्विप् discloses चनक्ति, चानघ, चान्वियति —चक्ष्न्वति, चाघ्नोति ।

8. काल &c —तय चरयश्च चर इति वि + तयच् वितयम् a triad. कालानां वितयम् इतत्— । तस्मिन् । The two here should not have been compounded because the emphasis is on वितय । कालानां वितयःपि न तु केवलं भूत वक्तव्यं भविष्यति वा । As it stands it is liable to be interpreted as कारवितयः अपि न तु केवलं दृष्टव्यम् ।

9. योग्यताम्—योग्यम् चर इति युज् + क्त कर्मणि योग्य pure (Vall), worthy तस्य भाव योग्यता । ताम् ।

10. Voice— दृष्टनेन योग्यता व्यपन्न । द्विर्न द्वेना (भुवने) जनन (भुवन) ।

11. Remark—The idea is neither original nor a very happy one. Cp. “द्वय विकल्पेऽपहस्ययानि” “अनात्रपक्षोपचये” राधा” &c.—Kirt III It amounts to attributing to past merit efficacy for all times because whatever comes out of the sage's visit is really due to what procured that visit. The doctrine checks all incentive to fresh exertion and is pernicious. See how differently Kalidasa expresses himself on a similar occasion—
“उदति पूर्वं कृमुर्न ततः फल घनोदयः प्रकृतदन्तरं यय । निमित्तनिमित्तकद्वयं कमलज प्रसादस्य परम् मन्दः ॥”—*Sakuntala*, Act VII

27. Same idea continued

जगत्पथ्यामिमहस्रभानुना न यच्चियन्तुं समभावि भानुना ।

प्रमद्य तेजोभिरमर्यता गतेरदस्त्वया नुवमनुत्तमं तमः ॥२८॥

Pris—जते चर चरुणम तम मर नुदम् । The gloom than

which none thicker exists—the gloom of ignorance—has been dispelled } thee } How?—प्रमद्य अमध्यता गते तज्जामि [By throw } cut a immense mass of light } It seems to be a peculiar sort of gloom—यत् तम निवन्तु भानुना न समभावि [It was the gloom which the sun could not remove], How could the sun remove it?—अपव्याप्तसहस्रभानुना भानुना न समभावि [He could not } His thousand rays were of no avail against it] 27

Prece—जगति अपव्याप्तसहस्रभानुना भानुना यत् तम निवन्तु न समभावि अननमम् अद् (तम) अमध्यता गते तज्जामि प्रमद्य त्वया नुवम् । Or—जगत्... (तम) प्रमद्य अमध्यता नुवम् १२०॥

In—This unsurpassed gloom in the world, which the sun with an inefficient thousand of rays was unable to check, has been forcibly quelled by thee with lights that attained countlessness (Or—has been quelled, lights that forthwith attained countlessness) 27

In—स गार्हवे वे अज्ञान अकार क हूँ ईश्वर अकृपा किदृग्दृष्ट दूर करिते पाटन नहि, ताहाँ अ गनि अनन्त किदृग्दृष्टि दूर करिगरेन । २१ ।

Impl—The sun fights gloom in the world but he cannot touch the gloom of ignorance. How can he, with but a poor supply of a thousand rays that are all used up in combating physical gloom. So unto you devolved the task of relieving the mental gloom and, provided as you are, with countless rays, you succeeded quick and very well in your work. 27

Mall—जगतीति । 'जगति अपव्याप्ता' अपरिच्छिन्ना 'सहस्रं भानव' अश्वी यम् तम 'भानुना' अर्केण ["भानवोऽर्केन्दुराशय" इति वैजयन्ती'] 'यत् तम निवन्तु निवारयितुं 'न समभावि' न शील [भावे नुव] अविद्यमानम् उतम यन्मात् तत् 'अनु जम सवाधिकम् 'अद् तम' भीहामजम् 'अमध्यता गते तज्जामि प्रमद्य त्वया नुव' इति । अतः प्राप्यदर्शना भवान् इति भाव ["नुव विद्—" इत्यादिना विख्यात् निष्ठान्तभावः । अत्र उपमानादानीमुन्निराधिकाप्रतिपादनात् व्यति-रिक्तान्तरः] ॥ १०॥

Notes on Malli.

1 भानु means चर्च हर, अगु । 2 The ऋ becomes न option-ally by the rule "नुदविद"—(Char.) 3 Here the चरुद्धार is व्यतिरेक because the sage is spoken of as having surpassed the sun which is the standard of comparison

Sara—जगति वाद्य तमो भानुना निरस्तम मयम्, चाभ्यन्तर तु भवतैव ॥ २८

CHARCHA

1 जगति—See sl. 1 for deriv. of चरुद्धार । अधि तमो ।
2 अपय्यात &c—परि + अप + ऋ कर्मणि पय्यात gone all round, hence परिच्छिन्न measured Comp. "परिच्छिन्नभावविर्ति न मया न च विदुः"—*Lun. na* Or—received all round i. e., received in full hence प्रचुर enough sufficient Comp "पय्यातपुष्पवक्रा-वनमो", "अथाप पय्यातकलो नमिष्या" &c न पय्याता अपय्याता unmeasured all measured (Malli) sufficient नञतत्— । महस one thousand. अपय्याता महस भानव चरुद्धार having an all measured (परिच्छिन्न) thousand of rays (Malli) Or, having an insufficient thousand of rays, वद— । तेन । Qual. भानुना । Note that the two different interpretations of अपय्यात as above ultimately yield the same meaning

3 निदनुज—नि + दम् + नुज्जुन भावे to check

4 सममवि—सम् + भू + लुङ् भावे । अनुज्जुता is भानुना ।

5 दमस्य—अदम्य meaning वनात् । Construe दमस्य अनन्तता तमे-
Or दमस्य दुष्टता ।

6. अदम्यताम्—अविदुमाना मया अदम्यताम् countless, वद— । तस्य भाव चमत्ता । तस्य । Note the contrast—The sun has only one thousand rays, you have a countless number Hence you succeed where he fails.

7. वद—Malli construes दम् तम्. निदनुज न सममवि, वद तदा दुष्टम् i. e., he takes दम् and वदम् as correlatives. But दम् and तम् are usually deemed as correlatives—"दम्तोदितममम्" । We therefore avoid connecting वद with वदम् by a different construction thus :—अनुज्जुतम् वद तम् तदा दुष्टम्, न भानुना निदनुज न

सम्प्रदायद्वारा समाधर्मव्यवस्थापकतया जगत्प्रतिष्ठादितुनां प्रवाहना दृष्टेन कस्य न
 द्याध्यमः इति भावः । [अतः सन्मातमाध्यात् श्रुतं विप्रः द्रष्टव्यः (१)
 इत्यादि] ॥ २८ ॥

Notes on Malli.

१ एकस्य &c — In one case through study and in the other
 through endlessness. २ Who should not be proud of a
 view from people like thee who contribute to the stability of
 the Universe by regulating right and wrong through the insti-
 tution of the schools of Sruti? ३ This is a श्रुति regarding
 the subject matter (?) and the provident householder) because
 of similarity in words only.

Sara—*vet* Malli—श्रुतिसम्प्रदाय इति भावः ।

CHARCHA

१ प्रजा &c — प्रजाता इति प्र + पञ्च उ कर्त्तरि भूत प्रजा *creation*,
 also *offspring* यस्य *welfare* प्रजानां चैव, इति — । प्रजाचैव कृतवान्
 इति प्रजाचैव + कृ + क्तिप् भूते कर्त्तरि प्रजाचैवकृत् one who acted for the
 good of the creation (also—for the good of his progeny), उपपद-
 तत् । तन् । Qual प्रजाश्रया । The reference is to a *past* act, so
 the क्तिप् is भूत also it is after कृ । Yet the rule “मुकमपाय—”
 (see s) 14 under अपुष्पकताम्) is no bar, because that rule im-
 plies three restrictions only, viz,—(a) If the उपपद^१ is any one
 of मु कर्मन् &c, the root being कृ and the affix in the past
 (भूत), we must have क्तिप् and no other. Thus कर्म कृतवान् gives
 कर्मकृत् and not कर्मकार with अन् । (b) With the same उपपद,
 and the affix क्तिप् in the past (भूत) we must have the root कृ
 and no other. Thus पाप कृतवान् gives पापकृत् with क्तिप् but पाप
 कृतवान् gives पापमात्र with अन् । (c) With the same उपपद, root
 and affix we must have the क्तिप् in the past (भूते) and in no
 other tense. Thus पुण्य कृतवान् gives पुण्यकृत् with क्तिप् but पुण्य^२
 करोति or करिष्यति yields पुण्यकार, with अन् । We have therefore—

(i) restriction of affix (क्रियेव), (ii) restriction of root (कृञ् एव), (iii) restriction of tense—भूते एव । But the उपपद is not restricted In other words if कृप् is to be attached to कृञ् in the past (भूते) the उपपद need not be सु कर्मज &c It is available with any उपपद whatever Hence प्रजावत् कृतवान् प्रजावत्कृत् । “आदि चैव इति नियमाभावात् अवशिष्टपि उपपद कृप् । शब्दकृत, भावकृत”—*Bhatṭa*

2 प्रजासृज्—प्रजा सृज् इति प्रजा + सृज् + कृप् कर्त्तरि भुव प्रजासृज् the *Creator* also the *promoter* उपपदतत्—। कृप् च इति कृप् । तत् । Decline प्रजासृज्—प्रजासृज् । प्रजासृज्भ्याम् । प्रजासृज्भ्यम्—प्रजासृज्भ्यम् । रथसृज्भ्याम् is seen in the Bhashya hence avoid प्रजासृज् &c भव्यप्रमाणान्न “किन्मध्यम्य कृ” इति कृत बाधित्वा तदादित्यान् य ततो जगत्वन इ ।

3 सुपात्र &c—सुपात्र also strong पात्र *pers n* also vessel, नि + लिप + घञ् भाव निचय । *spertu* al o *depositing* निर् + धा + कृञ् + चश्च कर्त्तरि निराकुल ea y, unconcerned च कृञ् mind सम्भन पात्रम् सुपात्रम् : *orths recipient* also *strong vessel* प्रदितम्—। तच्चिन् निचय : *spertu ng to a worthy recipient* also *placm, in a strong vessel*, सुदम्पा । निराकुल आका अस्य निराकुलान्न, वर—। सुपात्रनिचयेन निराकुलान्न, सुदम्पा । तत् । Qual प्रजा सृज्

4 मदा &c—मदा always, अवयव । उप + धृज् + घञ् भाव उपधा *impuam, al o draft* मदा उपधा *सुदम्पा* । तच्चिन् । भवे दमी ।

5 दृढ—*mañs*, also *head* । Qual निधि ।

6 अदृढ—अदृढस्य अदृढ अदृढ, वर—। Qual निधि ।

7 निधि—नि + धा + कृि अधिकरण *receptable* also one of the well known निधि such as *गृहनिधि* वरनिधि &c.

8 वृत्तान्तम्—वृत्तान्त इति वृत् + कृि कर्त्तुं वृत्त the Vedas तन्मन्त्र ।

9 धन &c—धन + धृज् + कृि भव धनम् *accession, accumulation* धनम् धनम् *accession of wealth*, इतत्—। तन्मन्त्र । धनम् धनम् = धनम् धनम् धनम् the wealth accumulated This is by the maxim—धनं धनं धनं धनम् ।

10 इत् इत्—इत् निराकुलान्न प्रजासृज् तन्मन्त्र अवयव इत् निधि इत् इत् ।

1 3 removed by sight,

विलोकनेनैव तवामुना मुने कृतं कृतार्योऽस्मि निर्वर्हिताहमा ।
तथापि शुश्रूषुर्ह गरीयमोगिरोऽयवा येयमि केन तृप्यते ॥२८॥

Prā —ह मुने अमुना तव विचोक्तनेन एव कृतार्यं कृतं अस्मि [You have allowed (O) sage, to have a look at your august self. This is done for me. The purpose of my life is served, I want no more.] What is there in the 'look' ?—निर्वर्हिताहमा विचोक्तनेन [Your look has removed all sin from me. What more can I ask for ?] Then why talk ? Keep quiet—तथापि अह गरीयमो गिर शुश्रूषु [If your mere sight is of such efficacy, your speech must be of greater value. Would you condescend to speak ?] I see, having received an inch you ask for an ell !—अथ येयमि केन तृप्यते [Nothing unnatural. Who ever says 'enough' at a shower of blessings ?] 29

Prā—ह मुने निर्वर्हिताहमा अमुना तव विचोक्तनेन एव कृतार्यं कृतं अस्मि ।
तथापि अह गरीयमो (तव) गिर शुश्रूषु । अथवा येयमि केन तृप्यते ॥ २८ ॥

Eng —At this thy sight itself that has removed sin, O sage, I have been rendered happy with my end attained, even so, I long to hear thy weighty words. Or, by whom is surfeit felt in blessings ? 29

Eng —दुर्विदः, आपदाः ७-नेहै अ वर लाल भूत इहेहाह अदि दुर्ताह
इहेहाह उगलि अदिउत वरालद विवर्ध आपदाः वका आपा उगयुव इहेहाह ।
कने वराल काशरु उदि इह मा ॥ २८ ॥

Expl.—See *Prak.*

Mall —विलोकनेति । 'ह मुने निर्वर्हिताहमा' अपहतपाप्मना अतएव (१)
'अमुना तव विचोक्तनेन कृतार्यं कृतोऽस्मि तथापि अह गरीयमो' अर्घवपरा
["विचन—" इत्यादिना इयमुनप्रत्ययः । "उत्तिथ" इति डाप । "प्रियं—"
इत्यादिना गरीरिवादि] 'गिर' तव वाच अपि 'शुश्रूषु' श्रोतृमिच्छे अस्मि [प्रशोतिः
मदन्तात् उपपन्नः] । न भैतुं हया (?) इत्याह—'अथवा तदार्थ इत्येव ["अथवेति

पञ्चानरप्रसिद्धी" इति यद्व्याख्यास्यते^१] यद्यसि विषय 'केन दृश्यते' न कनापि
इत्यर्थः । कृताद्यताया इत्युक्ताभावात्^२ इति भावः [भावे लट्] ॥ १०८ ॥

Notes on Malli

१ इयमुन is the affix by "द्विवचन—" (*Char*) डीप् is attached
by "उजित्तय" (*Char*) गुरु b=comer मर by "प्रियास्थिर—" (*Char*)
The कृताद्यताया says यद्यसि implies पञ्चानर (alternative) and प्रसिद्धि
(notoriety) २ Because there can be no limit to the sense
of satisfaction

Sara—दर्शनमेव कृताः पुनः शब्द कामय । मयः प्रभूतमपि संज्ञकं तद्वयं
जन्तुम् ॥ १०८ ॥

CHARCHA

१ विनोक्तनन—वि + नोक्त + मुट् भावे विनोक्तन सःht तेन । २१ करणे ।
२ एव—अवधारणे । Adds emphasis to विनोक्तन । Just a glimpse
of you and I am cleared of sin

३ तव—कर्मणि वही owing to the कृत् in विनोक्तन ।

४ कृतार्थ—यद्य object प्रयोजन he means the object of life
कृतार्थं यः यः one whose end is fixed बन्— । The end of every
देहिन् is salvation of soul See next

५ निवर्हित नर—नि + वर्ह (हिस्रयां भ्रादि) + ञ कर्मणि निवर्हित
desroyed, removed यद्वन् स न निवर्हितम् यद्व यनेन that which has
removed sin, बन्— । तेन । Qual. विनोक्तन । Removal of sin
ensures salvation So this epithet explains how he is कृतार्थः ।

६ हृदयि—Still । e., though कृतार्थ though I have nothing
else to desire, yet This indicates that what follows is super-
fluous or incongruous

७ सुत्र—टु + मन् + च कर्मणि d sious of hearing । Pred. adj.
to यद्वम् ।

८ गरीयसा—गुरु momentous इति गरीयं इति गुरी + इयमुन् + डीप्
नियम् = ग + इयमुन् + डीप् = गरीयः more momentous ता । Qual.

30 *Here is the Narada about his arrival there*

गतस्मृत्योऽप्यागमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते यया ।

तनोति नम्रामुदिताम्भोरवो गुरुस्तवैवागम एष धृष्टताम ॥३०॥

P a — एवं वाचनं पठन् तं धृष्टतां तनोति [The fact that you have come, reason for or at all the same] Which emotion is this?—इति वाचनमप्यगमनप्रयोजनं वदन् तं वक्तुं व्यवसीयते तं धृष्टताम [I am about to tell you about the fact of your coming. This is the emotion by me and I produced by your words] Why do you call this 'fidelity'?—गतस्मृत्य = 'गतं स्मृतं' इति वक्तुं व्यवसीयते [It is eternally to be as is known that you are past all desire I ask you to object of this fact. The actions of one without desire must be without object. The actions of the self after the object are self-contradictory and therefore not proper.] How is my this emotion the fidelity?—यस्य स्मृतिर्नम्रोरवो तव वाचनं [I have said even with me I have said to me a desire to know the purpose and hence I am sure that perhaps there must be some reason for your visitation.] 30

Pros—गतस्मृत्युः अप्यागमनप्रयोजनं वदन् इति वक्तुं व्यवसीयते, स्मृतिर्नम्रोरवो तव वाचनं पठन् तं धृष्टतां तनोति ॥ ३० ॥

En —The thought approach itself from which has sprung the force of self-impulse prompts me to the impudency to attempt to speak thus—"Tell me the object of this visitation with all details connected." 30

१ ग — वाचनं पठन् तं धृष्टतां तनोति इति वक्तुं व्यवसीयते, स्मृतिर्नम्रोरवो तव वाचनं पठन् तं धृष्टतां तनोति ॥ ३० ॥

Ex — See *Pros*

Mal 1—एष स्मृतिर्नम्रोरवो तव वाचनं पठन् तं धृष्टतां तनोति इति । 'गतस्मृत्युः' इति स्मृतिर्नम्रोरवो तव वाचनं पठन् तं धृष्टतां तनोति इति वक्तुं व्यवसीयते । 'गतस्मृत्युः' उच्यते [गतस्मृत्युः गतं स्मृतं] स्मृतिर्नम्रोरवो तव वाचनं पठन् तं धृष्टतां तनोति इति । 'गतस्मृत्युः' इति स्मृतिर्नम्रोरवो तव वाचनं पठन् तं धृष्टतां तनोति इति वक्तुं व्यवसीयते ।

अथाहं धृष्टता तनोति विस्तारयति [तनु विस्तार । लट् । भवतो निष्पृहत्वेऽपि
विस्तारप्रवृत्तः प्रयोजनञ्च सा सावकाशं प्रश्न इति भावः १ ॥ ३० ॥

Notes on Malli

१ लट् & attached भाव after the root सा । २. You have
conjectured that the poet is the wise do nothing without an ob-
ject. There is room for my question

Said—अथ मद्रः कः मनसा मनीषरोऽपि भवान् आगत इति आश्रयि जातादरो
पृष्टाऽपि संवत् । तथा निरोद्धाऽपि भवान् किमोद्धत इति प्रष्टुमिच्छामि ॥ ३० ॥

CHARCHA

१ गत &c—गत past स्पृह+अट् भावे स्पृहा desire. तथा
स्पृहा अथ one who has nothing to ask for, वद—। Qual लम्
understood

२ आगमन &c.—प्रयोज्यते अनेन इति प्र+पुञ्ज+णिच् मुदा करण प्रया
जनम् object आगमनस्य प्रयोजनम् the object of the visit, इतन्—। लट् ।

३ व्यवमीयन्—वि+अव+सी+लट् त भावे being tried. अति,
ससा, सास्यति, अमान् असासीन् । Nom यथा ।

४ तनोति—तन+लट् । तनोति तनुते, तनान् तने, तनियन्ति—ते,
अतनीन्—अतानीन्—अतनित—अतत ।

५ न—The plural for the singular and dual is optional by
the rule “अथदी द्वयोश्च” ।

६ उदित &c—Malli takes उदित in two ways—(a) उद्+इ+क्
कर्त्तरि उदित arisen, (b) वद+क् कर्मणि उदित declared. गुह+अण
गौरव esteem, importance The exposition is different with (a)
and (b) Thus आत्मनि गौरवम् आत्मगौरवम् self esteem सुस्पष्टम् ।
उदितम् आत्मगौरवम् अनेन अथन् वा through which has come self
esteem, वद—। Or आत्मनो गौरवम् आत्मगौरवम् own importance,
इतन्—। उदितम् आत्मगौरवम् अनेन that which has declared its own
importance, वद—। Qual आत्मम् । This exposition does not
suit our case. Malli wants to say—That which has declared
my own importance But आत्मन् cannot be twisted here into
that sense. If we say आत्म. आत्मगौरवं वदति the आत्मन् clearly

goes with आत्म , so in आत्म उदितान्मर्तव्य which is only another form of the first statement, the आत्मन belongs to आत्म । उदित from वृद् should therefore be rejected

7. आगम — आ + गम + अप् भावे आगम ५।३।१

8 घटताम्—घट् + क कर्त्तरि घट impudent, नम्य मात्र घटता im-
pudence ताम् । The impudence lies in asking for the purpose
of one who is purposeless. See *Prahl.*

१) *Voice* – “सतस्युहं उद्यताम” या व्यवृत्ति गौरवण मुखणा एतेन
सर्व वृत्तिभ्यः सा धृष्टता तस्यैव Or तावत् ।

Remark—For similar sentiments, see introduction page 3

31 Varata replies

इति ध्रुवन्तं तमुवाच स व्रती

न वाच्यमित्य' पुरुषोत्तम त्वया ।

त्वमेव साक्षात्पुरुर्गोय इत्यतः

किमस्ति कार्यं गुरु योगिनामपि ॥ ३१ ॥

Pras—इति प्रवृत्तं तं न प्रतीत्य उवाच । What did he say ?—
 दुदधोत्तम त्वय इत्यं न वाच्यम् { You being the Soul Supreme you
 should not say so } Well, then what is your object ?—योगिनि-
 मन्विष्यत इह कार्ये किमिति { You say so because I am a Yogin
 But for a Yogin too no momentous object can exist except
 this } Except which ?—त्वमेव साक्षात्कर्तव्य इति यत । { Except the
 fact that you are to be realised, I have come to see you,
 Your sight is the only object with all Yogins } 31.

Prose—इति ब्रुवन् त म प्रतो उवाच—हं पुरुषोत्तम त्वया इत्ये म वाक्यम् ।
 योगिनामपि तमेव मन्त्रं जगत्प्रोक्तवान्, गुरु काये किमस्मि ॥ ११ ॥

Eng.—To him who was talking thus the ascetic replied—O Soul Supreme, you must not speak thus. What important aim is there of ascetics even, barring this, that you are intended to be made manifest to their senses? 31

୧୫-୧୨-୧୯୫୫ ଏହି ବର୍ଷର ଯୋଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ୧୫-୧୨-୧୯୫୫-ର ପୂର୍ବରୁ-ରୁ, କାର୍ଯ୍ୟ
 କ୍ରମ ବୃଦ୍ଧିରୁ କି। କାର୍ଯ୍ୟର ଯୋଗ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧି ଯୋଗ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧି ଯୋଗ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧି
 ୧୫-୧୨-୧୯୫୫

Mali — इति भुवन्तस्मिन् । इति भुवन् त' हरि 'स प्रती मुनि 'उवाच' ।
 क्रिमिति — न पुरुषान्म पुरुषं दृष्ट ["न निहारणे" इति षष्ठोऽसमासप्रतिषेधः]
 'त्वया इत्य गतस्य ह्यसि' इति न वाच्य निष्कृष्टस्यापि अतः प्रयोजनसम्भवादिति
 भावः तत्र च— यो गिनान्मपि त्वमत्र साक्षात्करणीयः 'इति अतः'
 अद्यान्तं गुरु कः यः किमस्मि न किञ्चित् इत्यत्र । तस्मात् प्रयोजनान्तरप्रभावकाः
 इति भावः ॥ २१ ॥

Exp — See *Prak* and *Eng* above.

Notes on Mali

1 1 षष्ठातपुरुष is prohibited by the rule "न निहारण" (*Charcha*) 2 No there is no room for a query after any other object

Sara—भवन्तुसाक्षात्कार एव परमं प्रयोजनं तत् क्रिमिति प्रयोजनान्तरं तर्कं
 यसि ॥ २१ ॥

CHARCHA

1 इति—Thus or this Refers to the immediately preceding sloka not the whole speech

2 भुवन्तम्—बु + ञ्ङ् कर्त्तरि भुवन् speaking तम् । Note the वर्तमानकालः । It implies that Hari had not finished his speech when the sage interrupted him Here we can say neither that the कर्त्तव्य of the speech goes to the कर्त्ता nor that it does not go to him—there is no question about the कर्त्ता at all Hence we may use the अन्त्यपद or पर्य्यपद indifferently In the आन्त्यपद we get उवाचम् with आनन्तः ।

3 प्रती—प्रतः १०४, १८, the १०४ of asceticism तदस्य अस्तीति प्रतः + इति भवत्येव । Nom. to उवाच (बु or वच + लिट्प्रत्ययः) ।

4. वाचम्—वच + ञ्ङ् भावे (अविवक्षितं कर्म root) to speak. If we attach ञ्ङ् कर्मणि then we have वाचम् utterable and वाक्यम् speech, sentence The change of व into क in connection with ञ्ङ् १८ अवस्थित (restricted) by the rule "वचोऽण्यन्तं वाचम्" ।

5 इदम्—अनेन प्रकारेण इति इदम् + दम् । Thus अथवा । This

shows that वच here is treated as वचर्मन् because न वाचमित्य त्वा मेन—*you must not speak thus, not you must not say thus*

6 पुरुषोत्तम—पुरुष soul उद्+तम् उत्तम the highest, पुरुषेण देह पुरुषोत्तम the Soul Supreme नित्यसमाप्त of the एतत्—class तत् सङ्गर्ह । Here Mallis वाक्य does not contain the word उत्तम, *तत्*, he gives वसपदविषय । The reason is he takes the word as १ मञ्जा, and २ मञ्जाशब्द has no वाक्य—“मञ्जा समुदायोपाधि । तत्र नित्य-समाप्त एवार्थम् । न हि वाक्येन मञ्जा शब्देन — *Vri* । “नित्य समाप्तो नित्य-समाप्त इत्य विषयो नास्ति”—*Bhāṣya* एतत्—is available by the rule “मञ्जाशाम्” । But this will not hide the एतत् from the compound because अनुक् सप्तमी is enjoined in such cases by the rule “इवदन्तु सप्तम्य” मञ्जाशाम् । The final form then is पुरुषोत्तम । The difficulty may be met by treating the word as an ordinary compound and not a मञ्जा Thus पुरुषोत्तम उत्तम पुरुषोत्तम, सुदुमुदा । We call it सुदुमुदा because एतत्—is no longer available The sense is the *highest* *तत्* and as there can be but one *highest*, it serves all the purposes of a मञ्जा though it is an ordinary attributive Mallis remark “न निडा—” is to explain why he avoids the वहीलत्— । He means this ‘there is निहारण in this case and both वही and सप्तमी are proper विभक्तis in पुरुष । But with the वही we cannot have a एतत्—owing to the prohibition “न निडा—” । Hence the necessity of a एतत्— । This is misleading. According to चैष्ट there is no निहारण here. Simultaneous presence of three things are necessary for निहारण—(i) the part singled out (निडांशिक), (ii) the whole, (iii) the basis of selection (निहारणहेतु) These three are not present here. So it is a case of देव वही and the prohibition does not apply. Thus पुरुषोत्तम देह पुरुषोत्तम as a मञ्जा, or पुरुषोत्तम उद्-पुरुषोत्तम an ordinary attributive which serves the purposes of a मञ्जा (See above). Do not forget that even with निहारण there is no bar to compounding पुरुषोत्तम् देह or पुरुषोत्तम् उत्तम पुरुषोत्तम, only the समाप्त is not a एतत्—but a सुदुमुदा । The prohibition is of एतत्—only, not of सुदुमुदा also.

7 साक्षात् \C—साक्षात् is an अव्यय meaning प्रत्यक्ष । असाक्षात् साक्षात् अवयव कर्मण्य इति साक्षात् न + क्त + कर्त्तव्य कर्मणि have to be made मन् । अतितत्—। साक्षात् is not a कृति by the rule “मन्नामप्रभृतोनि च ।” H C साक्षात् and कर्त्तव्य may be treated as *unc n + क्त* and *wh* ~~अ~~ साक्षात् is not a कृति ।

8 अन्त—इत् + क्त्वि (इमी) + तम् स्यात् । अव्ययः । Malli sup pl अन्त + pl + ng th rel + that सम्मानान्तराद्ययोग इमी ।

कार्यम्—कृ + क्त कर्मणि aim object

10 योगिनाम्—अवयव युज्यन् इति युज (समाधी दिवादि) + णि कर्मणि योगिनः ३ ५ नयाम् अयं यहाँ related to कार्यम् ।

11 अपि—Th + pl + es इतिषी तु नान्य व योगिनामपि नामि जो ch d + ३ 1 1 kind ch + it to the assertion

12 कृत्—ब्रुवन् ह तेन प्रतिना कृत्—वाच्येन (भूयते) गुरणा कार्येण कर्त्तुम्

32 *Narada prattis Hari*

उदीर्णरागप्रतिरोधक जनैरभीक्ष्णमद्युक्तयातिदुर्गमम् ।

उपेयुषो मोक्षपथं मनस्विनस्तुमयभूमिर्निरपायसत्रया ॥३२॥

Prat—तु मनस्विन अयभूमि [You are the highest goal of all stout hearted people] Whom do you call stout hearted?—मोक्षपथम् उपेयुष मनस्विन [I mean the people who are on the road to salvation] Why should I be their goal?—निरपायसत्रया अयभूमि [Because you being once reached all danger is past and there is no fear of straying again] Why speak of straying?—जनै अभीक्ष्णम् अद्युक्तया अतिर्गमं मोक्षपथम् उपेयुष [It is a very difficult road People do not tread much this way hence there is no clear track in it and there is danger of straying That danger is over when you are reached] Is that the only danger?—उदीर्णरागप्रतिरोधक मोक्षपथम् उपेयुष [There is again another danger The road is infested by robbers—the irrepressible senses Once in their hands the traveller is lost for ever That danger too is past when you are reached So you can see of what prime importance this visit is to me] 32

Prose—उदीर्घरात्रिप्रतिरोधकम् यभीलम् अच्युततया जने अतिशयम् साक्षात्तम्
उद्युत मनस्विन त्व निरपायसदया अरुमि ॥ ३२ ॥

Eng —Of the strong minded who have reached the track
to salvation which with impediments of the impetuous pas-
sions is very hard to traverse by people because almost un-
trodden, you are the goal ahead of unfailing shelter 32

I n —लोकात्प्राप्तम् अच्युतं दृष्टिमात्रं अत्रि दुःखं यत्तुम् विवर्धन-
मयम् अतिरुद्धं अरुमि । इहैव नवमं कश्चिद् देहे न यं छिन्नाह्वनं तेह्यत्र
एकं अरुमि अच्युतं आगन्तुं उपदिष्ट इहैव पश्चिमं अत्रि अलम् नयन्तु
मन्त्रं नो ॥ ३२ ॥

Expl —The road to salvation leads up to you. The stout
hearted pilgrim who wends his weary and perilous way along it,
rests in permanent security on reaching you. This visit to you
is thus of momentous consequence to me. Also see *Prak*

Mall —यत्कं द्योमित्रमपि तमव साक्षात्करणीय इति तद्वदुच्यते उदीर्घं
रात्रिः । यभीलं सञ्ज्ञितं 'शयन विषयभिलाष म एव प्रतिरोधक इति शब्दक
साङ्ख्येय शब्देन (तम्) ["प्रतिरोधिप्रसाक्तनिपातप्रमत्तस्य वा " इत्यमर] 'यभीलम्
अच्युततया' अमरमतेन अप्रतिहततया य 'जने अतिशयम् साक्षात्तम्' अच्युतमाने
कालारब्ध 'उपद्युत' प्राप्तवत् ["अप्रतिवर्त—" इत्यादिना कर्मणा निपात] 'मन-
स्विन मममम धीरस्य च [प्रसाधां विनि] 'तम्' एव निषेधेय पञ्चरात्रपरिहित
'मन्त्र' इति शब्दः स तदर्थः ["न म पुनरावर्तन" इति श्रुति] 'अरुमि'
लोकात्प्राप्तम् ["अरुमात्रमने प्राप्य" इति श्रुति] । "सौख्यम्" इत्यादि सुखस्य
(१ तम्) प्राप्त एव सौख्यमिति भावः । तद्वत् सुखस्य मति तमव साक्षात्
करणीय इति सिद्धम् ["तमव विदितानि सुखानि नाना यदा विद्युनन्दनम्" इति
श्रुति] । यदा कर्मविन् कृतविन् महान्तः श्रितस्तु अतिविन् कालारब्ध तमव
विदितविषयान्तराणि अमदय कर्मण तमदि सुखम् इति श्रुति ॥ ३२ ॥

Notes on Mall

1 (This follows) from the Sanskrit —It does not come

double meaning of मोक्ष the epithets also have two senses Thus
(i) मोक्ष=salvation प्रतिरोधक hindrance, अचक्षुः unpractised
मनस्विन good hearted, अपाय fall (ii) मोक्ष=escape, प्रतिरोधक
robber, अचक्षुः unbeaten मनस्विन stout hearted (this suits both
cases), अपाय danger “न लोके—” इति एही निवेद्यन् उपेयुः इत्यस्य
अनुक्त कर्मणि द्वितीया एव

8 मनस्विन—मन अस्म्य अस्मि प्रत्ययम् इति मनस + विनि मनस्वी stout
hearted तस्य । मत्वर्थेय affixes may be attached in different
senses thus —“भूमनिष्ठप्रथमम् निवृत्त्यादिप्रतिपाद्यम् । मस्यैतन्निवृत्तिवत्तन्
भवति मनुवादय ॥”

9 अदभुमि—अद is an adjective here meaning प्राप्य that
which is to be reached अथा भुमि destination कर्मधा— । Or
अद front अये भुमि the goal ahead मृदमुया ।

10 निरपाय १८—अप + अप + अत्र भाव अप-अ a step back fall,
or, अप + अप + अत्र करणे अपाय danger मम + शि + अच् भावे संज्ञ
resort निरत अपाय अद्यात् निरपाय per asant (मोक्ष=salvation),
also safe (मोक्ष=escape) इह— । निरपाय मय्य अथा इह— ।
Qual अदभुमि ।

11. *Voise*— तया मदयया अदभुम्या (अनन) ।

33 *Hari* is पुराणपुराण ।

उदामिताय निगृहीतमानमे

गृहीतमध्यात्मदृशा कथञ्चन ।

वर्हिर्विकारं प्रकृते पृथग्विदुः

पुरातनं त्वा पुरुष पुराविद ॥ २३ ॥

Prat—पुराविद त्वा पुरातन पुरुष विद [You are known as the
Primal Soul to those that are versed in ancient lore] Do you
mean I was the first creation?—वर्हिर्विकारं पुरुष त्वा विद [They
know you as outside creation—uncreated] Do you take me for
Prakriti?—इह त्वं पुरुषं उदामिताय विद [No You are different from
Prakriti and stand alto, then independent to what Prakriti does
You are the Eternal Soul] But as such how am I known at
all?—निगृहीतमानमे अदभुम्या अदभुमि इति त्वम् [You are indeed

सोऽपि त्वमेव "तत् त्वमसि" इत्यदिवाक्ये वैवाच्यवृत्तः । तस्मात् त्वमेव माध्यात्मकस्थीय
इति मुक्तकर्म इति भावः ॥ २३ ॥

Notes on Mall

1 ननु &c—"Well salvation follows from a sight of
 Purusha as distinct from Prakriti not from a sight of me"—
 Apprehending this objection he says "That too is thyself" in
 उदामितारम् &c 2 An अक्षयीभाव in the sense of विभक्ति २५ is
 the समासात् by the rule अक्षयम् । 3 Himself unaffected be-
 cause of being unrelated to Prakriti though Prakriti works for
 him 4 Full of knowledge all knowledge 5 The state
 men "सूक्ष्मकृति—" (*Char*) and Srutis like "अजामकी—" (*Char*)
 so declare 6 That it is thyself because identity is seen
 from statements like "तत् त्वमसि —Thou art That"

Sara—कदिलमोक्षं पुण्यापि तमः । अत्र नृपकं तमसं भाषातुल्यं ॥
इति ॥ ३३ ॥

CHARCHA

I. उदासितारम—उद + अ + रम कर्त्तृ उदासिता सति न् अलौकिक
तमः । (२०१) पुरुषम् । (८५७) —“तादृशैर्मनुजामो ल्वानि परय इ” ।

३ निग्रहीत १८ — नि + दृष्ट + क्त कर्त्तृणि निग्रहीत restrained मन एव
इति मनस् + चण् क्तार्थे मनसम् mind निग्रहीत मनी दे ।। the e th it had
turned their mind back from the external world वच— (Qual
अने unders ood

3 गृहीतम्—Scene realised Qual पुनश्चम् ।

३. अथास्य ८—अस्य self इति + क्तिच् कर्त्तरि ह्य् ३ ght आत्मनि इति अथि आत्मन् + ७च् मम मम अथात्मन आत्मनि अथयिभ व । It is ममत्त्वम् । अथास्य ह्य् अथास्य ह्य् the agh turned towards self ममत्त्वा । तत्र । इति in the करण of the क्रिय in ममत्त्वम् । By the rule “अस्य” in अथयि—ending in अन् takes ७च् as १ मम मम after We have अथात्मन instead of अथास्य by the rule “उत्तरीया ममत्त्वादिभ्यम्” ।

७ कदम्ब—यस १५ १० २०२५ implying indefiniteness, कदम्ब

s ne comp und It means somehow i e, with great difficulty

(वहिविकारम्—वहिवि an अव्यय meaning different from, 'out of' वि + क् + घञ् कर्मणि विकार transformation effect, विकारिभ्यो वहि अन्ती— I s neuter तत् । Qual पदम् । अथ परि वहिम् and ज् अन्त्ये of the root अच् are compounded into an अव्ययी—
 (1) पदम् words by the rule "अपपरि—" (Mall) By महदादिभ्यो Mall refers to the Karika मूलप्रकृति— " *Taittiriyaumudā* In this प्रकृति स अविकृति next come महत् &c seven in number which are प्रकृति as well as विकृति then follow 16 that are विकृति ० ५ lastly comes पदम् which is neither प्रकृति nor विकृति । Hence वहिविकारम् excludes all the intermediate 23 between मूलप्रकृति and पदम् । It may mean either मूलप्रकृति or पदम्, which of these is intended will be clear from the next

प्रकृत — क् + क्त्वि कर्मणि भाव वा कृति work, प्रकृष्टा कृतिरस्या प्रकृति the first cause (मूलप्रकृति), अच्— । तस्या । The प्रमो is optional by the rule "पृथग्विधानानामिच्छतोवाच्यतरस्याम्" । Hence प्रकृष्टा पृथक् is also allowable प्रकृत पृथक्—different from प्रकृति eliminates मूलप्रकृति and leaves पदम् only

8 विट — विट् + क्त्वि अलि । Conj App

9 पुरातनम्—पुरा is अव्यय meaning प्राक् days of yore तत्र भव इति पुरा + तन् or ट् । See विरत्नम्, Sl 15 पुराच is an optional form got by निपातन in rules like "पुराचप्रोक्तेषु ब्राह्मणकथ्येषु" "पूर्व कालैकसर्वजरत्नपुराणनवकैवला समानाधिकरण" &c

10 पुराविट् — पुरा प्राक् क्त्वि अलि इति पुरा + विट् + क्त्वि कर्मणि, उपपदतम्— ।

11 Voice—पुराविट् इत् स्मृते उदाहिता पुरातन पदम् विशिष्टे ।

34 Hari's works

निवेशयामागिथ हेलयोद्धृतं फणाभृता क्वाटनमेकमौकम् ।

जगत्त्रयैकम्यपतिम्बुमुच्चकैरहोश्वरस्तम्भगिरि सु भूतलम् ॥ ३४ ॥

Prak — तम् अहोश्वरस्तम्भगिरि सु भूतलम् निवेशयामागिथ [You converted the thousand heads of Vasuki the snake king, into so many pillars and placed the earth on them] What were the pillars

for?—कलाभताम् शोकम् एकम् उच्यते दादन भूतल निवेशयामासिष [Snakes lived in the nether regions exposed to the inclemency of the weather You very kindly set up the earth on these pillars as a high roof to their abode] It was a difficult work, was it not?—जगत्त्रयैकस्यपति त्व इत्यथा उच्यते भूतल निवेशयामासिष [Difficult no doubt But you are that unrivalled mason who made the three worlds to you it was an easy task You lifted the earth up, with the greatest ease and placed it on these pillars]. 34

Prose—जगत्त्रयैकस्यपति त्व इत्यथा उच्यते कलाभताम् शोकम् एकं दादन भूतलम् उच्यते चहोत्ररक्षभञ्जिर मु निवेशयामासिष ॥ ३४ ॥

Eng—You, the sole mason of the three worlds placed on the tall tops of the post like serpent king the earth lifted with ease—the matchless roof for the abode of the hooded horde 34

Peng—कालिनि त्रिदशमस्तु त्वं इत्यथा उच्यते भूतलम् निवेशयामासिष [“जगत्त्रयैकस्यपति त्वं इत्यथा उच्यते भूतलम् निवेशयामासिष” इति शेषः] ॥ ३४ ॥

Expl.—What a wonderful mason you are ! You converted the thousand heads of Vasuki the snake king into so many pillars, lifted the earth up with the greatest ease and placed it on them as an admirable roof to the abode of snakes who were so long exposed to the inclemency of the weather. 34

Mall.—एव भगवतो निवेशयामासिष मन्त्रं प्रस्तुतोपयोगितया मनुष्यमन्त्रं वदुमि भवति निवेशयामासिष इति । ‘जगत्त्रयैकस्यपति’ एकाधिव एकस्मिन्नेति च [“अपर्णतपिपती तलि इहस्यतिसन्निधौ” इति शेषः] ‘त इत्यथा उच्यते’ वराहवत इति भावः ‘कलाभताम् शोकम्’ अदृश्य मदनय [“शोक. मदनि शोकम्” इति शेषः] ‘एकं शोकम्’ कावय ‘भूतलम् उच्यते’ उच्यते ‘चहोत्र’ इति शेषः ‘रक्ष’ इत्य ‘रिष मु’ मृदुमु चरेषु च कलाभताम् इति भावः ‘निवेशयामासिष’ निवेशयामासिष इति [‘निवेशयामासिष’ इति शेषः] ‘जगत्त्रयैकस्यपति’ इति शेषः [“जगत्त्रयैकस्यपति” इति शेषः] ॥ ३४ ॥

Notes on Malli

1 Having thus described the characterless nature of the person (personal) he now belauds him in six verses, Malli in this निवश्यामाजिथ in his *personal* character because that suits for the matter in hand. 2 व्यपति means अधिप, तत्त्वज्ञ इत्यपि भवति । 3 We have हल् of निट् after विश् with शिच् । अनिच् । 4 The अलङ्कार is शिष्ट परम्परितद्वक् । Because the शिष्ट and the अशिष्टद्वक् are related as cause and effect.

5 अ—कामड त नामभवन भवता । शयस्य शिराणि एव तस्य मन्त्रमहसम्, सप्त पञ्च संप्रतिष्ठ पितृन् । 38 ॥

CHARCHA

1 निवश्यामाजिथ—नि + विश् + शिच् + निट् हल् । Conj App The rule “हञ्—” (Mall) means—ह भू or अम् is subjoined in निट् to the root कास and roots got by adding affixes

2 हन्त्या—हन्ता ease तथा । प्रकृत्यादि द्या ।

3 उद्युतम्—उद् + घृ + क्त कमणि lifted Qual भूतनम् । The allusion is to the वराहवतार । Comp “ततः समुत्प्लव्य धरो सदृष्टा महाबराहः स्फुटपद्मवीचनः । रसातलात्पलपवहन्निभः समुत्थितो नील इवाचनी मङ्गलः ॥”

4 फणाभताम्—फणा विभति इति फणा + भृ + क्तिप् कर्त्तरि फणाभताम् those that bear hoods उपपत्तम्— । तेषाम् ।

5 दादनम्—दृढ + शिच् + लुङ् करण roof तत् । Qual भूतनम् ।

6 एकम्—अद्वितीयम् incomparable Qual दादनम् ।

7 आकस—आकस house तस्य । Malli also gives आश्रय shelter as a meaning. But it is doubtful if the poet intended a distinction to be made between *shelter* and a *house*

8 जगत् &c—जगत् the worlds (Sl 1) त्वयः अवयवा अस्म इति वि + अवच् वयम् a traid त्वय् is also available giving वितय as in “अनक्ति काष्णवितयेऽपि दीगताम्”, Sl 26 व्यपति lord mason एकदासी व्यपतिश्च the sole master or, wonderful mason कर्मधा— । जगती त्वयम् इतन्— । तस्य एकव्यपति, इतन्— । The sole master of the

three worlds or the wonderful mason that made the three worlds . Qual लम ।

9 लङ्कै — See ante Qual अहीशरत्नशिरसु ।

10 अहि &c — ईष्ट इति दश + वरचू कर्त्तरि ईश्वर the lord अहीश्वर the serpent king Vasuki, इत — । म एव मन्त्र the post of the serpent king कर्मधा — । तस्य शिरसि, इत । तेषु । अहि एतौ । Here Malli has शिरम् = *top* also *head* The latter however, is not available if अहीश्वर is taken as a मन्त्र । The exposition then will have to be लङ्कैष्यसि शिरसि लङ्कशिरसि the post of head, कर्मधा — । अहीश्वरस्य लङ्कशिरसि, इत — ।

11. मृतनम् — The earth We may also construe — मृतन कल्प मृतम् चोकम् एकं वादन निवक्ष्यमासिध — Placed the earth as an, admirable roof to the house of the snakes वादन will then be a विधेयविशिष्टण of मृतन । This agrees better with facts because before the earth was lifted, she had ceased to be a cover (वादन) to the abode of the snakes She became so after being stead ed on the head of Vasuki.

12 Voice — जम्बूद्वैकस्यपतिना तया निवक्ष्यमास ।

13 Remark — Here the earth is taken as a roof and the heads of Vasuki as so many pillars on which that roof rests This is दृक् । Now, जम्बूद्वैकस्यपति is the agent that has placed this roof on these pillars But that sort of work is done by masons only. Hence जम्बूद्वैकस्यपति must be taken as a mason. Thus a fresh दृक् arises by virtue of the already existing दृक् । This is what Malli means by दृक्कथोः अनुद्गुणशान् । Again, अत्यन्त means a mason also, we may suppose that the poet intends a दृष्टे in अत्यन्त to bring forward the character of mason. This is Malli's द्विष्टदृक् । But here perhaps many will prefer to start with अत्यन्त meaning mason and do away with the दृष्टे and have a plain दृक् in the verse

3) *Has unrealisable*

अनन्यगुर्वस्त्व केन केवनः पुराणमूर्त्तर्महिमावगम्यते ।

मनुष्यजन्मापि सुरासुरान् गुणैर्भवान् भवच्छेदकैः करोत्यधः ॥३५॥

P o तव परात्मने क्वचिन्महिमा केन व्यवस्यति [There is none
o h n sty f y ur ancient self in its en
अनन्तगुण परात्मने महिमा [That self has none
f h f x e ete al s v r t e s must
l { h e f b e o con s t e n d e d by all
n u c d y } How do you know if that
f u l —मनुष्यजन्मा अपि भवान् सुरासुरान् अध
क त { n y } I u an h a p e you excel the gods and
d e m o n s Wh t w i l l b e the majesty of the d v n e
self ?] How do I the gods and the demons ?—भवच्छब्द
करो गुण [B t h e n o v e the reb r t l of those who see
y o

P e—अनन्तगुणा तव परात्मने केवल महिमा केन व्यवस्यति? मनुष्य
जन्मा अपि भवान् भवच्छब्दकर गुण सुरासुरान् अध करोति ॥ २६ ॥

Eng—Thou h born of man you surpass the gods and the
demons by v r t u e s that remove reb r t h (of others) by whom
then can be app e h e n d e d the whole of the majesty of your
p r m a l s e f t h t has none e l e a s p r o g e n t o r ? [Or—than whom
no e l o t h e r e x i s t s—*Malls*] ३३

Be e—अथ ह्येयं अगनि क्षणवद्विनाश साधुपुण्येन पुनर्जन्मेन निवृत्त्य कश्चिद्वा
वेषो न नवर्णक अभिहितं कश्चित्कृतं । अने आनन्देन वेदवक्त्रेण दूर्ति अहं ई पत्र
शरीरे लयं महिम्नं के उपलब्धिं कश्चि ॥ १०० ॥

Expl—See *Prak* and *Eng*

Malls—अनन्तः । न विद्यत अन्य (१ अन्ता) गुरु यस्य तस्या अनन्त
गुणा इति अनोकाराल पाठ [समानात् प्र क क्षोधि "ननुतय" इति कण्ठमुच्य
मान् । यस्यात् तु अनुपसृजनधिकं स्यात् "वीतो गुणवचनात्" इति न प्राप्नोति ।
"इति इत्यर्थ" इति वा न लोभमन्त्रात् "आत्मना" इत्याद्यागम । किञ्चित्तु
समानात्मविधिरनित्य इति कथं वारयन्ति] तस्या सर्वोत्तमाया तव परात्मने
अमानुषसदृशस्य केवल ज्ञत्वा ["केवल ज्ञत्वा एक स्यात् केवलसाधारण्य" इति
विद्य] महिमा केन व्यवस्यति न केनपि इत्यर्थ । कुत ? मनुष्यान् जन्म यस्य

स 'मनुजजन्मा भवन्' ["अथवा हि बहुव्रीहिर्यधिकरणो जन्माद्युत्तरपद इति वामनः] भवच्छेदकरे समारम्भवर्तके गुणे ज्ञानादिभि 'सुरासुरान्' [सुरा सुरविरोधस्य कार्योपाधिकत्वेन असाध्यतिकृत्वात् "येषाञ्च विरोध शान्तिकः" इति न इहैकवद्भाव इत्याहुः] अधः कराति [शेषे प्रथमः" इति प्रथमपुक्तः । भवच्छेदकस्य पुनर्दण्डद्वयत्वेन प्रयत्नः इति*] । मानुष एव तं महिमा दत्तवानाह वसानुपमं किम् इति तात्पर्याय [वितायाज्ञे असृजद्वाङ्मनात्त्या द्वाकानुप्रासः] ॥३॥

Notes on Malli

१. समासन् &c —If डाय s attached (to मनु) before compounding कप् will come in by the rule "नञ्प्रत्यय" (Char). But after compounding the rule "बीतो—" does not apply because डोप् operates on what is not an उपसर्जन (Char). Now we get the augment षट् by the rule "षाट्—" as the word (चनन्मनुज) is optionally a नदी by "इति—" (Char). Some however exclude कप् saying that समासान्त rules are not obligatory. Vamana says— १ अधिकरण बहुव्रीहि is unavoidable with जन्मन् &c as final. They say that the feud between gods and demons arose from a special reason and is therefore not eternal hence there is no इहैकवद्भाव as required by "यथाच—" (Char). २ भवन् being neither मुच्यते nor अकृत् it is इव so we have प्रथम पुरुष by "शेषे—".

Sara—See Malli मनुष एव तात्पर्यायं

CHARCHA

१. चनन् &c —एव great मनु or पित्र progenitor "मनुमन्त्रिणो मरुति रज्ज्वापुनोरपि । पुमाद्विप्रेकादिकर पिपादौ सुरमन्त्रिणि" इति मैत्रिणी । In the fem we have एव or मनु + डोप् पूर्व । अविद्यमाना चनन् मनु (great) यन्ता (स्त्री) सा चनन्मनुः than whom none greater exists वच— (Malli) Or—अविद्यमान चनन् मनु (progenitor) एवन् (वही) चनन्मनुः having no one else for her progenitor, वच— । The idea is the same as in सद्यश्च, or as is expressed by "सज्ज ह्यनमात्मना" । तत्ता । Qual पुरावर्तते । The वच—is by "नञ् अकृत्-नाम् बहुव्रीहिरुत्तरपदयोपच वक्तव्यः"—Malli warns against starting

the form of the rule "महातय" अकारान्त words and words like अतः, अतः, अतः, अतः (such as अतः), if final in a word, require the insertion of कप् we shall then have अनन्तगुर्वी + कप् + तय अनन्तगुर्वीक । The rule says you cannot attach हीन् to अनन्तगुर्वी । अतः—" be as if this rule does not apply to word । are technically known as उपसर्जन, and the elements अन्तः and तय—are all उपसर्जन thus अन्तः in अनन्तगुर्वी is an उपसर्जन, and तय cannot come । This precludes the reading अनन्तगुर्वी, and Malli says अनन्तगुर्वी इत्यनीकारान् पाठः । Lastly if you ask why अनन्तगुर्वी and अन्तगुर्वी, he answers—both are correct because by the rule दिति इत्यच् the word is optionally deemed तय अन्तः in क् इति, इम् and इ । Attaching इम् and taking it as अन्तः we have अनन्तगुर्वी + इम् = अनन्तगुर्वी + आन् इम् = अनन्तगुर्वी + आम् = अनन्तगुर्वी the आन् coming in by the rule आन् नया । Without अन्तःपाठ the form is अनन्तगुर्वी । कश्चित् &c in Malli refers to a defence of the reading अनन्तगुर्वी । It starts with गुर्वी, yet avoids कप् saying that the rules for समासान्त are not obligatory Comp. "धृतधनुष रघुनन्द" अस्मिन् - *Bharabhatti* Malli's exposition is open to criticism In the first place अविवक्षिता अन्तः गुर्वी अन्तः should be अविवक्षिता अन्तः गुर्वी अन्तः by the rule "द्विषण विमर्शोपपदं तद्वीर्यमुनी" । Next supposing this is overlooked, अन्तः is superfluous, अविवक्षिता गुर्वी अन्तः fully expresses the idea and it does it more elegantly We have therefore offered the second exposition above In this, अन्तः is *not* superfluous, for अविवक्षित गुर्वी अन्तः means *unborn*, whereas we want to say *born of himself*—अन्तः । Besides it contrasts very well with अनुव्यञ्जना ।

७ पुराण &c—पुराण primeval (see पुरातनम्, Sl. 34) मूर्च्छन् मया इति मूर्च्छन् + क्त्वि करणे मूर्च्छन् body पुराणी मूर्च्छन् the primeval self, कर्मधा— । तस्या । Malli's अनाद्युपपत्त्यर्थः is to show that this is in contrast with अनुव्यञ्जना । But अनन्तगुर्वी with the explanation we have given to it, shows the contrast much better because it actually states *who* the progenitor is—it is ब्रह्मन् himself.

3 महिमा—महत् great. तस्य भाव इति महत् + इमन्निव greatness.

4 मनुष्य ङc —मनु was the progenitor of the human race
मनोरपय्य जति इति मनु + यत् = मनु बुक् + यत् = मनुष्य man मनुष्यत् जन्म च
born of man वह—। १ बहु—with constituents other than those
in the प्रथमा (समानाधिकरण) is not sanctioned by पाणिनि। The rule
“मनर्भाविष्ठिषी ब्रह्मर्हो” provides for the solitary exception, viz मन्त्री
leading in the compound (अधिकरण)। Vamana the Rhetorician
remarks that it is not possible to avoid पञ्चमा in compounds
like चक्रजन्मा मनुष्यजन्मा etc with जन्म ङc final Note the con-
trast in one case *born of man* in the other *born of Brahman*

5 मुर ङc —न मुरा मुरविराधिग्य चमुरा, मञ्जत—। The नञ् here
implies वितोष। Com “तत्तन्नामममावय तदन्तत् तदन्तता अप्राग्वय
विराधय नञया वृ प्रकीर्तिता ॥” मुराय चमुराय, इत्। तान् The rule
“यश्च—” requires the neuter singular in १ हृस्व of those who are
in eternal feud Why not then मुरामुरम्? Mañi answers, this
feud is *not* eternal It originates with the distribution of चमत्
दुत्त by churning the ocean Comp “पूजिनी य मुरामुरै,” “देवानुरैरभत
मन्वुर्निर्दिशंस्ये”।

6 भवन्—भानि इति भु + उवतु कर्त्तरि। Item भवती।

7 भव ङc —भवतीति भु + भव् कर्त्तरि भव birth rebirth Or—
भवत्यनेन इति भु + य कर्त्तरि “भवत्यदिद्विजित व भव पुमि मृदया च
प्रागेति य। प्रवदद्वय जलदमप्रायमपि यदा भान्”—(Natavritta,
Here चत् by “कदोरप” is barred by—दिशो भुवोनुपसर्ग”। विद् +
चत् भव् इद् cessation भवन् इद् cessation of rebirth, इत्त—।
त कुर्वन् इति भवत् इद् + क् + ट् कर्त्तरि those that cause cessation of
re birth उपपदत—। ते। Qual दुर्गे। The re birth is of *others*
i. e., of those who come to see Kṛishna.

8 करोति—The प्रत्ययस्य is deferred by the rule—“ईव
प्रत्यय”। Everything except दुहृद् and चहृद् is ईव। So भवन्,
which is neither दुहृद् nor चहृद् must be ईव and therefore re-
garded as इत्यनुपपत्ति notwithstanding that it means दुहृद्।

9 ।।c—द्विष्य भविष्यः क दहन्ति। चहृन् भवन् मुरा
मुरा...त्रिषने।

दिना समृततद्वावे (१) चि० “चो च” इति दीष । द्वतीया यो विन्वि स्य
तच्चान्त [चञ्चलं कविधानम् (१) । इतिविधत्त मर्यादाम्बु पुराणान्त विभागान्वितम्]
चञ्चलं चञ्चलीयाञ्चम् । साम्यत सम्पत्ति “चञ्चल्लोकवित्तम् कुर्वी इति मय
“तथा धरितो मुक् पूज्या भारवती च किञ्चनेतराम् अतिञ्चन किञ्चते [“तिङ्च”
इति तस्य “किञ्चतिङ्चञ्चञ्चत—” इत्यादिना चासु प्रथम् । लघुकता मुक्
कता इति विरोधाभासाञ्चद्वारा “आभासल विरोधश्च विरोधाभास लभ्यत” इति
लभ्यतात् । ॥ १६ ॥

Notes on Malli

1 घुरच् is the affix by “भञ्ज—” Vamana says मधुर is in the
कमकर्तृवाच्य 2 चि० is the affix to indicate समृततद्वावे by “ह्रस्वलि—”
(Char) = is lengthened by “चो च” 3 There is क in the
sense of चञ् (See (Char) A card nal number in a compound
has sometimes an ordinal sense as in तिष्ठन् १८ 4 The तच्
is by the rule “तिङ्च” 5 चासु is affixed by किञ्चन— (Char)
6 The चञ्द्वार is विरोधाभास because लघुकता is called लक्षणा,
the definition being “विरोधाभास” 7 the चञ्द्वार if the विरोध is
merely apparent

Sarā—मुक्ता भार लघुविद्यता चञ्चलीया भवन् चञ्चलभवन रत्ना मुक्कुराति ।

CHARCHA

1 लघुकविषय—चञ्चल मय मध्यमगती करिष्यन् इति लज् + चि० +
ह्र + लृट् मय (लृट्) wishing to lighten गतितम्—। Malli's
rule in full is “समृततद्वावे ह्रस्वलि म मध्यमगती चि०” । Hence it
seems here, Malli's correct reading is “समृततद्वावे ह्रस्वलि—”
इत्यादिना चि० ।

2 अति १८—भञ्ज + घुरच् कमकर्तृविजा मधुरा crackling The
rule “भञ्ज—” directs घुरच् in the कमकर्तृवाच्य । But the *Assika* says
“भञ्ज कमकर्तृ प्रत्यय । समञ्जन” ।—From the nature of the case
the affix is in the कमकर्तृवाच्य in respect of भञ्ज । अतिभर excessive load इत्यादि—। तत्र मधुरा इत्य—। तस्य । Qual
चमूम् । This is after Malli मधुर by itself is कमकर्तृ as enjoined
in the अदिष्टा and confirmed by Vamana the Rhetorician. But
here we have तत्र मधुरा which gives a reason for the crackling

Nov 11) ५ nec 1) कमकहरि use is ease of execution That
 eis 11 as 1 ५ adduced we cannot then say भग्नने
 ममसव ५ w 1 hi 1 do in the कर्मकर्मबाध । It seems there
 f 1 f r i here to have वृत्त कर्म । Malli ज्ञेन अवयवेण
 —by the 1ce aspect—means कर्त्रेण वलदपादिप्रसिद्धिभूतन अवयवेण
 भगवत्तम ५ वात्सवयव नैत्यननवादिहेतु इत्यर्थ । Comp “सर्वे ब्रह्मस्य जगत्”,
 निजाशमात्र मयितु जगद्दहाम” &c Sl 37

३ किल—अवयव *implying*, उच्यते—Such is the report

४ विनिश्चय—या world भुवन (Malli) द्वितीया यो विदिव the
 the 1st world 1 1 heaven Patala being the first Prithivi the
 second and ५ var, 3 the third world तद्यात् । अवादाने ५ मो । Here
 विनिश्चय is expected but an अ comes in and we get विदिव (पृथा
 दरादि) । “भवदवागमादस्य निश्चो वचंविदव्ययात् । मूलीका वचंविदनेर्भ-
 नात् न पृथादरम् ॥” अत्रैव कविचानम्” in Malli is obviously an
 interpolation Again, वि here means द्वितीय as in विभाग । Malli
 says this often happens in compounds See “हनिविषये—” (Malli)
 या n the sense of भुवन is not seen elsewhere Bhanuj's deriva-
 tion is विविधो (१ विविधम्) दीव्यति इति वि + दिव + क कर्भेरि ।

५ अवातर—अव + तृ + कङ् सिप् । Conj App

६ उद्भूत &c —उद् + वृ + क्त कर्मणि उद्भूत borne त्रितय a triad
 (see ज्ञानवितय Sl 26) लोकानां त्रितय लोकवितयम् the triad of worlds,
 एतत्— । उद्भूत लोकवितयम् अवेन, वहु— । तन । Qual सथा । For
 the idea compare जगद्विवास Sl 1

७ साम्यतम्—अधुना । अवयवे । “साम्यत नृषितःपुना” इत्यमर ।

८. गृह्—It means *heavy* also *weighty*, *mighty* See under
Lapl

९ धरिवो—धरति इति धृ + इत् कर्भेरि + डीप् भिषाम he holder,
 hence the *earth*

१० क्रियतेतन्म—The rule “तिङ्ङ” should be here taken
 along with “द्विष्यन्विभज्यावयद तरवीयमुनी” । For “क्रियतेतिङ्—” see
 under मृतराम्, Sl 25

११ Nos 1—तथा मवृत्तिर्यथा अवातीर्यत । त्रितय त्व धरिवो
 गुरु करोषितन्म ।

अप्रशान्तं च त्वं न केशवः । अनिरुद्धं च त्वं न त्वं 'इह मादृशी' च न
 अक्षयं निनि भव विनयाक्रियम् । इह 'इह' 'यद्' मोक्षर 'कथम्' न
 कश्चित् इत्यर्थः । तस्मात् त्वमात्मानं च त्वं अक्षयमप्यक्षयम् इति भावः ॥१०३

Notes on Malli

1. 1. is शक्तिरक्षा of the कर्म and यद्ही is added by "जति
 — (C. ar) 2. The क is कर्त्तरि though the root is मृकर्मक,
 here कर्त्तृ, शक्तिरक्षा of the कर्म as in अक्षित &c. [N. B.—This
 defence of Malli is open to criticism, for Bhattoji holds in his
 मनोरमा that कर्त्तरि क is not available after roots that have
 the १० अक्षमक through अक्षिरक्षा of the कर्म. Malli's defence by
 अक्षित is unfounded for the case of अक्षित is specially provided
 under अक्षित कर्त्ता । Cp "अक्षित इति क कर्त्तरि निपात्यते"—
 Bhashya. Thus अक्षित as निपातनमिदं cannot be a passport for
 similar uses] 3. We have to regard the उत्तरपद as dropped
 as in विभक्ता भातर said of brothers when they become विभक्तधन ।
 Kaityata says आप is but the suppression of the thing
 understood.

Sara—अक्षयं दहनं युक्तमत्र त्वं द्रष्टुं शक्नुमः न तु ब्रह्मद्वेषेण मितम् । तत्
 दर्शनार्थं आयसोऽपि न हि श्योऽनानरेण ।

CHARCHA

1. निज &c.—आत्मम् prowess निजम् शोभा कर्मधा— । तेन । करणेन वा ।
 2. उज्जामयितुम्—उद् + जम् + चिच् भाट्टे गमुच् भवे to extirpate
 निजशस्त्रमा—जामयितुम् to kill with your own hands. You could
 have easily deputed some body to do this work endowing him
 with the necessary powers. But you wanted to personally do
 the work as a piece of favour to the victims. Hence necessity
 of your being born as man

3. जगद्वहम्—जगत् the worlds (Sl. 1) जगद्वा दृष्टानि इति जगत्
 + उद् + चिच् कर्त्तरि अर्द्रुद् the enemies of creation उपपदतम्— ।
 तथाच । कर्मणि जगद्वा । The कर्म of उज्जामयितुम् is here not direct
 ly thought of as कर्म । The उज्जामन is with respect to जगद्वा not
 of जगद्वा । But by the rule "जामिनिप्रचयनाटकाद्यपि हिमाशम्"
 the कर्म of जामि &c, if treated as द्विप, will take यद्ही and will not

enter into a वहीत—। Hence जगद्गम उच्चासयितुम् and not जगद्गच्छ उच्चासयितुम्। Decline जगद्गच्छ क् प्र ग् प्रुच् जगद्गच्छौ जगद्गच्छौ। जगद्गच्छ गृह्याम् &c जगद्गच्छु घृष्टतम्।

4 उपनिहीया—उप+धा (गती)+लङ् धाम् you arrived तज्जीति गह, हासत चहास। See under हा।

5 महीतलम्—तल surface, मही तलम्, इत—। तल।

6 समाहितै—सम्+धा+धा+क्त कर्त्तरि समाहित those that have fixed their mind upon self. ते अनुकृष्टा of the क्रिया in अनिद्वित। The क्त is कर्त्तरि because as Malli says there is no विवक्षा of कर्म। He cites चाशित as an instance to the point धा+अश्+क्त कर्त्तरि चाशित—fed though अश् to eat is transitive. This is open to criticism (see notes on Malli) If this is not deemed satisfactory, he offers the alternative of taking समाहित an equivalent to समाहितविल, witness विमक्त equivalent to विमक्तधन (Malli) Or again सम्+धा=धा+क्त भावे समाहितम् meditation तल अस्ति एवम् इति समाहित+अच् मत्वर्थे समाहिता absorbed in meditation Comp our notes on विदित in “स वल्लिभिर्द्वी विदित समाधायी”, घोर in “वनाय घोरप्रतिबद्धवसम्” “पात न प्रथम अभवति नच दुष्प्रभावोत्पद्यते” (Sakuntala) &c

7 अनिद्वित—नि+द्वि+णिच्+क्त कर्त्तरि निद्वित seen &c न निद्वित, नञ्त्—। Qual तम understood

8 हा—पश्यति इति हा+ङिप् कर्त्तरि टक् &c तस्या।

9 व्या—वम्+विद्+यम्। अङि निङ्। The case however does not seem to be one of simple प्रकृत। The last line is equivalent to एद न व्या। The second line gives the reason—एदि महीतल न उप निहीया। Hence there is हेतुहेतुमन्त्र—the relation of cause and effect Non-descent on earth (महीतले वनाभवनम्) is the cause (हेतु), and absence of vision (एदम् अभवनम्) is the effect. But हेतुहेतुमन्त्र is निङ् निमित्त (reason to attach निङ्)। Also, both वनाभवनम् and अभवनम् have not happened, i.e., they are भविष्यद्वय and there is क्रियातिवक्ति। Thus लङ् seems proper by “निङ् निमित्ते लङ् क्रियातिवक्ति”। The form then becomes एदि न एदन्तन् एद न अभविष्य। An exactly similar case is “दमधन्तु हृद्य नारी मन्मथमन्त्रि एते”। वा रसतलमन्मथमन्त्रि एव न पितृ” in which we have लङ्।

Mall: —ननु कीदृशं नियमा दत्तमवाप्यं नृनिदहाधिकारं इत्यादिषु अनन्य
 साध्यत्वमव भाइ उपपत्तमिति^१ । विश्वं विभर्ताति विश्वम्बरं ततस्त्वं डा ह 'विश्वम्बर'
 विश्ववात [स्रग्धां धनुर्जति—' इत्यादि तां स्रव प्रत्ययसुमागम^२] मनीहुते कसा
 निभि उपपत्त पीडितम् च विश्वं पान् तमव ईशिव शक्तोऽसि विश्वम्बरत्वात्
 इति भाव [ईश एवमर्थे लिङ्गि द्याव (१ लङ्गि सिपि) वपम^३] च वधमर्थे हटान्
 माह—उपाया तमस्काष्टै तमोवश ["काष्टोऽग्नी दष्टवापाववगावसरवारिषु"
 इत्यमर "कस्काष्टिषु च" इति विमर्जनोदयः सुत्वम्] 'मनीमम मलितम् ["मनी
 ममनु मलिन कश्चर मलदूषितम् इत्यमर "अतिव्यातमिच्छ— इत्यादिनि मल
 धयो द्यावत] नम चान्यितु रव कृत इति विना ["चन्द्रास्तान्तरके—
 इति पद्यमी] क चमत् इति यात् न काऽपि इत्यर्थ [च वक्ता इत्यु समादधमसु
 एकस्य इति चमत् इति शब्दद्वय वक्ष्यभावन निश्चयात् तवापि व्यतिरिक्तमुखत्वात्
 वधमर्थे प्रतिवक्ष्यमानत्वात् तत्क सुवस (तत्क सुवस — "वाक्कावर्तलन
 मामात्म्यं व क इत्यु दृढमिति प्रतिवक्ष्यमान ()] § १८ §

Notes on Malli

१ ननु &c —Anticipating the query— Well what rule is
 this that none indeed is the task of restrain the wicked
 he says by उपपत्तम् &c that none else is capable २ We
 have the augment सुम after वच which is added by "स्रग्धां—"
 (Char) ३ ईश means 'to lord it over' The conjugation is in
 लिङ्गि द्याम् (this is a misprint for लट् म) । ४ This is with a
 सव्याया ५ ११) निपतति न "अेत्या—" (Char) ६ (The text here
 is corrupt For तत्क सुवस &c read तत्क सुवस— "वाक्का")
 Here the चवद्वार is प्रतिवक्ष्यमान because the same common
 attribute is spoken of by इति च चमत् as if they were two
 different things in two different sentences and it arises
 through वैधर्म्य (dissimilarity) because stated by the text It is
 said in the मस्य (चवद्वारमस्य — If the common attribute
 derived from the sense of the two sentences is differently
 varied then the चवद्वार is प्रतिवक्ष्यमान" ।

Stra—अन्त्यमि कारवमाशन । इतर अयमवा इति दृष्टनिदृष्टाधिकार-
मन्त्रे २७ ॥ मन्त्रमिति भवि विवरणि ३ २८ ॥

CHARCHA

- 1 उपपतम्—उप + उ + क् कर्मणि over run तत् । Qual. विश्वम् ।
- 2 मदाहत—उद + हन + क् कर्मणि उदहत puffed, or क् कर्मणि clat । मन्त्र उदहता इतत्— । ते । Qual जने understood
- 3 विश्वधर—विश्व विभक्ति इति विश्व + भ + खच् कर्मणि मन्त्रायाम् the upholder of the universe उपपदतत्— । \ proper name (मन्त्र) of Vishnu विश्वनाथाय क् कर्मणि इत्युपक्रम्य विश्वधर कौटम्भजित् इत्यमर । खच् is annexed by मन्त्रायाम् भ त् इति धादि छट्ति तपि दम् । सुम् comes in by अकृद्दि वञ्जलम् सुम् । As you are विश्वधर, it is your duty protect the विश्व ।
- 4 इमिप—इय + लृप्ते । इष्ट, ईशाचक्रे—इमावभुव—ईमावास, इमि यत् एभिष्ट
- 5 एव—एतयोग प्रभो । The rule is “अन्तरादितरौदिव्ज्जाचषार-पदाजिद्विबुक् —पद्यमो १० attached in connection with अन्त, आरात्, इतर एत &c Sometimes एव, is seen as in “पुरुषपाराधनवृत्ते” । But this is irregular
- 6 चान्वितुम्—चान् + विच् स्वार्थे + तुमुन् to clean
- 7 चमेत—चम + निङ् इत । अकि निङ् । चमने, चमस, चमिष्यत—चम्यते, अचमिष्ट—अचमस ।
- 8 चमः &c—काञ्च multitude, mass It is also प्रज्ञावचन when in an उत्तरपद । मन्त्र dirt, तद्वति अकिञ्च इति मन्त्र + इमसच् मतर्णे निपातनात् मन्त्रीमसम् dirty तमसा काञ्च तमस्काञ्च a mass of gloom, इतत्— or, प्रज्ञल तम तमस्काञ्च deep gloom, कम्भा—of the विश्व मन्त्रास class चपाया तमस्काञ्च, इतत्— । तेन मन्त्रीमसम्, इतत्— । तत् । Qual जम् । Malli's rule is “अधीतसा तमिमा अद्विष ऊजस्विन् ऊजस्वन्-गोमिन् मलिन मन्त्रीमसा” which sanctions अधीतसा &c (निपातनात्) । We call तमस्काञ्च a नित्यममान and offer अन्त्यपदविषय because प्रज्ञावचन words usually are so only when compounded Alone they do not imply प्रज्ञा । “कृष्णमपादिवन् एत नित्यममाना”—*Bhanuji*
- 9 Voice— तथा एव इत्यने । किञ्च चम्यते ।

39 *Praise of Hari inadequate.*

करोति कंसादिमहीभृता वधा

जनो मृगाणामिव यत्तव स्तवम् ।

हरे हिरण्याक्षपुरःसरामुर-

द्विपद्विपः प्रत्युत सा तिरस्क्रिया ॥ ३८ ॥

Prak—हे हरे, जन तव जव करोति (इति) यत् सा प्रतुत तिरस्क्रिया [They are now singing your praise but it sounds to me like a censure] Which praise do you mean ?—मृगाणामिव कंसादि महीभृता वधात् जवम् [I speak of the praise from the slaying of Kamsa and others who are as easily killed as the poor deer]. It seems you did not know Kamsa—हिरण्याक्षपुर सरामुरद्विपद्विप मा तिरस्क्रिया [I knew him well I was also aware of his iniquities. But what was he compared to Hiranyaksha, Ravana &c whom you had slain To speak of Kamsa's overthrow after having sung of the discomfiture of these redoubtable heroes is preposterous] 39

Prise—जन मृगाणामिव कंसादिमहीभृता वधान् (तव) जव करोति (इति) यत्, (हे) हरे, सा हिरण्याक्षपुर सरामुरद्विपद्विप तव प्रत्युत तिरस्क्रिया ॥ ३८ ॥

Eng.—It is really a detraction of you, the slayer of tuskers in the shape of Hiranyaksha and other demons, that the people sing your praise, O Hari, for slaying kings such as Kamsa that are but like deer 39

Ben.—कंसनि क र अहं हि हिरण्याक्षपुर सरामुरद्विपद्विप जव करोति (इति) यत् सा प्रतुत तिरस्क्रिया [They are now singing your praise but it sounds to me like a censure] Which praise do you mean ?—मृगाणामिव कंसादि महीभृता वधात् जवम् [I speak of the praise from the slaying of Kamsa and others who are as easily killed as the poor deer]. It seems you did not know Kamsa—हिरण्याक्षपुर सरामुरद्विपद्विप मा तिरस्क्रिया [I knew him well I was also aware of his iniquities. But what was he compared to Hiranyaksha, Ravana &c whom you had slain To speak of Kamsa's overthrow after having sung of the discomfiture of these redoubtable heroes is preposterous] 39

Expl.—You have slain Kamsa and several of his followers, so people are now singing in your praise But to you the mighty slayer of such redoubtable demons as Hiranyaksha, Ravana &c, is this a feat worth the name ? Also see *Eng.* and *Prak.* above. 39.

Mā कराति । 'कस्य जन मम कामिव कसामिच्छीभतां वधात् हतो-
 मव कानम । मव कानमस्मिन्निति' इत्यमरः । कराति इति 'यत्' च 'हर' कृष्ण
 'मम' च इत्यनेन सा अतिश्रिया 'हिरण्यक्षपुर मरा' हिरण्यक्षप्रभृतयः ये
 चमर न एव एव तथा हिव हन्ति इत्यत्र तस्य तत्र प्रजातं वेपरीत्येन ["प्रत्युत
 इत्युक्तवत् इति मयव्याख्यानम्] तिरस्त्रिया अत्रमान । 'यत्' इति सामान्ये
 लोकेन म इति विधेयान्तिष्ठम् यत्रयातिन मिदस्य ममवधवर्णनमिव
 मम मम मव कसामिच्छीभतां वधात् तिरस्कार एव इत्यर्थः [अत्र अमुरविद्यानाम
 इति हरिवह्नि इति 'त्रिपुरस्य रितरपक ममावामिव इत्युपमया अष्टाद्विभावन
 मदीयतः] । १ ।

Notes on Malli

1 प्रत्युत implies opposition to what is said 2 Here the
 त्रिपुरस्य रितरपक in हरि arising out of अमुरविद्यानाम् is mingled, as
 अस्मिन् वत् अह, with the उपमा in ममावामिव ।

Siva—See *Malli*, यत्रयातिन इत्यर्थः ।

CHARCHA

1 कसादि &c—कस was king of Mathura महीं विभक्ति इति
 मङ्गो + ध + कृप् कर्भरि मङ्गीभूत kings कस आदिरथो कसादयः, with
 Kamsa at their head वच— । कसादयो मङ्गीभूत कर्मधा— । तवाम् ।
 2) आदि he includes अरामम् । कृदयोना कश्चि पठे ।

2 वधात्—हन् + अप् भावे वध slaying तस्यात् । द्वेती ४मी ।

3 यत्—Malli has सामान्ये लुप्तकम् । But the construction
 being मव कराति इति यत् we can easily explain it as neuter
 because qualifying इति which is in the neuter इति refers to
 मवक्रिया ।

4 हर—हरि is a name of कृष्ण, also it means मित्रः । "मित्रा
 समिन्द्र पचास्यो हर्ष्यं च कैमरी हरि" इत्यमरः । Both are intended
 See next

5 हिरण्यक्ष &c—हिरण्यक्ष was the elder brother of हिरण्य
 कशिपु (See sl 42) He was killed by Vishnu in the वराहावतार ।

पुर अथ सरतीत पुरम् + म + ऽ कर्त्तरि पुरःसर foremost उपपदत—।
 शब्दा पिबति इति डि + पा + क कर्त्तरि हिप an elephant. He drinks
 by the mouth and the nose (trunk) हिरण्यच पुर सर एवम्
 हिरण्यचपुर सरा, बहु— असुरा हिपा इव असुरहिपा, उपमितकर्मधा—।
 हिरण्यचपुर सरा असुरहिपा कर्मधा—। तन् इति इति हिरण्यचपुर सरा
 सरहिप + हिप + क्ति कर्त्तरि उपपदत— तस्य। Malli has असुरहिपा
 हिपा असुरहिपा कर्मधा—like गङ्गाया व (उपकर्मधा—)। But as
 in the preceding lines we have by implication कमुदयो मृग इव
 it seems better for uniformity's sake to say here असुरा हिपा इव।

6 प्रयुत—A compound अव्यय imply ing उल्लवपरीत्य i.e., the
 reverse of what is said सक्रिय is stated the reverse of it is
 तिरङ्किया।

7 सा—Qual तिरङ्किया which is the विषय।

8 तिरङ्किया—तिरम् is an अव्यय imply ing censure But when
 one is censured on a manner put to shade Thus तिरम्
 then implies अवर्द्ध screening. It is then a कृति by the rule
 “तिराज्जङ्ग”। Hence तिरम् + क + ष भाव तिरङ्किया administering
 rebuke, कृतिन—। Again by “तिरमोङ्गवरणम्” the विमर्ग of
 तिरम् here optionally becomes म। Hence तिरस + क्रिया = तिरङ्गिया
 or तिरङ्किया।

9 Voice—अने सब शिष्यने वन (भूयत) तथ तिरङ्किया
 (भूयत)

40 Varadajana of coarseness with Huri

प्रवृत्त एव स्वयमुज्झितयम क्रमेण पेटुं भुवनहिपाममि।

तथापि वाचालतया युनक्ति मा मियस्वदाभायणलोलुप मन ॥४०॥

Prat—मने मा वाचालतया युनक्ति [My mind makes me garrulous]
 Why?—मिय स्वदाभायणलोलुप मन वाचालतया युनक्ति [My
 mind longs for a conversation with you at ease, hence it makes
 me garrulous] Possibly your talk will serve some purpose
 more useful than this—भुवनहिप पेटु स्वम् एव प्रवृत्त इति तन्नि
 युनक्ति [I will speak of one of the enemies of the world But
 then you are already engaged in slaying and you stand in
 no need of being reminded of this work My speech is

4. चालच् is the affix by "चालच्—" । जल्पक, वाचाल and वाचाट mean one who speaks much and improperly

Sara—ज्ञानप्रद त्व मरुता शत्रुन हसि न ह्यत्र मददनापत्त्या तथापि त्वया जन्मनकाममया किञ्चित् वल्ले ॥ ४ ॥

CHARCHA

1 प्रवृत्त — प्र + वृत् + क्त कर्त्तरि प्रवृत्त engaged Pred to त्वम् understood

2 एव—Mallī takes it with स्वयम् स्वयमेव of thy own accord indeed Or take with प्रवृत्त । प्रवृत्त एव engaged indeed without cessation

3 उत्क्षिप्त &c — उत् + क्ष + क्त कर्त्तरि उत्क्षिप्त discarded उत्क्षिप्तः दम चनेन with fatigue discarded । & tireless वा— । Pred. to त्वम् understood

4 कर्मण—क्रम + प्रत्य भाव क्रम order परिपाटी । नन । क्या करवै ।

5 पटुम् — पिप + तुमुन् भाव to extirpate

6 भुवन &c.—भुवनानि विप्रति इति भुवन + विप्र + क्तिप् कर्त्तरि भुवनविप्र the enemies of creation, उदयदत्त— । त्वाम् । वही शेष, कर्मत्व being ignored Hence instead of saying त्वान् हिसितुम् (Mallī) it seems better to say तया मन्त्रेण हिमाक्रम कर्तुम् । The former makes the कर्मता prominent. For "जसि—" see under जगद्गुणाम् ५। 37

7 वाचन्तया—वाचन् talkative (see Mallī) त्वम् मात्र वाचानता । तथा । महार्थे इय । This implies *censure*, but वक्षिता is all praise.

8 पुनक्ति—पुन (वधादि) + क्त तिप् । Nom मज् ।

9 लशमा &c — ल + श + क्त कर्त्तरि लशमा covetous लशमा मुनक्ति इति लु + लश् + क्त कर्त्तरि लोभुष unduly covetous. तया चमावयम, मुद्मुष । तकिन लोभुष, मुद्मुषा । Qual. नन । In the verse quoted by Mallī लुभ चमिनालुभ and लश्चच् are synonymous meaning *covetous*, but लोभुष and लोभुम mean different—*reprehensively covetous* (भाषाशास्त्रेण लश्चच्) ।

10 Pouce—उत्क्षिप्तदमश्च (वृत्त) मरुतेन भुवन (तया) लोभुषेन मज्जन् चर्च...पुन ।

It H r it O H r r

तदिन्द्रमन्दिष्टमुपेन्द्र यद्वच क्षण मया विश्वजनीनमुच्यते ।

समस्तकार्येषु गतेन धुर्य्यतामहिहिपस्तद्वचता निशम्यताम् ॥४१॥

Pro — त इन्द्रमन्दि तत् वच क्षण भवता निशम्यताम् [Well then
st n nt to Indra's message] Where is the mes
—तत् विश्वजनीन वच मया उच्यते [I am going to tell you all
v t It relates to the welfare of the whole creation and
y t want to listen without interest] Why is Indra anxious to
confer with me?—इ उपेन्द्र, अहिहिप समस्तकार्येषु धुर्य्यतां गतन
भवत निशम्यताम् [You are his younger brother and take great
interest in his affairs He is himself a redoubtable warrior no
doubt yet it is you that has won him his battles. Hence
he says us to let you know all of the present undertaking
also] 41

Pro t—तत्, इ उपेन्द्र, इन्द्रमन्दिष्ट विश्वजनीन यत् वच क्षण मया उच्यते
तत् अहिहिप समस्तकार्येषु धुर्य्यतां गतन भवता निशम्यताम् ॥ ४१ ॥

Eng—So, O Upendra, you that had taken up leadership
in all undertakings of the slayer of Abi, do you listen for a
while to the message, beneficial to all people advised by
Indra and being delivered by me Or place for a while
after delivered' 41

B n—अपेन्द्र इन्द्र उपादेय उपकारार्थं ये वच वनिष्य विज्ञायेन न द्यामि
वलिहृदशं सुतम् । आपनिहृदशं होति त्वाहं आपनिहृदशं होति त्वाहं दुर्योधन
ममल काज करिष्येन ॥ ४१ ॥

Expl—Well then listen to Indra's message which I am
about to deliver You are his brother and have always taken
the lead in his undertakings. He expects much from you at
the present juncture Also see *Prak*

Mall—अथ स्वर्गाक्षरवत् सङ्गुक्तं प्राप्यत तदिति । 'तत्' तन्मात्र इन्द्रम्
उपगत 'उपेन्द्र' इन्द्रावरज । गतसंक्षीपने । अतएव इन्द्रमन्दिष्ट' शीतल्यम्
इति भावः । किञ्च विश्वस्य जनाय हित विश्वजनीनम् ["आत्मन्विश्वजनभोगोत्तर-

पदात् वा^१] 'यत् वच' चर्त्त' न तु विर 'मग उच्यते तत्' वच 'बहिर्दिश' श्रवण ["सर्वे इवावुच्यन्ते" इति वैजयन्ती] 'ममनकार्ये'षु पुन्यता' पुरश्चरत्न मतेन' अतीत्ये 'भवता निश्वसताम्' [प्रापनायां लोट्] 'पुरं वदतीति उच्य' ["पुरो यद्दक्षी" इति यत्प्रत्यय । सञ्जम्ब पदाग्रहेतुक काव्यनिष्ठमनुहार^२] ॥ ४१ ॥

Notes on Malli

1 By तत् &c he now asks with reasons to listen to his speech 2 यद् is the affix by "चाग्र—" (Char) 3 Here obviously the अनुहार is काव्यनिष्ठ in which he अनु is got from the sense of a पद ।

Sara—अनुज्ञोऽसि त्वमिन्द्रस्य जता च तस्य सर्वेषु कर्मसु । आमे पुनमपि तस्य मन्त्रम्, तत् यत्, विधत्ते च हितं विश्वस्य ॥ ४१ ॥

CHARCHA

1 तत्—चर्यय indicating हेतु । *Because* भुवनविषा पद, अत्र चरि, *therefore* &c

2 इन्द्र &c—सम्+दिङ्+ञ् कर्मणि सन्दिष्ट advised इन्द्रेण सन्दिष्टम्, इतत् ।

3 उपैत्य—उपगत इन्द्रम् waiting upon Indra, आदितत्—। A name of विश्व । तत्समुद्भो ।

4 लक्षम्—For a moment अल्पकालम् ५ । Construe लक्षम् लक्ष्मि (Malli), or लक्षं निश्वसताम् ।

5 विश्वजनेनम्—विश्व all मदे । विश्वो जन विद्वन् all persons, कर्मणा—। लक्ष्ये हितम् इति विश्वजन+स्य of universal good. Malli's rule means—स्य is attached in the sense लक्ष्ये हितम् to आत्मन्, विश्वजन and compounds having भग्न final in them. The Bhashya restricts the sense of विश्वजन saying "ममन्धिकरणे इति वक्तव्यम्", i.e., लक्षम्—does not admit स but takes the general अर्थम् । Thus विश्व जन विद्वन्, लक्ष्ये हितम् विद्वन्—म् । The Malli adds a further restriction by excluding वक्तव्येहि also, so विश्वे जन वक्तव्येहि लक्ष्ये हितम् विश्वजनेनम् । The entire implies that Indra was making no selfish request but one after the universal good

6 समस्त \c—सम + अस् + कर्मणि समस्त heaped together, &c.
all समस्तानि कथाणि कथाम्—। तपु।

पुनरुक्तम्—पुनरुक्तेः। पुनरुक्ते इति पुनरुक्तेः पुनरुक्तेः the bearer
of the burden। तस्य भावः ताम् obj of मत्तम्।

8 अहिहृत्—अहि name of अनासुरः। अहिं हृत्वा इति अहि + हृत्
+ क्तिप् कर्त्तुः अहिहृत् the slayer of अहि छदवन्तम्—। तस्य। Indra
lew \ tra with the वज्र which was forged for him by Vistra
kar an out of the 10 s of the sage Dadhichi The epithet
shows that Indra's undertakings are all arduous and it is no
easy task that he going to set upon Krishna इन्द्र in Malli
is the 5th case singular of इन्द्रवत्

9 भवत्—Sec भवान् Sl 35

10 निशम्यताम्—नि + श्रम् + लोट् ताम् कर्मणि। श्राम्यति, श्राम, श्रमि-
ष्यति अश्रमत् Or नि + श्रम् to listen + विच्च् + लोट् ताम् कर्मणि।
श्रम्यति \c But if meaning to see then श्राम्यति &c With ल्यप्
we get निश्रम्य (निर्वादि) निश्रम्य (to listen) निश्रम्य (to see)

11 Note—अहं वदामि इति भवान् निश्रम्य Or निश्रम्य।

42 Hiraṇyakaśipu described

अभूद्भूमिं प्रतिपद्यमाना भियां तनूजस्तपनद्युतिर्दिते ।

यमिन्द्रशब्दार्थनिसूदन इरिहिरण्यपूर्व कशिपु प्रचक्षते ॥४२॥

Prak—नि तपनद्युति तनूज अभूत् [Diti had a son of a dazz-
ling splendour like that of the sun] Whom do you mean ?
—प्रतिपद्यमाना भियाम् अभूमिं तनूज [I mean the son that never
feared an enemy cared little for who his enemies were]
What was his name ?—यं हिरण्यपूर्वं कशिपु प्रचक्षते [They call him
कशिपु with हिरण्य preceding it In other words his name was
Hiraṇyakaśipu] But did he molest Indra ?—इन्द्र इन्द्रशब्दार्थ
निसूदन य प्रचक्षते [His very name Indra was rendered nugatory
by him because Indra means 'resplendent but the demon
was more resplendent than the ruler of the gods So he,
the demon it was that deserved to be called Indra in pre-
ference to the lord of the gods] 42

Prat—प्रतिपक्षजन्मो भिद्यन् अमूमि तदनद्युति दित तनूज अमृत ।
 ॥ इन्द्रशब्दादिनिन्दनं यद्विरथापुत्रं कश्चिद् प्रवक्षते ॥ ४२ ॥

Eng—There lived a son of Indra resplendent as the sun
 and no subject of fear arising from enemies whom, the des-
 troyer of the significance of the name Indra of Han, they
 called Kasipu preceded by Hirani : 42

Eng—‘हिरण्यकशिपु’ इत्येतत् शब्दः ‘इन्द्र’ एव पुरः स्थितः । अत्र
 इन्द्रोऽपि नान्यत्रैव विद्यते । ‘कश्चिद्’ इत्यत्र ‘उत्पन्न’ इत्यत्र ‘नान्य’ इति
 इत्यत्रैव नान्यं वर्णयितुं शक्यं इति ॥ ४२ ॥

Expl—See *Eng* and *Prat* above

Mall—अथ शिष्याणां हनय इति वक्तुं तस्य अवग्राह्यत्वे अनयव्यत्य-
 आदनीपश्रितया ओष्ठमप्रकटनाय जन्मलक्षणान् तावदुच्यते अमृदिति ।
 ‘प्रतिपक्षजन्म’ शब्दो ‘जन्म’ यस्मात् तस्मात् ‘भिद्यन् अमूमि’ अविद्यन् निर्मल इत्यर्थः
 ‘तदनद्युति’ सूर्यतापो ‘दित तनूज’ इत्येव अमृत कोऽसौ इत्यत आह—‘इन्द्र’
 इत्येव इन्द्रशब्दादिनिन्दनम् इत्यतीति इन्द्र [इन्द्र परमेश्वर] । “कश्चिद्”—इत्या-
 दिना इन्द्रशब्दान् ओष्ठादिकनिवर्तः । तस्य इन्द्र इति शब्दस्य इन्द्र इति
 संज्ञापदस्य यथा परमेश्वरत्वस्य तस्य निन्दनं निवर्तकम् [कश्चिरेत्याह] इन्द्र-
 एव इन्द्रशब्दादिनिवर्तः ‘य’ इत्येव ‘हिरण्यपुत्रं कश्चिद् प्रवक्षते’ हिरण्यकशिपुश्च इत्यर्थः
 [अत्र हिरण्यशब्दपूर्वत्वं कश्चिदुच्यते, न तु मन्त्रिणत्वार्थः, इति शब्दपरस्य
 कश्चिदुच्यते अर्थतत्वेन अग्रोक्तस्य प्रयोगः, अत्रात्रवत्त्वान्तरार्थोक्तम् आह ।
 “इन्द्रोऽपि नान्यत्रैव विद्यते” इति । समाधानमेव विधायिष्ये इत्यपरेण
 अर्थेन स्यात् इति कश्चित् सन्भावस्य इत्युक्तमस्माभिः “इन्द्रपूर्वमिति ते” इति
 “अमृतपदस्यैव इन्द्रशब्दादिना” इत्येतत् (१) श्रुत्यान्तरस्य मन्त्रिणत्वं चकारादे-
 र्वा । विमेषाव—‘य’ इत्यमृदिति ‘हिरण्यपुत्रं कश्चिद् प्रवक्षते’ मन्त्रिणत्वं प्रवक्ष-
 (१ इत्युक्ते) इति] ॥ ४२ ॥

Notes on Mall.

1 अथ &c.—He now wants to say that Sisupala has to be

slain But showing that he *must* be killed by Han, it is necessary to show that he is unassailable by others Hence by चतुर्थे he relates the history of his previous births to disclose his audacity 2 The root इदि means to possess supremehly or splendour It ends with the affix रन् by विपत्तयन्ति श्रीपात्रिक rule "सञ्ज्ञ—" (Char) 3 चतुर्थे &c.—He uses the word कश्चिद् and not the object of which it is the name that has the cori द्विषा preceding it Thus the word कश्चिद् which stands for the word only cannot be used as designating the object Yet it is so used here Hence they say hence there is the defect of thought known as अवाच्यवचन "The use of a word in a sense it cannot express is अवाच्यवचन"—this is the definition In such cases a solution has somehow to be found by लक्षणा in the matter of अर्थ applied to something restricted to शब्द only as I have said in the सङ्गोक्तो and चक्षुष्येण "देवपुत्र—" and "धनुष्य—" But here I add a special defence—"य देवम्—"

Sara—द्विषाकश्चिपुनाम दैत्य आभीत् य इच्छ इच्छन् निरास ॥ ४२ ॥

CHARCHA

- 1 अस्मिन्—भूमि subject न भूमि no subject मञ्जुतम्—।
- 2 प्रतिपक्ष &c—वच side प्रतिपक्ष यस्य अन्व प्रतिपक्ष of the opposite side i.e. an adversary वच—। तस्मात् जन्म आमाम् प्रतिपक्षजन्यम् caused by an adversary वच—(See under मनुष्यजन्यम्, Sl 35) तामाम्। Qual भियाम्। The प्रतिपक्षिक here is प्रतिपक्ष जन्मन् which though in the feminine does not admit of डोप् because the rule "भन" bars the rule "अत्रभ्यो डोप्"। Decline प्रतिपक्षजन्यम् जन्मानो जन्मान् &c We may however add डोप् optionally giving प्रतिपक्षजन्यम् + डोप् प्रतिपक्षजन्यम् an आकारान् word in the feminine
- 3 भियाम्—भो + क्रिप् भानि भो fear (fear) तामाम्।
- 4 तनञ्ज—तनु and तन mean दह। "भियां मूर्तिस्तनुस्तनु" इत्यमरः।

तन्वा जतः इति तन् + जन् + उ कर्त्तरि भुतेः तन्जः born of the loins, a son, उपपदतन्—। Nom. to चमून् (भू + लुङ्. द)।

5. तपन &c.—तपनस्य द्युतिः, इतन्—। सा इव द्युतिः अस्, बहु—by “समन्वयमान—” (ante.).

6. इन्द्र &c.—इन्द्रति परमेश्वरे लभते इति इन्द्र + रन् कर्त्तरि श्रीवादिक इन्द्रः supremely majestic, नि + मृद + शिच् स्वायें + लुङ् कर्त्तरि बाहुल्य-कान् निमृदन the destroyer इन्द्रस्यः इन्द्र इन्द्रस्य the word Indra, कर्मधा—like शक्रपार्थिव (रूपककर्मधा—)। तस्य अर्थः the sense of the word Indra, इतन्—। तस्य निमृदन, इतन्—। तम्। Qual. यम्। Here the लुङ् is added irregularly by the rule “लृत्तुलुङी बहुलम्”। The Vrittā adds two more derivations, thus.—नि + मृद + शिच् स्वायें + लुङ् चर्त्तरि निमृदनः। The prohibition “मृददीपदीपय” does not apply. “चर्त्तित्वाद्यं प्रतिषेधः”—Vrittā. Again नि + मृद + शिच् स्वायें + लुङ् कर्त्तरि नन्दादिः निमृदनः। “अथवा मधुमृदनादयो नन्दादिषु द्रव्येभ्यः”—Vrittā.

7. हरिः—हरि a name of Indra हरिः इन्द्रमन्दार्थनिमृदनः the destroyer of the sense of the name Indra with respect to Han. This may mean that इन्द्रत्व was usurped by हिरण्यकशिपु, or that हिरण्यकशिपु coming into prominence, Indra was no longer deemed by people as “The most majestic”

8. हिरण्य &c.—हिरण्यः पूर्वे अन्त हिरण्यपूर्वः preceded by the word हिरण्य, बहु—। तम्। Qual. कशिपुम्। Here the discussion introduced by Malli (See Notes on Malli) is quite uncalled for. It would have been relevant if the poet had said हिरण्यपूर्वः कशिपुः तन्जः चमून् because the तन्जः—the thing boy—cannot be हिरण्यपूर्वः कशिपुः। It is his name which is हिरण्यपूर्वः कशिपुः। This is what the poet too says here—यं हिरण्यपूर्वं कशिपुं प्रचक्षते—who is called कशिपु with हिरण्य preceding it. There is no absurdity in this. Malli also recognises this, for he says towards the close of his discussion, विर्रददाव &c. (See Malli and our note).

9. प्रचक्षते—प्र + चक्ष + लृट् अन्ते। चक्षे, चक्षसे-चक्षी-चक्षी-चक्षी-चक्षी, व्याकृति-ने &c., चक्षन्-चक्षन् &c. Nom. पुराविदः understood.

10. Voice—...चमून्निवा ...द्युतिना ...तन्जैश्च अभावि। ...निमृदयः यः पूर्वं कशिपुः इत्यादिने।

He was a terror to gods.

સમત્સરેણાસુર इत्युपेयुषा चिराय नान्नः प्रथमाभिधेयताम् ।
भयस्य पूर्वावतरस्तरस्त्रिना मनःसु येन द्युसदां न्यधीयत ॥४३॥

Prik—उन गमदा मन सु भयस्य पूवावतर चिराय न्यधीयत [For a long time the gods knew no fear. He it was who first taught them what fright was.] How was that?—तरस्त्रिना समत्सरेण येन न्यधीयत [He was powerful and he hated the prosperity of the gods. Hence the latter lived in apprehension of raids by him]. What could be his power against Indra, Yama, Kuvera &c.?—अमर इति नाम प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा येन न्यधीयत [He became the foremost of those that were significantly called असुर—Overthrowers. Hence his name was a terror to the gods]. 43.

Prose—સમત્સરેણ અમર इति नाम चिराय प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा तरस्त्रिना येन द्युसदां मन सु भयस्य पूवावतर न्यधीयत । Or—तरस्त्रिना समत्सरेण ...नाम प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा येन द्युसदां मन सु चिराय भयस्य &c. ॥ ४३ ॥

Eng—By whom, the mighty (i. e., by whose mighty self), urged by jealousy, having, after long, appeared as the foremost among the denotations of the word Asura, the first footing of fear was laid in the minds of the denizens of heaven. Or—place after long' after 'laid.' 43.

Long—ए उद्गाह्यते तस्य इत्येकं अक्षरं बलः । बहुकालं पश्चात् एवै बलवान् दानवः असुर इत्येकं प्रकृतं नाम इत्येकं उद्गीतं अक्षरं तस्यैव अक्षरं अने अक्षरे अक्षरं गतं यं यदुद्गीतं ॥ ४३ ॥

Expl.—An Asura is an overthrower. For a long time the gods had none such with regard to them. But at last in Hiranyakāśipu arose one that was pre eminently an Asura. As he was jealous of the gods, they lived in terror and for the first time came to know what fright was. 43.

Mall.—સમત્સરેણેતિ । 'સમત્સરેણ' અવ્યયમધેયમદિતેન ["સમત્સરોન્મયમધેય" इत्यमर] । 'अस्त्रतीति असुर' ['अस्त्रिकरन्'] । 'अमर इति नाम चिराय' ["चिराय चिरराज्याय चिरभ्रात्याचिरार्थकम्" इत्यमर.] 'प्रथमाभिधेयताम्

उपद्रुता' अन्वयतया सुख्यायतां मनेन 'तरसिना' वलवता ["तरसी बलरहसी" इति विश्व] 'येन' हिरण्यकशिपुना दिवि सीदन्तीति 'उपद्रुता' दवानां मनसु भयम् पूषावतर प्रथमप्रथम ['नृन्तीरप्'] 'सवीयत निहित [ध० अ० कर्मणि लङ्] । अस्मादव दवानां प्रथम भयम्योत्तिरभूत् इत्यर्थः ॥ ४० ॥

Sira—See Malli अस्मादव ८८

Notes on Malli

1 The अति is चरन after अम । - The अन्त is अप् by "नृन्तीरप" ।

CHARCHA

1 समन्तरस्य—मन्तर jealousy मनसु वङ्—। Qual येन । He was jealous of the gods and the gods trembled for the consequences

अमुन्—अवति सिदति इति अम (अप निष्) + चरन कर्मणि (चौषा निष्) the overthrower इति योने । मा

2 उपद्रुता—See अ० उपद्रुती ३१ 4 १५३ उन् ।

4 विराट्—In अ० अर्थ meaning here विराट् । अद्वये इया which has disappeared the word being an अ० अर्थ

5 प्रथम ८८—अभि + धा + यत् कर्मणि अभिधाय d signat on प्रथम अभिधाय the first (or the foremost) d signat on (d notation), कर्मणि—। तस्य भावः, तया । ताम् । पूर्वमद्वितमम् । obj of उपद्रुता ।

6 पूष ८८—अव + त् + अप् भाव अवतर advent पूष अवतर, कर्मणि—। उन् कर्म of नृन्तीरप । The gods rested in security before Hiranyakasipu came The rule "नृन्तीरप" means that root's end न् in अप् = न take अप् in the अवतर and to designate any कर्म except कर्ता । This बोध अप् which is how ever made compulsory in अवतर and अन्तरित्य कर्तव्यता मन्त्रा is mean Thus अवतरकर्म इति अवतर not अवतर, but अवतरति अनेन अदिश वा इति अवतर not अवतर ।

7 तरसिना—तरम् strength तर अन् अन्ति इति तरम् + विनि मन्त्रे तरस्य strong तिस्रः ।

8 दुर्गन्तम्—दि सीदति इति दिङ् + मद + णि कर्मणि दुर्गन्तम् the doors of heaven, उपद्रुतम्—। ताम् । "नृन्तीरप" इति निष्पत्तिः

न पतम् । १३ the rule नत्पद इति वचनम् the सुतमी is sometimes retained in an उपपदतम्— । Retaining it here we get निश्चितम् वा यः because the word is classed with the सुशामादिवचनम् and the rule नत्पद इति वा gives यः ।

९ अर्थवचनम्—नि + धा + लङ्, त कर्मणि । Conj App

१० । १६८—ममत्सवः उपयिवान् तरसी यः पूवावतरः अदधात् ।

41 *Sri served him*

दिशामधीशायतुरी यतः सुरानपास्य तं रागद्वता, सिधेविर ।

अवापुराभ्यः ततश्चना इति प्रवादमुच्चैरयमस्करं श्रियः ॥४४॥

N I —Sis 44 and 45 should change places. See reasons under Si 43.

Prak —ततः चारभ्यः श्रियः प्रवादम् अवापुः [Since then wealth and prosperity have attained an unenviable name] What name ? —चना इति उच्चैः अयमस्करः प्रवादम् अवापुः [The name fickle which is a great infamy] What was the occasion for this infamy ? —यतः सुरान् अपास्य तः सिधेविरः ततः चारभ्यः [From the moment that riches forsook the gods and commenced attending upon that demon they were branded as fickle] Which gods do you mean ?—चतुरी दिशाम् अधीशान् अपास्य [I mean no ordinary gods, but the four lords of the cardinal points themselves] Granted they are fickle but what was the reason for this lapse ?—रागद्वता श्रियः [Well, to tell you the truth the gods themselves were to blame. The demon was worthier than they and naturally the riches attached themselves to him] 44

Prose—श्रियः यतः दिशामधीशान् चतुरः सुरान् अपास्य तः रागद्वता (सत्यः) सिधेविरः ततः चारभ्यः अयमस्करम उच्चैः- चना इति प्रवादम् अवापुः । Or—श्रियः रागद्वता (सत्यः) यतः तं सिधेविरः ततः चारभ्यः चना इति उच्चैः अयमस्करं प्रवादम् अवापुः ॥ ४४ ॥

Eng—From the time when, drawn by love, they served him having left the four gods, the lords of the quarters, riches incurred the great infamy that they were fickle, Or—From : incurred the infamy were very fickle 44

Beng—वरन इहे'उ अकुरा'ग आइहे इहे'उ लखे' छदि निक्कल'क बाइ'डा ठाहा'उ मेवा' कदि'उ मा'गि'ल्ल उ'बन दु'उ उ ठाहा'उ 'उ'क'ग। एहे वर'न अकुरा'ग इहे'उ ॥४॥

Mall—दिशामिति । 'दिय' सम्बन्ध 'यत' यदा इत्यर्थे 'दिशाम् अधीशान्' दिक्पदीन् अपि 'चतुर' सुरान् इन्द्रवज्रव्यमकुबेरान् 'अपास्य' त्यक्त्वा 'त' हिरण्यकशिपु 'रागहृता' रागहृष्टा सत्य' न तु बलादिति भावः सिधिविर यतो वीरप्रिया दिय' इति भावः 'तत' आरभ्य तदा प्रभवति अयम् करोति इति 'अयमन्कर' टक्कीर्तिहेतुमित्यर्थः ["लज्जो हनुता'धो'न्यानु'भो'म्य'उ" इति टप्प्रत्ययः । "अत लकमि—" इत्यादिना विसर्जनीयस्य सत्वम्] 'उ'धे प्रचुरं 'बला' अस्मिरा 'इति प्रवाद' जगत्प्रवादम् आहुः । दिग्गोशानामपि सर्वम्हारित्वात् तदीहत्वस्य प्राक्यम् इति भावः ॥ ४४ ॥

Notes on Mall

1 The affix is > by the rule लञ —" (*Char*) The विसर' becomes स by "अत —" (*Char ka*) His boldness is manifest because he robs even the lords the quarters of their all'

CHARCHA

1. दिशाम्—दिशयन्ते इति दिश + क्तिन् कर्मणि निपातनात् दिशः lit those that are pointed out, i.e., directions, the cardinal points तासाम् ।

2 अधीशान्—अधि + ईश + अच् कर्मणि अधीश lord तात् ।

3 चतुर—The reference is to the four principal points of the compass—पूर्व, दक्षिण, पश्चिम उत्तर ।

4 सुरान्—The gods are इन्द्र of पूर्व, यम of दक्षिण, वरुण of पश्चिम, कुबेर of उत्तर ।

5 अपास्य—अप + अस्य (सेव दिवादि) + लृप् having discarded

6. राग &c —रज्यति अनेन इति रज्ज + लृप् करसे रागः passion, love. निर हतः, drawn by love, इत्यन्— । Pred to शिवः । Malli says न तु बलात् । इ, यौ was not forcibly carried away by the demon, but she of her own accord deserted the gods and went over to him. The reason is found in the epithet हरनिभः of Sl 43. One who is हरनी is also a वीर and Malli remarks वीरप्रिया दियः ।

7 मिथविर—सर्व + लिट् इर । सरत, मिथवे सविधते, अमिथि ।
Nom विद्य

अवयव अव + आप + लिट् उम्

आरम्भ—आ + रम्भ + ल्यप् having commenced

10 मत तत् इति (१मी) + तमि म्बाद्धे अपादाने १मी । आरम्भ
implies process hence we have अपाद्य । ध्रुवमपाद्ये—इत्यपादाने १मी ।

1 अवल—अव + अच् कर्तरि unsteadily, fickle, इति योग प्रथमा ।

1 प्रवादम्—प्र + वद + घञ् कर्त्तरि infamy तम् ।

13 उभे—अन्य qualifying the जिया in वला (Valli) or qualifying प्रवादम् ।

14 अयशस्करम्—न यश्च यशोविरोधि अयश्च infamy, नञ्प्रत्यय—। तत्
करोति इति अयशम् + क् + ङ् कर्त्तरि अयशस्करम् causing infamy, उप
पदतत्—। The ट् is by “ह्रस्वो—” Valli which means—with a कम्
as उपपद we may attach ट् to क् in the कर्त्तृवाच्य provided हेतु,
तात्पर्य (habitu) or आनुशोच्य (obedience) is implied Here we
understand इतु (of अयशम्) । Now why not अयशस्करम् with a
विभक्त ? Valli answers, the विभक्त becomes स by the rule “अत —”
—। विभक्त after an अ, and not being in an अवयव becomes स in a
समान with क्, कम् &c provided the विभक्त is not in an उत्तरपद ।
Thus अवयव + कर अयशस्करः । In Bhatti also Valli gives the same
defence under “अयशसु कामार्थयशस्करोऽयम्” । But the विभक्त here, as
there is indeed in an उत्तरपद । अयशम् is a नञ्प्रत्यय—the उत्तरपद
being यशम् । The rule therefore does not apply We offer
an alternative exposition—यश्च करोति इति यशश्च + क् + ङ् कर्त्तरि
यशस्करम् causing fame, उपपदतत्—। “अत ङ्कमि—” इति सत्वम् ।
न यशस्कर यशस्करविरोधि इति अयशस्करम् नञ्प्रत्यय—with a विरोधार्थ नञ् ।
“तत्तद्भाह्वयमभावश्च तदन्वयं तदन्वयता । अयशसु विभावय नञ्वा पद प्रकी
र्तितम्” What is यशस्करविरोधिन् must by necessity cause
infamy, so the final result is the same

15 विद्य—for deriv See SI 1 The plural is on the
supposition that यो is different with these four different indivi
duals This is not a good defence The singular should
have been used with a little manipulation of the metre. The

poet means the singular as will be clear from Sl. 56 where he calls him *यिषा चाम्य* ।

16 *Voice* —यौभिः स राश्रुताभिः (सतैभिः) विपत्तिं प्रवदन्वापे ।

43 *Gods afraid of him*

पुराणि दुर्गाणि निशतमायुध बलानि शूराणि घनाय कञ्चुका ।
स्वरूपशोभैकफलानि नाकिना गणैर्यमाशङ्क्य तदादि चक्रिरे ॥४५॥

Prak—What more of him?—यम आशङ्क्य नाकिना गणैः पुराणि दुर्गाणि (चतएव) स्वरूपशोभैकफलानि चक्रिरे [Through fear of his raids the gods rendered their cities hard of access so that they might appear in their real character as affording shelter against marauders] Was that all?—आयुध निशतम् (चतएव) स्वरूपशोभैकफलानि चक्र [They also rendered their weapons keen so that they could be used in fighting enemies which is the real object] What else?—यवानि शूराणि (चतएव) स्वरूपशोभैकफलानि चक्रिरे [The selected picked warriors to recruit their armies thus rendering the army as a source of real strength] What more?—कञ्चुकाय घनाय (चतएव) स्वरूपशोभैकफलानि चक्रिरे [They made their armours really tough keeping protection of person as the sole object in view] 45

Prast—नाकिना गणैः यम आशङ्क्य तदादि स्वरूपशोभैकफलानि पुराणि दुर्गाणि चक्रिरे आयुध निशतम् चक्र यवानि शूराणि चक्रिरे, कञ्चुकाय घनाय चक्रिरे ।—

Mell Or—नाकिना गणैः चक्रिरे स्वरूपशोभैकफलानि आयुध निशतम् चक्र स्वरूपशोभैकफलानि यवानि शूराणि चक्रिरे स्वरूपशोभैकफलानि कञ्चुकाय घनाय चक्रिरे ॥ ४५ ॥

End—Dreaded whom were then for the first time rendered by the hosts of the denizens of heaven their cities hard of access weapons keen forces valiant armour tough with the sole object of appearing in their real character [Or—armour tough—hitherto all having the charm of their own beauty as the sole object] 45

1c — ई मया इहैते देवतायाः तासां हरेः वीराणां पूरो हूर्णः, अत्र ये, ईष्टान् चोत्पन्नं यः पृष्ठं कश्चित् लान्ति नमः । एतं विमं एतन्नि देवकलं देविदेव ई मया इति [Or—यः अत्र पः नेत्राः पावसाई ईहाणां मूत्रं आनामन] ॥ ४४ ॥

E pl—Thenceforth the gods commenced attending to their chief forces weapons and armour with a view to make them efficiently serve the purpose for which they are intended.
Also see *Prak*

Malli—एवाणोति । किञ्च नाकिनी सुराणां 'मथै य' द्विरण्यकशिपुम् आगच्छा बाधकत्वेन उत्पत्य म' काय 'वादि यस्मिन्' तदादि तदाग्र्यति 'सहप शीमा एव एकफलं मुख्यं प्रयोजनं येषां पुराणेषां तानि तद्योक्तानि । प्राक् ईदृशं साध्यशरीरभावात् इति भावः ["अपुमकमनपुमकेन—" इत्यादिना अपुमकैक शेषः] पुराणि दद्याणि प्राकारपरिभाषादिना अगम्यानि 'अकिर' ["सुदुरीरधिकरण" इति मसङ्] आयुध निशात निश्चित 'अके' इति विभक्तिविपरिभाषामन अगम्य [यो लभ्यकरण इति धातो ऋः । "शास्त्रोरन्यतरस्याम्" इति इत्यधिकल्यात् पथे आत्वम्] वरनि सैन्यानि युराणि शौर्यवति 'अकिर' सन्धादितानि 'कञ्चुका' वारबाधा लोहवर्माण इत्ययं ["कञ्चुको वारबाधोऽस्त्रो" इत्यमरः] 'वना दुर्भेदा' अकिर इत्य नित्यसम्रज्ञा जायति अ इत्यर्थः ॥ ४५ ॥

Notes on Malli

1 Here we have एकाग्र्य of the neuter by the rule "अपु-मक—" (*Charcha*) 2 The affix is ऋ after मस by "सुदुरी—" (*Charcha*) 3 शो becomes श् or शि optionally by "शास्त्रो—" (*Charcha*)

Sara—द्विरण्यकशिपोर्निरोधमाग्रहा ईवा नित्यसम्रज्ञा जायति अ ।

CHARCHA

1 पुराणि—विपुरति रचन्ति इति पु + क कर्त्तरि मूलविभुजादि lit those that afford shelter । ए., cities उक्तं कर्म of अकिर ।

2 दद्याणि—दु खिन गच्छन्ति एषु इति टर् + गन् + ड अधिकरणं difficult to enter । रेतो पुराणि ।

3 निशातम्—नि + शो (लभ्यकरणे दिवादि) + ऋ कर्मणि निशात or निश्चित

sharp. Refers to चायुधम् । Malli's rule means शो and हो become शि and हि or श and हो optionally when an affix dropping क and beginning with त follows Pred to चायुधम् ।

4. चायुधम्—चायुधत्वे चनेन इति चा+युध+क करणे घञर्थे चायुधम् weapon उक्त कर्म of चने which is got by विभक्तिविवरिणम् from चक्षिरे । The Varttika "घञर्थे कविधान म्याद्याद्याभिहितयुध्यर्थम्" sanctions क in the sense of घञ् in case of the roots म्या &c. Hence it is attached करने here

5 घना—हननम् इति हन+घप्+भावे घन solidity Pred to कञ्चुका । हन becomes घन by the rule "मूर्त्ता घन"—When कृति, १, ८, कठिनम् solidity, is meant, घप् is attached to हन in the भाववाच्य and ह become घ । Next by लचदा from कठिना we pass on to कठिन । So now घन means solid This is what the Vrtti means by "कथं घन दधि १ घनं गच्छ न घर्मा भवति" । Pred. to कञ्चुका । When solidity is not the meaning we get हन+घप् भावे वधः execution.

6 स्वप् &c—शोभनम् इति शोभ+अङ् भावे शोभा appearance We have गुण by निदान in "युग्मगुण शोभापत्तिः" । एक फलम् एकवचनम् sole object (एक=वैयर्थ्य), or main object (एक=मुख्य) &c. , कर्मधा— । "एकं मुख्यान्वयैवम्" इत्यमरः । स्व रूप स्वस्वम् own character, कर्मधा— । स्वस्वेष शोभा स्वस्वशोभा, मुद्रमुद्रा । सा एव एकवचनं दद्यात् इति the main object (or—sole object) of which is to appear in their own character, वद्— । Qnal. इमानि understood referring to पुराणि, चायुधम्, वज्रम्, कञ्चुका by मनुमतेःकर्मव (Malli) The rule is "मनुमतेःकर्मवचनम् एकवचनम्"—The neuter is retained when spoken along with non neuter and it is optionally singular. The fact seems to be however, that, the rule "मनुमतेःकर्मवचनम्" does not apply here. The rule requires सहोक्ति of मनुमतेःकर्मवचनम् and वज्रमुद्रम् । "वज्रमुद्रम् सह वचने"—*First*, "वज्रोवेन सहोक्तिः"—*Blatt*. Here there is सहोक्ति of मनुमतेःकर्मवचनम् and वज्रमुद्रम् । This स्वस्वशोभनेकवचनम् पुराणि दद्यात्, स्वस्वशोभनेकवचनम् चायुध (ग्राहकम्, &c. There would be सहोक्ति if the predicates दद्यात्, निग्राहकम् &c. were omitted and the rule would apply. That is to say स्वस्वशोभनेकवचनम् पुराणि, स्वस्वशोभनेकवचनम्

आयुधम् &c. would be तानि इमानि अस्त्रयोभैकफलानि or तन् इह अस्त्र-
योभैकफलम् But we cannot say so with *separate predication* for
परा ७ आयुधम् &c. A sentence like अस्त्रयोभैकफलानि तानि इमानि
न्माणि निशान्तम् यशानि घन is unintelligible. It could be made
intelligible if we put *pr di ate say* इमानि, could be got out of
वाणि निशान्तम् &c. by एकशब्दः। But that is not possible because
het also the restriction "तत्रैवैवदेव विदेव"—the only dif-
ference being that one is नयम्क the other अनुसक्तः। अर्गे, निशान्त-
म् differ otherwise also. The difference attaches to the
original statements also, ११२, पुराणि नर्ताणि, आयुधम् निशान्तम् &c. and
furnishes an additional reason why the rule "नपुंसकम्—" does
not apply to our case. I therefore propose to explain अस्त्र-
योभैकफलानि just like अक्षिर, १११, going with all पुराणि, आयुधम् &c.
by विभक्तिविपरिणामः।

7 नाकिनाम्—क is सुख pleasure न कम् अकम् pain, नभूतम्—
अविद्यमानम् अकम् अस्मिन् नाक the place where pain does not exist,
१११ the abode of bliss heaven, बहु—। स अस्ति यथा वासन्तेन
इति नाक + इति सत्ये नाकिन gods सेवाम्। The बहु—is by "नञोऽपवर्ता-
नम्—" (ante) Again we do not get अकम् because नभू does
not change owing to निपातन in the rule "नभात् नपात् नवेदा नासन्त्या-
नमुवि नकुन् नष्ट नपुंसक नवन नञ नाकेषु प्रकृत्या"।

8 यन्—उत्तरवाक्यगतत्वेन उपालम्भान् न तच्छब्द व्यपचा (see Remark)

9, तदादि—स आदि यस्मिन् तत् यथा तथा since then, बहु—।
Qual अक्षिरि। Before Hiranyakasipu appeared on the scene
the gods were careless about their defences

10 अक्षिरि—क + लिट् १११ कर्मणि। Agrees with पुराणि etc

11 Voice— यथा अक्षिकान् घनान् अक्षः।

Remark—This verse should change places with verse-

44 The reason will be obvious on an examination of verses
42 and 43. In 42 we have यन् in the उत्तरवाक्य dispensing with
the direct mention of तच्छब्दः। Thus तन्मू अमृतं य प्रयच्छते। The
उत्तरवाक्य continues in Sl 43, thus—वीन अधीयत। There is a break
in Sl 44 which is a new वाक्य altogether, But in Sl 45 the

उत्तरवाक्य which apparently closed in Sl 43, is resumed thus यम्
 चामाङ्ग चक्रि । This is unnatural so the break caused by Sl 44
 must be removed by reading that verse after पुराणि &c We have
 then तनज अभूत् य प्रचक्षत (43) यमाङ्ग चक्रि (44)
 read as 44) which closes the उत्तरवाक्य ।

५6 God bowed to him whichever way he went

स सञ्चरिषु भुवनान्तरषु या

यदृच्छया शिथिलयदाश्रय श्रिय ।

अकारि तस्य मुकुटोपलखलत

करैस्त्रिसन्ध्य त्रिदशैर्दिशे नम ॥ ४६ ॥

Prak—विश्वे तन्ने दिशः त्रिसन्धा नम अकारि [The gods always
 used to bow to that quarter] Which quarter?—स या यदृच्छया
 च शिथिल्यत् [Whichever quarter he occupied at the time at his
 will] Were all the quarters accessible to him?—यिष चान्यद्
 भुवनान्तरषु सञ्चरिषु स [His prosperity was unbounded hence he
 used to roam at pleasure in the interstellar regions] Why
 then did the gods bow to the quarter and not to him?—
 मुकुटोपलखलन् करै नम अकारि [It was not a bow with which a
 high personage is approached It was the bow of departure—
 a hasty departure through terror which made them so nervous
 that the hand raised to the head struck against the stones
 on the diadems of the gods No sooner the gods knew
 that Hiranyaksha was there than they beat a hasty retreat lest
 they be seen by the demon and thrashed for the temerity of
 having intruded upon his privacy] 46

Prose—भुवनान्तरषु सञ्चरिषु न्दि चान्यद् स यदृच्छया यो (दिशम्)
 च शिथिल्यत् मुकुटोपलखलन् करै त्रिदशै त्रिसन्ध्य तन्ने दिशे नम अकारि । Or
 न्दि चान्यद् यदृच्छया भुवनान्तरषु सञ्चरिषु स यम् &c ॥ ४६ ॥

Eng—In the morning evening and at noon a bow r
 be made by the gods with hands slipping against the st
 their diadems, unto that quarter which he, the abod

ang the restriction about quarters even in the worship of मन्त्रा ।

Sara—See Malli मन्त्रा नमस्कार कृतः । Or—य यदृच्छया या दिग् यदा ययति य तो दिग् म तद्वयात् तत्तत्तत् दवा विजग ॥ ४६ ॥

CHARCHA

१ सचरिण —सम् + चर + इणच् कचरि ताच्छीत्य given to roaming Malli's rule in full is “चलद् ज् निराकृज् पजन उत्पत उत्पच उत्पन चचि चपचप इतु इतु मह चर इणच्” ।

२. भुवन &c —भुवन world चर्यानि भुवनानि भुवनान्तराणि other worlds सुपसुपा (Malli) of the निवसमास class तत्र Or भुवनानाम् अन्तराणि चर्यान् the space between the worlds interstellar regions इतत्—। Malli calls the समास a सुपसुपा because there is no special rule to direct this kind of समास । The मयूरज्य म कादि list does not recognise this समास । Bhattoḥ however, perhaps relying on the Vitti's remark—चरिदितनलनननपुनया मयूर ज्य मकादिषु दृष्टव्य —Tatpurushas for which no rule is found are to be classed under the मयूरज्य मकादि list—takes it as a मयूरज्य म कादि तत्पुनय of the निवसमास class

३ यदृच्छया—यच्छनम् इति कच्छ (इतो मुदादि) + य भाव चच्छा motion, impulse या चच्छा यदृच्छा whichever move, कर्मधा—। तथा । Impulsively

४ चरिदियत्—चि + मुङ् तिद् = चरि + चङ् + त् by “चिदि—” = चरिचि + च = चरिचिदियत् । Conj App “चिदि—” in full is ‘चियिमुद्ग कचरि चङ्’—चिजन् roots and the roots चि, ड म take चङ् in the कर्मधाच in मुङ् ।

५ चरय —चा + चि + चङ् कर्मणि resort चि चरय hence he could afford to indulge in the costly pasime of passing from world to world as impulse d cited

६ चरारि—क + चृङ् ल कर्मणि । The rule “चिङ्—” means श्रित in the भव and कर्मधाच मिच् is replaced by चिङ् ।

७ मुङ्ग &c —गङ्ग + मुङ् कर्मणि गङ्गत् slipping मुङ्गनाम उदला the gems on the cre s इतत्—। तत्र लचन slipping against the

gens \c मृमुपा । तावदा कदा पक्षे whose hands slipped &c.,
 वर— ते (uat तिदगे । The hands were *suddenly* raised
 to her heads and they struck against the gems and slipped
 1 s n plus great haste which is explained on the supposition
 that wh rowing in a particular direction as enjoined in
 the last is in the performance of मन्त्रा, they suddenly
 reflected that हिरण्यकशिपु was in a different direction,
 and lest the demon came and interpreted the bow as a
 slight to him they hastily turned round and rendered ano-
 ther bow in the direction of Hiranyakasipu Or, as in the
Prak above we may explain that they saw Hiranyakasipu at
 a distance and hastily rendered a bow of retreat from his
 direction (see under नम) ;

8 तिस्राम्—मण्डलं पणति परमं कानम् अस्थाम् इति मम् + ध्या + चङ्
 चक्षिरश्च मन्त्रा period of union Three such are recognised—
 dawn dusk and mid day The devout have to worship मन्त्रा
 at these periods तिस्राम् मन्त्रानां समाहारं तिस्राम् collection of
 three मन्त्रा, द्विगु । The collection is *mental* because these
 three periods cannot be brought together physically. तिस्राम्
 व्याख्य is the sense, hence चन्द्रसंयोग (व्याख्ये) रश्मि । The द्विगु is
 by the rule “तद्धित—” which means that a संख्या or a द्विगु may
 lead in a तत्पुरुष if the object of the compound is to attach a
 तद्धित, or if there is an उपरपद following the तत्पुरुष or again if
 समाहार is intended Now the form expected is तिस्राम् and not
 तिस्राम् । The answer is, the rule “रिगुरजश्चनम्” requires this to
 be in the singular, and then “म नपुंसकम्” directs this singular
 form to be in the neuter. Hence तिस्राम् has to be neuter
 singular Next “इन्तो नपुंसके प्रातिपदिकम्” requires the final
 vowel to be इन् yielding तिस्राम् । Here it may be objected
 that by the Varttika “चकारान्तात्तरपदो द्विगु म्रियाम् इट्” should
 bar the rule “म नपुंसकम्” and give the feminine form Malli
 answers “वा टावत्”—A द्विगु ending in टाप् is optionally in the
 feminine. Hence when not feminine we get तिस्राम् । If fem

nine, the rule "द्विती" guides डीप् and we get विसम्भृती। Malli understands that this refers to the performance of सम्भृताः। Or, say it is a लोकोक्ति for *all time*—unrestricted time. विसम्भृता करति=सदैव करोति।

9 विदग्धे—अनुक्तकता of चकारि। For समान see Malli Bhanuja thinks the gods do not go through बाल्य and कौमार but are always in the enjoyment of यौवन and appear like one in his 25th year "प्रिय विन्दति सौमित्र पञ्चविंशतिवर्षवत्"—*Ramayana*. Hence he expounds हतोया दया यौवननिर्यये एषाम् विदग्धा, वह—। इतिविधौ सख्याशब्दस्य पूरणार्थम् (see under विद्वान् Sl 36). Malli's विदग्ध परिभाषणेषाम् makes them 30 years of age—The measure of whose (age) is three times ten. The rule for this case is "सख्याया चयवासत्रादूर्ध्विकसख्या सख्येये"—चयय &c are compounded in a वह—with a सख्या when the compound refers to what is counted. Next we have उच् added by "वचजोह्वी—" (Malli) when the compound refers to what is counted. Thus विदग्ध + उच् = विदग्ध।

10 दिग्ने—The rule for चतुर्था here is "नम खसिस्त्रहाम्भवा चन वच्ययोगश्च"।

11 नम—An चयय meaning प्रणाम salutation. नम चकारि seems to be another लोकोक्ति indicating दरिद्र्यात् abandonment दिग्ने नम चकारि forsook the quarter—The idea then will be the same as in "भुवनान्मोहनप्रोति नर्दिभिर्नानुभूयत। मित्रैर्भूत विमानानां तदापालभयान् पथि ३"—*Āmāra*.

12 जोह्वी—सखरिद्वया चययेश नन द (दिक्) चययि . करार विदग्धा चकारि।

47 *Harī killed हरिश्चक्रिषु।*

मटाच्छृटाभिषघनेन विभ्रता

नृसिंहं मेहोमतनुं तनुं त्वया।

म सुधकान्तास्तनमद्ग-

भद्ररैरुर्विदारं प्रतिचक्षरे नखैः ॥४७॥

Pratē,—हे नृसिंह, म त्वया प्रतिचक्षरे [The best of men as you are,

you came to the rescue and killed him] How?—नखै
उराविगार प्रतिचक्रर [You ripped him up with your nails and
killed him] How could nails be so strong?—सृगच्छगभिन्नघनन
त्वया प्रतिचक्रर [Your manes rent up the clouds so no wonder
that your nails cleft open his hard chest] My manes! You
speak in riddles—अतनु मेहो तनु रिभता त्वया प्रतिचक्ररे [You trans-
formed yourself into a lion of prodigious proportions and
killed the demon by tearing his chest open] 47

Prose—इ मृसिह अतनु मेहो तनु रिभता सृगच्छगभिन्नघनन त्वया भ
सुस्थकामाननसहभद्रुरे नखै उरोविदार प्रतिचक्रर ॥ ४७ ॥

Eng—He was slain by you O the best of men by rend-
ing up his breast with nails bearing a huge leonine body
with clouds pierced by the array of manes 47

Peng—एह पूरुषोडय आगवि विनाल सिंह दुर्द्धि वारण करिदा कहार नान्तर
कसिमेन । एक शिक दकसरेर आगते वेदसकल विरोध हईते माजि अत्र शिक
नान्तर आगते वेदसकल वक हव विरोध हईते एत ॥ ४७ ॥

Expl—See *Prak* and *Trans*

Mall—अय भोऽपि त्वैव हत इत्याह सृगच्छगटति । इ 'मृसिह नर (१ ना)
सिंह इव इत्युपमितसमास । ना आसी सिंह इत्यपि प्रस्तावाम् । सिहस्य हनां
मेहो तनु काय रिभता मृसिहावतारभाजा इत्यर्थः । किन्तूताम् ? अतनु'
विधौताम् अतएव सृगच्छगभि' केसरसमूहं भिन्ना घना मेघा यन अमङ्गल
विपङ्कत्वान्ति भाव ["सृग अटाकिसरयो" इति "तनु काये जगत्प्रेष इति च
विश्व] 'त्वया स' नेत्य 'सुखी नवी ["सुख सोम्ये नव मूढे" इति वज्रयनी]
यो कालाक्षणी' तथा 'सहेन अपि 'भद्ररे' कुटिले 'नख उराविगारम्' उरो
विश्राय ["परिलिख्यम ने च" इति अमुलप्रत्ययः] 'प्रतिचक्रर' हत [किरते
कर्मणि लिट् । "कच्छताम्" इति गुच । "दिशायां प्रलेप" इति मुहानमः] ।
अवकटिनोऽपि नखैर्विदारित इति वाङ् मनसयो अगोचरमद्विखल किमसाध्यम् इति
भाव ॥ ४७ ॥

Notes on Malli

1 प्रभावात्—From the context. 2 चतुष् is the affix by “परि—” (Char) 3 लिट् is affixed to कृ in the कर्मवाच्ये । गुण takes place by “सञ्च्—” (Char) सुप् is the augment by “हिमा—” (Char) धाम्—” (Char)

Sara—तथाविधमपि त भवान्नरसिद्धमूत्या जघान ॥ ४० ॥

CHARCHA

1 सग ९c—सग manes संग array संगना संग इतत्—। ताभिः भिन्न इतत्— तादृशो घनो येन वचः—। ननः। Qual त्वया ।
2 विधता—भृ + श्रृ कर्त्तरि विधत bearing तेन । Qual त्वया ।
3 वृद्धि—Best of men उपमितकम्पा—(Mall) or Man
1 on कर्मधा—(Malli) Both meanings suit the text

4 चतनुम्—तनु small It is fem but स्त्रीष is optional (see under चतनुम् Sl 35) न तनु चतनु not small huge नञ् इतत्—। ताम् । Qual तनुम् ।

5 सुप् ९c—See Malli Qual नखैः ।

6 पुरोविचारम्—पुर विचार्यति पुरम् + वि + नृ + शिच् + चतुष् माव by rendering up the whole chest, उपपदतत्—। Qual प्रतिचन्दरः । The rule is “परि—”—when a limb be no a vital organ is the उपपद in the द्वितीया चतुष् is attached to show that the whole organ suffers

7 प्रतिचन्दर—प्रति + कृ + चिड् ए कर्मणि was killed किरति कृदाति चकार चकारत् चकार, किरिषति क्रीरिषति चकारीत । कृ becomes कर्, contrary to expectation owing to the rule “सञ्च्—”—सञ्च् क and कृकारान् roots take गुण in लिट् । The rule “हिमा—” means—कृ preceded by उप and प्रति takes सुप् if हिमा is meant.

8 नखैः—इदा करणे । What the gods could not do with their grim weapons you did with your nails

13 Voice—विधन् घन ल तम् प्रतिचन्दरिष ।

45 He took birth as Ra-ana

विनोदमिच्छन्त्य दर्पजम्बनी रणेन कण्डूस्मिदयौ सम पुन ।

म रावणो नाम निकामभीषणं बभूव रक्ष चतरक्षणं दिव ॥ ४८ ॥

Prat—एव स रावणो नाम रक्ष बभूव [Thus suppressed Hiranya

has put it back to the earth as a Rakshasa under the name of Kasyapa. How did he come back?—ददंजन्म कश्यप विनोदम् इच्छन् [His heart after bloodshed had not been quenched by death in his return back to allay it] How to allay?—विदग्धै सम पुन रजन विनामिच्छन् [To allay it by warring upon the gods again] His failure as a demon he could not hope to succeed against the gods as a Rakshasa—निकामभीषण दिव क्षतवक्ष रक्ष बभूव [Oh! He became a terrible Rakshasa that demolished the defences of heaven and exceeded his old self in might] 48

Prose—अथ स पुन विदग्धै सम रजन दंजन्म कश्यप विनोदम् इच्छन् निव क्षतवक्ष निकामभीषण राक्षसा नाम रक्ष बभूव ॥ ४८ ॥

En —Next desirous of allaying the itch arising from pride by a tussle with the gods again he became a highly terrific Rakshasa by name Ravana who pierced (burst through) the defences of heaven 48

Eng—इहाहं च शत्रुं ददंजन्म कश्यप विनोदम् इच्छन् निव क्षतवक्ष निकामभीषण राक्षसा नाम रक्ष बभूव ॥ ४८ ॥

Expl—See *Eng* and *Prat* above

Mal—अथान्न जन्मान्तरवर्तितायाश्च विनोदमिति । 'अथ स' इति या कश्चिपु 'पुन भूयोऽपि विदग्धै सम सृष्ट' [याक साहे सम सृष्ट] इत्यमर । 'रजन दपात् अन मारात् 'जन्म' यस्या 'कश्यप' मुक्तकश्यप 'विनोदम्' अपनोदम् 'इच्छन्' प्राप्नुम्वन् इच्छते तदपनोदाभावात् इत्यर्थे 'दिव' सर्गस्थ 'क्षत' लठ 'रक्षण रक्षा पुन तत् क्षतयुरक्षवमित्यर्थे [सापक्षलऽपि समकालात् समास । अनन द्व भवेन्नापक्षवित्त्वमुक्तम्] । भीषणे इति भीषण (? भीषणम्) [नद्यादित्वात् ल्युट् । 'मित्री कृतुमय वक्' इति वक्] । निकाम भीषण (? भीषणम्) [मुद्रमुपति समास] 'रावणो नाम रावण इति प्रसिद्ध 'रक्ष बभूव' राक्षसशोनी जात इत्यम् । विश्वस अपत्य पुमान् रावण इति विग्रह ['तन्नापन्नम्' इत्यादि जन 'विश्वसमी विश्ववल्गवशी' इति प्रज्ञते रवणादिम् । वीराणिकाम् प्रावयतीति

व्य तृपान्यन्ति । तदुक्तमुत्तरकाण्डे — “यथाज्ञीकृतमभूतद्रावित भयमागतम् । तस्मात्त्व
रावणो नाम नासा बोर भविष्यति” ॥ इति रीतेष्वनात् कर्त्तरि ल्यट्^१ । रावण
रक्षसोर्भयतनिष्ठत्वात् विशयभावे (१ विशयविशयभावे) अपि स्निहता^२] ॥४८॥

Notes on Malli

1 Compounded in spite of dependence because the sense is clear This indicates that he robbed the gods of their all
2 We have ल्य because the root s of the लृञ्शदि class लृञ् is the augment by “भियो—” *Char*) 3 क् is attached by “तस्मात्त्वम” and then the stem changes into रवण by “विश—” (*Caar*) But followers of the Puranas expound as रावणतीति रावण । Thus in the U tarakanda we have— You have caused the three world to shriek in fright you will therefore be known as रावण^३ । We have ल्यट् in the कर्त्तृवाच्य after ह with लिच् attached रावण and रक्षस् have specined genders hence each is in its own gender though there is विशयविशयभावे

Sara—एव नह्यपि दह तस्य दैत्यस्य आनरं कुर्यात् न शक्यम् । भूयोऽपि दहन् विवस्वती रावणे नाम रावणो बभूव ॥ ४८ ॥

CHARCHA

1 विनीदन्—वि + नृद + धञ भवे विनीद allay)in० तम् ।

2 इच्छन्—इच्छ + श्च् हतो wish)ing इच्छन् रक्षा बभूव he became a Rakshasa because (इती श्च्) he wished to allay &c

3 अथ—अथनरम् । He did not die with the loss of his body, but a little while after (अथ) &c

4 ददं &c—दृढ + घञ् भाव ददं pride arrogance ददात् जन्म कदा ददंज्या, वृ— । तदा । Quasi कदा । The ददंज्या is ददंज्यान् (see प्रतिपदजन्मम् Sl 4)

5 कर्त्तुम्—कर्त्तुमन् इति कर्त् + घञ् सार्धे + क्तिप् भाव=कर्त्तुम् (सगायन धातु) + क्तिप्=कर्त्तुम् (Fem) तस्मात् । एव यती । Or कर्त्तुम् ह्योता यती Thus रक्ष कर्त्तुम् विवृति (तिङ् यी)=रक्षेत् कर्त्तुम् विवृति (जन्मादि) । “उभयधातो कर्त्तुम् इति रक्षत् तिङ् एव न यती ।

भुवनतटम् प्रभुं स्वामीं वृधुं भवितुमिच्छ [भुव सन्नतात् उ प्रत्यय] 'वति
 रागात् उतसाहाज न तु कलहिलम्बननिर्वेणात् इति भाव दशम गिर विकर्षिषु
 कर्तितुं कलमिच्छ [कृतो छिद इति धातो सन्नतात् उ प्रत्यय] 'इष्टमाहस प्रिय
 माहस अतएव इच्छामहेजम् इच्छानुदय 'पितृशक्तिन प्रसाद' वर 'किप्रमिष
 अतकयत् उत्तम चित्तवान इति परममाहमिकत्वोक्ति [इत आरभ्य श्लोकपट्टिकापि
 यच्छब्दश्च स रावणो नाम रघो बभूव इति पूर्वेषु अन्यथ । रङ्गराजस्तु 'न
 अक्रमस्याक्रमताधिक्रम्यम्' इति उपरिष्ठादन्यथ इत्याह । तदसत् । 'गुणानाञ्च
 पराधत्वात्' इति न्यायान् आह्वयादिवत् प्रत्येक प्रधानान्वयिनी मिय सम्बन्धायोगात् ।
 इदम् शास्त्राच्चक्रमलन * । पुरा किञ्च रावण काव्ये कर्मणि पशुपतिप्रौढनाय नव
 शिरासि अर्धो कृत्वा दशम रन्ध्रं सन्नुष्टात् तस्यात् तैल्लोकाधिपत्यं वप्ने इति पौराणिकी
 कथा अत अनुसमया] ॥ ४९ ॥

Notes on Malli

1 Not from despair at the delay of the reward 2 In all the six verses beginning with this the यद् goes with 'स रावणो नाम रघो बभूव' that precedes. But Rangaraja says it goes with 'न अक्रमस्याक्रमताधिक्रम्यम्' that follows (Sl 54) This is wrong. By the maxim "गुणानाञ्च—" (Because subordinates are meant for the principal) mutual relation is improper in those that go with the principal, as in redness (stoutness &c., that attach to a cow) A truce to following offshoots (i.e., discussing side issues leaving the main question)

Sara—See Malli, "पुराशक्तिन वप्ने" ।

CHARCHA

1 वृधुं — भू + वृ + उ कर्त्तरि = वृधुं (सन्नतधातु) + उ वृधुं wish going to become Qual व ।

2 भुवन &c — तद अथवा अथ इति वि + अथच् वयम् a triad भुव ज्ञानो वयम्, इत — । तस्य । अथे वटो related to प्रभु ।

3 गिर—क्रम of the क्रिया ३१ विकर्षिषु which see

4 वति—&c —रञ्ज + वञ् भावे रागः ardour वतिमती रागः वतिरागः great ardour, प्रादितल—। तस्मान्। इतो ५मी। He tried it solely from his passion for the deed. The epithet repudiates the idea that Ravana was in despair when he saw that the offer of even the nine heads lopped off with his own hand made no impression on the Lord and the tenth he was going to cut off only to put an end to his life.

5 दशमम्—दशानी प्रथम इति दशन् + उद्—दशन + मद् उद्=दशमम् the tenth तत्।

6 विकर्तिषु—कृत + कर्त् + ष् विकर्त्तु=विकर्तिषु (समन्वयान्) + उ=विकर्तिषु wishing to cut off Qual यः। We have रिक् विकर्तिषुः not शिरसि विकर्तिषुः because the अनुकूलम् of an उकारान्त कृत does not take व्हो (See “न लोका—” ante)

7 वतकथन्—तक् + णिच् स्वर्गे + मङ् तिप् deemed तक्वति, तक्, दामास &c वतनर्कत तर्कयिष्यति।

8 विद्वम्—विद्वन्ने वनन इति वि + दन् + क करणे घञ् विद्वः his drance तम्। क is usually attached in the कर्त्तृवाच्य, it is घञ् that is available in कर्म करण &c Hence we say घञ्। The Varttika is “वञ्चये कविधन्म्—” (see under चायुधम्, sl 45)

9 इह &c —इव + ज्ञ कर्मणि इहम् favourite सहम् strength सहसा हतम्, or सहसि सहम्, or again सहस इदम् इति सहम् + षप् साहसम् foolhardiness इह साहससम् Who delighted in daring वञ्—।

10 दसादम्—प्र + मद + घञ् प्रसादः or प्रासादः favour or a mansion. प्रसादः is restricted to the former meaning and प्रासादः to the latter by the Varttika “सादकारयोः हविन” which modifies the rule “अप सरस्य घञि वमनुयो वचनम्”

11 इच्छा &c —इव + श भावे इच्छा wish, समन् इव पश्यति इति समन् + हय + कञ् सहम् like, उपपदतम्—। इच्छा सहम् Susting the wish, तत्—। तम्। Qual प्रसादम्। कञ् comes in by the Varttika “समन्वययोः” and समन् becomes स by the rule “ह्रस्वस्यनुबु”। सहम् सहस are with the affix द्विच् and क्स् respectively. This epithet means that the Lord favoured him in accordance with his wish i.e. he granted him the mastery over the three

worlds—heaven, earth and the nether regions

१२ पिनाकि—पिनाक is the bow of Siva मं चसि वायुधत्वेन चम्य
१३ पिनाक + इति मतये पिनाकी । तस्य ।

१३ Voice—येन वभुषा वभुषया विकर्त्तिषुषा यादयेन मुदयः ..
५५२ विप्र . चतुर्थेन ।

30 Boon accepted befittingly

समुत्क्षिपन् य. पृथिवीभृता वरं वरप्रदानस्य चकार शूलिनः ।

वमत्तपाराद्रिमुतामसम्भ्रमस्वयंघृष्टाश्लेषमुखेन निष्कृयम् ॥५०॥

Prak—यः शूलिनः वरप्रदानस्य निष्कृय चकार [He it was who made
an adequate return for the gift of the boon made unto him
by the Lord] How was the return made ?—पृथिवीभृता वरं समुत्-
क्षिपन् चकार [He heaved the great mountain Kailasa and thus
made a return] 50

Prose—यः पृथिवीभृता वरं समुत्क्षिपन् शूलिनः वरप्रदानस्य वमत्तपाराद्रि-
मुतामसम्भ्रमस्वयंघृष्टाश्लेषमुखेन निष्कृय चकार ॥ ५० ॥

Eng—Who, heaving the biggest of the upholders of the
earth made a return for the gift of the boon by Sulin
with 50.

Fn.—इहे वमत्तपाराद्रिमुतामसम्भ्रमस्वयंघृष्टाश्लेषमुखेन निष्कृय चकार ॥ ५० ॥

Mall—अथ कौन्तामोत्क्षिपन्पराश्रमाह समुत्क्षिपति । ‘यः’ रावच
‘पृथिवीभृता’ परैतानां ‘वरं’ ग्रेट् कौलास ‘समुत्क्षिपन्’ दर्पादिति शेषः ‘शूलिनः वर
प्रदानस्य’ पूर्वाहस्य ‘वमत्तपाराद्रिमुतामसम्भ्रमस्वयंघृष्टाश्लेषमुखेन’ विभक्त्या ‘निष्कृयम्’
‘सम्भ्रमो’ यः ‘स्वयंघृष्ट’ प्रियप्रार्थनां विना कष्टयज्ञम् [मुपमपेति समासः] । तेन
‘चाश्लेष’ मन्त्रेण तेन यत् ‘मुदयः’ तेन वैलोकाधिपत्यमुखात् उन्मूल्येन इति
भावः ‘निष्कृय’ प्रत्ययकारनिर्देशेति ‘चकार’ [निष्कृयो पृथिवीभृते व्यात् सामर्थ्ये
निर्गोतावपि’ इति वैजयन्ती] । दश—‘निष्कृय चकार’ क्रयेश व्यवहारेण याच्ना-
लोचनेन (१ याच्नादौच्येन) समास इत्यर्थः [अतः सुखवरदानदीर्घनिमित्तान्
पठितनिरवधारः] ॥ ५० ॥

CHARCHA

1. समुत्थितम्—उत् + उद् + थिप् + शब्द कर्त्तरि heaving. Qual याः which refers to Ravana.

2. पृथिवीभताम्—पृथिवी विभति इति पृथिवी + भ + क्तिप्, कर्त्तरि पृथिवी-भत the upholders of the earth, उपपदतम्—। तेषाम् । शिषे वही । See next.

3. वरम्—The best, the biggest. Qual कैलास understood. Here there is no निहोरेष, because निहोरेष requires the presence of three things—(1) The thing singled out, (2) the class out of which the selection is made, (3) the basis of selection. The first is here absent. If we say कैलास, पृथिवीभता वरः then we get निहोरेष, but not if कैलास is suppressed.

4. वरं ६८—उ + चप्, कर्त्तरि वर boon, वरस्य प्रदानम् gift of the boon, इतम्—। तस्य । शिषे वही, related to निष्कयम् । See next.

5. शूलिन—शूल refers to Siva's celebrated weapon the त्रिशूलः । तम् चरन् चलि इति शूल + चलि सत्वर्थे शशी the wielder of the त्रिशूलः । तस्य । हृदयोऽपि कर्त्तरि वही । This is optional by the Varttika "शिषे विभाषा", hence शूलिना is also correct, it preserves the metre too. Here, we had the uncompounded form शूलिन वरस्य प्रदानम् in which शूलिन has वही चतुर्थे कर्त्तरि वरस्य in the चतुर्थकर्म । Now when compounding वरस्य प्रदानम् into वरप्रदानम्, note that the rule "कर्त्तरि च" will not be in our way, because that rule prohibits इतम्—only when the कर्म takes वही by the rule "उभय-जाती कर्त्तरि" । Here "उभय—" has no scope, because we have वही in शूलिन, whereas "उभय—" would have given the वहीषा । Even with शूलिना वरस्य प्रदानम् we may compound and say शूलिन वरप्रदानम् if शूलिना has वहीषा through the option given by the Varttika "शिषे विभाषा," but not if the वहीषा is by "उभयजाती—" ।

6. निष्कयम्—निष् or निम् + क्तो + चप् भवे निष्कय release, repayment, return तम् ।

7. Force—दत्त—समुत्थितम्—निष्कय चङ् ।

8. Allusion—While waiting upon Kuveta, Ravana had

occasion to pass by the mountain Kailasa where Lord Siva resided at the time with Parvati. He picked up a quarrel with Siva's followers and in a pique tugged at the mountain to uproot it. The hill shook to its foundation but the Lord steadied it with the pressure of his little toe which pressed the Kakshasas arms so hard that he shrieked with pain and then forth received the name Ravana (Sl 48)

51 *His oppressions.*

पुरीमवस्कन्दं लुनीहि नन्दनं मुपाण रत्नानि हरामराङ्गना ।

विगृह्य चक्रे नमुचिदिवा बनी य इत्यमस्त्रास्यामहर्दिव दिव ॥५१॥

Prak—बनी य इत्यम् अहर्दिव दिव चमस्या चक्रे [This mighty Kakshasa imparted an ever present sense of insecurity and uneasiness into the minds of the gods] When?—नमुचिदिवा विगृह्य चक्र [He declared war against Indra and kept the gods in terror] But did he do any actual mischief?—पुरीम् अवस्कन्दं नन्दनं लुनीहि रत्नानि मुपाण, चमराङ्गना हर इत्यम् अमस्या चक्रे [He laid siege on Amaravati wiped out its gardens raided the treasury and abducted the wives of the gods] 51

Prose—य बनी नमुचिदिवा विगृह्य पुरीम् अवस्कन्दं नन्दनं लुनीहि, रत्नानि मुपाण, चमराङ्गना हर इत्यम् अहर्दिव दिव चमस्या चक्रे ॥ ५१ ॥

Eng—Who the mighty, warning upon the slayer of Namuchi, besieged the city, cleared the Nandana removed the treasures, carried away the wives of the gods, thus created uneasiness in heaven day after day 51

Peng—एहे बलवान् दानव ईश्वरं मरिचं ब्रूह दोग्धा करिणं चामुतेन अवराध नन्दनाङ्गनाम् उच्छेदय उग्रं विरं शूरेण च शूराङ्गेनापरा हरणं करिषी विरपुत्रं चार्जय उच्छेदय चोदोदोद म विर ॥ ५१ ॥

Expl—See *Prak* or *Eng* above

Mall—पुरीमिति । 'य बनी' बलवान् शायण 'नमुचिदिवा इन्द्रेण' 'विगृह्य' अथ 'पुरीम्' अमरावतीम् 'अवस्कन्द' अवकरोष 'नन्दनम्' इन्द्रवजम् । "नन्द

वनम्" इत्यमर] लुप्तोहि विच्छेद ["इ हलि अघो" इति इकार^१] 'रबानि
 नेहवमूनि मथौन् वा ["रव यैष्ठ मथावपि" इति विश्व] सुमात्र [सुप्रसन्नेषु ।
 "हन् यु शानच्-हो," इति श्र शानत्रादयः^२] 'अमराइना हर' लहारः । सर्वत्र
 पीत पुन्य न इत्यर्थः । 'इत्यम् अनेन प्रकारेण अहनि च दिवा च 'अहर्दिवम् अहन्
 हनि इत्यद्य ["अचतुर— इत्यादिना सप्तम्यग्र्यस्य हन् समसन्ता निपातितः^३]
 'अत्र खगल' 'अस म्याम् उपद्रव चक्र [अत्र अवलम्ब इत्यादीं "क्रियासमभिहार
 लोट् लोटो हिस्वी वा च तभ्यमो" इत्यनुग्रहो "समुच्चय, व्यवहारस्यम्" इति विकल्पेन
 कान्तसामान्य लोट् । तस्य यथोपपन्न सञ्ज्ञितादेशो हिस्वी च प्रकरणादिना तु
 अद्यविशेषवसानम् । "अतो हि" इति यथाधीन्य हिनङ् । पीत पुन्य भूयाधो वा
 क्रियासमभिहारः । अवलम्बनादिक्रियाविशेषात् समुच्चयः । क्रियासमभिहार तत
 सामान्यस्य करोते । "समुच्चय सामान्यवचनम्" इत्यनुग्रहो^४ 'चक्रे' इति^५ ।
 अत तिङ्-वैचित्र्यात् सौमन्त्र्यादौ गुणः । "मुदा तिङा पराङ्मि सौमन्त्र्याम्" इति
 लक्षणम्^६ । समुच्चयलहारः] ॥ ३१ ॥

Notes on Malli

१ ना b-comes नी by "इ— (Char) २ वा b-comes शानच् by "हन्—" (Char) ३ We have समाशान् after अ हन् with its constituents in the सप्तमी by निपातन in the rule "अचतुर—" (Char) ४ We have लोट् here without restriction of tense optionally by the rule "समु—" (Char) read with the rule "क्रिच्—" (Char) and हि or म् are its substitutes for all तिङ्-विभक्ति according to circumstances. The particular sense has to be gathered from the context हि disappears where possible by "अतो हि" । क्रियासमभिहार implies frequency or excess We have समुच्चय of the specific acts such as अवलम्बन &c, there is क्रियासमभिहार of the action common to all these viz. the act of doing चक्रे is subjoined by the rule "समुच्चय सामान्यवचनम्" । ५ Here we have the Guna named सौमन्त्र्य owing to variety in the nature of तिङ् । The definition is—सौमन्त्र्य is judicious repetition of अन्- and तिङ् ।

Sara—स रावण इन्द्र च विरडा अमरावतीं करोष नन्दनममनक रजानि
सुमोष जहार च सुरवनिता ॥ ४१ ॥

CHARCHA

- 1 पुरीम्—भर्म् of अवस्कन्द (Malli)
- 2 अवस्कन्द—अव + स्कन्द to besiege + भूते भोट् = अव + स्कन्द + हि =
अवस्कन्द often besieged “दीन पुनन अववराध” (Malli) For rules
see *Remark* below
- 3 लुनीहि—लु + भूते भोट् = लु + हि = लुनीहि often cut down दीन
पुनन विच्छेद (Malli) For rule see *Remark* below
- 4 नन्दनम्—नन्दन is Indras pleasure garden कर्म of लुनीहि
(Malli)
- 5 सुबाध—सुव + भूते भोट् = सुव + हि = सुबाध often stole दीन पुनन
सुमोष (Malli) For rule see *Remark* below
- 6 रजानि—कर्म of सुबाध (Malli)
- 7 हर—ह + भोट् भूते = ह + हि = हर often abducted दीन पुनन
जहार (Malli)
- 8 अमर &c—अ + अच कर्त्तरि मर mortal न मरा अ मरा the im-
mortals gods नभूतम्—। अङ्गानि सति आसां कल्याणानि इति अङ्ग +
न भूतये अङ्गना females अमराणाम् अङ्गना, इतम्—। ता । कर्म of हर
(Malli)
- 9 विरडा—वि + वड + लघ्प having declared war
- 10 नमुचि &c—न लुहति इति नञ् + मुच + इन् (वीणाजिक्) कर्त्तरि
नमुचि । नमुचि was a son of Kasyapa by दनु । He was the
youngest of three brothers the other two being the celebrated
युध and नियुध of the Markandeya Purana Indra killed him—
a friend of his—अ th the foam of the sea—“विच्छेदात्त शिरोराजत्रपां
कैवल्य वाचव । तच्छिरी नमुचिभिश्च पृष्ठत मक्रमनियान् ॥” Hence as the
head pursued Indra, the demon became known as नमुचि—
that which does not leave The नञ् remains unaltered (See
भाविनाम्, sl 47) नमुचिं विष्टवान् इति नमुचि + विष्ट + क्तिप् कर्त्तरि नमुचिदिङ्,
उपपदतम्—। तेन । सहाये श्वा ।

11 चक्रे—कर्तृभिर्मात्रं क्रियाफले चात्मनेपदम् । चकार, चक्रान्, चक्रावन्तं चकृत etc This is the क्रिया which is common to all the क्रियाः—the क्रिया in general—of which अवस्कन्द &c are particular instances (Mallī) For rule see *Remark* below

12 इत्यम्—अनेन प्रकारेण इत इदम् + अम् । An अव्यय । See *Remark* below

13 अस्वास्थ्यम्—स्वस्थिन् तिष्ठति इति स्व + स्वा + क कर्त्तरि स्वय् at ease तस्य भावः स्वास्थ्यम् ease न स्वास्थ्यम् uneasiness, मञ्जुतन्— । तन् ।

14 अहर्दिवम्—अहनि च दिवा च अहर्दिवा + अच् समानान्तात् = अहर्दिवम् day after day इत्यम् । Here अहनि and दिवा mean the same Hence there is a repetition of sense, i.e., बोधः । But अहर्दिवा इत्यम् is irregular and is sanctioned *here* by निपातनः । अच् also is available by the same निपातनः । Lastly, the word अहर्दिवम् got with अच् must have the gender of the last word of the compound by the rule “परवर्तिष्ठ इत्यतत्पुरुषघा” but the last word is दिवा which is an अव्यय and therefore *neuter* Hence अहर्दिवम् । The समानो of this is also अहर्दिवम् by the rule “तृतीयामन्त्योर्वङ्गत्वम्” ।

15 *Voce*—येन कृत्विना पुरो अवस्कन्दस्य मूयस्य मूयस्य क्रियस्य ।

16 *Remark*—(1) The rule “क्रियासमभि—” means—When frequency or excess of an action is implied लाट् is added to the root, हि and स्व are substituted for लाट्, but optionally if it is a matter ordinarily calling for ल or लम् । Note that no particular sense is enunciated for the लाट् in the rule above Hence it is भव because “अनिर्दिष्टायां प्रथया भावे भवति” । हि and स्व being substitutes of लाट् are also भावे । Consequently अवस्कन्द, लुनीहि, मुवाच इत्येव express भावे only. i.e., अवस्कन्दनम्, लवनम्, मावयम्, इत्येवम् । Mallī's अवसरोध, विच्छेद, सुभाष and जहार seem thus to be questionable. On the line “लुनीहि लुनीहि इत्येवमर्थं मुवाचि” Haradatta comments “लुनीहि पुनः पुनर्लवनम् चाह”, i.e., he takes लुनीहि as expressing भावे only Similarly Bhattoji on “वाहि वाहि इति वाति” says “द्वन्द्वेन अतिगहनं वा वातं दान्तस्य अर्थः” । In both these examples the लङ् word is duplicated This is owing to the Varttika “क्रिया समभिदह रे रे वाच्ये” । In our case there is no reduplication Hence

ure is in a case of क्रियासमभिहार । On this Phattoji remarks "इह पुन पुनरुक्तं दद्यादि अथ इति शाय्याणि भवमुक्तमह" । We there fore say the Malli's "सर्वत्र पीनं पुनरेव इत्यर्थः" । पीनं पुन is not intended by the text. (ii) Malli's next rule "समुच्चय, न्यतरक्यम्" means When several action of the same agent are spoken of together we have अट् & as above but optionally. Here अवच्छन्द, लुप् & लुनीहि belong to the same agent रात्रिः । Hence the rule applies. The optional forms are अवच्छन्द, लुप् & लुनीहि. Malli's "क्रियासमभिहारः तन्नामान्यस्य कर्तृत्वात्" has to be dropped, because there is no अनुक्ति of क्रियासमभिहार in this rule "इतिष्यते क्रियासमभिहार इत्यस्य अननुक्तिः — Bhattoji. Besides as already remarked the अट् forms would then have been doubled. (ii) The third rule "समुच्चयः सामान्यवचनस्य" means that when there is समुच्चय the single क्रिया of which the समुच्चयक्रियाः are particular instances will have to be subjoined showing the correct पुरुष, वचन & c. Here अवच्छन्द is a particular case of the general act — करण so are लवण, मावण and हरण । Hence this common act १८, करण क्रिय is subjoined by saying अत्रे । That अत्रे refers to and determine the पुरुष काण्ड & c of अवच्छन्द, लुनीहि & c is indicated by इत्यम् । Thus अवच्छन्द लुनीहि मृगाल हर इत्य अत्रे । This is after Malli. An objection will occur, १८, करण is common to all actions in nature. To eat, to drink, to sleep & c. are all particular case of 'to do', the rule perhaps contemplates of a common action of a more specific nature than this universally common action 'to do'. Bhattoji here takes अस्मच्छा क्रिया as the सामान्यवचन । He means that instead of अस्मच्छा अत्रे we ought to have a single अस्मच्छाक्रियावाचक तिङन्त word say अस्मच्छीचक्रे । We should then have पुरीम् अवच्छन्द नन्दन लुनीहि रवाणि मृगाल अमराडिना हर इत्यम् अस्मच्छीचक्रे । This अनुप्रयोग, १८, अस्मच्छीचक्रे now indicates that the भाव spoken of by अवच्छन्द, लुनीहि & c. belong to one in the प्रथमपुरुष singular, १८, to बली (या रात्रिः) in the verse पुरीम्, नन्दनम्, रवाणि, अडिना are कर्म of this अनुप्रयोग । They cannot be कर्म of अवच्छन्द & c which indicate भाव only.

Besides this alteration in the *श्रिण* we have to omit *दिव* from the *sloka* because *चमच्छम्* is no longer present in the verse. With such extensive changes we are no longer concerned with the poet's stanza, it is a new stanza altogether that we are interpreting. The question is how to explain the verse as it stands. चक taken as the *मानाञ्चवन* does not help us. The standard example of *समुच्चय* is *मल्लं दिव धाना घात इति अभवद्वरति । मल्लम् and धाना here are कर्म of अभवद्वरति*. So *न पुरीम् अवच्छन्द* &c. इत्य चक the कर्मे of चक्रे is *पुरीम्* &c. But then *निव* अवच्छन्दम् gets disconnected. (iv) *Nagesa* prefers here to take *अवच्छन्द लुनीहि* &c. as ordinary *भोक्तृ* forms constituting orders to subordinates on the occasion of the raid. We are quite familiar with expressions like *मरा पाकुवावा* &c. in the *भा* in ordinary street fights. “अवच्छन्द इत्य दोति विधलीडलात्तव । समुच्चयप्रणानिवशाव मल्लादिजयम् अवच्छा मना ए चक इत्यर्थः”—*Siddhanta Sekhara*. In the absence of the single verb *अवच्छोचक* I think *Nagesa*'s view is the best we could adopt. (v) I subjoin a *Tika* after *Nagesa*.

Atitabhashana—बली बध्नात् इ रावत् ‘नमुनिदिवा इत्य वा विरह्य विरह्य ‘अहन्निवम् अहन्नादिति निव’ मगत्य चमच्छ चक पीडा जनयामास । कथं तदित्याह—म हि अनुचरान् प्रति चाड दाहि भो महेन्द्र पुरीम्’ अमरावतीम् ‘अवच्छन्द निहन्ति यदि महादूर तमिता’ नन्दन लुनीहि द्विभि, लख शम्भल वचनि मुव च काव रिक्त इव तं पुन कुम्भकन ‘अमरावतीम्’ इव बलीकुल मुरवतिता ‘इत्य म चमच्छा चक्रे’ ॥ ५१ ॥

५०. *Indra defeated and flies away*

मलीनयातानि न भर्तुरभ्रमोर्न चित्रमुच्चैः श्रवण पटक्रमम् ।

अनुदुत सयति येन केवलं वनम्य गतु प्रगगम गोघ्नताम् ॥ ५२ ॥

Trat—बलवत् इव अथवा भक्तु उच्चैः श्रवणं केवलं श्रेयतां प्रगगम [*Valant* Indra prized the fleetness alone in the *Airavata* and in the *Uchcharavatas*] Had they no other merit to appreciate?—अथवा भर्तुः मलीनयातानि न प्रददम [*The graceful tread of Airava a*

is well known but Indra thought little of it } What of Uch
cha srava. ?—उच्चैः श्रवा विभ पदस्रजं च प्रशंसते { The style of march
of Uchchisravas is wonderful but Indra set no value to it }
But is not Indra an appreciator of merit ?—एन सुवर्ति बभूवुः
बभूवुः का केवलं योयतीं प्रशंसते { That he is But when chased by
Ravana in the field of battle he owed his life to the
fleetness of his mount alone Hence he prized the speed
only } 52

Proof—सम्यक्ति येन अनुदुत वचना शब्द चमसा भल समीपयाति नि न
 प्रयत्नके उक्तवचन विरत पदकर्म न प्रयत्न, कवन शोभता प्रयत्न ॥ ३२ ॥

Etg—Chased by whom in battle the slayer of Bala appreciated the fleetness alone, neither the graceful movements of the lord of Abhramu, nor the wonderful succession of the steps of Uchchaisravas. 52

১০৯ — দু'খ স্নানই প্রথমে পলাই বাহিত হইলে তিনি কখনও ঐক্যবোধে কখনও
বা উঠে প্রার্থনা করেন শত্রু হাত হইতে রক্ষা পাইবেন। এইরকম কখনও পো'রই
পুৰাণি ক'র'ন বীরস্বৰ্গ বা চিত্তবল মনেও আনিতেন না। ৪২।

Lipl—His encounters with Ravana had often ended in his precipitate retreat from the field of fight. The speed of his mount alone saved his head on such occasions. This happened so often that Indra came to prize nothing in Aira vata and Uchchaistavas except their fleetness. 52

Matli — सन्तोषति । 'संयति' पुंस्त्वे ["समुदायं स्त्रियां संयत्सन्निव्याजिसं
मिदयुध" इत्यमरः] 'यं' राष्येण 'अनुद्वय' अनुधावित् क्वस्य श्नु' इन्द्र-
'अधमी' भर्त्तु' परावतस्य 'सन्तोषयातामि' सम्भोजीमनानि 'न प्रशंस' तथा 'उद्धे
यवस' स्वाहाय चित् नानाविधे 'पदज्ञानं पादविधेय' अर्धपुन्यायितादिमतिविज्ञप्-
तिवर्त्य 'न प्रशंस' किलु 'केचन शीघ्रतो शीघ्रगामित्वमेव 'प्रशंस' अन्यथा शीघ्र-
गाम् आसन्त्य द्यूह्यन्ति इति भयात् इति भाष ३ ५९ ३

Sara—बहुमो हि रावणन उडे पराजित इन्द्र पिबामन् सर्वेश्वरमो वा

यतिनाचवान् यदृश नोपगतः । तदस्मा वाहनयोधावनवेगमव बहुमने न इति
चतुर्थम् ॥ ५२ ॥

CHARCHA

१ सनीव &c —नीला *grace* विनासः । या + क भावे यत् *progress*
लीनया सह सनीवानि *graceful*, बहु— सनीवानि यातानि *graceful* *pro-*
gress कस्य— । तानि । कर्म of प्रगच्छ ।

२ भर्तुं अभमौ —अभमु is the name of a female elephant, the
mate of Aravata (Amara) अभमौ मत्ता the lord of Abhramu,
१८ परावतः । “पेरावतोऽभमः तद्वेरावताभमुश्चभा” इत्यमरः । तस्य ।

३ उश्चेष्टवत् —परावत and उश्चेष्टवत् are two of the gems got
from churning the ocean

४ पदक्रमम्—पद + क् भावे पदम् tread इडामाव । क्रम + घञ् भावे
क्रमः order पदानां क्रमः the course of tread, इतत्— । तस्य । कर्म
of प्रगच्छ ।

५ अनुदुत —अनु + द् + क् कर्मणि chased Qual शत्रुः ।

६ मयति—सुययने अधिम इति सम् + यम् + क्तिप् अधिकरणे सयत्
battle तस्याम् । अधि-अनी ।

७ बलम्—बलु was a demon killed by Indra तस्य ।

८ प्रशम—प्र + शम् to belaud + क्तिप् चत् । प्रशति, प्रशम, प्रसिष्यति,
अभमौत् ।

९ शोभताम्—शोभ् शक्ति तस्य भावनात् । ताम् ।

१० Voice— अनुदुतेन शत्रुणा . प्रशमसिरे धितः पदक्रमः न
प्रशम शोभता प्रशमः ।

53 *Indra gone to Sumera through Ravana's feet.*

अग्रक्रुवन् मोदुमधीरलोचनः

महस्वरश्मेरिव यस्य दर्शनम् ।

प्रविश्य हेमाद्रिगुहागृहान्तरं

निनाय विभ्यहिवसानि कीशिकः ॥ ५३ ॥

Prak —कीशिक विभन् अधोऽभ्योचन दिवसानि निन्द्य [Indra spent
his days in terror casting furtive glances hither and thither]

Where?—इमाद्रिगुह्यहान्तं प्रविष्ट निभाय [He entered his house as if it was a cave of the Sumeru hill and lived there in fright] Why so?—महेश्वरमेरिष यस्य दर्शनं मोदुम् अशक्तु वन् कौशिकः [He could not stand the sight of Ravana like an owl that cannot face the sun, and passed his days in the interior of his capital as if it was a cave of the Sumeru where like an owl he sought security in the gloom] 53

Prose—अधोरलोचन काशिक महेश्वरमेरिष यस्य दर्शनं मोदुमशक्तुवन् इमाद्रिगुह्यहान्तं प्रविष्ट निभाय दिवसानि निभाय ॥ ५३ ॥

Ṭh —Uratle to hear whose sight like that of the thousand rived sun Kausika passed the days in fright with restless eyes having entered the interior of his house which was like a cave of the golden hill Sumeru 53

Bing —इत्यत्रापि दृष्ट्वा न च कश्चित् नो पादित्वा कोनिक (इत्य) यत्र उच्यते इति नित्यं नृपतिः अत्र इति अत्र च इति ॥ ५३ ॥ इत्यत्रापि नित्यं वचनं कश्चित् ॥ ५३ ॥

Expl —See *Prak* and *Eng*

Malh —अशक्तुवन्ति । 'अधोरलोचन' अस्मिन्वदिति 'कौशिक' महेश्वर उच्यते ["महेश्वरमुच्यते कौशिक" इत्यमर] 'महेश्वरमेरिष' मृगय 'इष यस्य' रावणस्य विक्रमकर्मणो 'दर्शनं मोदुम् अशक्तु वन् इमाद्रि गुहा' इव 'उद' तस्य 'अन्तं प्रविष्ट निभाय' तत्रापि निषमान एव [निभायते अत्र 'नाममात्रेण' इति सुभाष] 'दिवसानि वासराणि निभाय' ["वा तु ज्ञाते दिवसवासरां" इत्यमर] । यथा येषां मृगयिषी भूतं मनुजितं तदा मोदयि इति भावः । [कौशिक इत्यभिधाय प्रसूतेकमोचनेन प्रमथ्यतेऽपि विजिह्यते इत्यभिधान् उत्पन्नविषयसम्बन्धकिसूत्रोऽस्ति महेश्वरमेरिष इत्युपमाननिर्वाहकत्वान् वाच्यं विज्ञातम्] ॥ ५३ ॥

Notes on Malli

१ कौशिक means महेश्वर (Indra), मृगय (a kind of resin), उच्यते (owl), मृगययिषिन् (snake charmer) २. Whose deeds

are of daring character 3 अह coming after भी the तुम् is barred by "नाथ—" (*Char*) 4 The language is obscure Malli seems to mean this —In कौशिक though अह is possible with respect to both (महद् and तन्मूक) yet, अह in a विशेष being inadmissible the *denotation* refers to the subject matter (महद्) only So we have a mere *suggestion* (ध्वनि) regarding तन्मूक arising out of the power of the word and it is an element in establishing the import because it justifies the उपमान in महासरगम रिव ।

Chara—असौ इन्द्र "रावकी मा मा द्राचीत" इति महाश्वर निपाति ॥ ५३ ॥

CHARCHA

- 1 अशक्त वन्—शक्त + अह कर्त्तरि शक्त वन् able न शक्त वन् unable, मञ्जुतन—। Qual कौशिक ।
- 2 मातृम्—सह + तुमुन् भव to bear
- 3 अश्वीर ऽऽ—धीर steady लोच + ल्यट् क० लोचन eye लोचनीराशि unsteady मञ्जुतन—। अश्वीराशि लोचनानि अस्य सह - । Indra had a thousand eyes Qual वाशिक । This was due to fright He was always on the look out to see if Ravana was coming his way
- 4 सहस्र ऽऽ—सहस्र रासय अस्य सहस्ररश्मि thousand rayed, सह—। तस्य ।
- 5 द्यम्—Refers to Ravana who is here compared to the sun कर्मणि लयाग वही ।
- 6 द्यम् दर्शनम्—दृक्कर्मक दृश्वन्म् । He took to flight as soon as he saw Ravana at a distance
- 7 इमाद्रि ऽऽ—इममय अद्रि र इव अद्रि इमाद्रि the golden mountain कर्मधा—। हे शकपादिव or इतम्—। This refers to Meru तत्र गुहा a cave of the Meru इतम्—। इमाद्रिगुहा र इमद्रिगुहा महान् गृहम् house like a cave of Meru कर्मधा—। हे शकपादिव । तस्य अन्तरम् the interior of his house which was like a cave of Meru, इतम्—। तत् । If we wish here to keep up the suggestion about उल्लेख we may say इमाद्रिगुहादप्य गृहम् or इमाद्रिगुहा गृहनिव

हृन्नाम्निग्राह्यम् h s s s dence v h ch was a cave of Meru the rest as b o

निनाय—भी + निट् क्तम् नयति न निनाय नित्यं नयति न चमैवात्
—चनष्ट

विभक्त—भी + क्तम् f g h u g) कौशिक भी s an चम्भ
धत् u d no let विभक्त (See under अक्रामतम् S1 8)

० निवसति—Ti neutre use of निवसति is rare Com. "त
हि ना विवसतः" निवस परिश्रामरमणीय " "दिवस इवावस्थाम्" "न हि
तथा कुसुमवर्णो विवसः In the use of बहुवचनम् this means the whole
day of a s f बहुवचनम् t e day t ne only

V — मयिचनम् कौशिकेन अशक्तवता विभक्ता निवसि।

R ark—lot a s n lar जनि about बहुवचनम् compare—

निवसति यथा गुह्यम् भीम निवसति निवसति निवसति। सुपि नूनं शरत् प्रपन्न
ममलमुचैः शिरसा मतीव" Kunara

८५ hn s अक्षः is futile on रावण

वृद्धिच्छिन्नानिष्ठुरकण्डघटनाद्विकीर्णलोलाग्निकण सुरद्विय ।

जगत्प्रभोरप्रसहिष्णु वैष्णवं न चक्रमस्याक्रमताधिकम्बरम् ॥५४॥

Prak —अक्षम् अयं सुरद्विय अधिकम्बरं न चक्रमत् [The d scus fa led
to work on the neck of th enem of the gods] Wh ch
d scus ?—वैष्णवं चक्रम् [The d scus of Vishnu] Perhaps t
spared h n ou of p ty—अप्रसहिष्णु न चक्रमत् [No the neck of the
monster w s too touh for the d scus wh ch was powerless
aga nst] Yo cant say unless you t)—विकीर्णलोलाग्निकणम्
अप्रसहिष्णु चक्रम् [Well the d scus was ndeed ed but it de el red
ts nability n a shower of sparks that sl ot all r nd] How
was that ?—जगत्प्रभो वृद्धिच्छिन्नानिष्ठुरकण्डघटनात् [When t struck
aga nst the rock like neck of th s l rd of the wor d the shock
of the impact b oug t fo th sparks the neck stood un
hamed] 54

Prose—वृद्धिच्छिन्नानिष्ठुरकण्डघटनात् विकीर्णलोलाग्निकणम् अप्रसहिष्णु वैष्णवं
चक्रम् जगत्प्रभो अयं सुरद्विय अधिकम्बरं न चक्रमत् ॥ ५४ ॥

Expl —Even V shn s d scus made no impress on o the

CHARCHA

1 शङ्खः ८—निहुर tough घा+दिच् माघे+भृद् भवि चान shock शिवा इव निहुर शिवानिहुर tough like a rock, उपमान कर्मधा— तन्मा कण्ठ कर्मधा—। इहान शिवानिहुरकण्ठ, कर्मधा—। निव चानम सुपसुप तद्धात्। द्विती मी।

2 विक्रीण ८—वि+क्व+क्व कर्मणि—विक्रीण scattered भोज flying अय कणा अद्रिकणा sparks of fire इतत्—। कण्ठ is the word not कणा। विक्रीणा भान्ना अद्रिकणा अनन बहु—। Qual चक्रम्।

3 मुरदिह मुरन् हेति इति मुर+दिह+क्विप् कर्मणि मुरदिह the enemy of the gods, उपपदित—। तन्। Qual अन् which refers to रावण।

4 जगत् ८—प्र+भृ+डु कर्मणि प्रभु lord जनता (sl 1) प्रभु, इतत्—। तन्। Qual अन्। Or we may construe 'जगत्प्रभो' जगत्प्रभो हर वैष्णव चक्रम् ८ The epithet raises an expectation of infallibility in the चक्र, because he who is जगत्प्रभु cannot fail with his weapon, his प्रभुता then becomes meaningless.

5 अपमदिशु—प्र+मह+इष्ट्व् कर्मणि माधुकारिणि प्रमदिशु a subduer, न प्रमदिशु नञ्त्—। Qual चक्रम्। For इण्व् see under मघदिशु, sl 46 Or construe अपमदिशु मत न चक्रम्।

6 वैष्णवम्—विचारिदम् इति विणु+अण्। Qual चक्रम्।

7 चक्रमत्—क्रम+णङ्त् prevailed क्रमने, चक्रमे, चक्रत्, क्रमने। The rule "इति—" means that क्रम takes the चान्तेपद when meaning 'to prevail' (इति), 'to attempt' to make up mind', (सर्ग) and 'to develop' (सायन)।

8. अधिकश्वरम्—कशरायाम् इति अधिकश्वरम् on the neck, अश्वयो—। We expect अधिकश्वर, but by "अश्वयो—" an अश्वयोभाव is in the neuter Again by "इत्यो—" if a प्रातिपदिक is to be in the reuter, its final, if a vowel has to be shortened Hence अधिकश्वरा changes into अधिकश्वरम्। अर्थि ८मी or better सप्तम्यर्थस्य उक्तत्वात् प्रातिपदिकार्थे १मा। Here शिवानिहुर is supposed to supply the reason why the चक्र failed This credits the चक्र with very little sharpness If it cannot cut through शिवा it is much inferior to the thunder bolt with which Indra cut down the kings of

E / —It was not Indra alone that suffered from the atrocities of this haughty tyrant. Kuvera's house too was raided and he had to part with his incomparable car the *Pushpaka*. Also see *Park* and *Eng* above 55.

Mal —विभिन्नति 'म शब्द 'मर्दन दर्पण दानेन च ["मर्दो दर्पे भग्नयथा इति विश्व] दन्ताव गज इव विभिन्न' विषदित 'मर्द' निधिभिद कण्ठश्च पुन म मन ["मर्दो निखलर कलुषाभाटास्थितिवेषु च" इति विश्व] "अकलुष कल्प द्युभय आविलस्य भवन् 'कलुषीभवन् निरस्त गाभ्यौर्ध्वम्' अविकारितम् अग्राधत्वस्य यन् तत् अघातानि पुष्पाणि पुष्पक विमानस्य यस्यान् तत् [पुष्पस्य वैभाषिक कर्तव्यः^१] । मनुष्यस्यैव धर्म इन्द्रमुल्लासिष्य इति व्याप्ती । तस्य 'मनुष्यधर्मण [धमादनिध् केवलात्" इति अनिध्^२] 'मानसं' वित्त तदीय सरस ["मानसं सरसि स्थान" इति विश्व] 'सुख न कल्पयाम'सु न चोभयामाम इति 'न किन्तु कल्पयामास एव इत्यर्थ [कुवेरस्य महामहिमतया सञ्चारितावकम्पित निवेरणाय नञ्प्रत्ययम् । "सञ्चारयनिधधनिधर्तने नञ्प्रत्ययम्" इति वामन^३ । अत्र दन्तिरावल्या प्रकृताप्रकृतयो द्वेव] ॥ ५२ ॥

Notes on Malini

1. When पुष्प is the word we have the optional कर्त्तृ. 2. अनिध् is the भामाशान by "धमा—" (*Char.* 3. Kuvera being of gr at majesty, his imperturbability is expected. The two negatives are to deny this. Vamana says 'Two negatives are used to negative the negation if that is expected'

Vara—इन्द्र इव कुवेरोऽपि नन रवेर्विधीजित. पुष्पकश्च तस्य विमान रत्नमहारि ॥ ५३ ॥

CHARCHA

N B—Ravana in Kuvera's place, and a wild tusker in the lake Manasa are compared. The epithets have to be taken both ways

1. विभिन्न &c.—वि+भिद+क्त कर्मणि विभिन्न *forced* also *burst* महद् treasure trove of that name also *conch* विभिन्न महद् अवन, बहु—।

He that forced the treasure trove (Ravana) also he that burst the conches (tusk) Ravana aided Kuvera's treasury and forced the treasure troves. When a tusk plunges into a lake he bursts the conches he treads upon

2 कलुषीभवत्—कलुष troubled also turbid चकलुष कलुष मन्दस मान भवत् इति कलुष + चि + भू + श्च कलुषि becoming troubled (मानस mind) also becoming turbid (मानस the lake) इतित्त—। Qual मानसम्। प्रकल्प्य and कलुषीभवत् do not differ much in the case of mind. Hence we मानस is mind we also कलुषीभवत् + भू = कलुषीभवद्भू a d construe—मदन कलुषीभवत् (ले दपात्र) स मानस प्रकल्पनामास। If मानस is the lake say मान कलुषी भवत् मानसम् &c—The lake that was being soiled with the ichor &c Comp “मन्दाकिन्या पयश्च त्विवारयमदाविम—Kinnara

3 मदन मद pride (Ravana), also chor (tusk) तन। हती इति।

4 मनुष्य &c—मनुष्य धर्म मनुष्यधर्म human characteristics इति—। मनुष्यधर्म इव धर्म चर्च इति—ly “मनुष्यधर्म—” (ante). मनुष्यधर्म is a name of Kuruva “कुर्वेन्माम्भक्तसखा य इत्यहं कुरुव”। मनुष्यधर्मा धर्मरा राजराजो धर्माविप ॥” इत्यमरः। The reason is supposed to be that he grew beards &c like a human being. The rule “धर्मादधिक—” means—अन्तिच् is added to a ध—in which धर्म is final and comes after only one पूर्वपद।

5 निरल &c—निर + अल अये + ल कलुषि निरल discarded disappeared (मानस mind) also set at naught (मानस the lake) गभीर imperturbable (मानस mind) also deep (मानस the lake) निरल गभीरम् अन्त चकलुष वा that which has discarded its imperturbability, that from which imperturbability has disappeared (मानस mind) also निरल गभीरम् अन्त the depth of which has been set at naught (मानस the lake) इति—। Qual मानसम्।

6 अदाल &c—अद + अल अद + ल कलुष अदाल removed पुष्प हुरेरा's car पुष्प flower, here lotus अदाल पुष्पकम् अदाल from which the Pushpaka was gone (मानस mind) इति—। It sounds odd to say that पुष्प the car, was removed from the mind of

पराङ्मखा (१ पराङ्मखा) + भि + क्त + क्त कर्मणि परं द्युखीकृता मतितम्—।
मराय इह रं अनं) १००१ कर्मधा—। मरं पराङ्मखीकृता इतम्—।
I red to उरगा उरगा

4 प्रहस — प्र + ह + ष कर्त्तरि प्रहसा the striker लम् । Refers
to V a u a

5 पर—अन्वयादन्वयवच्छेदः । प्रहसितं न तु रावणम्—what he inten-
ded for the enemy happened to himself

6 लम्ब & c—उरगा मच्छन्ति इति उरग + लम् + क्त कर्त्तरि उरगा
those that crawl on their chest, उपपद्यन्तम्—। उरगा राज्ञः इव
इति उरग + राज्ञः + टच् समानान् उरगराजं kingly snakes, १ ८, mighty
snakes उपमित कर्मधा—न रज्जव इव उपमितकर्मधा—(Mall) or
तन्मृता रज्जव कर्मधा—like शक्यादिभः । The word is ten These
were in fact ropes but twisted out of fire snakes so तन्मृता
रज्जव see s better The लम्बदाशः is Varuna's weapons as the
thunderbolt is of Indra Here the म of उरग disappears by
the Varttika “उरगो लोपय” । टच् is added by “रं जाह्नु मृच्छिष्यटच्—”
The उपमितकर्मधा is by “उपमित व्याघ्रान्निभामान्प्रयोद—”

7 ममया — मयन् सङ्ग ममया (१) letted वच्—। Qual उरगराज
रज्जव Here Malli says मरीचकद्वारपराङ्मुखीकृता अतएव ममया —
turned back by the growl and therefore frightened The fact
is they were frightened by the growl and therefore turned
back—मरायद्वारिण ममया अतएव पराङ्मखा मीकृता । This misstatement
of fact is not Malli's fault it is due to the bad wording of the
verse As the sloka stands Malli could say nothing else

8 प्रपन्दि—प्र + प + णिङ् इर reached कञ्च प्रपन्दि here means
कञ्च बध्म seized him by the neck This is clear from the वच्
in प्रहसु वच् । But if ममया, then they have lost their power to
enchant and will not fetter Varuna The verse is therefore
defective in thought (It is an unsuccessful attempt to imitate
Kalidasa who says— “किञ्चायमरिश्वा पाथो पाशं प्रचतन । मन्त्रं च
उत्तरीयस्य कविना देवमाश्रित ॥ ”—Āumara

9 lose—प्रहिताभि रज्जभि कृताभि ममयाभि (मतीभि)

Mall — परतभक्त इति । अमुना वाक्येन 'धनु' शब्दे 'विधातु' निमित्तम् उत्पद्यतम् उत्पत्तिं विधायी यस्या 'अनु' इत्ययम् स, 'परतभक्त' यमस्य मद्भिष्य इत्यमृत इति भावः 'भर' विधावरप [भूधा घञ्] 'उते अपि मन्त' तथा एव भर तस्यात् तताऽपि मन्त इति भावः [भूधातोः क्येयादिकान् कृत्याप इति अपत्यञ्] 'भक्तम् अत्यम्' वाक्येन स 'मिर' 'मिर' इति उवाच' इति यद् ['अमथावाजिद् किल' इति किलान् 'अधिस्याप—' इत्यदिना मन्त मन्तम्] 'उतऽपि भार मन्तम्' इति विरोधः । तदनुपदिता चक्षुः अवति हनुत्समधम्यात् तप भारत्वात्प्रेक्षा'] § १७३

Notes on Mall

1 By the rule "अदो—" the affix is च् attached to भू of the क्रादि class 2 च is substituted for व by "चवि—" (*Char*) because by "अमथोरात्—" the affix is supposed to have dropped कः 3 There is विरोधान्तर in "उतऽपि—" 1 Subvened by 2 there is also the उत्प्रेक्षा of the weight of शान्ने because of its resemblance (with *weight*) in the matter of *pressing down*

Sara—शास्त्र धनुः कण्ठे वाक्येन यमस्य साहचर्यं गच्छेत् उत्पत्तिः । तदाप्यमो मद्भिष्य यत् नतगिरा एव याति नाय तस्य अथम् हिनो लज्जाभरत नत तस्य मिर § १७४

CHARCHA

1 परत etc — परा + इ + कर्त्तरि परत the departed the dead. परतानां भक्ता the lord of the dead, इतत्— । तस्य । Refers to यम । "धमराजं विदुषति समवर्ती परितराद् । कृतान्ता यमुनाधाता यमभा यमराद् यमः" इत्यमरः ।

2 मद्भिष्य—यम is said to ride a bison the ferocious nature of the beast perhaps led people to think that death came mounted upon it

3 धनुर्विधनुम्—वि + धा + लुङ् भावे । The horns of a buffalo furnish the toughest kind of bow

4 उत्पद्यत &c —उद् + घञ् + कर्त्तरि उत्पद्यत up rooted विधाय

Horn मङ्गल range sweep विपश्यो मङ्गलम् the sweep of the horns इतत्—। उतखात विष दमन्मम अस बहू—। Qual सहिष ।

७ भ०—भरति एतम् इति भू (भ्रादि) + घञ कर्मणि भार नेर hi the horns तद्धिन् । भावे ७मी

८ तपा ९८—तप + घञ भाव तपा shame भवति एतम् इति भू (= दि) + घप भव भर १८० hi तपायी भर कम्पा—। ke शक्यदिव । तक्रत । इतो ५मी ।

९ उवाह—उवाह + लिट् णल carred वहति ते उवाह उह वत्यति त, चव नीत चवड Malli rule “चवडा—” means hat लिट् moves that haven't dropped प विन) are deemed as having dropped क (किन्) where co 113 after roots that are not सयोग्य । उह is such a root no doubt but एव अपित् hence the rule “चम यन्त—” does not apply to it “वहिस्राप—” means that वच म् and roots of the यचि class change व & c into इ उ & c (सम्प्रसारणम्) before अ क्त अथ । B3 as pointed out एन् not being क्त at all this rule also is quoted under असप्पत्तन ५०१ Here we have उवाह + एन् = उवाह to start with Now comes the rule “जिनि चमाम् उभयम्” which means that in जिनि there is सम्प्रसारण the चमाम् of both चवदि roots and दहचि roots. उह is of the वचाद class Thus changing the leading व into उ we have उवाह ।

१० मन्त्र—एषु difficulty तेन with difficulty प्रव्याप्ति द्या or वरम् २११ ।

११ भ्रमन्तम्—भ्रम much चा + नम + क कर्त्ति चानत stoop न भ्रम चानतम् stooping very low मुमुषा Qual शिर । This the १३१ of the १८११० he walks with the head low See Expl

१२ लो०—सहिष उह ।

55 Sun set 1777

सृशन् सगङ्गा समये शुचावपि स्थित करार्धरसमयपातिभि ।

अघर्मघर्मोदकविन्दुमौक्तिकैरलक्षकारास्य वधूरहस्कर ॥ ५८ ॥

Préc—चन्द्र च वधू चवहार [The sun himself acted as a d cora or for the wives of Ratana] How could the sun

इत्यमर] सगङ्गं स्पृशन्' अविश्रामभयादिति भावः अथमा अनुष्ठा घमात्क
 विल्व' स्रजोद्विल्व ["मन्यान्—" इत्यादिना विकल्पात् उदकशब्दस्य उपादेश
 भवः] तेनैव मातृकैः अन्ये वधः अलङ्कारः योष तद्वयान् मासद्य दपति
 इत्ययं [अत्र प्रस्तुतव्यविशेषणमात्रसाध्यात् अप्रस्तुतप्रसाधिकप्रदाने समासीति
 एवद्वारः] ॥ ५ ॥

Notes on Malli

१. ४ is the affix by "दिवा—" (*Char*) The ५ is substituted
 because the word is of the कल्पादि class २ उदक does not
 become ३ because this is optional by "मन्य—" (*Char*) ३
 Here the एवद्वारः समासीति because the idea of a decorator
 which is foreign to the context is raised from similarity in the
 qualifying epithets only of the sun which is the subject matter
 of the verse

Sarg—योषः इति सुदुर्लभं करणं स्पृशन् रवि रावणवधं मुक्ताभिरिव स्रजं
 विलम्बि अलङ्कारः ॥ ५८ ॥

CHARCHA

१ *B*—The epithets are chosen so as to apply to the sun
 and also to the decorator

- १ स्पृशन्—स्पृश + शङ् touch २ (applies equally to both)
- २ सगङ्गं—गङ्गां सह with apprehension Qual चरकर ।
- ३ समय—समय time (Sun also conduct (decorator) See
 also Malli तद्धिनः अधि यमौ ।

४ गुवा—गुवि summer, also blameless तद्धिनः Qual समयः ।
 ५ स्थित—स्थ + कर्त्तरि बभूव contuning गुवी समय स्थित
 प्रसन्नक = the decorator of unblameable conduct Even he
 कस्य कश्चिद्वदन् for who knows what report will reach Ravana
 (अविश्रामभयात्) ।

(करणं — कर rays also hand चरति । It is not easy to
 realise what is meant by the २ of १ ray १ for the १ and the
 २ is the fingers करणं चरति करणानि १ os of rays also fingers ,
 इत्यन्— १ ते १ इयं करणे ।

N B—Indelicate We comment briefly

Prak—इन्दुना तस्य नर्मसावित्र्यं न चकारि (इति)न । कस्य नर्मसावित्र्यम् १—
विवाहितस्य । किन्तुने इन्दुना चकारि १—इति वितन्वता । किमायातमनन १—
मन्त्रस्वीकृत्यितुं पण्येषा इन्दुना । कस्य पुनर्वितन्वत इति १—कलात्मस्ये च
गृह्णान् अनुचता इन्दुना ॥ ५८ ॥

Prose—कलासमस्य च गृह्णान् अनुचता मनस्विनी उत्कण्ठितुं पण्येषा इति
'वितन्वता इन्दुना विन सिन तस्य नमसावित्र्यं न चकारि न ॥ ५८ ॥

Malls—कलासमस्येति । 'कलाभिः साठ्यामे शिष्यविद्याभिय 'समस्य च'
मध्यर्द्धेन ["काले शिष्य विद्यार्हो चन्द्राश्च कल्पने कथा" इति रैजयनी] 'गृह्णान्
अनुचता' सदा तद्वृत्तिवैव वसता । दृष्टमयात् सबाधर्मत्वाद इति भावः । मन
स्विनी मनिनी 'उत्क' उत्कृष्टा कर्तुं 'उत्क' उत्कृष्टम् ["उत्क उत्कृष्टा" इति
न्यायतनात् उत्कृष्टत्वात् "तत्कराति—" इति व्युत्पत्त्यात् तुमुन्] 'पण्येषा' मानमेद
चतुरैष इत्यद । कुत १—'इति वितन्वता चन्द्रिकाभिः चतुरोक्तिभिर्य राग
वदयता इन्दुना विनसिन विनसनशोभ्य ["वो कदम्ब—" इत्यादिना चितुन
प्रत्यय] 'तस्य रावणस्य 'नर्मसावित्र्य' क्रीडासम्बन्धभिकारित सवटत्वम् ["क्रीडा
क्रीडा च नर्म च" इत्यमरः] 'न चकारि इति 'न' किञ्च चकारि एव इत्यद ।
अर्धे विद्यात् प्राननर्मसावित्र्यनियमविवरणार्थे मध्यद्वयम् ["समस्यनियमविवर्तने
मध्यद्वयम्" इति वामनः । अत्र इन्दो, प्रकृतस्य अग्रजतन नर्मसावित्र्यं द्रष्टुं] ॥ ५८ ॥

CHARCHA

1 कला &c—कला the sixteen's part, also line arts सकल
entire, full also perfect (sl 58) कलाभिः समस्य । मुद्मुपा । ननः
Qual इन्दुना ।

2 उत्कृष्टितुम्—उत्का कर्तुं इति उत्का + कृ + तुमुन् भावः ।

3 पण्येषा—वितन्वतस्य पण्य इति पण्य + इत्यन पण्येषा । तनः ।

4 विवाहित—वि + लस + चित्वा चकारि विवाही । तस्य ।

5. वितन्वता—वि + तन + कृ वितन्वता । तनः ।

6 नर्म &c—नवित्र्य भावः नवित्र्यम् । नर्मसि सवित्र्यम् मुद्मुपा ।

7. चकारि—कृ + कृ + त कर्मस्य । Cor) 1pp

९ । — समस्त चन्द्रान् पश्येयान् वितनन् इन्द्रः अकार्षेत् ।

Iemar — This is a poor paraphrase of Kalidasa's

"सर्वान् सन्तानान् जन्मानिन्दवत् । नादत्तं कैवल्यं मया हस्तद्वयमपि
स्निग्धम् — *As are*

(*Ganesa disguised*) शब्दः ।

विदग्धनीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्सया नूनमनेन मानिना ।

न चातु वैनायकमेकमुद्धृत विषाणमद्यापि पुन प्ररोहति ॥ ६० ॥

Prat — एकं नैनायकं विषाणं यद्यापि न पुन प्ररोहति [*I see now one of the tusks of Ganesa does not grow again*] How did he lose it? — नूनं मानिना अननं जातु उद्धृतं विषाणम् [*I am sure Ravana drew it as he was some day had plucked it by force and since then it has not grown again*] Why did he want to possess the tusk — विदग्धनीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्सया उद्धृतं विषाणम् [*He wanted to make of it thin slices of ivory for the sport of sportily girls*] 60

Prose — मानिना अनेन विदग्धनीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्सया नूनं जातु उद्धृतं नैनायकम् एकं विषाणम् यद्यापि न प्ररोहति ॥ ६० ॥

Eng — A tusk of Vinayaka, surely drawn out sometime by him, the haughty one, to make sheets of ivory suitable for the sport of sportily girls even now does not grow again 60

Pen — विदग्धनीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्सया नूनं जातु उद्धृतं विषाणम् एकं नैनायकम् यद्यापि न प्ररोहति ॥ ६० ॥

Expl — See *Eng* and *Prat* above

Mali — विदग्धेति । 'मानिना' अहङ्कारिणा 'अनेन' शब्देन 'विदग्धनीलोका' चतुरविनाशिन्य इत्यर्थं नामान् 'उचिता' च तां 'दन्तपत्रिका' च कर्तुं भूयानि । 'विनाशिनो विधमदन्तपत्रिका' इति साधोयम् पाठः [अन्त्या विप्लवाद्यप्रतीतिकल्पेन कदाच्यार्थोपाये । "कष्टं तन्वावहमा द्वायता भवत् —" इति लघुत्वम्] । 'विनाशिनो' या 'विधमदन्तपत्रिका' विधमाद्यानि यानि दन्तमयपत्राणि [विधमदन्तशब्दो (१) वडोसमासपद्यवसानात् सादृश्यलभः] तासां 'विधित्सया'

विधातुमिच्छया [विधूवात् दधानि मानमेव—” इत्यादिना अच इम् । “स मि”—इति तकार । “अव लापोऽभ्यासस्य” इत्यभ्यासलोपः । ततः स्त्रियम्” इत्यनुवृत्तौ “अ प्रत्ययात्” इत्यकारप्रत्यये टाप्] “नून” निमित्तं ‘जातु कदाचिदपि [“कदाचिज्जातु” इत्यमरः] ‘उद्धृतम् उतपाति विनायकस्य गण्डस्य इदं विनायकम् एकं विषाणं दन्त [“विषाणं पशुगण्डं स्यात् कीडादिरददन्तयो” इति विश्वः] ‘अद्यापि पुनः प्रतीकृतिं न प्राप्तभवति [प्रधूवात् कङ्क प्राप्तभाव इत्यस्मात् लट्] । किमन्यथा कथम् अस्य इति भावः । एतदन्वया (१) कथं गजाननस्य एकदन्तत्वम् । उत प्रेत्यत नूनमिति] ॥ ६० ॥

Notes on Malli

1. Otherwise the defect of thought called कष्ट comes in because the perception of meaning is far away. The definition is—‘It is named कष्ट if the realisation of the sense is far away.’ 2. It ends in a वृद्धौ समास between विधुम् and दन्त (१) hence we get तादर्थ्यम् । 3. The vowel of धा preceded by वि becomes इम् (इ) by “मनि—” (Char), त is substituted by “स मि” (Char), the अभ्यास disappears by “अत—” (Char). Next च being the affix by “अप्रत्ययान्त” read with “स्त्रियम्” we get टाप् । 4. By एवम् he introduces the surmise. Otherwise how could Gajanan have a single tusk only ?

Sara—जानासि भा! कथमकदन्तो गजश्च ? अपरस्य दन्ता रावदन्त उतपद्य महीत पशोनां दन्तपत्रं करिष्यतीति ॥ ६० ॥

CHARCHA

1. विदग्धा &c—विदग्धा clever चतुर । स्त्रीणां graceful movement विनाम । सधित surd दन्तपत्र ear-drop, दन्तपत्र + कन + स्वार्थे निज्जम् दन्तपत्रिका । विधातुम् इच्छा इति वि + धा + क्त + च सन्धौ निज्जो विधितुम् । desire to make Malli has विदग्धा-नैनं sprightly girls चतुर विप्लावितम् । We proceed thus to get this meaning—स्त्रीणां मनि चामम् इति स्त्रीणां + चच् सन्धौ स्त्रीणां graceful girls विप्लावितम् । विदग्धा स्त्रीणां, कर्मधा— । Or—विदग्धा स्त्रीणां विदग्धवीणा the grace of

वृत्तान्तः स एव — । सा सखि चामाम् इति विदग्धलोना + चच् सत्वर्थे
 विदग्धलोना त समञ्चित विदग्धलोना विता, इतन् — । तादृश दलपत्रिका,
 कम्पा — । विदग्धलोनाचितम्नपत्रिकाणां विधिक्षा, इतन् — । तथा । इती
 २४ Malli deems it very round about to have विदग्धलोना in
 १ २५ १५८ चतुरविंशतिनो because विदग्ध is restricted to males
 १ २६ १५८ only स्त्रीणां cannot be विदग्ध he therefore proposes
 १ २७ १५८ विदग्धलोनाविदग्धलोनापत्रिका — a line taken from Kalidasa This
 १ २८ १५८ it is dissolved विदग्धलोना स सखि चामाम् इति विदग्धलोना + इति
 मत्वर्थे विदग्धलोना a graceful girl विदग्धलोना grace विदग्धलोना विदग्ध
 इतन् — । तस्य दलपत्रिका तादृशे वहीममाम् like चन्द्रास (see note २ on
 Ma १) The rules for विधिक्षा are—(१) “सखि मोमाधुरभनमकपतपदाम्
 चव इम” — When सन् is attached the vowel of सखि, मा &c be
 comes इम । Thus वि + धा सन् = वि + धा + धा + मन = वि + धा दिम् +
 सन् । Now comes the next rule (२) “स मि” — चाधिधानुके” स becomes
 मि if स follows in an चाधिधानुके । Thus वि + धा धिन् + सन् । Lastly
 by “चव” — the चव disappears in this connection Thus वि
 + धिन् + सन् = विधिक्षा — चवन् धातु ।

२ मानिना — मननम् इति मन + धन भावे मान pride स सखि चव
 इति मान + इति मत्वर्थे मानो proud, haughty तन । Through pride
 (मान) he would not think of the tusk of any ordinary elephant
 for his purpose, but would have the foremost tusk under
 creation viz the tusk of Ganesa himself

३ वैनायकम् — विनायति अपाकरोति विघ्नान् इति वि + नी + क्तुल् कर्त्तरि
 विनायक a name of Ganesa “विनायको विघ्नराज” इत्यमर । तस्य
 इदम् इति विनायक + चच् वैनायकम् । Qual विनायकम् ।

४ उद्धृतम् — उद् + हृ or धृ + क्तुल् उद्धृतम् up rooted

५ प्रराडिति — प्र + रुद् + लट् तिप् sprouts Conj App

६ Voice — उद्धृतम् उद्धृतम् उद्धृतम् विनायकम् प्ररुद्धम् ।

6r Wind god seeks his favour for serving gods

निशान्तनारोपरिधानधूननस्फुटागमाप्यूरुपु लोलचक्षुष ।

प्रियेण तस्यानपराधवाधिता प्रकम्पनेनानुचकम्पिने सुरा ॥१॥

N B — Indelicate Malli alone follows

Prose—निम्नान्तरीपरिधानधन्वन्सूत्राणां अपि सकृन् नीलचक्षुष तस्य द्विषण प्रकम्पयेन अनपराधवादिता सुरा अनुचकम्पिर ॥ ६१ ॥

Mall—निश्चलेति । 'निश्चल' शब्दम् ["निश्चलं गच्छमानधी" इति विश्व] तत या 'नाथ' युक्तान्ति इत्यन्तासा 'परिधानानि' अन्तरीयाणि ["अन्तरीयोपसञ्चानपरिधानान्यधीः युक्ते" इत्यमर] तथा धन्वन् चाननम् [धुञी शब्दात्] "धुञीञीनु २ वत्त्य" इति मुक् [तेन 'सूत्राणां' व्यापाराधन 'अपि' अन्तरीयादिसु मह्यपराधत्वादिति भावः । 'सकृन्' तासां सकृद्विषु 'नील चक्षुष' सञ्चक्षुषे ["सकृन् जीव पुनानक" इति 'लोन्दलसञ्चक्षुषी' इति चामर] अतएव तस्य 'रावण' द्विषण प्रमोदस्पन्दमतेन । अङ्गीकृता स्वनि-
दोषाय इति व्यापार इति भावः । 'प्रकम्पन्' वयुना अनपराध अनपराधाभा-
'वादिता राजपुरुषेरिति अथ 'सुरा अनुचकम्पिर । स्वयम् उपादन अन्तरीया
अनपराधवादिनिन्दनेन मोक्षयता वयुना अनुकम्पित इत्यर्थः । एकस्मै वेदस्थान्
बद्धा जीवन्ति इति भावः ॥ ६१ ॥

62 Fire got overpowered by रावण ।

तिरस्कृतस्तस्य जनाभिभाविना मुहुर्महिम्ना महसा महोदयसाम ।

वभार वायुर्हिगुणीकृतं तनुस्तनूनपाडूमदितानमाधिजै ॥ ६२ ॥

Prak—तनुपात् धूमवितानं वभार [Fire in his house always ex-
hibited a copy of smoke] सो it does everywhere before
it is properly lighted—आविज वायुर्हिगुणीकृत धूमवितानं वभार [But
in the house of Ravana Fire shed tears of grief which added
to the volume of smoke] Whence is the grief?—जनाभिभाविना
महसा तिरस्कृत (अतएव) तनु तनूनपात् [There Fire was dim be-
cause overpowered by the majesty that put every one to
shade Hence the grief] Majesty of what?—एव महसा
महसा महसा मुहु तिरस्कृत [It was the majesty of Ravana's mighty
justre that overpowered Fire who took it greatly to heart and
shed tears] 62

Prose—तस्य जनाभिभाविना महोदयसो महसा महसा मुहु तिरस्कृत (अतएव)
तनु तनूनपात् आधिजै वायुर्हिगुणीकृत धूमवितानं वभार ॥ ६२ ॥

Fig — I re greatly overpowered and therefore dimmed
by the jesty of his mighty lustre that put all others to
sleep a canopy of smoke doubled by tears born of
grief

— विप्र ७३० सदन चेतके अतिहृष्ट करि । अति अतिहृष्ट हरेर

हृष्ट नृप नृप फलि अन दुष्ट विप्र ७३० ॥ ३२ ॥

f p — c *Fig* and *Prat*

M — तिरस्कृत इति किञ्च 'तस्य रावणस्य 'जनभिभाविना' लोकादि
स्कारिणा महीयमाना अतिमहता महता नजसा महिषा महान्न ["पुलादिभ्य
इमनिच व" इति इमनिच] ह्रस्व तिरस्कृत 'अतएव 'तनु' क्तञ्च तन्म न पातयति
जातवदप्य जगोर धारयति इति तननपात् अति इति ध्वमी ["नभट्—"
इत्यादिभ्यश्च निघ तनात् नजो नलोपाभावः] आधिजे 'रावेत्यो 'वाचो निघ सो
अभि ["वाचा नेवजनाप्रथा" पुस्त्याधितानसो व्यथा" इति विश्वामरी] सो गुणो
कातना यत्त स दिगुष्क तत वि । दिगुष्कोक्त विराट्पत्तम् ["गुणान्तादिभ्यश्च
त्रिजालिभ्यः सुप्यतल्लुपु" इति वैजयन्ती] 'धमवितानं धममल्लम् 'अभार । अपिरपि
तल्लुपुधौ निमेजको धूमादमान अल इल्ल [धूमो गुणान्तास्यने सन्ध्याभिधानात्
अतिशयाक्तिः] ॥ ६९ ॥

Notes on Malli

1 नज does not elide owing to निपातन in the rule "नः इन्पात
—" (*Char*) 2 We have अतिमयीति because doubling of
smoke is stated even though it is absent

Chara—See Malli "अपिरपि अभि" ।

CHARCHA

1 तिरस्कृत — तिरम् + क्त + क्त कमणि overpowered इति तन्—(See
under तिरस्किषा SI 34 Qual तनुतपात् ।

2 जन &c — अभिभूतवान् इति अभि + भू + लिति कर्त्तरि ताच्छीना भुन
अभिभावी tha which overpowered जनानाम् अभिभावी इति तन्— । Or
जनान् अभिभूतवान् जनभिभावी उपपदतन्— । Malli's equivalent लोका
तिरस्कारिणा should be taken in a *passive* sense It must not be

supposed that गिनि is used in the *present* tense only. Compare गिरिराजगुहाविद्गिरि used in a *past* sense with respect to the waters of the Ganges. Vamana however restricts अभिभावी to the past only. “अभिभावी भूत”—*Āsika*.

3 महिषा—महती भाव इति महत् + इमन्निच् महिमा objects तन् अनुक्त कर्तरि श्या ।

4. महोद्यमम्—अतिमदन महत् इति महत् + इदमन् महोऽ or supreme majesty तद्यम् । Neuter because it qualifies महम् in the neuter. The comparison is with other महम् ।

5 वमार—भृ + निष् शब्द showed carried विभक्तिः कृतं वमार विभक्त्यकार &c भविष्यति न अभ्यासि अभ्यतः ।

6 वायु—वायु exhalation vapour वा (उ) दन्, Mal । But ननुक्त seems to suit better.

7 द्विगुणी &c—ही दुगो अन् द्विगुणम् doubled बह— । अन्विगुण द्विगुण मध्यमनाम् कृतम् इति द्विगुण + चि + ह + ऋ + कर्मणि कर्तित— । तन् । Qual भूतितामसः ।

8 तनुवपत्—न पतति इति नञ् + दत् + निव + क्तिन् कर्तरि नपत् that which does not cause to perish नञ्जन— तन् नपत् that which preserves the body इतन्— । तन् नपत्ति as given by खली is only explanatory. A तनुवपत् cannot usually be had of three words. Nor can we have ननुवपत् because this also is restricted to two words only. In नपत् the नञ् remains unchanged (See “नञ्” under अहिताम Sl 43). Note the distinction of sense in तनु and तन् । तनु meaning अल्प small is इत्यन्तः । “तनु खाद हृदये च” । तनु meaning काय body may have optionally a short or a long vowel “मिथ कूर्चिननुवपत्” । That one derives : as पति इति प + तिङ् पत् preserve नपत् &c We do not get वत् owing to निपातः । The Viti however attaches द्वि and adds नञ् by निपातः “न पति न पत्तिवति न नपत् द्विवत्”—*Āsika* as Haradatta condemns the reading “नपत् द्विवत्” as an अपवादः । “अपवादो पतिवति द्विवत् इति पत्”—*Pāṇini*. Declension पत् पतौ पत् &c like भूय । If इत्यन्तः, then तनुवपत् (or तनुवपत् because नपत् occurs in the rule as a निपातः and तदुक्तिः ।

2 a title 1 r) तन्मयानो तन्मयान् \c It may however be
 5 y 11 1 that निपातन is merely a sanction for an irregular
 f 1 1 1 ulin 1c construed as a bar to the regular
 f n 1 1 1 1 c ८ ११) तन्मयान् पञ्च पान्नी पान् \c

धम \c—विप्लव & mass मद्युध (Malli) or a cingh
 ६ मद्युध विप्लवम् इत्यु । तत् ।

10 आधिमे—आध घञ इति आ+धा+ङि कर्मणि चरि sorrow
 आ 1 जाला इति च वि+जल+ङ कर्त्तरि भूत आधिजा arising from grief,
 =पदन्तम्—। Qual वाच ।

11 *Force*— तिरस्कृतम् तदुना तन्मयाना चरे ।

62 *Snakes give up the r characteristics through his fear*
 परस्य मर्माविधमुञ्जता निज द्विजिह्वादादेषमजिह्वागामिभि ।
 तमिदमाराधयितु सकर्णकैः कुलैर्न भजे फणिना भुजङ्गता ॥६३॥

Prak—फणिना कुले भुजङ्गता न भजे [The whole host of snakes
 renounced the characteristics of their race] What do you
 mean?—अजिह्वागामिभि सकर्णकैः कुलैः न भजे [They walked upright
 and did no longer move obliquely besides they put forth
 ears like ordinary human beings] What was all that for?—
 इदं तम् आराधयितुम् [They hastened to serve and win over the
 mighty Ravana the blaze of whose majesty overawed them
 Deafness and oblique motion are disqualifications in a servant,
 hence the change] What of their split tongue?—परस्य मर्माविधं
 निज द्विजिह्वादायम् उञ्जता फणिना कुले [This defect was the first
 to be rectified because it struck into the vitals of others] 63

Prose—इदं तम् आराधयितु परस्य मर्माविधं निज द्विजिह्वादायम् उञ्जता
 फणिनाम् अजिह्वागामिभि सकर्णकैः कुलैः भुजङ्गता न भजे ॥ ६३ ॥

Eng—Of snakes, that began renouncing their natural
 defect of having two tongues that rend the vitals of others
 the entire host moving obliquely no longer and becoming en-
 dowed with ears to serve his blazing self did not resume the
 characteristics of snakes 63

शृङ्ग— (Char) 4 See (har) 5 The शृङ्गार is समन्वित because the characteristics of the wicked (who are foreign to the noble hand) are suggested by the resemblance with the attitudes of snakes which form the subject matter of the verse.

Sira—See Malli "तस्मिद्विदन्ति प्रितम"।

CHARCHA

1 B—Several of the epithets apply to both *snake* and *informer*

1 परस्पर—पर is स्वतर other than self तम्।

समाविधम्—समन्वितम् समाविधि विधिति इति समन्वित + व्यध + क्तिप् कर्तरि = सम + विध् = समा + विध् = समाविध् that which tends the vitals, उपपदतम्—। तम्। Qual दाहम्। The rules are (i) "यदि व्यास्यि व्यवि वटि विधिति इदति इच्छति भ्रमतीनां इति च"—यह &c take समानाकरण (see under उदाह, sl. 57) if a क्तिप् or इति affix follows व्यध is thus changed into विध्। (ii) "नहि इति इति व्यधि इति महि तानि च"— If नहि &c with क्तिप् follow, the vowel final in a उपपद is lengthened

3 उज्झताम्—उज्झ to forsake + क्त उज्झन् forsaking त्वाम्। Qual क्लिप्तम्।

4 द्विजिह्वा &c—द्वे जिह्वे यथा द्विजिह्वा double—tongued, i.e., a *snake* also *informer* (शृङ्ग), चर—। तया भाव द्विजिह्वा। द्विजिह्वायां दाह, सुपुष्पा। तम्। Or द्विजिह्वादय दाह कर्मणा—। हे शार्ङ्गपादिव। तम्।

5 अजिह्व &c—जिह्व crooked न जिह्वम् अजिह्वम् not crooked नजतम्—। तत् यथा तथा गच्छन्ति इति अजिह्व + गम + णिनि कर्तरि ताच्छीत्ये अजिह्वगमिन no longer with a crooked motion (snakes) also no longer working deceitfully (informer, उपपदतम्—। ते। Qual कुलम्। The snakes assumed human shape and no longer progressed with a crooked motion * This was with a view to render better service

6 इहम्—इह + क्त कर्तरि वर्तमान इह blazing तम्।

7 आराधयितुम्—आ + राध + यिच् + तुमुन् भावे to serve

8 सकर्षणे — कथाभ्यां सह सकर्षण + कप् सम्मानन सकर्षका provided with ears वह — । ते । Snakes have no ears and are supposed to hear with their eyes. But this interferes with the proper discharge of their duties as servants to Ravana. Hence they provided themselves with ears. They were fully transformed and were no longer any way their former selves. In the case of *informers* कर्षणेन गच्छति ग्रथेति इति कर्ष + शिच + श्वल् = कर्षि (१ न धातु) + श्वल् = कर्षि one who hears all and therefore does not depend upon informers. नन सह सकर्षका, वह — । ते । 11- कर्षक was of course Ravana himself. The informers found in Ravana one who was always watchful and ever correctly informed of everything in all the departments of his kingdom. The informers' occupation was gone and he too like the snakes was no longer his old self. 12 rule "नन सह—" means that a वह—is allowed with a वाक् like नन सह provided there is equal participation in some act. "इव दिभावा" means that कप् is optional after प्रियाधिकार वह—If no other समास न is enunciated.

9 भजि- भज + विट् ण कर्मणि taken up Con) App

10 कृदिनाम—कृद्विनि ण्यम इति कृल + इनि मत्वदे कृदिन the hooded तथास ।

11 भुजइता—भुज is कुञ्जिगति । भुजेन गच्छति इति भुज + इम + खच् कर्षणि भुजइता or भुजइत snakes also informers उपपदत— तथा भाव । Mallis Varivukas are (i) "खच्प्रकरण इम सुपि उपसध्यानम्"—इम् takes खच् with any सुधन word as उपपद । Next (ii) "खच् विहा वक्ष्य" means that खच् optionally elides इम of इम । So without elision भुजइत with elision भुजइत ।

12 कर्षेन केचि कृदिना भुजइता—Snakes were no longer snakes nor informers were informers any more. (१ e no e ९)

13 Force — कर्षेन सकर्षकाणि कुञ्जान् भुजइता न भजिग (orभज)

14 Remark—The corresponding verse in Kumara is— "जम्बूद्वीपिवादेन वसुधैवकुटुम्ब इति । विवददीप्तस्य भुजइत पद्म-
दामनः ।"

C. The signers were true to their names

ତଦୌପମାତଃପଟାବିସ୍ତୃତୈ କଟସ୍ଥଲମ୍ବୋପିତଦାନବାରିଭି ।

ଋତୌତଦିକ୍ ରପୁନର୍ନିବର୍ତ୍ତିଭିସିରାସ ଯାଥାର୍ଥମଲଭି ଦିଗ୍ଗଜୈ ॥ ୬୪ ॥

Prose — ଦିଗ୍ଗଜୈ ସିରାସ ଯାଥାର୍ଥମ୍ ଲଭି [After a long time did the occupants of the quarters prove true to their name]
 Ho — ତଦୌପମାତଃପଟାବିସ୍ତୃତୈ (ଅତଃ) ଋତୌତଦିକ୍ ଦିଗ୍ଗଜୈ [They were so pounded by the tuskers of Ravana that they fled to the end of the quarters and truly became elephants of the quarters] You do not mean to say that they stuck there for good — କଟସ୍ଥଲମ୍ବୋପିତଦାନବାରିଭି (ଅତଃ) ଅପୁନର୍ନିବର୍ତ୍ତିଭି ଦିଗ୍ଗଜୈ [They received such a thrashing that all spirit left them, there was consequently no show of the temporal ichor, and they did not therefore return to the fight but preferred to stay where they were] 64

Prose — ତଦୌପମାତଃପଟାବିସ୍ତୃତୈ (ଅତଃ) କଟସ୍ଥଲମ୍ବୋପିତଦାନବାରିଭି ଋତୌତଦିକ୍ ଅପୁନର୍ନିବର୍ତ୍ତିଭି ଦିଗ୍ଗଜୈ ସିରାସ ଯାଥାର୍ଥମ୍ ଲଭି ॥ ୬୪ ॥

Eng — Consistency with the significance of their name was after long time, established by the elephants of the quarters who, pounded by his troops of elephants, had, with the ichoral fluid absent on their wide temples, clung to the ends of the quarters without coming back. 64.

Eng — ଶବ୍ଦର ମତ୍ତମ ମତ୍ତମେ ବିଶେଷରେ ବିଶେଷ ମୋହିତା ଗୋଟି । ତତ୍ତ୍ୱ ଶାସ୍ତ୍ରର ମତ୍ତେ ଅତ୍ତ ସମସ୍ତର ବାହା ନା ବାହାରେ ବିଶେଷ କାଞ୍ଚି ନ — ବହୁକଳର ଗତ (ବା — ବହୁକଳ ମତ୍ତେ) ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷ ମତ୍ତ ମତ୍ତକ ହେବ । ୬୪ ।

Expl — See *Prak* and *Eng* above.

Maili — ତଦୌପିତି । ‘ତଦୌପମାତଃପଟାବିସ୍ତୃତୈ’ ଶ୍ରେଣୀ ‘ବିସ୍ତୃତୈ’ ଅଭିହିତେ [“ଗଜାନା ପଟାବିସ୍ତୃତୈ” ଇତ୍ୟନ୍ତ] ଅତଃ ‘କଟସ୍ଥଲମ୍ବୋପିତଦାନବାରିଭି’ ଅପମତାନି ‘ଦାନବାରିଭି’ ଯଦା ତେ ‘ଋତୌତଦିକ୍’ ପଲ୍ୟାୟ ଲାଗିଲା ‘ଦିଗ୍ଗ’ ଯେ ‘ଋତୌତଦିକ୍’ [“ଗଜା ବିଶାସା” ଇତି କଥା] ‘ଅପୁନର୍ନିବର୍ତ୍ତିଭି’ ଶ୍ୟାମ ତତ୍ତ୍ୱେ ଧ୍ୟାତେ ‘ଦିଗ୍ଗଜୈ’ ସିରାସ ଯାଥାର୍ଥମ୍

दिशु स्थिता गज दिग्गजा इत्यनुगता इत्यामकत्वम् 'यन्वि' लक्ष्म [लक्ष्म्य ज्ञान
कर्मणि लुङ् । "विभ-य विभमुना" इति विकृत्यत्त नुमादय १] ॥ ६४ ॥

Notes on Malli

१ घटा is an array of elephants z. We have लुङ् in the कर्मण्य after लभ् with विभ् । नुम comes in optionally by "विभ य —" (Char).

Sarj—रावणस्य गजैर्माडित दिग्गजा दिशु एव चिरं स्थिता ॥ ६४ ॥

CHARCHA

१ गरीय &c—तस्य इम इति तद्+ञ् तदीया belonging to him, म तद् elephant (supposed to have been introduced to domestic use by the sage मतद्) घट+घट अधिकरण भाव वा घट array of elephants, or any array वि+घट+विच्+क्त कर्मणि विघटित् pound ed. तदीया मतद्वा, कर्मधा— । तयो घटा, इतत्— । तत्र विघटिता, इत्य— । तै । Qual दिग्नज्ञे । Here the Amara quoted by Malli is read "करिणो घटना घटा" in the printed editions of Amara. Now घटा itself meaning 'an array of elephants, मतद् becomes superfluous. Poets, however, sometimes disregard such superfluities Kalidasa writes "तत म विरद्वृद्धितमङ्ग" where विरद is superfluous because वृद्धित is करिणोर्जित—"वृद्धित करिणोर्जित" इत्यत्र । If we take घटा as array (गाढो) then there is no superfluity. "घटा घटनगोष्ठोभयत्नमु च याविति" इति मदिने ।

२ कटस्थल &c—कट elephants temple गजमण्ड । प्र+वस+क्त कर्मणि प्रापिन absent दान elephant's ichor घट्ट कट कटस्थलम् broad temples, निरुक्कर्मधा— । दाना दानीणि दानवारोणि ichoral waters इत्य— । कटस्थलान् प्रोक्षितानि कटस्थलप्रापिन नि, मुद्गुम् । अन्तर्गति दानवारीणि दानम कटस्थलप्रापिनदानवारा, इत्यु— । तै । Qual दिग्नज्ञे । This is the result of fright. The ichoral juice appears when the elephant is in a fighting mood. Its absence shows quite a different mood through fright &c कटस्थल is a निरुक्कर्मधा—because अन्तर्गति is प्रसङ्गवचन only when it is an उत्तरपद । So अन्तर्गति in a वाक्य with उत्तर imply उत्तर, consequently no उत्तरविरोध can be given by

अथान्तरं । लसस स by "प्रशमावचने" by which the प्रशमावचन
 १) & १) c d l e s t m r l e c o m p a n d e p — "मत्तत्रिकोदमिश्रा सु"
 प्रक = मत्तत्रिकमिश्रा सुप्रशमावचनम् ।

महात ५ — महीता दिग्ग म इति महीतदिग्ग + कप् = महीतदिग्ग,
 दह — त । (Qual दिग्गजे । दिग्ग bec mes दिक् when कप् follows
 साव्यप्रक — इत्यादिना दिग्ग "किन्प्रत्ययस्य कु" इति भक्तिं कृतम् ।

१. अथान्तरं ५८ पुन निवर्तने इति पुनर् + न + हत + निनि कर्त्तरि
 न न् न पुनर्निवर्तने returning उपपदतम् — । न पुनर्निवर्तन, नञ्
 नतम् । त (Qual दिग्गजे ।

५. विराय — In अथान्तरम् । It may be taken as तृतीयान्तरं or चतुर्थान्तरं
 १. d n, 1 the sense Thus विराय अन्तरम् was attained after
 a l 1 the अथान्तरं ततोऽ । But निरय अन्तरम् was attained (and
 retained f a long time तादर्थ्यं चतुर्थम् ।

१. अथान्तरम् — अथान्तरम् अन्तरिकम् अथान्तरम् agreement with sense,
 अथान्तरम् — अथान्तरम् अन्तरिकम् इति अथान्तरम् + कप्, अन्तरम् अथान्तरम् true 1)
 the sense तथा भाव अथान्तरम् + कप् अथान्तरम् agreement with sense,
 अथान्तरम् or अन्तरम् ।

१. अन्तरम् — लभ + लुङ्, त लभति was attained लभन, लभ लभन,
 • अन्तरम् Malli wants विच्, here why it is not clear There is
 no occasion for it Besides if लिच् is attached the root
 will be लभ् with नुम् by the rule "लभङ्" । It then becomes
 very misleading, to say the least of it, to cite "विभवा विन्—"
 for a fresh नुम् । This rule means that लभ preceded by an
 उपसर्ग takes नुम् optionally when विन् or लभ् is attached Thus
 अन्तरम् is another form But not that if लिच् is attached the
 only form is अन्तरम् ।

४ दिग्गजे — दिग्ग मत्ता दिग्गजा, सुपुण्या । Or दिग्ग मत्ता, मत्तवार्दि
 वार्दि । तै । These are eight in number corresponding to the
 eight points of the compass Beginning with the east and
 passing through south they are in order "उत्तरावत पुनरीको
 वामन कुन्दोद्वन । पुनरीको मार्गम सुपुण्य दिग्गजा ॥" इत्यमर ।

१९ Voice — विचरिता वारय दिक्का निवर्तन दिग्गजा . .
 अन्तरम् ।

10 *Remark*—Corresponding to this we have in Kumara
 “तदीयानोयदण्य पुष्करावतकादिषु । अश्वस्यन्ति तत्र घातं निजिर्त्तं रावता गता ॥”
 Kalidasa speaks of Airavata only while Maṇḍana includes all the
 eight. The idea is the same Airavata being the leading
 tusker his defeat implies that of the rest also.

63 *Hot breath is of Gods as is pleased रावणः ।*

अभीक्ष्णमुच्यैरपि तस्य सोमण सुरेन्द्रवन्दोश्चमितानिनैर्यथा ।

मचन्दनाश्वः कणकोमलैस्तथा वपुर्जलाद्रापवनेनैर्न निर्ववी ॥ ६५ ॥

Prat—मद्योष तस्य वपुः ज्वलाद्रापवने न निर्ववी [Burning as he was
 with passion the breeze of fans offered him no comfort]
 Perhaps the breeze was not cool enough—मचन्दनाश्वः कणकोमलै
 ज्वलाद्रापवने [The breeze was highly agreeable because it scat-
 tered sprays of water scented with sandal paste] Why then
 was it disagreeable to him?—वपुः न तदा निर्ववा दद्या सुन्दरवन्दितानि
 त्तिने [I do not say disagreeable but it was not as agreeable
 as the breeze proceeding from the sighs of the captive damsels
 from Indra's mansion who were then working the fans] Was
 the breath of the captives so sweet and cool?—अभीक्ष्णमुच्यैरपि
 सुन्दरवन्दितानि [Not at all on the contrary their breath
 was hot from the grief that was corroding their vitals but
 the very fact was a source of pleasure to the demon who
 chuckled at their torment] 63

Prose—माद्यस्य तस्य वपुः अभीक्ष्णमुच्यैरपि सुन्दरवन्दितानि दद्या
 निर्ववी तदा मचन्दनाश्वः कणकोमलै ज्वलाद्रापवने न ॥ ६५ ॥

Text—The body of him the impassioned cooled down,
 not so much with the breeze (1) wet fans agreeable by sprays
 of water mixed with sandal, as with the wind of the breath of
 the captive wives of the lord of the gods though very hot 63

Text—इत्येव सुन्दरवन्दितानि कथं कथं दद्या निर्ववी तदा मचन्दनाश्वः
 कणकोमलैस्तथा वपुर्जलाद्रापवनेनैर्न निर्ववी ॥ ६५ ॥
 इत्येव सुन्दरवन्दितानि कथं कथं दद्या निर्ववी तदा मचन्दनाश्वः
 कणकोमलैस्तथा वपुर्जलाद्रापवनेनैर्न निर्ववी ॥ ६५ ॥

Fr — The damsels abducted from Indras house were molled by lavanya i work on him fans wet with scented water. The breeze from the e did not soothe him so much as the lotus of the girls themselves. Also See *Prak* 65

11 — अभोलमिति । उद्यता हरज्वरव महित 'मोघा' तस्य 'मोघ' तस्य उद्यता इव अभील भूतम् 'उद्ये च प' आकात् इति भाव 'सुखद्वय वन्द्य' वन्द्य इत्यस्य तासां 'अमितानिने' निश्वासमाकरो 'दद्या निर्वरी' निर्वरम् । [निवास निश्वास 'मोघ' इति वेज्यको] 'तथा सचन्दनचकवा' चन्दनीः कविन्दु कवित न च न कामला मृगयाय नै 'जलादावां जलाहिततामृगानां' 'पवने' न निर्वरी । ["ध्रुविन तावद्वनं कान्तुचपयजसस्य तम् । जलदाद जलदा व्यात्" इति चज्यको] 'अथ सन्तप्त उष्णपचाराद्विर्गति' इति कारणविरहित काव्यात्पनिर्वरी 'विद्यमानदार'] ॥ ६४ ॥

Notes on Malli

Here we have विद्यमानदार characterised by the show of effect i.e. in keeping with the cause because a heated person is described as soothed by the application of heat

5 *Fr*—अजनवानने निवृत्ता सुरस्य दमनिवास विजय । तनुस्य सुतरा मोलिसकशात् ॥ ६४ ॥

CHARCHA

1 अभीलम्—Greatly Qual. उद्ये । See अभीलमद्युमत्या &c, sl 32

2 सुरस्य &c—वन्द्य इति वन्द + दन् (औषादिक) कर्त्तरि वणि one who is forced to sing in praise, i.e. a captive स्त्रिया वन्दि + ङीष् = वन्दी a female captive "वन्दिन मृतिपाडका" is इदम and quite different अम + क भावे अमिन् breath सुरदासी इन्द्रस्य or सुराणाम इन्द्र लक्षण्या राजा सुरेन्द्र कर्मधा—ता इतन्— । सुरेन्द्रस्य वन्द्य captive females who belonged to the lord of the gods इतन्— । तासां अमितानि the breath &c. इतन् । तेषाम् अग्निः the breeze &c, इतन्— । तै । इया करण ।

3 सचन्दन &c—सौमल gentle agreeable चन्दनमिश्रम् चन्दनाम्ब water mixed with sandal कमधा like शाकपाथिव तस्य कथा इतत्—। चन्दनाम्ब कथै मङ्ग carrying sprays of water mixed with sandal बह—। नव न कामनाय gentle and carrying &c कर्मधा—। ते । Qual जलाद्रावने The compound may be otherwise dissolved thus—चन्दनम् मङ्ग सचन्दनम् mixed with sandal बह—। तादृशम् चन्दनाम्ब water mixed with sandal कमधा—। तस्य कथा sprays of water &c इतत्—। ते कामना agreeable by the sprays &c मधुमुपा । त ।

4 जलाद्रा &c—जलम् पाद व्यजन जलाद्रा fan wet with water निर्यस्तोविह see Mall तस्य पवना breeze of the fan wet &c इतत्—। ते । इती करण वा इतीया । The fan referred to is the one in the hand of the वल्मी at the time

5 निवर्षी—निर् + विट् क्तम् enjoyed felt relieved वति, वती वाच्यति अवाप्नोत् निर् + व means to feel pleasure as in "लज्ज नतनिवासम्"—*Sakuntala* act III मा तपस्विनी निवेष्टुमा भवत्—*Ibid* act IV &c

6 Voice— वपुया निवद ।

7 Remark—This is an adaptation of "बोजन म हि मसुन न समाध रवानिजे । कामर मुरवन्नेना वाप्यजीकरवमि ५०"—*Humara*

66 All seasons in Ravana's capital

तपेन वर्षा शरदा हिमागमो यमन्तानक्षरा शिगिर मर्मत्य च ।

प्रमूनक्तृप्ति दधत मदतं व पुरऽप्य धाम्नायकुटुम्बिता ययु ॥६६॥

Frak—चण्ड पुर चतस्र वामनकुटुम्बिता ययु । In the house of Ravana the seasons appeared as so many householders in permanent residence } But house holders are married people—तपेन वर्षा समस्य } So were the seasons also Sun & Mr was united to Hans as his spouse } Nice man you are—हिमागम मरुत मर्मत्य } Hemanta resided there with his wife Autumn } That is clever you have got two families now—द्विजिव वामनकुटुम्बिता समस्य च } The third family is Winter wedded to the 4th Spring } Well what children?—मन्त्र प्रमूनक्तृप्ति चतस्र } Children

Why there was no end of them. The six season together
howed endless crops of flowers all the year round] 66

Pr se—मम प्रसूनकुम्भि इक्षत कक्षत वशा तपेन, हिमागम शरदा, मिमिर
वसन्तलया च ममस्य अस्य पुर वामस्यकुम्भिता ययुः ॥ ६६ ॥

Pr se—111 When the seasons attained the state of resi-
dent in the six ways bearing the show of flowers—Rains be-
come constant with Summer Hemanta with Autumn Winter
with the rise of Spring 66

Pr se—उच्चैः शरदश्चतुर्धनैश्च वशा तपेन वसन्तलया च ममस्य
अस्य पुर वामस्यकुम्भिता ययुः ॥ ६६ ॥

Pr se—The seasons divided themselves into three families
and took residential quarters in his town. They had a large
number of children in the flowers of which crop after crop
made appearance all the year round. Also See *Prak*

A B—The seasons did not clash. Flowers of all seasons
were always available there.

Malli—तपनति । 'सदा नित्यं मत्तु यथाकालं' प्रसूनकुम्भि कुम्भसम्पत्तिम्
['प्रसून कुम्भस्य ममस्य इक्षत'] 'दक्षत' धारयत्य 'क्षतव वशा' प्राहृत् 'तपेन'
यथा य ["उच्चैः उच्चैःममस्य" इति "स्त्रिया प्राहृत् स्त्रियां भुवि वशा च य शरत्
स्त्रियाम्" इति चासर] तदा हिमागम इक्षत 'शरदा' तथा 'मिमिर वसन्त
लया च ममस्य मिदुनीभावन मिलित्वा 'वशा रावणस्य 'पुर' वसन्तीति 'वामस्य'
वामार ["वसन्तस्य कुम्भिरि शिञ्ज" इति तस्यत्प्रत्ययः] न च 'कुम्भित' च तथा
भाव तयो प्रतिवामितमित्यर्थः ययुः [ममस्य ययुः इति समुदायसमुदायिना
अभेदविवक्षया समानकर्तृकत्वम्] । अथ पुरे पुष्पतमर्गसुसम्पन्नमिधानान् अममस्य
ममस्यवृत्तिरिति ॥ ६६ ॥

Notes on Malli

1 प्राहृत् is in the feminine, वशा in the feminine plural, शरत् in
the feminine 2 तस्यत् is the affix by "उच्च —" (Char) We

have the same nominative in समल्ल ययु because the group and its members are here deemed as identical 4 We have वति श्याकि of the kind that declares the *presence* of what is *absent* because he says all the seasons were simultaneously present in this city

Sara—सर्वे ऋतवा युगपद्व रावणपुर स्थित तन्म प्रथाणि उपयनीचक्र ॥६६॥

CHARCHA

- 1 तपन—तपति इति तप + णच् कर्त्तरि तप । *the heater* । *the Summer* तन । महाप्रे श्या ।
- 2 वरा —वरायति इति वृष + णिच् + णच् कर्त्तरि म्रिय म वरा (plural) *Joins* तप and वरा make one pair Comp “वाप मुमनसो वरा चरन्मृजितममा । एत निशा बहुल स्वरक्तलघुतरवयमः”
- 3 शरदा—महाप्रे श्य । शरद is the female member of the next pair
- 4 हिमवन्म —हिमम् आरमयति इति हिम + वा + ण्म + णच् कर्त्तरि हिमवन्म that which causes the advent of Winter । *the two* months intervening between Autumn and Winter, because a little cold is felt which gradually strengthens during these months उपपदतत्— । हिमवन्म and शरत् are the second pair
- 5 वसन लक्ष्मी—नव + णिच् + णच् कर्त्तरि भिरम् with सु लक्ष्मी the goddess of beauty वसनम् लक्ष्मी the glory of Spirit (तत्—) त । महाप्रे श्या— । This is the female on the third pair Note how लक्ष्मी is added to get a feminine word out of वसन which is masculine वरा शरत्, and वसन generally show a profusion of flowers These are therefore represented as brides with तप हिमवन्म and हिमवन्म for their grooms Note वरा and शरत् are in the feminine already but वसन present is a masculine which is removed by the addition of लक्ष्मी ।
- 6 ममेव—मम् + वा + ण्म + णच् कर्त्तरि ममेव having treated तपन वरा has शरत् in the male member while शरत् हिमवन्म and वसनलक्ष्मी हिमवन्म have in the female. This should not be वराभिरप

would have been in perfect order had not the metre been in the way

7 प्रभून् &c — प्र + भू + क्त कर्मणि प्रभून् ३rd per, कृप + क्तन् भावि भूति production प्रभूनां भूति, इतन्— । ताम् ।

8 दधत् — धा + गृह् दधत् । ने । Qual स्तव । We do not let मधन (See अकासतम्, Sl 8)

9 बलव्य &c — बलनि इति बल + तव्य कर्तरि बलव्या residents कुटुम्ब dependents “कुटुम्ब पाथव्ये च” इति कोट । कुटुम्बानि सन्नि एषाम् इति कुटुम्ब + इनि मत्वर्थे कुटुम्बिन house holders बलव्या कुटुम्बिन बाह्यकुटुम्बिन resident house holders, कर्मधा— । तेषां भाव बाह्यव्य कुटुम्बिता । ताम् । कर्म of यदु । Maili says प्रतिशान्तिव्यम् neighbour ship It is not clear how this meaning follows, besides it does not improve the sense I have therefore rejected it

10 यदु — या + लिट् लम् attained Conj App Here Maili raises a difficulty When we say सम्यय यदु it is necessary that समायम (समायमन) and यन् क्रिया should have the same nominative The rule “समानकर्तृकयो यूवकाल” requires it But here the nominative of यदु is स्तव , of समय it is वर्षा हिमागम, शिशिर । Thus, with different nominatives, the statement समय यदु here seems bad in Grammar The defence offered is that समुदाय and समुदायिन् here are taken as identical. This is what is meant—स्तव is a समुदाय, a collection It is the collection of all the seasons each of which is a समुदायिन् with respect to स्तव । This collection is the nominative of यदु । In समायमन क्रिया there is separate mention of the constituents (समुदायिन्) of that collection as nominatives वर्षा, हिमागम and शिशिर are prominently mentioned while the समुदाय लतोया in तपेन्, शरदा and वसन्तः make these also nominatives, though in a subordinate capacity (अग्रधानत्वेन by the rule “सद्वृत्तेऽग्रधाने”) । Thus all the समुदायिन्s are the nominatives to समय । We have then यदु with the समुदाय (स्तव) for the nominative and समय with the समुदायिन्s for its nominative If now the समुदाय be

deemed the same (समद्विविधः) as the समुदायिन then there is समानकर्मकत and the rule applies

11 *Verse*— दधहि शत्रुभिः वशभिः हिमागमनं शिशिरस्य कुट्टं
ज्विता यय ।

12 *Remark*—Compare with what infinitely greater grace and directness Kalidasa expresses the same idea in “पद्मादयमवा
मुक्षुः शत्रुपुत्रश्चरतः परा । उद्यमपालसामान्यसूतवनमुपासन ॥” — *Āumara*

67 *Ravana carried away Sita*

अमानवं जातमजं कुले मनो

प्रभाविनं भाविनमन्तमात्मन ।

मुमोच जानन्नपि जानकीं न यः

सदाभिमानैकधना हि मानिनः ॥६७॥

Prak—(अयं पुत्र यय) यः जातको न मुमोच [the seasons were resident in the house of that person who did not release Janak] He was not expected to release her—मनो कुक्षे जातं (भवन्मम) अमानवम अजं जातमपि न मुमोच [You were born in the race of Manu it is true, but he knew you were no man and was the Birthless himself yet he did not release your spouse] Perhaps he thought I could not punish him—
प्रभा वन् भवन्मम् अजन् अजं जानन्नपि न मुमोच [He knew your might, nay, he was even aware that you would kill him for this, yet he did not release Janaki] Is not that strange?—मन्त्रि-
हि सदा अभिमानैकधना (मन्त्रिणः) [Nothing strange The sensitive always care for prestige If he released her, he thought he would lose prestige with the gods He could not brook the idea and preferred rather to lay down life fighting to the end] 67

Prose—अमानवम अजं (तदपि) मनो कुलं जातं प्रभाविनं (भवन्मम) अजन् अजं मन्त्रिणं जानन्नपि न जानकीं न मुमोच । मन्त्रिणः हि सदा अभिमानैकधना । ०—मनो कुलं जातम अमानवम् अजं प्रभाविनः ॥६७॥

F —(I h l o u e of b n) who d d not release Janaki
 k n y u t l e e o-man and b r t h l e s s t h o u g h b o r n
 M a g l y a n d t h e w o u l d b e s l a y e r o f h i m
 I f o u d a l a y d e e n s e l f r e s p e c t a s t h e i r s o l e

अपन मरुतु दल ठाहिहि हिलेन किहु हाथ आविठ अपनि अखर मन
 ने नउ नम दल अउ नउ नउ हिलेन करि वन अवालि ने होनक प्रतिपाद
 वरि न मन हा अरि न क नम उ वन न क नउ ॥ ७१ ॥

E 11 —> e *Prak* and *Eng* above

1/a —स अ व म् अ म प्रविनाज सुभमसि दृगल पुनस्त्वैव हत इति पुष्प न ह
 अम न व म त मनाज म न व [“तस्मिन्” इत्यलप्यय पद्यवसानात् ज ती
 पक्षवचनम् अथ मनाज तामिथ्य भ्यात्] अमानवम् अमानुषम् न
 ज यत् इति अत्रम् [अथपि दृष्टम् इति उच्यते] तद्यपि मनो कुल जात
 व मन्वदप्य उच्यते इति विरोध स च आभिमन्युत् अन्तर्द्वार इत्याह प्रभ विनम्
 इति^१ महनुभाव तन्निष्ठ अविहिरोध इति भवे [“अभीक्ष्ण्यिनि” इति
 णिनि इतिवा मत्वर्थीय^२] भवत्तम् इति शेष । आमान मन्व अन्तर्द्वार
 अन्त कराति इति अन्तम् [अन्तर्द्वारम् “लकरोति—” इति ण्यत्तात् पचायत्]
 भविन भविष्यत्तम् [“भविष्यति ग्रथ्यान्व ”] जानन्नपि य रथव जनकस्य
 अपत्य स्त्री जानकी सोता ता न कुमाव नामुषत् इत्यन्वय ज नतीर्दपि अमोचने
 क रथमाह—मनिन सदा प्राणान्येदपि अभिमान एव एक मुख्य धन येषा
 न प्राणान्येदपि न मन मुच्यन्ति इत्यर्थ [क र्त्तुं कार्यसमर्थनदप अद्यान्त
 न म] ॥ ६७ ॥

Notes on Malli

1 In the couplet beginning with अमानवम् he says that the
 monster with death at hand rebelled against even thee and
 was killed by thee 2 The affix being अण by “तस्मिन्” the result
 is ultimately a class name i.e. singular Had it been
 otherwise he would have said “मनाजातम्” (C/ar) 3 This is

a contradiction. It is an *अनैक्य* if *apparent* only, so he says *प्रभाविनम्* । 4 *बिजि* is the affix by “*बभी-*” or say *इजि* in the sense of *संतुप्* (*Char*)

Sara—अथमेव राज्ञो दारापहारा भवतो भवतीव निहत ॥ ६७ ॥

CHARCHA

1 *अमानवम्*—*मनोरथम्* इति *मनु* + *अण्* *मानव* belonging to *Manu* 1 *८*, the race of which *Manu* is the progenitor, human race न *मानव* superhuman, *नञ्*तत्—। तम् । *Pred* to *भवत्* understood Here *Malli* argues that the poet intends the *race* of *Manu* not *born* of *Manu* for, with the latter meaning, he would have written *मनो जातम्* and not *मनो कुलं जातम्* as he has done here (See *Malli मनाजातमिदं स्यात्*) । This raises another point, *८१२*, if the *१८* is intended why not add *अञ्* by “*मना जातावज्यती युक् च*” । *Malli* says the purpose is served with *अण्* because “belonging to *Manu* ultimately results in *मनोजात* (*पश्यवृत्तान्तम्—Malli*),

2 *अजम्*—*न जात* इति *नञ्* + *जन्* + *ङ* कर्त्तरि कृत *अज* uniform, उपपदतम्—। तम् । *Pred* to *भवत्* । *Malli* says न *जयन्* but he means न *जात* ।

3 *मनो*—*Manu* was the first king of the solar race Here *अमनव*—*मनो कुलं अज*—*जात* indicate contradiction See *n-१४*,

4 *प्रभाविनम्*—*पुन पुन प्रभवति* इति *प्र* + *भु* + *बिजि* कर्त्तरि *प्रभावी* (*८१८*) who very often 1 *८*, constantly overthrows उपपदतम्—। तम् । *Malli* has here misquoted the rule which is read as “*ब्रह्मम अभोष्णी*”—*बिजि* is irregularly attached when frequency is implied *Vishnu* overthrew *Ravana* in his previous birth as *Hiranya Kasipu* But this does not establish *frequency* unless it is taken with reference to all other molesters of the god's So *Malli* suggests another derivation thus—*महा* भव *उभा*त majesty *प्रादितम्*—। न *अभ* *अभि* इति *प्रभाव* + *इति* *मत्वर्थे* *प्रभाव* । तम् । The *अ* is optional by the rule “*प्रतिप्रदिकान् कृम विभक्तिषु च*” १११५ being a *प्रतिप्रदिकान् कृम* । Hence *प्रभावितम्* also *प्रभाविनम्* ।

५ भविष्य—अवश्यं भविष्यति इति भू + भविषि कर्त्तरि भवौ that which
 111 तस्य। Pred to भवणम् understood The sense is
 111 the भविष्यति मन्त्रादयः । The rule for भविषि is
 ५ वाक्यधर्मः प्राग्विनि —विनि is the affix if inevitability or in
 111 applied

अवधम—अवध कर्त्तरि इति अवध + भिषि कर्त्तरि=अवि (नाम धातु)
 + अवध—अवध is destroyer तस्य। Pred to भवणम् understood
 111 the rule “तत्कृत्तरि तदावध” ।

७ ममोच—मुञ्च + भिष् क्तव्य released. Conj App

८ ज्ञानम्—अ + ज्ञाञ्च knowing

ज्ञानकोम—अज्ञाञ्च इयम् इति ज्ञानक + अञ्च + लिङ् जोप् ज्ञानको of
 111 Janaka 111 Janaka's daughter as she too is of Janaka
 111 is appl able to indicate all manner of relations We
 111 ज्ञानकस्य अपत्य स्त्री (See Malli) because “अत इज्” bars it,
 111 in अ ।

10 य—उत्तरवाक्यगतत्वेन उपपादानात् न तच्छब्दत्वपेक्षा । This verse
 111 to be taken as the उत्तरपद to complete the sentence com-
 111 in verse 66 Thus—अस्य पुरे बालयकुटुम्बिना ययुः य ज्ञानको
 111 ममोच । This reference to a personal wrong done by the
 111 by the abduction of his spouse is intended to serve
 111 as an उद्दीपन ।

11 सदा—सर्वेभ्यन् काले इति सर्वं + हि (८मी) + दा स्यादे सदा or
 111 सदा always, 111, even at the risk of life.

12 अभिमान &c—अभि + मन + घञ् भाव अभिमान self respect
 111 एक धनम् एवम्, तिपदबहु— । Pred to मनिज ।

13 मानिन—मान + घञ् भव मान pride स अभि एवम् इति मान
 111 इति मत्वर्थे ।

14 Voice—ज्ञानता दीन ज्ञानको न मुमुक्षुः मानिभि धने
 (भूयत) ।

68 You as Rama killed रावण ।

अरत्वदो दाशरथिभेवन भवानमु' वनान्तादनितापहारिणम् ।
 पयोधिमावदचलज्जलाविल विलङ्घ्य लङ्कां निकषा हनिष्यति ॥६८॥

प्रचनं च इति भूत् सृज् १ [चत् इत्यन्भवत् कारति' इति क्ताङ् इत्यभि
 क्त न भि किम् इत्यर्थः] "अथ प्रथमः" ॥ ६८ ॥

Notes on Malli

१ मृत् k s लृत् for which मृत् s substituted २ द्वितीया by
 अभिन — { *Char* } , Here मृत् is in the past tense by
 अभिन — { *Char* }

Sara—स्मरति भवान् दामावत रे एन इतिवृत्तिः ।

CHARCHA

१ स्मरति—स्मृ+लृत् ति । The प्रथम पुनश्च is by "अथ प्रथमः" (See
 करोति Sl १०) Comp App

दाशरथि—दाशरथ्यम् अथ पुनश्च इति स्मरत् + इत् । Son etimes
 नास्मरत् १ Iso seen as in "प्रदीयतां दाशरथाय मैत्रिला" । In such
 cases say स्मरथ्यम् अथम् दाशरथ्य &c. Comp अमनश्च Sl 67

भवन् भवन्—See under भवान् Sl 35

४ वनालात्—अन् वृत्स वनस्य अन् वनात्, इत्यन्—। तत्रान् ।
 अपहरणं क्रय implies अघातः hence "प्रवृत्तवाद्येषादानम्" इत्यवादानम् ॥ १ ॥

५ वनिता &c—वनिता affectionate wife darling wife "वनिता
 जनितात्यशानुरागायाश्च यावति" । वनिता मृग्य अपहृतवन् इति वनिता+अप+
 हृ+किञि कर्त्तरि माधुकारिणि वनितापहारी one who abducted the be-
 loved wife उपपन्नम्—। She was वनिता hence the severity of
 the blow

६ पत्रिम्—पत्राणि धीयन्त अक्षिन् इति पत्रम्+धा+कि अक्षिक्करोति
 अथाधि the receptacle of waters १ of the sea उपपन्नम्—। तम् ।

७ आबद्ध &c—आ+बध्+क्त कर्मणि आबद्ध bridged अन्+अवृ
 क्तकरि अघत् agitated आविल turbid अन्भि जनानि अन् अलज्जन् the
 waters of which were a stated बहु—। आबद्ध अलज्जन् आबद्ध
 अलज्जन्, कर्मणि—। The agitation was due to the rocks thrown in
 while building the bridge आबद्धअलज्जन् आविल कर्मणि—।
 नम् । Qual पद्याधिम् । We cannot say आबद्ध अलज्जन् आविल
 and make ३ कर्मणि—of three words because more than two

words are allowed in इन् and बहुव्रीहि only. Hence we have compounded two at a time here.

8. लडा—निकषा इत्यस्ययामि २५ । The rule means that चमिति, परिति &c give the second case-ending

9. निकषा—An चञ्चल implying मानीष्य neighbourhood Malli construes लडा निकषा इतिष्यति । We prefer लडा निकषा आवृत्तचञ्चलानिष्यम् &c

10. इतिष्यति—इत् + लट्, अति killed The लट् here has a *past* sense, Nom भवाम् । “उभे प्रथम” gives the प्रथमपुरुष । Malli's rule “चमिषा—” means that we shall have लट् in the past tense if any word in the वाक्य reminds of the past Here कर्मि is such a word, hence लट् ।

11. Voice—भवता दाशरथिना भवता -दारो चसौ -इतिष्यते -अथम् ।

69 *Ravana has now become शिशुपाल ।*

अयोपपत्तिं क्लृप्तापरोऽपरा

मवाप्यशैलूष इवैव भूमिकाम् ।

तिरोहितात्मा शिशुपालसंज्ञया

प्रतीयते सम्पति सोऽप्यसः परैः ॥ ६८ ॥

Prose—एव सम्पति एव स चरि परै. चम प्रतीयते [Now again this demon, though he is every way just his old hated self, is being taken as some one else by the world] Is that possible?—शिशुपालसंज्ञया तिरोहितात्मा एव [He is concealed under a new name] The cloak of a mere name cannot disguise such a rascal—अपराम् उपरन्तिम् अवाप्य तिरोहितात्मा एव [He is thoroughly disguised because he has taken another birth]. What was the object of the disguise?—इवैव पर. एव [Ever deceitful, he wanted to deceive the world]. What was that like?—इवैव भूमिकाम् इव [Just as an actor entering the state under different disguises, is taken as different by the audience, so Ravana, now passing as Sisupala, is being taken as really a new personage altogether]. 69.

Prose—अथ सम्प्रति ह्यन्तापर एव शैलू न भूमिकाम् इव अपराम् उपपत्तिम्
अथाथ शिशुपालसंज्ञया तिरोहिताया (नञ्) स अपि परे अथ प्रतीयते ॥ ६९ ॥

F &—Next he the deceitful with his self become con-
c ealed under the name Sisupala taking a new birth as an
ac or does a d eguise is now being taken by others as not he
thou h t s he (undoubtedly) 69

—शिशुपाल नटो येन नञ् नञ् परे नेहेतुग से एवम् अन्तः क प्रकाशित
कटिरे वलिह अन्तःतर अन्तःतर कटिहारे । शिशुपाल नञ् अन्तःतर अन्तःतर
हिह रिहारे नेहेतुग अन्तःतर ए से नञ् ॥ ६९ ॥

Expl—See *Park* and *Eng* above

Mall—अथति । ‘अथ रावसदह्यागमनर ‘सम्प्रति ह्यन्तापर’ पर
प्रतारकापर एव रावस ‘शैलू नञ् तन्व (१) ‘भूमिका’ ह्यन्तापरम् ‘इव’
[शलवा नटभिरग्रेय (१) “भूमिका रावसाया अन्तःतरपरिणत” इति विप्र]
अपराम् उपपत्तिम् अन्तापरमिन्तः ‘अथाथ शिशुपालसंज्ञया तिरोहिताया’ तिरो
हितम्वदप (नञ्) ‘स’ अपि रावस एव सन्नेपि ‘परे’ इतरे स न भवति इति
अथ तन्वादन्य एव [“नञ्” इति नञ् समासः । अतएव “एतन्तरी” सुलोप —
इत्यादिना न सुलोपः ^१] ‘प्रतीयते’ ज्ञायत इति (१) [प्रतिपुत्रादिषु कर्मणि
नट्] । यथा एव शैलू ह्यन्तापरमाश्रया तद्देशभाषादिभिः अन्य एव प्रतीयते
तद्वत् अथमपि मानुषदहपरिणतान् अन्य इव भाति दीर्घान् तु तदेव ह्यन्तःतर संज्ञाय
इति भावः ॥ ६९ ॥

Notes on Mall

1 We have नञ् समास by “नञ्” । Hence it is that the सु
does not disappear by “एतन्तरी —” (*Char*)

Sara—रावस एव सम्प्रति शिशुपालरूपेण जातः, तन् ह्यन्तापरम् दुरात्मा ॥ ६९ ॥

CHARCHA

1 उपपत्तिम्—उप + पद + क्तित भाव birth ताम् । The usual
word is उत्पत्ति in this sense

2 ह्यन्तापर—ह्यन्त + अपि + पुच् भाव कटिहारे deceit ह्यन्ता पर प्रधान

वन्तु चस्य, or क्वन्ता परा चस्य with whom deceit is of prime consideration, वद— ।

3. चवाच—चव+वाच+ल्यप्, having adopted

4 तिरोहिताका—तिरस् १३ an अव्यय implying चनर्हि concealment, disappearance तिरस्+वा+क् कर्त्तरि कर्मणि वा तिरोहित disappeared (क कर्त्तरि), concealed (क कर्मणि), रतितत्— । तिरोहित आका चस्य, वद— । वा १३ is to be taken as चकर्मक when the क is कर्त्तरि । Comp “विश्वेयोनिर्निरोद्ध,” “चनर्हि भूतपति समृत” &c. When preceded by तिरस् the चकर्मक use is very common, but सचकर्मक use is also seen, comp “वदस्यो रघुनिद्या तिराघल रदस्यतिम्” ।

5 शिशुपाल &c.—सम+वा+चङ् भावे संज्ञा designation. शिशुपालस्या संज्ञा शिशुपालसंज्ञा the designation Sisupala, कर्मधा—like शाकपादिषु । त्या । इया करणे । शिशुपाल was the son of दमघोष king of चेदि । On the mother side he was connected with ह्य, being the son of सुतद्वयम् otherwise called सुदभा who was a sister of Vasudra the father of Krishna, another sister कुन्ती being the mother of the Pandavas

6 प्रतीयते—प्रति+इ+लट्, त कर्मणि १३ known Nom परे । Conj App.

7. चस—च स, सञ्ज्ञत्— । Mallis rule for the retention of the चिन्त १३ “एतदशो भुवोपाशो चनम्समसे हवि”—सु (first case singular) after एतद् and तद् disappears when a हन् follows, but not in a सञ्ज्ञत्—or if एतद् and तद् end in क । Thus स परे प्रतीयते drops सु (the चिन्त), but सञ्ज्ञ. परे प्रतीयते, चस परे प्रतीयते retain it

8 Voice— परम् एम् शैल्यम् तिरोहिताका (सन्म्) लम् परे चस इतिदर्श ।

70. His majesty

म बान् आसीदपुया चतुर्भुजो मुखेन पूर्णेन्दुभिस्तिनोचन ।

युवा कराम्कान्तमहीभृदुच्चकौरमंशय सम्प्रति तेजसा रविः ॥७०॥

Prat—कर्मन्त पुग ह लङ्गे, तेजसा रवि चसरपम् । Nom the

prime of youth he looks like the sun himself through his
magnificence] You are mistaken—कराकालमहीधत् स [He is
bleeding with taxes levied on them just as the sun ex-
tinguishes with his rays directed on them] But what do you
apprehend?—बालं स वपुषा चतुर्भुजं सुखिनं पूर्येन्दुनिभं त्रिलोचनं आसीत्
[Do you remember what he was when an infant? A fine
boy with a lovely moonlike face, but provided with four
hands and three eyes he rivalled Hari and Hara both. The
force of mischief latent in him, so finish him before they
develop into a mighty conflagration] 70

Prose—स बालः (सन्) वपुषा चतुर्भुजः आसीत् सुखिनं पूर्येन्दुनिभं
त्रिलोचनं आसीत्। सम्पतिं युवा (सन्) कराकालमहीधत् (सन्) उद्यकं
तेजसा रविं असंशयम्। Also see Note 3 below 70

Lig—As a child, he was four handed in his body in the
face like a full moon and three eyed. Now, a youth, with
kings laid under contribution (Also—with rays surmounting
hills) he is undoubtedly the sun by his mighty blaze 70

Eng—ए बालो तेहे बिहूँ छार चतुर्भुज ३ पूर्येन्दु सखि रूपे निवेर छार
त्रिलोचन छिन। एकलें बौवन बहीधुनिधक अकसल करिअ बहालें छार
रुदोर छार हरेण उडिअछे। १०।

Expl—See *Park* and *Eng* above

Mall—स बालः इति। 'स' शिशुपाल 'बालः' सन् 'वपुषा चतुर्भुजः'
सुखचतुष्टयवान् 'आसीत्'। विस्तरितं ध्वनिः। 'सुखिनं पूर्येन्दुनिभं' तत्पुत्र्य 'त्रिलो-
चनं' त्रिलोचनवपुषान् 'आसीत्'। तत्पुत्र्य इति ध्वनिः। वातविशयवान् सम्पतिं
तत्पुत्र्यम् अकलितम् इति भावः। 'सम्पतिं' तु 'युवा' सन् करिष्य भविष्य 'आकाल-
महीधत्' अधिष्ठितराजक सन्। अथवा अशुभ्यामर्थेन ["बलिहाराय करा"
इत्यमरः] 'उद्यकं तेजसा रवि असंशय' संशयो नास्ति इत्यर्थः [अवाभाविध्ययो-
भावः] वपुषा सुखिनं इति "दीकाङ्कविकारः" इति द्वितीया द्वानिवत् आधिक्यव्याधि-
विचारत्वात्। तथा च वाक्यम्—"द्वानिवद्वाधिक्यमप्यङ्कविकारः" इति। तेजसा

इति "ब्रह्मवादिभ्य उपसंख्यानम्" इति वृत्तीया । करारुण्यदिना अथ वसुध विता
इत्यस्य वा रविरसंशयमिति तस्य (१ तया) पूर्वेन्दुनिभ इत्युपमा संघटि १] ।
इतिहरादितुल्यमहिमत्वात् अतिशये स इति भाष १०० ।

Notes on Malli

१ In वसुध and सुवेन we have वृत्तीया by "यथाङ्ग—"(Char) for
like defect superfluity is also a deformity So says Yamana—
Like defect superfluity is also a deformity of the embodied
~ रविरसंशयम् is an उत्पत्त्या enlivened by the अथ in करारुण्य &c
This is commingled with the उपमा in पूर्वेन्दुनिभ ।

Siva—See Malli इतिहरादि &c

CHARCHA

१ वसुध सुवेन—वृत्तीया (१) the rule "येनाङ्गविकारः"—a limb that
causes deformity in the embodied takes the वृत्तीया विभक्ति । Now
here we find he had two hands and an eye in excess Is excess
१ विकारः । Malli says so on the authority of Yamana Hence
वसुध becomes विकृत with two extra hands and causes विकार in
the चन्द्रो so वसुध takes इया । Similarly सुवेन । Also see Note 3

२ चतुर्भुज—चत्वार भुजा यस्य इति । Vishnu is also चतुर्भुज ।
Hence the suggestion that he rivalled Vishnu in infancy

३ पूर्वेन्दु &c—निभ equal like But it has this meaning
only when it is the last member of a compound "सुदृढरसद
तमो । निभसङ्गान्नोक्तप्रतीकानामपवादः ॥" इत्यमरः । पूर्वे इन्द्र पूर्वेन्द्र
full moon कथम्—१ तस्य or तस्य सुन्द इति पूर्वेन्द्रनिभ like a full
moon, इत्यन्त—of सुन्दस्या of the निन्दमन्त्र class We say निन्दमन्त्र be
cause पूर्वेन्द्रा निभ cannot be given as a वाक्य here's not bearing
in उत्तरपद cannot mean like Now Malli construed सुवेन पूर्वेन्द्र
निभ । What does the वृत्तीया mean here ? It cannot indicate
विकारः । पूर्वेन्द्रतुल्यता is no *perversion* (विकार) । We have to say
सुवेन इत्या पूर्वेन्द्रनिभ स इति । But the सुवेन was *deformed* (विकृत)
with an extra eye, it is unnatural to say that such a deformed
face gave him the aspect of the full moon It seems therefore

Mall's construction has to be changed. I offer the following — म पूर्वोन्निभ बाल (मन्) बहुवा &c and explain 'स' शिशुपाल कमल उदय च द्वा द्वय न च पूर्वोन्निभ बाल मन् &c where पूर्वोन्निभ is in rd na 3 विशयव used with reference to the *general* love lines of the boy

१ विनीचन — चील ओषधानि चन, बहु— । Siva too is विनीचन । Hence he rivalled Siva in infancy Here Malli says "बाल विशयववात् सम्यति तत्सर्वमनर्हितम्"—From the epithet बाल we infer that the deformities have disappeared now This is true, Krishna's sight closed his extra eye and his touch remove his additional pair of hands Comp. "चदिराजकुले जातम्याव एव चतुर्भुज । एव कामीरानसङ्ग देवी सश्रद्धात् स्वयम् । अनमामस्य तस्याहं भुजावधिकाङ्क्षी । दैतमुभय मयन नमश्चत लनाटजम् ॥"—*Mahabharata, Sahasra-parvan*

२ कर &c—कर tax, ray चा+कम+त कर्मणि आक्रान्ता sat upon pervaded मद्भो विधति इति मद्भो+भ+किप् कर्मणि मद्भोभत upholders of the earth, i e., a king, also a mountain, उपपदतन्— । Mountain are supposed to have a part in steadying the earth in space Com "क्षार चरितोऽक्षरचमय" spoken of Himalaya आक्रान्ता मद्भोभता येन by whom the kings were sat upon (म), or by whom the mountains were pervaded (रवि), कर— । करेण आक्रान्तमद्भोभत who with taxes oppressed the kings (म), who pervaded the hills with his rays (रवि) इतन्— । Qual both स and रवि ।

६ उद्यके—Mighty अव्यत qual निजमा । See उद्यके SI 7

७ समशयम्—भम्+शी+अच् भावे शयय doubt समशयम् अभाव, अशय्यी—अभावार्थे । Nom to भवति understood Thus स रवि इत्यत्र समशयम् शययस्य अभावो भवति । Or say अविद्यमान शयय अश्विन् समशयम्, बहु—the construction being स रवि इति एतन् समशयम् सन्निहवर्जित शयम् इत्यर्थे ।

८, तजमा—उत्तौ इवा ।

९ रवि—With the alternative construction suggested in Note 3 we may take this to imply that as a child (बाल) he did not

make a show of the sterner virtues such as शीघ्र चीदृष &c, and with his natural loveliness he resembled the *Moon*, he had four hands so he equalled *Vishnu*, with three eyes, he rivalled *Siva*. With the advent of youth, the characteristics of the Moon disappeared and he blazed as a veritable *Sun*.

११ *Voice*— त्वेन वानेन (मता) चतुर्भुजं चमूयत निर्भेदविलोचनेन चमूयत । वना (मता) महीयता (मता) रविणा (भूयते) ।

71. *He defies all*

स्वयं विधाता सुरदैत्यरक्षसामनुग्रहावग्रहयोर्यदृच्छया ।

दशाननादीनभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् हसत्यमो ॥७१॥

Prak—अमो दशाननादीन हसति [This fellow Sisupala laughs in derision at Ravana and Hiranyakasipa] That is rank stupidity, they were mightier than he—अमो यदृच्छया अनुग्रहावग्रहयोः स्वयं विधाता [You do not know his strength. He can punish or promote any one at will] That may be true of ordinary king only who are his vassals—सुरदैत्यरक्षसाम् अनुग्रहावग्रहयोः [Not only of them but also of gods, demons and Rakshasas] Well then at most he is the equal of Ravana, how can he laugh at him?—अभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् [He laughs at them because they became what they were solely through the favour of the deities they propitiated by penance, whereas Sisupala revels in his inborn might] 71

Prose—यदृच्छया स्वयं सुरदैत्यरक्षसाम् अनुग्रहावग्रहयोः विधाता अमो अभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् दशाननादीन् हसति । ७१ ।

Eng.—Himself the ordainer at will of favour and disfavour (reward and punishment) unto gods, d-mons and Rakshasas, he surpasses (lit. laughs at) Dasanana and others unto whom plenitude of power was granted by gods that were propitiated. 71

Comm.—अमो, अमर, अमरं अमरं अमरं ईशा निग्रहो निग्रहेतुं च अमरं

7. अभिराड् &c.—अभि+राड्+ञ् कर्मणि अभिराड् propitiated, देव एव इति देव+तन् स्वायं प्रियाम् देवता deity वि+तृ+ञ् कर्मणि वितोर्णे bestowed अति+ञो+अच् भावे अतिशय excess वीर्यम् अतिशय वीर्यातिशय excess of prowess प्रतापप्रकर्षं, इतत्—। वितोर्णे वीर्यातिशय-एभ्यः वितोर्णे वीर्यातिशयः unto whom excess of prowess was granted, वद्—। अभिराडा देवता अभिराड् देवता the deities propitiated, कर्मणा—। ताभिः वितोर्णे वीर्यातिशयः, इतत्—। Ravana was favoured by शिव (sl. 49) and ब्रह्मन् । Hiranyakasipu got his lift through Brahman alone तन् । Qual दशाननादीन् ।

8. इमति—This is here सकर्मकः । Usually it is preceded by an उपसर्ग in such cases Comp “स्थितावहस्य वर मधीन ” “तव मा-
‘वाहस्य जगत्’ &c. Also without an उपसर्ग comp “हमन्मन्तवन्-
मन्ता इव” ।

9. Voice—...विधाया अमुना अतिशया दशाननादय इत्यन्ते

72. He oppresses all now

बलावलेपादधुनापि पूर्ववत्

प्रवाध्यते तेन जगत्त्रिगीपुण्या ।

मतीव योषित् प्रकृतिः सुनियन्ता

पुमानमभ्येति भवान्तरेष्वपि ॥ ७२ ॥

Prat—अपुना अपि तेन पूज्यते जगत् प्रवाध्यते [In this birth too he is oppressing the worlds as in the days of yore] What does he want?—बलावलेपात् त्रिगीपुण्या तेन प्रवाध्यते [The pride of power urges him on He wants to lord it over all the three worlds]. But have not the lessons of his previous births chastened him?—सुनियन्ता प्रकृतिः भवान्तरेषु अपि पुनःसम् अभ्येति [The leopard does not change his spots Nature is permanently attached to the individual and follows him in his re-births also] That is very strange—मतीव योषित् इव अभ्येति [A devoted wife follows her husband in his re-births, so does Nature] 72

Prat—त्रिगीपुण्या तेन बलावलेपात् अपुना अपि पूज्यते, वदन् प्रवाध्यते । मतीव योषित् इव सुनियन्ता प्रकृतिः भवान्तरेषु अपि पुनःसम् अभ्येति । ७२ ।

Ena — Through pride of power even now, as of yore, the world is oppressed by him with a longing for self aggrandisement. Nature ever unchanging does up to one like a devoted religious even in other births 72

/ — শতাব্দে এত বড় সে পূর্ব পূর্বে জন্মের কালে জগৎকে উৎপীড়িত করিয়াছে। প্রকৃতি হইতে ক্রটি নাই অবিচলিত ভাবে জগৎকে পূর্বের অনুসরণ করে ৭

Exp1 — See *Prak* and *En* above

Malli — বলি : শিগুদান্যয়ম্ নিবাস্যাত্মবলা ইত্যর্থঃ 'নত' শিগুদান্যয়ম্ 'বদ্য' অর্থাৎ বদ্যবলাত অধুনা অপি পূর্ববৎ পূর্বজন্মানি ইব 'জগন্ প্রবাহ্যত । তদ্যচ্চি মতা পতিব্রতা যাদিন্ ইব মুনিষবা' অতিমিরা 'ব্রহ্মতি' অর্থাৎ 'মহানবিশ্ব' জগদানবিশ্ব অপি পুনাসম্ অর্থ্যতি { "পতি যা নানিষরতি মনোবাক্রাসময়তা । মা মন্যাক্রাসাশ্রোতি মতি সাশ্রোতি অর্থ্যতে । " ইতি মনু । উপমালাপর্ময় (১) পুষ্কটাসালরন্যাস ১ } । ৩৭ ।

Notes on Malli

1 The woman that, being restrained in mind, words and deed does not sin against her husband attains her husband's world and is called *মাতা* by the wise 2 We have an *অর্থান্বিত* backed by an *উপমা* (১) ,

Sara — জগতী পীড়নমন্ত অর্থাৎ তৎ অর্থ্যত্বি জগতি তদ্বৈব করাতি ।

CHARCHA

1 *বদ* — বদ + নিব + প্রজ্ঞা মাণি অর্থ্যত্ব pride বদন্ত অর্থ্যত্ব the pride of power, ইত্যর্থঃ । তদ্যচ্চি । ইতী ১মো ।

2 *অধুনা* — অধিন্ কাল ইতি ইদম্ + চি (৩মো) + পুনা অর্থ্যে শিগুদান্যয়ম্ অধুনা now, i e, in this birth, "ইদম্ অর্থ্যত্ব পুনা অর্থ্যত্বো নিবাস্যম" — *Vrtti*

3 *পূর্ববৎ* — যদা পূর্বো তদা ইতি পূর্ব + বতি as in the preceding two births i e, as he used to do when appearing as Hiranya Kāshipu and Ravana The rule for বতি "তব তস্মৈ ব" — বতি may be

attached without reference to a *हिष्ठा* in the sense तव इव or तस्य इव । Here we have तव इव । The idea that *शिषुपाल रावण* and *हिरण्यकशिपु* are the same individual born at different periods is not the poet's invention. The *Mahabharata* says—“एव ह्यतिबलो दैव्यो हिरण्यकशिपुः पुरा । शिषु मुरावासमवदरदानेनार्चितः ॥ तथाभीद्रावणो नाम रावणो ह्यतिवीर्यवान् । तेनैव बलवीर्येण बलं नागव्ययम् ॥” This is *Krishna's* remark to *Daruka*, his charoteer, who was surprised to see *Sisupala* fight *Krishna* on equal terms at the *Rajasuya* of *Yudhishthira*.

4. प्रप्राप्यते—प्र + प्राप् + लट् ते कर्मणि is being oppressed पीडयते ।
-Conj. App

5 जगत्—Deriv sl 1 Refers to all the worlds, जगत् एव वचनम् । That the reference here is not to the earth alone is obvious from sl 71—*सुरदैत्यरचसाम् &c.* सकलकर्म of प्रप्राप्यते ।

6 जिगीषुषा—जिगृष् इच्छु इति जि (to prosper—चक्रमङ्क) + जन् + उ कर्त्तरि=जिगीषु सङ्गं धातु) + उ=जिगीषु wishing to thrive तेन । *Mall's* जित्योत्साहवता may be had from this or from the सकर्मक root with चक्रिवत् of the कर्म ।

7 सती—चम् + शङ् कर्त्तरि + डीप् नियाम् a chaste woman, See *Mall's* पति या &c.

8 प्रकृति—प्रकृष्टा कृतिरस्या one whose feats are great, &c, nature, इह— ।

9. मुनिदन्ता—धनन्तीति धन् + क् कर्त्तरि चडा moveable निर्गता चनेष्व निपन्ता motionless, प्रदितम्— । अतिमदेन निपन्ता मुनिदन्ता very firm, unchangeable, प्रदितम्— । Qual सती and प्रकृति ।

10 चम्बेति—चम् + इ + लट् तिप् approaches, reaches Conj. App

11 भव &c.—भवति इति भू + चच् कर्त्तरि भव- births. *Madhava* derives भव with करणे घ after भू । भवे चच् by “सदोत्प” is not sound here, for this rule is barred by the rule “दिशौभूभेनृदमये” । अन्ये भवाः भवकर्त्तरि other births, मुद्मुदा or मद्भूत्य सकृदितम्—(see *मुद्भुताकरिषु*, sl. 46). तेषु । चम्बेति ८मी ।

12. विजिगीषु—जिगीषु स- प्रप्राप्यते । मया योषिता इव मुनिदन्ता प्रकृष्टा—पुमान् चम्बेति ।

73 So kill this tyrant,

तदेनमुद्धतशामन विधेर्विधेहि कीनागनिकेतनातिथिम् ।

शुभतराचारविपक्षिमापदो निपातनीया हि सतामसाधवः ॥७३॥

P —तत् एन कीनागनिकेतनातिथि विधेहि [Such being the case, let him kill him at once] But what is the specific character of him?—विधे उद्धतशामनम् एन विधेहि [As I have heard what he likes with gods demons and Rakshasas, and this upsets the laws of nature as laid down by Vidhata Himself] Very good, let Vidhata look out for the enforcement of his laws why trouble me?—असाधव सता निपातनीया हि [It is the duty of the good to punish the wicked, and you are the foremost among the good] But punishment comes as the result of one's own deeds, none can punish one at pleasure—शुभतराचारविपक्षिमापद असाधव [Quite true, but the wicked have so many misdeeds to answer for, that disaster is constantly awaiting them and only wants the intervention of the good to set them at work, the misdeeds of Sisupala will kill him, be you but the nimitt in the matter] 73

Prose—तत् विधे उद्धतशामनम् एन कीनागनिकेतनातिथि विधेहि, शुभतराचारविपक्षिमापद असाधव सता निपातनीया हि । ७३ ।

Eng —So make him, that has transgressed the laws of the Ordainer, a guest at the house of Death. The unrighteous whose disaster has matured through iniquitous deeds, have indeed to be brought down by the noble 73.

Beng —এ বিধির বিধি লঙ্ঘন করিয়াছে অতএব ইহাকে সম্বলিত সৈন্যে বধন ।
অসৎ পুত্র অকার্য্য করিয়া নিজের বিপদে ডুবিয়া পড়বে, তখন তাহারের বিনাশ করা
সম্বলিতের কর্তব্য । ৭৩ ।

Expl —By his iniquities this man has upset the Divine laws and his doom is only waiting for your interference. Also see *Prak* and *Eng*

Malla —तद्देवमिति । 'तत्' तस्मात् 'विधे' विधातुरपि, उद्धतशामनम्

स्वयं विधाता इत्याद्युक्तरीत्या अतिज्ञातदेवम्^३ इत्यर्थः [सापेक्षत्वेऽपि समकत्वान्
समासः^४] 'एन' शिष्टपाल 'कौनाशनिकेतनातिधि' कौनाशो यम तस्य निकेतन
गृह, तव अतिधि प्राधुषिक 'विधेहि' कुत यमगृह प्रेषय इत्यर्थः ["कौनाश. कथंके
चुद्रे हतान्नीपायघातिनोः" इति विश्व.] । न चेत्तत् प्राधुषिकइत्यनेन संप्रसारण, भवा-
हणम् अवयवकर्तव्यत्वादित्याह^५—'युमेतराचारेण' दुराचारेण 'त्रिपक्षिमा' परिपाकेण
निर्वृत्ता' काल (१ फन) परिपाकेण प्राप्ता 'आपद' येषां ते तयोक्ता ["त्रित कि."]
इति षचे कि प्रत्ययः । "वेमैप् नित्यम्" इति तद्धितो मपृषत्ययः ['वसाधव' दुष्टा
'सता' भवाहणा जगत्रियन्तुषा 'निपातनीया.' वध्या. 'हि' । न च जैधृ'एदोष'
स्वदोषेणैव तेषां विनाशे निमित्तमावत्वात् अस्माकम् (१ युष्माकम्) इत्याशयेन
'युमेतराचार—' इत्यादिविशेषणोक्तिः^६ [सामान्येन विशेषसमयनरूप अर्थान्तर
आसः] । ७३ ।

Notes on Malli

1. One who has transgressed the laws of God in the manner described under "स्वयं विधाता—" (sl. 71) 2. There is समास in spite of dependence because the sense is clear. 3. He says this is not like killing the snake by the hand of the guest because this is the unavoidable duty of people like thyself 4. The affix is क्ति after कृत्त.— । 5. The तद्धित affix नप् is added by "वे.—" । 6. The attributive "युमेतरा—" is mentioned with a view to say that no blame for cruelty attaches to this, because they are killed by their own fault. You are only incidental to it 6. We have अर्थान्तरव्यास of the kind in which the particular is defended by the general.

Sara—दुष्टाः स्वदोषैरेव जगन्नि साधवन्तश्च निमित्तमात्रं भवन्ति तत् शिष्टपाल-
इत्यनेन आत्मदोष' भा द्वाची ।

CHARCHA.

1. एनम्—अस्मादिने एनदिश. ।
2. उन्नद्धित &c.—उद् + लङ् + क्त कर्मणि उन्नद्धित transgressed. शास + ल्युट् करणे शासन law. उन्नद्धित' शासनम् अनेन, वहु— । तम् ।

3 विध — वही अर्थ related to शासनम् । विधि and शासन are परस्परम् । स हि स शासन should not have been compounded, म प्रथम समसम्बन्ध भवति । But though compounded the sense is २ (मन्त्र) Hence the समास is allowed—सापेक्षेऽपि समकत्वान्ते समसम् । उद्बुद्धिस्तथापि विध — उद्बुद्धितविधिशामनम् ।

4 वीर्यं वि + धा + लाट् हि do you render Conj App
ऊ नञ् \C — नि + कृत + क्त्वात् अधिकरण निमित्तम् house कीनामन्त्र निजम्बन्ध । house of Yama इतन्— । तस्य or तस्मिन् अतिथि & in the house of Yama इतन्—or सुपुम्पा । तम् । Pred
। एवम्

गम \C — गमन इति गृभ + क कर्त्तरि शुभ good इतर different, अ + वर + घञ भाव आचार conduct वि + पच + क्ति भाव + मप् = विपक्षि + मप् = विपक्षित natured आ + वद + क्ति भाव आपद disaster शुभान् इतर गमनम् सुपुम्पा । Also cp "शामतर" in Sak तादृश आचार conduct different from good : he had conduct, कर्मधा— । नन विपक्षिता matured through bad conduct इतन्— । तादृश आपद एवम् वद— । Qual असाधव । The rule "ङित्तिङ्" means that roots that drop इ take ङि to indicate भाव and any कारक except कर्त्ता । "तेभेप्—" attaches मप् to what ends in ङि । The मप् is compulsory

7 निपातनीय — ङि + पत + णिच् + अनोवर कर्मणि to be brought down to be killed Pred to असाधव ।

8 मताम्—असु + क्त कर्त्तरि मत्त the good तेषाम् । वही in the अनुक्त कर्त्ता of the क्रिया in निपातनीय । सङ्घि is also correct by the rule "कृत्यानां कर्त्तरि ञ्" ।

9 असाधव — न साधव नञ् तत्— ।

10 Votce — शासन एव अतिथि विधीयताम् (लया) ।
आपदि असाधुभि निपातनीये (भूयत) ।

74 Let Indra enjoy

हृदयमरिवधोदयादुद्धूढद्रुढिम दधातु पुन, पुरन्दरस्य ।

घनपुनकपुलोमजाकुचाग्रदुतपरिरम्भनिषीडनघमत्वम् ॥ ७४ ॥

IV B — Indelicate Malli alone is added

Prose—परिवर्धोदयात् उदूढदर्शिनः पुरन्दरस्य हृदयं पुनः घनपुनकपुष्पोमशा
कुशादद्रुतपरिरम्भनिपीडनचमलं दधातु ॥ ७३ ॥

Malla—कश्च एव नटनिदहं जिह्वातुदहं ज्ञातुं इत्याह उदयमिति 'परि-
वर्धोदयात्' विपुलाङ्गं भातं उदूढदर्शिनः शिखिनाम पुरन्दरस्य मणमिति यावत्
[पद्मादित्यात् दृढशब्दात् इमनिच प्राण्य । 'र सता हमादलघा' इति शकारस्य
रकादहं] 'पुरं यत्पुराणि दारयतीति 'पुरन्दर इन्द्र ["पुंस्संघोदादिषोभो "]
इति खच् प्रत्यय "खचि हस" इत्युपधाङ्गम् । "बाधयमपुरन्दरी च" इति
निपातनात् अदन्तत्वं कुमारमथ (१)] तत् "उदय पुनः भूय" अपि पूर्ववदह इति
भावे 'घनपुनकया' मान्द्राभाधयो पुष्पाधो ज्ञाता पुष्पोमशा शची तस्या 'कुशा
दया' द्रुतपरिरम्भे 'नीलमुखात् शोभानिद्रनं तव यत् 'निपीडनं तस्य चमलं मुहलं
'दधातु' । प्राक् विततिवदयात् त्वत्प्रभोजनं शक्यं सम्प्रति तत्प्रसादादिप्रकटकं
स्वकीयं राज्यं भुज्यताम् इत्यर्थः । [एव द्वाभ्यो पदाभ्यां उदूढदर्शिनः इति विशेषणस्य
निपीडनचमलं प्रति हेतुत्वात् पदाद्यङ्गत्वं काव्यलिङ्गम् । उदयनिपीडनचमलं
सम्बन्धेऽपि असम्बन्धेऽपि सम्बन्धसम्बन्धयोः अतिशयोक्तिः इत्ययमन्वयः । उदयमु-
दाहरणम् । ते चलोऽस्य संश्लेष्यते ॥ पुष्पिताया इत्यम् । "अपुञ्जं नपुमरकतो जकारा-
युजि च न श्री जरायु पुष्पिताया ॥" इति अष्टायात् ॥ ७३ ॥

75 *Narada retires. Hari resolves killing the enemy*

श्रीमित्युक्तवतोऽयं शार्ङ्गिण इति व्याहृत्य वाचं नमः
स्तस्मिन्नुत्पतिते पुरः सुरमुनाविन्दो. श्रियं विभ्रति ।
शत्रूणामनिशं विनाशपिशुनं क्रुद्धस्य चैव प्रति
शोभोव भुक्कुटिच्छलेन वदने कृतयकारास्पदम् ॥ ७५ ॥
इति श्रीमाध्वकृतो मिथुपालवधे महाकाव्ये कृष्णनारद

सम्भाषणं नाम प्रथमः सर्गः ।

Prob—अथ शार्ङ्गिणं वदने कृतं चम्पदं चकार [Now Arjuna appeared
on the face of Krishna] What do you mean?—आदि ३३ वदने
भुक्कुटिच्छलेन कृतं चम्पदं चकार [Krishna's face looked like the bloo-

) and if it is said that if *Hetu* had appeared in the
 sky | १५५ | प्रति कुहलं चाम् इति उक्तवत् शङ्किं वदने
 | १५६ | ॥ १५६ ॥ *Krishna* made up his mind
 | १५७ | ॥ १५७ ॥ said so be it the memory of past
 | १५८ | ॥ १५८ ॥ on his face this looked like *Hetu*
 | १५९ | ॥ १५९ ॥ Was that in the sage's presence ?—
 मरुतुन इति वचनं व्याहृत्य नम उन्पतितं केतुं चाप्यद चकार [The frown ap-
 peared on the sage stepped back into the sky after
 | १६० | ॥ १६० ॥ of this peech and it looked like *Hetu* appearing in the
 sky | १६१ | ॥ १६१ ॥ Well why are you constantly harping on *Hetu's* appear-
 ance in the sky —अनिशं शत्रूणां विनाशविग्रहं केतुं [The appearance
 of *Hetu* in the sky presages the downfall of an enemy of the
 gods—some mighty king so this indicated the death of
 Sisupala] You are mistaken to be of such portent the *Hetu*
 has to face the moon You may call the frown *Hetu*, but where
 is the moon ?—शङ्किं च पुरं मुरमुनी इन्दो दिव्यं विभतिं केतुं चाप्यद चकार
 [I am not a fool The sage had just stepped up He stood like
 the moon while the frown on *Krishna's* face faced him, thus
 reproducing the scene of *Hetu* facing the moon and portend-
 ing evil to the evil doers—the kings of *Sisupala's* ilk] 75

Prose—मन्त्रिन् मुरमुनी इति वाचं व्याहृत्य नम उन्पतितं पुरं इन्दो
 दिव्यं विभतिं (सति) चच चोम् इत्युक्तवत् येष प्रति कुहलं शङ्किं वदने व्योधि
 इव अनिशं शत्रूणां विनाशविग्रहं केतुं भुङ्क्ष्विति चाप्यद चकार (*Mallī*) —
 Or—चच इन्दो दिव्यं विभतिं मन्त्रिन् मुरमुनी इति वाचं व्याहृत्य चोम् इत्युक्तवत्
 शङ्किं च पुरं नम उन्पतितं चैव प्रति कुहलं वदने । १५५ ।

Eng—Now the divine sage, bearing the likeness of the
 moon with this speech delivered having leapt into the sky in
 front of Sarangin who had uttered Om, a comet ever an omen
 of the destruction of enemies, put in appearance in the guise
 of a frown, on the sky like face of him who was provoked
 against the king of *Chedi* 75

Beng — छत्र छत्र काठिविष्टि वेववि नादर एइरुप वज्जि डीरुक् 'उवात्र' वज्जि' शीहर वाक्य अन्वकार कटिन्न । उवन हुनि जीवार आकाले उठ्ठन्न । तेइ मया मित्रपान्तर एति क्रोशे कृत्तर वाक्यन्न छत्र नोन बुव बुवत्तदूर नात्र उठ्ठन्ति अविहृति इहेहा उठ्ठन्ता बुविर वदिनुअ अवहि इहेन । अठ्ठे बुवा गेल वेवत्तदूरपेइ दिनाप आग्र ॥ १४ ॥

Expl — Krishna said 'So be it' and undertook the mission entrusted to him. The sage then leapt back into the sky on his way to Heaven. Also see *Prit* and *Eng* above.

Malls — अमिति । 'तस्मिन् मूरमुनी' मारदे 'इति' इत्यन्त्या 'वाच व्याख्य' उक्ता 'नम उत्यतिते' खम् उद्वते 'पुर' अये 'इन्द्री' श्रिय विधति' मति 'अय' मुनि वाक्यान्तर 'ओम् इति उक्तवत्' तस्याम् इत्यङ्गीकृतवत् ["ओम् मय इङ्गीकृतौ रोषे इति विश्व] वेदोना जनपदानामय 'वेद्य' मियपान् ["इङ्गीकृतौ राजादान् आङ्" इति आङ् प्रत्यय १] त 'प्रतिकुट्टस्य शार्ङ्गि'य वदने व्योधि इव अनिय' सर्वदा अन्वभिचारेण इत्यर्थ 'अवृणां विनाशस्त दिगुन सूचक ["अन्वमभ्युत्थित' केतु क्षितोयानी विनाशकृत' इति शास्त्रान् इति भाव २] 'केतु' उपातविशेष ["केतु' यतो पताकायां दक्षीणपातारिखण्डम्" इत्यमर] 'मुकुटि'स्तत्तत्तम् अमुभ्याजिन 'आम्प' प्रतिष्ठां स्थिति 'अकार' ["आम्पद प्रतिष्ठायाम् इति निपातान् मुकुट' मन् ३] अनेन वस्त्राद्यभूतस्य बीररसमहकारिणी रौद्रस्य आद्यो क्षीण आनुभावेन मुकुट्या आरभ्यभूत अनुभय इत्युक्तम् । तया तद्विनाशकस्य अङ्गिनी रौद्रस्य आद्यो मयबोधनेन 'तत्तम'ङ्गीयि उपात एव 'इन्दुमुभयेषम्' ४ । 'इन्द्रे' श्रिय विधति' इत्यव मुने इन्दुश्रिय अयोयान् तत्तमहयोम इति साङ्गस्यायेवान् असम्भवदनुसम्भव इव निदर्शनात्कार । "वदने व्योधि इव इत्युत्प्रेक्षा । "मुकुटि'स्तत्तत्तम् 'इति ह्यनदिमयेन असम्प्रतिपादनकम् अवग्रह । तत्र मय विनाशमूचके तु अये विनेष्टुमन्त्रिण्योमावस्थानसम्प्रदाहत्वे निदर्शनीययो अवग्रहोपकार (? क) तत्तम् अङ्गीभावेन सङ्गर' ५ । अमाकारकारितया मङ्गलाचरस्यवतया च समान्य शोकेषु शीघ्रव्ययीय । यथाह भगवन् भाषकार— "मङ्गलादीनि मङ्गलमन्त्रानि मङ्गलान्त्रानि मन्त्राणि प्रयत्ने कोपेयवधि आयुष्मद्गुरुवधि च भवन्ति अथोत्तरव प्रवक्तरो भवन्ति" इति ६ । दर्शनविशेषित इत्यम् । "इत्यर्थमसम्प्रदाह मङ्गलव शान्तिविशेषम्" इति लल्लवान् ७ । समान्यतया उक्तमेव । यथाह दक्षिण— "मङ्गलविशेषोऽपि अङ्गीते सुसन्निभि । सर्वत्र भिन्नसमानोपपत्तौ लोच्यते इत्यम् ८" इति ८] ॥ ७१ ॥

अथ कवि कविजायवर्धनेयस्यानपूर्वसंभवेन कथयति इतीति । 'इति'—

अथ मम ग्री माचक्षती इति कविनामकचन्द्रम् 'महाकाव्ये' इति महम्मदेन लघव
मन्थलि भविता शिशुपालवधे इति काव्यनामकचन्द्रम् । 'प्रदम' मर्ग' इति
समान इति अथ एवमुत्तराणि दृष्टव्यम् ।

इति श्रीमह महीपात्र्य वकीलाचलमन्त्रिणायदुरिविहित शिशुपालवध
काव्यव्याख्याने सप्तमोऽध्याये प्रथम सर्गः ॥

Notes on Mall.

1 प्राङ् is the affix by इहेत्— (*Char*) 2 From the text that a comet rising with its face to the moon causes the death of king, 3 सु is the augment by निदानम् । 4 चाञ्चद — (*Char*) 5 अवेत् &c — जोष, which is the basis (*साधिन्*) of the sentiment रीद that accompanies वीर and which is expressed by the sentence here, can be inferred from its indicator मकुटि = This is what is stated here. Also it has to be borne in mind that of वीर, which cannot arise without जोष and is its अहिन् the basis (*साधिन्*), viz *ardour* (*उत्साह*) that has to be brought forth with effort, has certainly appeared too. 5 In इन्दी — as the सुनि cannot have the श्री of इन्दु we have to say like the श्री of इन्दु hence there is निदर्शनद्वार of the kind अवशवद्वयुत्पन्नम् । 'वदने — is an उत्प्रेक्षा । 'मकुटि — is an अवज्ञा of the kind in which fictitiousness is established by words like इत्थं &c. Of these again there is commingling of अवज्ञा with निदर्शना and उदमा, as of अज्ञ with अहिन्, because these two help the अवज्ञा since they establish the presence of रीद in the प्रीमन् near इन्दु which is necessary to portend the death of enemies. 6 The word श्री is used in the concluding verses owing to its charm and because of its character of महालाभम् । Thus says His Reverence the Bhashyakara— Such treatises prosper as have महालाभम् at start, during their course and at the end, and they make people heroic and long lived besides their readers become masters of speech' 7 The metre is शाल्विकीकृत the definition being "पूर्वा" — (*see*

Supplemental Note on Metre) 8 The metre is changed because the Canto closes. Thus says दक्षिण—“It pleases people if the Cantos are not too long the metre sweet to the ear, the stages well laid and the conclusion of the Cantos marked by a change of metre” 9 The word मङ्गल indicates the presence of all the characteristics

Sara—अथ हरिं शिष्टनामधममङ्गीकरोति मुनिश्च प्रीतो दिवसमिष्टमप्ये ।
ममवानपि रिपुगतमेव ज्ञायमान्यौ ॥ ७१ ॥

CHARCHA

1 चीम्—An अव्यय, indicating here वडीकृति acceptance (See (Mall.) He undertook the task, imposed.

2 उक्तवान्—उक्त् + क्तवन् कर्त्तरि = उक्तवान् one that has said. तस्य । The *past* indicates that Narada got up *after* Hari had said चीम् । Qual शार्ङ्ग

3 अथ—अथय indicating चानन्तर्य । The चानन्तर्य is with respect to the speech, preceding Note the sequence— 1) the sage's speech, (ii) Hari's acceptance (iii) sage's departure.

4 शार्ङ्ग—घट् horn, १ ८, bison's horn तस्य विकार इति घट् + चञ् = शार्ङ्गम् made of bison's horn Refers to the bow of Hari तन् अस्ति यस्य इति शार्ङ्ग + इति मत्वर्थे = शार्ङ्गो । This is a name of Hari तस्य “विश्वनाथस्य हस्तो वैकुण्ठी विहरश्चक्र । पीताम्बरोऽष्टन शार्ङ्गो विश्वकुम्भो जगद्गनः ॥ —इत्यमरः । Construe शार्ङ्गश्च पुनः also शार्ङ्गो वदते । The reference to the weapon at this stage is significant

5 व्याहृत्य—वि + वा + हृ + क्तृ having delivered

6 उत्क्षिप्यते—उद् + पत + क्त कर्त्तरि । Leapt up तद्विन् । Qual कुरमुको । The root is दक्ष्य hence कर्त्तरि क् । Do not say चञ्मन् अव्ययवर्त्तरि क् because we have नञ् for its कर्म here

7 पुनः—Deriv sl ७,—“पुनः प्रशयैरिव पूरिताश्वाः” । In both constructions under the *Pros. Order* this goes with शार्ङ्गश्च । Mall.'s पुनः इत्ये निदम् &c. = शार्ङ्गश्च पुनः इत्ये निदम् ।

६ सुरमुनी—सुराणां मुनि इतन्—। तस्मिन् भावे स्त्री ।

७ विद्यम्—This is the word to which Mall. refers when he says 'सर्वाण्यङ्गोक्तेषु श्लोकवद्वीति' । The Plural in श्लोकेषु is with reference to *all* the cantos, they *all* have the word वी in their last verse Thus Canto II has 'व्यननिवर्तनिवर्तद्वीयुतां वृद्धान् न', in Canto III we find "वृत्तं वृत्तद्वि", Canto IV gives "वृत्तवृत्तद्विरीचद्वीति" &c., right through all the twenty cantos without exception Also for मङ्गलादीनि as quoted from the *भाष्य* we refer to 'द्विद्यं पति शोपति' in sl 1; मङ्गलमङ्गानि is illustrated by 'अम्बुजनितद्विद्यं द्विद्यम्', sl. 19, 'वद्विद्विदी', sl. 24, 'वयमप्यहं द्विद्यं' sl. 44 "वान्मयं द्विद्यं", sl. 46, "द्विद्यं द्विद्यति" illustrates मङ्गलाकाङ्क्षाणि । Obj of विद्यति ।

१० विद्यति—भ + ज्ञ + कर्त्तरि = विद्यन् । तस्मिन् । Qual सुरमुनी । The sage has been already compared to the moon more than once (see sl 5, sl. 16, sl. 21, sl. 25).

११ अनिद्यम्—निशा night. But at night there is cessation of all movement Hence by लवणा the word निशा here means विरति cessation अनिद्यमाना निशा यस्मिन् तन् यथा तथा ceaselessly, i. e., unfailingly, invariably, वृद्ध—। Qual The ज्ञिया in विद्यन् ।

१२ विनाश &c —वि + श + घञ् भावे = विनाश destruction तस्य विद्यन् इतन्—। Qual किन्तु : See Mall. "वन्द्यमन्वित &c"

१३ चैद्यम्—चैदि is primarily a clan of Kshatriyas चैदीनां निवासो जनपद इति चैदि + चञ् = चैद्य the चञ् disappearing by the rule "जनपदे लुप्" । Then we get चैद्य in the plural by the rule 'यदि युक्तवद्विद्यवने'—when an affix disappears by लृप् the resultant word will have the gender and number of the stem that took the affix Hence चैदीनाम् in the वृत्त being masculine plural the जनपद also becomes masculine plural Hence चैद्य । Next चैदीनां राजा इति चदि + ञ् = चैद्य the king of the district Chedi तम् । प्रति इति अर्धप्रवचनोपरोक्षे २५ । The rule 'इहं'— means words denoting चत्विज and also जनपद takes ञ् in the sense of चपच or राजन् if such words are what is technically known as इह, or

Supplemental Note on Metre) 8 The metre is changed because the Canto closes. Thus says दक्षिण—“It pleases people if the Cantos are not too long, the metre sweet to the ear, the stages well laid, and the conclusion of the Cantos marked by a change of metre” 9 The word मङ्गल indicates the presence of all the characteristics

Sara—अथ इति विदुषां वचनं श्रीशक्ते सुनिष प्रीतो दिवमभिप्राये ।
ममवाचमि विदुषां वचनं व्यायमप्यौ ॥ ७१ ॥

CHARCHA

1 शोम्—An अवयव, indicating here चङीकृति acceptance (See (Malli)) He undertook the task, imposed.

2 उक्तवत्—उक्त + क्तवत् कर्त्तरि = उक्तवान् one that has said. तस्य । The *past* indicates that Narada got up *after* Hari had said शोम् । Qual शङ्खि

3 अथ—अथय indicating आनन्तर्य । The आनन्तर्य is with respect to the speech, preceding. Note the sequence—(i) the sage's speech, (ii) Hari's acceptance, (iii) sage's departure.

4 शङ्खि—शङ्ख born, i. e., bison's horn, तस्य विकर इति शङ्ख + अङ् = शङ्खि made of bison's horn. Refers to the bow of Hari. तस्य अस्त्रि अस्त्र इति शङ्ख + अस्त्रि मन्त्रे = शङ्खि । This is a name of Hari. तस्य “विष्णुनामस्य ज्ञायो वैकुण्ठो विहरन्वत् । पौतम्यरोऽप्युत शङ्खो विदुषां वचनं ॥”—इत्यमरः । Construe शङ्खि पुरा also शङ्खि शङ्खे । The reference to the weapon at this stage is significant.

5 आहव—वि + आ + वृ + लप् having delivered

6 उत्तरति—उत् + पठ + क्त कर्त्तरि । Leapt up. शङ्खि । Qual मङ्गलो । The root is कथय hence कर्त्तरि क्त । Do not say चङ्गमे कथयकर्त्तरि क्त because we have क्त for क्त here

7 पुरा—Datta sl 9,—“पुरा मङ्गलैरिव पूरितम्” । In both constructions under the *Prose Order* this goes with शङ्खि । Malli's पुरा इत्ये विदुषां वचनं = शङ्खि पुरा इत्ये विदुषां ।

Test and University questions on Sisupala I. & II.

CANTO I

- Q 1 What is the source of the plot of Sisupala ? *Ans* See Intro "source of the plot"
- Q 2 Give an account of Sisupal's previous births *Ans* See Sl 41 to 72,
- Q 3 What did Narada say to Hari in Canto I *Ans* See headings on Sl's 31 to 73
- Q 4 Mark the following Slokas with Translation Grammar (Samasa, derivation &c) everywhere —[for answer see body of the book under respective Slokas]
- Sl 1 —Why Sun is *अनूहसारथि* ? who is *अनूह* ? (C U)
- Sl 5 —Parse *अश्वना* । Defend *द्विज* in *अश्व* (C U)
- Sl 7 —Explain the simile here (C U)
- Sl 10 , Sl 12 (C U)—Write notes on *तद्विजान्* and *उद्विजन्* । Explain the *उपमा* here
- Sl 16—Derive *निवेदिवान्* and *विहरे* । Explain *अभिप्रायम्* ।
- Sl 17—Derive *प्रसेदुष* , *श्रीयत* ।
- Sl 19—Defend *अविद्यत* । Explain *नल्लज्जनितमिय* ।
- Sl 20—Explain the allusion in *बाहवजातवेदस* ।
- Sl 21—Who is *रथाङ्घ्रिपाणि* ?
- Sl 23—Express the idea here
- Sl 24—Deriv *अश्वदेवुरी*, *विद्यत* + *अभिहित* *श्रीयि* ।
- Sl 25—Prose & derive *सितिषा*, *अश्वयन्*, *अश्रीयन्* । Expound *विजान्विज्यान्* etc (C U)
- Sl 26, 27 and 28 (C U)
- Sl 30—Write Gram on *मीयय* & *उपदुष* ।
- Sl 33—Explain the *साख्य* philosophy here as evidenced from *महति* + *पुत्रव* । (C U)

Sl 36 —Deriv निम्निवात् द्वियने तराम् । (C U)

Sls 37 42 43 45 46, and 49

Sl 51—Write Gram on आन्ध्रं सुदीर्घं हर सुवाच । (C U)

Sls 53 54 55 57 62 63 67 68 69 70 (parse बहुधा मूलन
नेत्रसा here) and 71 (prose & expound मन्त्रादिभ्यः) ।

Canto II

Q 1 Give the substance of the Speeches of बभ्रवान् & जह्व ।
• Which of these appealed Hari ? Ans See Intro in
Canto II

Q 2 Mark the following slokas with Translation & Gram
mar on difficult words there —

[N B —For answer see our book under the Slokas]

Sl 3 —Parse गजये । Deriv समुपेययो अयोतिष्ठ । Who are the
prominent men referred to by मरिचिस्त्रिवयो ।

Sl 4 —Deriv दैवयेय ।

Sl 7 —Deriv अरित । Parse द्वित्वे [= अमुकं कतरि रथा] ।

Sl 8 —For d ff bet पुर्वं रथ + प्रमात्रा (see Mallinatha Acc for
रथो in प्रमात्रा) ।

Sl 10—Deriv वत्त मन्त्री ।

Sl 11 —See Gram on दुःखाकरोति अन्धत + मन्त्रम्

Sl 13 —See Gram on यावन्तपन्नाम्

Sl 23—See अतिमयने & इन्दुमोक्षक

Sl 26.—What are बहुमुखस्य शक्ति in नीतिशास्त्र

Sl 27 28 30 (Parse & defend वाचस्पत्यम्)

Sl 31, 33 (Parse समुत्पत्तम् with der v)

Sl 34 35 (Deriv द्वियने) ।

Sl 36 —Mark the d ff kinds of सखा and शत्रु

Sl 42 —Parse and defend अभिमततम ।

Sl 43 and 45 (See मा जीवन् with Gram)

Sl 47 —Explain

Sl 50—Deriv प्रथमतः Deriv and parse बहुवचम् ।

Test and University questions on Sisupala I. & II.

CANTO I

- Q 1 What is the source of the plot of Sisupala ? *Ans* See *Intro* "source of the plot"
- Q 2 Give an account of Sisupala's previous births *Ans* See Sl 41 to 72.
- Q 3 What did Narada say to Hari in Can'to I *Ans* See headings on Sl's 31 to 73
- Q 4 Mark the following Slokas with Translation, Grammar (Samsa, derivation &c.) everywhere. —[for answer see body of the book under respective Slokas]
- Sl 2 —Why Sun is अमृतमारुति ? who is अमृत ? (C U).
- Sl 5 —Parse शत्रुणा । Defend दिल in अथ (C U)
- Sl 7 —Explain the simile here (C U)
- Sl. 10 , Sl 12 (C. U)—Write notes on तडित्वात् and उदतिष्ठत् । Explain the उपमा here.
- Sl 16—Derive निविदिवात् and विहरे । Explain अग्निमाधम ।
- Sl 17—Derive प्रमेदुष , श्रीयत् ।
- Sl 19—Defend नविष्यत् । Explain जम्बूजनिनयिष्य ।
- Sl 20—Explain the allusion in बाहवजातवेदम् ।
- Sl 21—Who is रथाद्विपाति ?
- Sl 23—Express the idea here
- Sl 24—Deriv. अमृतपेदुषौ, विहत + अधिहित श्रीषि ।
- Sl 25—Prose & derive वितिया, लभ्यन्, अवीचन् । Expound विजयविज्यान् etc (C. U.)
- Sl 26, 27 and 28 (C. U)
- Sl 32—Write Gram on मोक्षदत्त & उपद्रुष ।
- Sl 33—Explain the सांख्य philosophy here as evidenced from महति + पुत्रव । (C U)—

Sl 36 — Deriv विदिवात् क्रियते तस्मात् । (C U)

Sl's 37 42 43 45 46 and 49.

Sl 51 — Write Gram on आत्मन् सुनोहि हर सुवाच । (C U)

Sl's 53 54 55 57 (2 63 67 68 69 70 (parse वपुः सुखेन तेजसा here) and 71 (prose & expound भवानरेव) ।

Canto II

Q 1 Give the substance of the Speeches of कपिल & लक्ष्मण । Which of these appealed Hari ? Ans See Intro. in Canto II

Q 2 Mark the following slokas with Translation & Grammar on difficult words there —

[N B — For answer see our book under the Slokas]

Sl 3 — Parse ज्ञानये । Deriv समुपेयस्यो व्यथोतिष्ठ । Who are the prominent men referred to by नरसिंहिवयो ।

Sl 4 — Deriv वैदवेद ।

Sl 7 — Deriv अविता । Parse विद्वे [= अनुक्ते कतरि इवा] ।

Sl 8 — For diff bet पुत्रैरह + प्रजापता (see Mallinatha, Acc for श्रौं in प्रसङ्गात् ।

Sl 10 — Deriv वर्णं मन्त्री ।

Sl 11 — See Gram on दुःखाकरोति नन्दयत + मन्त्रम्

Sl 13 — See Gram on याचदयपदाम्

Sl 23 — See अतिमथ्यत ९ इन्दुलोचनम्

Sl 26 — What are बहुवचन शक्ति in नीतिशास्त्र

Sl 27 28 30 (Parse ९ defend वाचन्यम्)

Sl 31 33 (Parse समुत्पन्नम् with deriv)

Sl 34 35 (Deriv क्रियते)

Sl 36 — Mark the diff kinds of सख्य and प्रव

Sl 42 — Parse and defend अभिमानम् ।

Sl 43 and 45 (See मा जीवन् with Gram)

Sl 47 — Explain

Sl 50 — Deriv प्रथमते Deriv and parse बहुवचनम् ।

- Sl 56—Mark अबाधतव्यान् and अनान्यव्ययम् ।
 Sl 57—Explain
 Sl 59—Explain सांख्य theory here
 Sl 60—Deriv ईमातुर here
 Sl 61 62 and 63—Explain
 Sl 66 and 68 (See Gram there)
 Sl 70—Mark खलुका खलुवाधिकम् ।
 Sl 75, 76 and 77 (With Gram &c)
 Sl 78 (Expand the idea)
 Sl 81—Mark the राजपुत्र or मरुत here
 Sl 82, 83 85 and 86—Explain the ideas
 Sl 88, 89 and 90—Explain
 Sl 93—Explain, mark and parse दृढदुश्मन् । what are शक्ति ?
 Sl 95, 97—Mark the idea
 Sl 100—Explain with Gram &c
 Sl 105—Deriv विमनैकता
 Sl 107 —Explain
 Sl 108—Mark allusion here
 Sl 111, 112—Mark the idea
 Sl 113—Mark नैति here. The present illustration is in
 मृदागच्छम् । (See Notes there)
 Sl 114—Mark deriv in उदेतिदृशि आकाशवर्षे and राजन्याकादि ।
 Sl 116—Mark भविता here.
 Sl 117—Mark द्युमतम् लभन्तम् । Expound आसन्वीर्यविभाषी ।
-